

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Слађана Цукут

СРПСКИ ГОВОРИ ОКОЛИНЕ ШИПОВА

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Бања Лука, 2018.

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF PHILOLOGY

Sladana Cukut

SERBIAN SPEECHES OF ŠIPOVO

DOCTORAL DISSERTATION

Banja Luka, 2018.

Ментор: Др Драгомир Козомара, доцент, Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци

Наслов докторске дисертације: Српски говори околине Шипова

Резиме: Рад представља фонетски и морфолошки опис српских говора околине Шипова, приказује најважније појаве у синтакси падежа и глагола, а укључује и рјечник од око двије стотине шездесет ријечи. Грађа упућује на закључак да ови говори припадају источнијој скупини сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта. Отворенији изговор вокала *о* и *е* иза акцентованог слога и редукција вокала *и* у финалној и медијалној позицији изразитије су особине вокализма, а на једном дијелу територије забиљежена је и промјена *о > у* уз назалне сонанте. Замјене некадашњег вокала *јат* рјеђе су двосложне, а чешће једносложне. Дистрибуција сонаната у вокалској служби шира је него у стандардном језику. Изговор консонаната у основи не одступа од стања у стандардном језику и од прилика у другим штокавским говорима. Консонант *х* најчешће се губи, или се умјесто њега јављају други гласови, док лабиодентал *ф* има стабилнију позицију у систему. Јекавско јотовање у групама *дђ* и *тђ* ограничено је на поједине лексеме, а група *-јд-* у формама неких глаголских облика често остаје неизмијењена. Силазни акценти ван првог слога јављају се и у овим говорима, посебно у страним ријечима и сложеницама. Поста акценатске дужине добро се чувају, а преношење акцената на проклитику честа је појава. Забиљежени су акценатски дублети уобичајени у многим западнијим говорима. Фреквентне су старије деклинационе форме придјева и придјевских замјеница, а старије форме именица данас су врло ријетке. Имена типа *Вељко*, *Славко* деклинирају се као именице м. рода на консонант, а двосложна хипокористичка имена типа *Божо*, *Владо* као именице ж. рода на *-а*. И у овим говорима јављају се неке синтаксичке конструкције које нису уобичајене у савременом језику као што је употреба генитива уз одричне прелазне глаголе и употреба конструкције *у + ген.*

Кључне ријечи: Шипово, фонетски и морфолошки опис, најважније синтаксичке особине, источнија скупина сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта.

Научна област: Специфични језици – српски језик

Научно поље: Дијалектологија српског језика

Класификциона ознака према CERIF шифрарнику: H350

Тип одабране лиценце Креативне заједнице: CC BY-NC

Mentor: Dr. Dragomir Kozomara, docent, Faculty of Philology, University of Banja Luka

Title of doctoral dissertation: Serbian speeches of Šipovo

Summary: This paper presents a phonetic and morphological description of Šipovo speech and some of its most important syntactic features. About two hundred and sixty collected lexemes are attached in the form of a lexicon. The results indicate that these speeches belong to the eastern group of the northwestern branch of the Herzegovina-Krajina dialect. Pronunciation of vowels *e* and *o* after the accented syllable and the reductions of the vowel *i* in medial and final position are distinctive features of these speeches. One part of the territory register the *o* > *u* replacement next to nasal consonants. The former vowel „yat” can have one-syllable and two-syllable reflexes. The distribution of sonants with a vowel function is much more widespread than in the standard language. Pronunciation of consonants does not deviate from the situation in the standard language or in other Stokavian speeches. The excerpted material shows that the consonant *h* is usually reduced. Sometimes it is replaced by other consonants. Labiodental *f* has a more stable position in the system. The Yekavian yat assimilation in sequences *dʲ* and *tʲ* is limited to some lexemes. It is quite common to use the sequence *-jd-* in forms of the present and some other verbal forms. The falling accents in noninitial syllables are frequent in the speech, especially in foreign words and some complex words. All of the respondents conserve vowel lengths, with position after an accented syllable. Stress transfer to the proclitic is a very frequent feature in these speeches. Registered accentual doublets are quite common in many western speeches. Older forms of adjectives, possessive and demonstrative pronouns are frequent, but the same forms of nouns are very rare. Names such as *Veljko*, *Slavko*, are declined as male nouns, and two-syllable names *Božo*, *Vlado* such as female nouns. Some of the verbal forms are no longer used, such as the imperfect and the perfect participle. These speeches manifested unusual features for contemporary language, such as using genitive with transitive negative verbs and the *u* + *gen* construction.

Key words: Šipovo, phonetic and morphological description, most important syntactic features, eastern group of the northwestern branch Hercegovina-Krajina dialect.

Scientific area: Specific languages – Serbian language

Scientific field: Dialectology of the Serbian language

Classification code: H350

Type the selected license Creative Communities: CC BY-NC

САДРЖАЈ

I. УВОД.....	1
О ТЕРИТОРИЈИ И СТАНОВНИШТВУ	1
ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА.....	5
НАПОМЕНЕ О ОВОМ РАДУ	7
II. ФОНЕТИКА	10
ВОКАЛИЗАМ	10
Инвентар и дистрибуција	10
Изговор и супституције	14
Форманти вокала у (< о) и отворенијег вокала е (е ^а).....	21
Вокалске редукције.....	30
Рефлекси вокала ђ (јат)	37
Вокалске групе	43
Закључци о вокализму.....	47
КОНСОНАНТИЗАМ	50
Сонанти	50
Фрикативи х и ф.....	56
О осталим фрикативима	61
Плозиви	62
Африкате.....	65
Јотовања.....	66
Судбина група -јт- и -јд-.....	69
Промјена консонаната к, г и х	73
Група шт/шћ	74
Метатеза.....	75
Хаплоглогија	75
Закључци о консонантизму.....	76
III. АКЦЕНТИ.....	78

Опште напомене.....	78
Преношење акцената на проклитике	88
О АКЦЕНТУ РИЈЕЧИ	97
Једнословне именице мушког рода	97
О акценту неких вишесложних именица мушког рода.....	99
Именице средњег рода	101
Именице женског рода	102
Акценат замјеница	105
Акценат придјева	106
Акценат глагола I Стевановићеве врсте	108
О акценту неких глагола осталих врста.....	110
Закључци о акцентима.....	111

IV. МОРФОЛОГИЈА.....114

ИМЕНСКЕ РИЈЕЧИ	114
Именице мушког рода	114
Именице средњег рода	117
Именице женског рода	118
Напомене о неким формама именица сва три рода	120
Напомене о граматичком роду појединих именица	121
Замјенице	122
Придјеви.....	127
Бројеви	129
Закључци о деklinацији	131
ГЛАГОЛИ.....	133
Прости глаголски облици.....	133
Инфинитив.....	133
Имперфекат	133
Презент.....	134
Аорист	136
Императив.....	138
Глаголски придјеви.....	139

Глаголски прилози	140
Сложени глаголски облици.....	140
Напомене о неким глаголским облицима.....	142
Закључци о конјугацији	143
ПРИЛОЗИ	144
V. ИЗ СИНТАКСЕ.....	147
ИЗ СИНТАКСЕ ПАДЕЖА.....	147
Генитив без приједлога	147
Генитив с приједлозима	149
Датив	150
Акузатив.....	151
Инструментал	152
Локатив	153
ИЗ СИНТАКСЕ ГЛАГОЛА	154
Напомене о конгруенцији и реду ријечи	157
Закључци о синтакси	158
VI. ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ.....	160
VII. ПРИЛОЗИ	162
ИЗ ЛЕКСИКЕ	162
РЈЕЧНИК	164
ТЕКСТОВИ	175
Литература	185
Биографија.....	192

I. УВОД

О ТЕРИТОРИЈИ И СТАНОВНИШТВУ

1. Шипово је општина у југозападном дијелу Републике Српске и западном дијелу Босне и Херцеговине са површином од 510 км². Цијело ово подручје је брдско-планинско са просјечном надморском висином од око 800 м и чине га највећим дијелом три цјелине – *Јањ*, *Пљева* и *Жуна*, кроз које правцем запад–исток протиче Плива, лијева притока Врбаса, а правцем југ–сјевер Јањ, десна притока Пливе, те рјечице Сокочница, Лубовица и Воларица. Равничарски дио око ушћа Пливе у Јањ, на којем је смјештено и градско подручје, постепено прелази у планински дио с планинама Виторог на југу, Лисина на сјеверу, Горица на истоку и Чардак на западу. Ова општина граничи се са територијама Мркоњић Града на сјеверу и сјеверозападу, Јајца и Језера на сјевероистоку, Доњег Вакуфа на истоку, Гламоча на западу и југозападу, те Купреса на југу и њоме пролазе двије важне саобраћајнице од Бање Луке према Купресу и према Гламочу.

Према подацима Републичког завода за статистику Републике Српске Шипово има 45 насељених мјеста, подијељених на по неколико патронимичких заселака, и сам административни центар општине. Насељена мјеста распоређена су у 10 мјесних заједница: Бабићи, Волари, Грбавица, Драгнић Подови, Мујџићи, Натпоље, Пљева, Прибељци, Соколац и Стројице. Под Пљевом се међу овдашњим становништвом подразумева предiona цјелина која се распростире долином ријеке Пливе почевши од њеног извора и обухвата дијелове више насеља, али се територијално углавном поклапа са насељем Драгнић, док се Стројице територијално поклапају са насељем Тодорићи.

Карта 1: Положај Шипова у Републици Српској и Босни и Херцеговини

Ови предјели нису увијек имали периферан положај као данас. Историјски извори показују друштвену активност у илирском периоду, о чему свједоче остаци насеља и утврђења познатији као градине у долинама Јања и Пливе из периода 1500–1000. године п. н. е., те трагови топионица метала пошто су руде олова, жељеза и бакра експлоатисане још од прије доласка Римљана (Ракита 2003: 37). Из римског периода сачувани су трагови пута који је пролазио овом територијом и повезивао панонску област и Јадранско море (Исто 13). Након доласка Словена основана је административна јединица Пливска жупа, која се помиње у 10. вијеку, са утврђењем под називом Соко град као средиштем. У многим насељима пронађени су трагови стећака, што свједочи о веома динамичном друштвеном животу у средњем вијеку. У турском периоду територија данашњег Шипова била је подијељена између

Јајачке бановине (1463–1528), коју су успоставили Мађари, и тадашње турске државе, тако да Јањ није улазио у састав ове бановине (Исто 52).

Територија Шипова данас се налази у периферном дијелу Републике Српске и Босне и Херцеговине, који су још од прије последњег рата захватили депопулациони процеси. Ово посебно важи за предио Јања, који је, окружен планинским вијенцима, дуго био саобраћајно неприступачан, док су Пљева и Жупа, долине ријеке Пливе, због конфигурације терена биле нешто приступачније. Према попису становништва из 1991. године на овој територији живјело је 15 579 становника – од тога највише Срба, затим око 3000 припадника муслиманског народа, и свега неколико десетина Хрвата.¹ Резултати последњег пописа становништва из 2013. године показују да је овдје тада живјело 9969 становника – 9302 припадника српског, 578 припадника муслиманског и 26 припадника хрватског народа.² Етнички и конфесионално становништво Јања увијек је било хомогено, искључиво православно српско (Исто 192), а у Пљеви и Жупи у појединим насељима и данас има припадника других народа и конфесија.

2. Поријекло становништва у овом крају као ни у другим дијеловима западне Босне није до краја разјашњено, али је у одређеној мјери ипак расвијетљен период од друге половине 16. вијека захваљујући турским пописним дефтерима (Васић 1963: 233–234).

У првом таласу миграција у 15. вијеку у ове крајеве доселило се сточарско становништво са матичним областима у Херцеговини, Црној Гори и југозападној Србији, којим су Турци и раније насељавали опустошене пограничне крајеве дајући му посебне повластице (Исто 237–238). Проф. Владислав Скарић на основу антропонима, топонима и крсног имена такође је закључио да су многе породице тада на ову територију досељене из Санџака и из Херцеговине, али је истакао да се не може прецизно утврдити да ли су дошли директно из старе постојбине на ову територију јер је у питању „прелазна област првог реда, у којој се укрштају миграциони путови“ (Скарић 1918: 245)³. И проф. Раде Ракита у монографији *Јањ 1* наводи презимена породица које су према свједочанствима потомака

¹ <http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/>

² <http://www.rzs.rs.ba>

³ Скарић сматра да би нпр. Бубњевићи могли бити поријеклом из крајева гдје се именица *бубањ* употребљава у значењу *извор*. Затим, Опарнице су вјероватно поријеклом из села Опарихи у србијанском Левчу. Оснивачи насеља Шипово могли би бити херцеговачког поријекла из Гацка због гатачких Шиповаца, који су даљом старином из Дробњака, а назив села Дуљци могао би потећи од села Дуљихи у Гацку. Скарић наводи још презимена, топонима и крсних имена чиме поткрепљује ову тврдњу (Скарић 1918: 245–246).

вјероватно досељаване из средњовјековне Србије од 15. вијека и себе сматрају старосједиоцима. Будући да су ове миграције биле етапне – из средњовјековне српске државе у Црну Гору, а затим преко источне Херцеговине у Далмацију па у Лику и на крају у Јањ, многе породице воде поријекло управо из крајева кроз које је ишао талас миграција (Ракита 2003: 196–197). Проф. Васић сматра да би становништво Јања могло донекле бити старосједилачко, тј. да је и прије доласка Турака живјело на тој територији (Васић 1963: 246–247), а у прилог тој тврдњи иде и чињеница да је једина конфесија на овој територији одувјек била православна, те да је Јањ представљао пограничну турску територију према Јајачкој бановини, у којој је опстајало старосједилачко становништво (Исто 235).

Полазећи такође од презимена и топонимије Скарић закључује да је у другом таласу миграција тј. у „млађим миграцијама“ становништво на ове територије досељавано из Далмације, западне Босне и од Унца.⁴ Ракита сматра да су то оне породице које се називају „дошљачким“ и да су, према сјећањима потомака, насељавале ове територије током 18. и 19. вијека из пренасељене Лике и Далмације (Ракита 2003: 199). Сјећање мјештана на приче предака о поријеклу из Далмације и Лике и данас је живо, али се мора узети са резервом будући да је увијено у различите легенде.

До Другог свјетског рата није било масовнијег исељавања становништва са ове територије. Многе патријархалне породичне заједнице распале су се послије окончања рата, када је и почело масовније исељавање због пустоши коју је оставио рат и због тешких услова живота. Највеће демографске промјене десиле су се од 1945. до 1948. године, када је велики број породица из Јања системски под управом тадашње власти пресељен у Војводину (Исто 206–219). Тамо је у другој половини прошлог вијека пресељено и доста породица из Пљеве и Жупе, што је посебно интензивирано за вријеме посљедњег рата (1991–1995), када су многе породице отишле у избјеглиштво сродницима који су се тамо раније одселили, и више се нису ни вратиле у родни крај. Исељавање становништва у Војводину настављено је и касније, све до данашњих дана.

⁴ Будући да је овом територијом пролазио пут од Солина до Градишке на Сави, дакле на сјевероисток, многе породице поријеклом су управо из крајева кроз које је ишао овај пут – Вишекруне и Каури поријеклом су из Далмације, а Дувњаци, Купрешаци, Гламочаци, Граховци, Билбије, Балаћи, Калабе, Копање и др. из западне Босне. Пут из Крајине према средњој Босни такође је сјекао овај крај, тако да од Петровца и Унца поријекло воде Бјелајци, Тркуље, Раце, Балабани, Зељковићи... (Скарић 1918: 246–247).

Послије Другог свјетског рата уобичајене су биле и сезонске миграције у Војводину ради бербе кукуруза (Исто 222–223), у којима су учествовали углавном мушкарци, те у иностранство на привремени рад. Од завршетка последњег рата такође је актуелно исељавање становништва у иностранство, а млађе образовано становништво интензивно се, углавном у потрази за послом, исељава и у ближе градске центре, најчешће у Бању Луку. Све те миграције у другој половини 20. вијека, а посебно у последње двије деценије, довеле су до смањења броја становника на овој територији, те до гашења села, у којима данас углавном живи само старије становништво, што је у складу са општим демографским промјенама које су захватиле и доста шири простор. Према казивањима информатора, у многим селима данас живи свега неколико становника.⁵

Становништво се и данас углавном бави сточарством и земљорадњом, дјелатностима којима се једино и бавило током 20. вијека. Шумарство је од Другог свјетског рата постало важна грана привреде будући да је готово половина површине ове општине под шумом, због чега је и прерада дрвета данас у развоју. У последњој деценији становништво се почело бавити и узгојем рибе јер су ријеке Плива и Јањ изузетно повољне за ову дјелатност. Највећи потенцијал Шипова ипак данас лежи у водном богатству због брзих планинских рјечица, погодних за изградњу мини-електрана, а његов периферни положај допринио је очувању природних љепота, традиционалног начина живота и припреме хране, те народних обичаја, што отвара могућности за сеоски туризам.

ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА

3. Интересовање наше дијалектологије за говоре околине Шипова присутно је тек последњих година. У радовима *О рефлексима гласа јат (ђ) у данашњем говору јањских Срба из југозападне Босне* из 2013. и *О важнијим особинама сугласничког система говора јањских Срба из југозападне Босне* из 2014. године проф. Милан Драгичевић писао је о говорима становништва Јања. Том приликом испитао је и говор мјештана једног села из најближег окружења и резултате саопштио у раду *О говору Срба села Мујџићи из западне Босне*. Сва три

⁵ У већини насељених мјеста пописано је 2013. године више десетина, понегдје чак и око стотину становника, али овакве тврдње информатора и других мјештана околине Шипова указују на несразмјер између броја пописаних и броја становника који уистину живе у неком насељу, тако да резултати пописа вјероватно и не показују стварну демографску слику Шипова.

рада доносе грађу која указује на припадност ових говора источнијој скупини сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта „уз понешто локалних посебности“ (Драгичевић 2014: 574).

У раду *О вокализму говора Бараћа у околини Мркоњић-Града* Драгичевић даје „идентификациони приказ важнијих особина вокалског система говора Бараћа“, мјеста које је географски ближе Шипову него Мркоњић Граду, чије је становништво одувијек одржавало чврсте економске везе са Шиповом. Рад показује стање које је и раније биљежено у говорима Срба на ширим крајишким просторима, али и присуство дијалекатских особина које је потребно потпуније истражити како би се могла „одредити жаришта“ и сагледати „правци простирања неких појава“ – у првом реду то је нешто чешћа појава промјене *o > y* уз назале, те икавизми који указују на везе становништва са икавцима (Драгичевић 2000а: 20).

Осим у наведеним радовима, о говорима Срба најближе околине Шипова готово да и нема других података. Подаци добијени током истраживања у оквиру пројекта *Босанскохерцеговачки дијалекатски комплекс – синхронијска дескрипција* (Вујичић–Пецо 1990), када је путем квестинара сакупљена грађа у Стројицама, сврставају ове говоре у херцеговачко-крајишки дијалекат. У исте сврхе могу послужити и подаци објављени у раду *Говори сјеверозападне Босне* (Вујичић–Брозовић–Пецо 1979), који је такође произашао из поменутог пројекта. Упитник је том приликом попуњен у Перућици, која данас припада новоформираној општини Језеро⁶ и у недалекој Подрашници, која припада Мркоњић Граду. И прије последњег рата у ова два насеља живјело је православно становништво.

Исцрпни подаци о српским говорима из нешто даљег окружења могу се наћи у монографијама *О говору Змијања* проф. Драгољуба Петровића и *Западнобосански ијекавски говори* проф. Милорада Дешића. Стање у говорима околине Шипова, које ће бити приказано у наставку, великим је дијелом у складу са стањем које је описано у овим двјема монографијама.

4. О сусједним новоштокавским говорима муслиманског и католичког становништва давно је писао проф. Миливој Павловић у раду из 1927. године *О становништву и говору Јајца и околине*. Међу интересантније појединости које је Павловић забиљежио спадају

⁶ Насеље Перућица прије последњег рата припадало је општини Јајце, а након Дејтонског споразума и подјеле територије Јајца између Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске, припојено је Републици Српској и новоформираној општини Језеро.

недоследни икавизми, досљеднији шћакавизми, те нејотована група *-jd-* у презенту глагола *доћи, заћи* (Павловић 1927: 109).

Гојко Ружичић у раду *Главније особине неких икавских говора западне Босне* између осталог налази да се у говору Муслимана и Хрвата на већем простору западне Босне, укључујући и нека села западно од Јајца, чува неизмијењена скупина *-jd-* (Ружичић 1934: 44).

Монографија *Икавскошћакавски говори западне Босне* проф. Асима Пеце доноси податке о икавскошћакавским новоштокавским говорима углавном муслиманског становништва. Ријеч је о говорима који су „превасходно икавски, али не и искључиво икавски“ (Пецо 1975: 146), уобичајени су рефлекси *ић* и *жћ* некадашњих група *st'*, *zd'* али није непознато ни *шт/жд* (Исто 207), а фреквентна је и нејотована секвенца *-jd-* код глаголских композита са *ићи* (Исто 158).

За потребе поменутог рада *Говори сјеверозападне Босне* (Вујичић–Брозовић–Пецо 1979) сакупљени су подаци из трију насеља општине Јајце – Пшеник, Дивичани и Добретићи, у којима живи муслиманско и хрватско становништво, чији говор карактеришу недоследни икавизми и шћакавизми, док подаци о групи *-jd-* изостају за ове пунктове.

У монографији *Ливањско-дувањски говорни тип* проф. Никола Рамић описује говор већинског хрватског становништва на територији Ливањског и Дувањског поља и сврстава га у новоштокавске икавске шћакавске говоре (Рамић 1999: 401–402).

НАПОМЕНЕ О ОВОМ РАДУ

5. Српски говори околине Шипова припадају херцеговачко-крајишком дијалекту, прецизније источнијој скупини његовог сјеверозападног огранка. На сличности и разлике између говора околине Шипова и говора који су описани у наведеним радовима и монографијама биће указивано у одговарајућим одјељцима овога рада, што ће на крају послужити за прецизирање неких изоглоса у класификацији наших поддијалеката.

У науци је већ констатовано да се сјеверозападни јекавски говори по много чему слажу са говорима штокавских икаваца (Брозовић 1966:126), што потврђује и преглед литературе о говорима, како православног, тако и муслиманског и хрватског становништва западне Босне и западне Херцеговине. Стога ће посебна пажња у овом раду бити усмјерена управо на везе са сусједним икавцима, тим више што се територија Шипова данас налази на

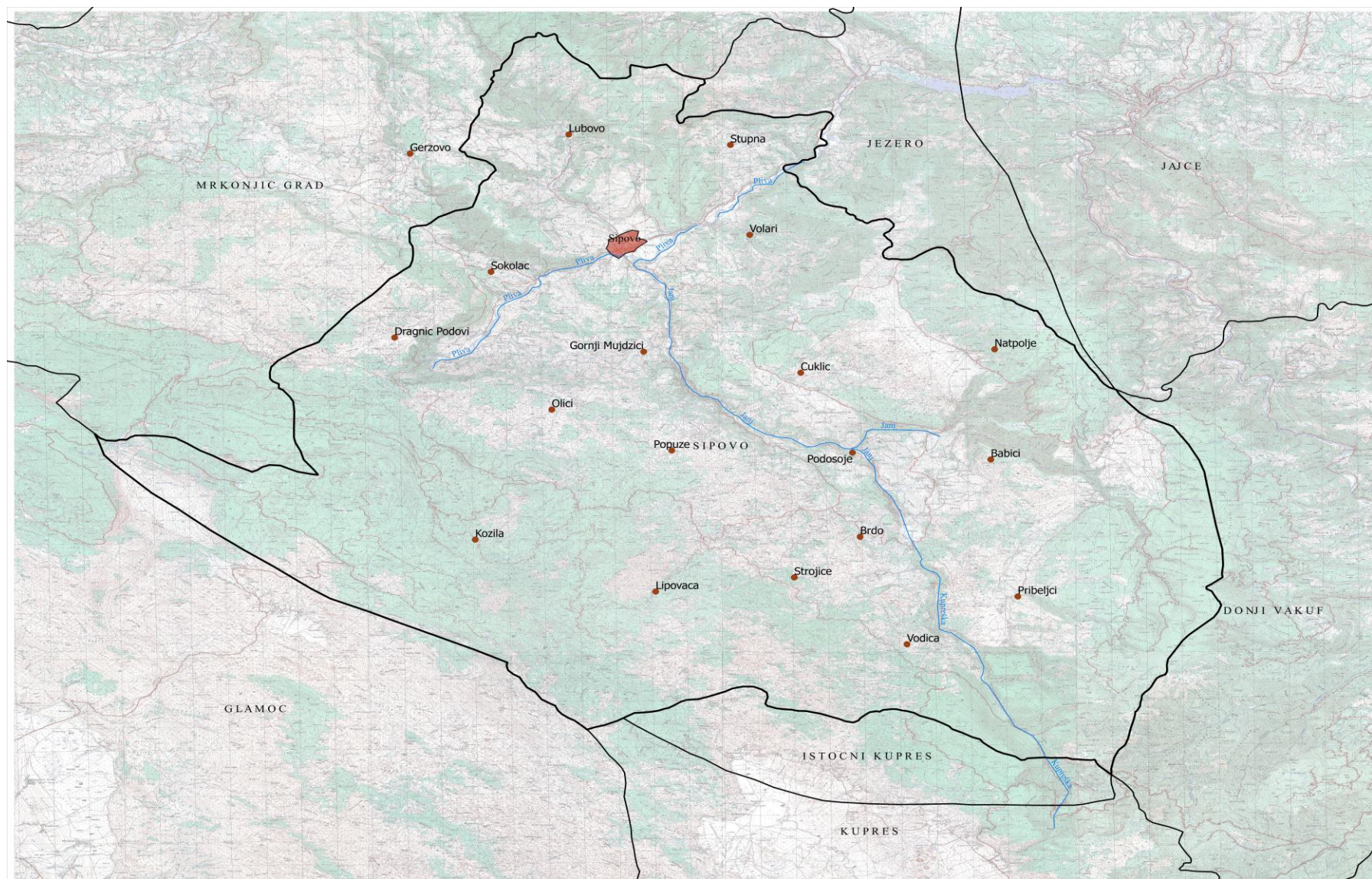
административној граници два ентитета и заправо представља најисточнији дио западне Босне, а истовремено се налази и на граници према икавским говорима западне Херцеговине.

Грађа за ову дисертацију сакупљана је у насељима која административно припадају општини Шипово: *Ба̀бићи* (Ба), *Бр̀до* (Бр), *Вод̀ица* (Вод), *Волáри* (Во), *Дра̀гњић По̀дови* (ДП), *Го̀рњи Му̀јићи* (ГМ), *Ко̀зила* (Ко), *Лѝновача* (Лип), *Лу̀бово* (Лу), *На̀тпоље* (На), *Олићи* (Ол), *Под̀соје* (По), *Поп̀уже* (Поп), *Прѝбељци* (При), *Сок̀лац* (Со), *Стр̀јице* (Стр)⁷, *Сту̀пна* (Ст), *Чу̀клић* (Чу), те у насељу *Гѐрзово* (Ге), које припада општини Мркоњић Град, али је становништво због удаљености самог сједишта те општине од око тридесет километара, те због близине сједишта општине Шипово, одувијек гравитирало Шипову.

Разговори са информаторима снимани су дигиталним снимачем ZOOM H1 и грађа приказана у овом раду ексерпирана је из тих разговора, док су само за неке појединости које није било могуће добити у разговору постављана унапријед припремљена питања. Теренска истраживања обављана су повремено од краја 2014. године са накнадним провјерама и до средине 2017. године. Снимања су понекад обављана и у Шипову, гдје су се многи информатори посљедних година настанили код најближих сродника због усамљености и саобраћајне изолованости у родним мјестима.

Испитаници који су учествовали у овом истраживању могу се сматрати репрезентативним будући да су цијели живот живјели у истом мјесту. Жене су се након удаје селиле, али углавном у сусједно насеље. Поједини информатори похађали су четворогодишње основно образовање у двадесетим годинама живота јер им је тако налагала власт педесетих година прошлог вијека, или су ишли у вечерње школе, како сами кажу на „течај“.

⁷ Снимке неколико сати разговора са мјештанима Стрџица из 2004. године уступила ми је проф. Дијана Црњак, на чему јој овом приликом захваљујем. Стање у говорима које је забиљежено на овим снимцима у потпуности се поклапа са стањем у мом материјалу добијеном у Стрџицама.

Карта 2: Насеља у којима је сакупљена грађа

II. ФОНЕТИКА

ВОКАЛИЗАМ

6. Основне одлике вокализма већине западнијих српских говора најчешће су помјерена артикулација вокала – затвореност или отвореност, супституције вокала, те њихове редукције уз посебности у вези са вокалима појединачно, које се могу наћи у сваком говору.⁸ Стање у говорима околине Шипова у основи не одступа од стања у вокализму других ближих и нешто даљих говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта, што потврђује забиљежена грађа.

Инвентар и дистрибуција

7. Инвентар вокала у овим говорима чини пет правих вокала и вокално *p*, с тим што се у слоготворној функцији могу наћи и сонанти *л*, *н*, и *њ*. Сваки од пет правих вокала остварује се и у дугом и у кратком алофонском лику, што потврђује изложена грађа.

Вокално *p* такође може бити дуго: *брзо* Ол, *брзо* Ол, *врли* Ге, *врло се* ДП, Ко, *врћи* ГМ, *грк* Стр, *грка* Бр, *заврни* Ол, *загрни* Ол, *зрњу* Ол, *крв* Ол, По, *мржње* Лип, *мрс* Стр, од *мрса* По, *мрси* Стр, *мрсна* Ол, *мртав* Ол, *мртва* Ст, Лип, *мртво* Бр, *оврши* Стр, *пòп̄рӣћē* Стр, *поцр̄нло* Ол,

⁸ О особинама говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта постоје бројни подаци у литератури. Исп. Петровић 1973. и 1978, Дешић 1976, Павлица 1984, Драгичевић 1986, Далмација 1997, Козомара 2016. и др.

претр̀пит Ол, *смр̀ча* Стр, *твр̀ди* Ол, *тр̀н* Чу, *тр̀пи* Лип, *тр̀пила* ДП, *тр̀пити* Ол, *̀мр̀т* ГМ, ДП, Ко, *̀мр̀шеи* Ол, *цр̀в* Ол, Чу, *цр̀ви* Чу, *цр̀ква* Стр, ДП, *испо-цр̀квѐ* Ол, Стр, *цр̀кви* Бр, *цр̀кву* Стр, ДП, Лу, *цр̀на* Чу, Стр, *цр̀ни* Ол, *цр̀но* Ол, Стр, Бр, *цр̀но* ГМ, *цр̀ну* Стр, *чвр̀сто* Ол, *четвр̀так* Ба, *четвр̀тѐ* Ге, *четвр̀тог* Ол,

или кратко: *бр̀внара* Поп, *вр̀лѐт* Ол, ДП, *др̀ва* Ол, *др̀венѐ* Стр, Ко, Чу, ГМ/*др̀венѐ* Стр, ДП, Ге, *др̀во* Ол, ДП, Чу, *др̀жѝм* По, *јѐтр̀ва* Стр, Бр, Ко, Во, *јѐтр̀ву* Бр, Ко, *кр̀ви* Ол, *кр̀маѓ* Стр, Ко, *кр̀ме* На, *кр̀ст* Лип, Чу, *кр̀стом* Лип, *кр̀шина* Стр, *пѓмр̀ло* ГМ, *пр̀евр̀та* Ко, *прѓстр̀то* Стр, *пр̀са* По, *пр̀ст* Ол, *р̀вѝли се* Ст, *р̀ђа* Стр, *р̀ђавѐ* Ко, *свѐкр̀ва* Стр, ДП, Чу, ГМ, Лу, Ко *свѐкр̀ви* Стр, *свѐкр̀ву* Стр/*свѐкр̀ву* Ко, *смр̀т* При, Вод, *смр̀ти* Лип, *ср̀це* Стр, Чу, Ге, Ко, При, Вод, *тр̀пѝм* Ол, *тр̀чѐ* Ол, *̀мр̀ла* Ол, ДП, *̀мр̀ло* ГМ, Бр, *̀мр̀т* ДП, *̀пр̀тиѝ* ДП и сл.

Вокално *р* се у слоготворној функцији појавило и услед губљења медијалног вокала *и*: *бѓр̀ли смо се* Стр, *вјѐр̀ла се* Стр, *мјѐр̀ло* Ол, *отвѓр̀ла* Ол, *пѓстар̀ли* Стр, *слѝмар̀ца* Стр, *ѝггер̀це* Стр и сл.

Након испадања фрикатива *х* вокално *р* нашло се у медијалној позицији испред вокала: *вр̀а* ГМ, *вр̀ѓвѝ* Поп, *вр̀ови* Ол, *на вр̀у* Лип, *̀ Цр̀нѐ вр̀ѓве* Ол, *̀ Цр̀нѓм Вр̀у* Ол (исп. Драгичевић 2012: 174).

Поред *врѐтѐно* Стр, *врѐтѐна* Чу, чује се и *врѓтѐно* Ол, а уобичајено је и *срѐбрени* По и *срѐбр̀но* Стр. Данас се може чути *̀мр̀о* По, При, Во и *̀мр̀* Ба, ГМ.

8. Услед потпуне редукције медијалног *и* сонанти *л*, *н*, и *њ* такође преузимају вокалску функцију:

мѝл̀не Стр, *мѓд̀ла* Во, *мѓд̀ло се* Стр, *ѓкол̀на* Стр, *пресѓд̀ли* Стр, *прѝкоѓцу* ДП, *разѓ"јѓд̀ли* Ол, *стѓѓцу* Стр, *убјѓд̀ла* Чу;

бѓл̀нѓѐ Стр, у *бѓл̀нѓи* Ге, у *бѓл̀нѓу* ГМ, Стр, Поп, *гѓн̀ли* Ол, *грѝн̀ца* Ол, *грѝн̀це* Чу, *грѝн̀ци* Ол, Лу, *гѓјѝн̀ца* Стр, *догѓн̀т* Стр, *зѓдуѝн̀це* Ко, *зацѓѓло* ДП, *зѓв̀нѓт* Ол, *кап̀нѓца* Бр, *ковѝн̀ца* Ол, *крѓ̀ла* Ол, ГМ, Ге, *крѓ̀ле* Со, *крѓ̀ли* Ст, *крѓ̀т* Ол, *лојѝн̀ца* Стр, *нагѓн̀ло* Поп, *одмѝк̀нѓт* Ол, *одрѝн̀ла* ГМ, *ожѓѓ̀ли ме* Стр, *ѓткин̀т* Ол, *плѝн̀ла* ГМ, *плѝн̀ло* Ст, *плѓтѓѓ̀цу* ГМ,

пожѣнла ГМ, Ко, Поп, поцрѣло Ол, прѣкиѣла ДП, промјѣнла ГМ, пѣнѣца Стр, ДП, Ко, рѣнѣли Ол, рѣнт Ол, свѣнѣло Ст, ДП, скиѣнт Ге, склѣнѣла Поп, склѣнѣли Стр, слѣнѣна Ге, ткѣнѣца Стр/ткѣнѣца На, ткѣнѣце Стр, ткѣнѣци Стр, укиѣнѣ Ко, чѣсѣнѣца Бр, чѣсѣнѣцу То;

Бѣдѣнѣца Стр, Бр, варѣнѣкѣ Ол, ГМ, варѣнѣку Стр, Мрѣкоѣнѣ Ол, Бр, Ге, Ко, Поп, у Мрѣкоѣнѣ Чу, дѣ Мрѣкоѣнѣ Ол, Мрѣкоѣнѣ Ко, у Мрѣкоѣнѣ Лу, сѣкѣнѣцу ДП.⁹

9. У говорима околине Шипова, постоје покретни вокали *а* и *е* (исп. Дешић 1976: 91–98, Драгичевић 2007: 332–333, 2010: 232–233).

Најчешће се покретно *а* јавља у облицима придјевско-замјеничке промјене у ген., односно ак. једн. Овај завршни вокал код неких замјеница може се наћи под постацценатском дужином:

кѣга̄ Ба, Ге, нѣкога̄ Ст, Лип, Чу, нѣкога̄ Ол, Со, Лу/нѣкога Ге, свѣкога̄ Стр, Ко, свѣчега̄ Ол,

кѣјега Ол, мѣга Ол, ГМ, ДП, Ге, Со, нѣнѣга Со, свѣга ГМ, Ба, Ко, тѣга ДП, ѣвога̄ Ол, ДП, Ге/ѣвога̄ Стр, ѣнога̄ Ол, ГМ, ДП/ѣнога̄ Ко/ѣд ѣнога̄ Ол, тѣга̄ Ол, Лип, ДП, Со, зѣ тога̄ Ге/ѣс тога̄ ДП/ѣ тога Стр, Ге, ДП, Поп,

бѣјѣлога̄ Стр/бѣјѣлога̄ Стр, дѣбрѣга Ол, Стр, зѣдѣјега Ол, мѣђѣјега Во, Нѣкиѣнога ГМ, свѣтѣга Со, стѣријега Ол, Ко, стѣрога Стр, сѣвога Ге, Чу, тѣрѣскога Стр, црѣнога Ол,

јѣднѣга Ол, Стр, Ге, Со, Во, нѣјпрѣвога Ол, прѣвога Стр, По дрѣѣвога Ол, ДП дѣсѣтѣга Ол.

Рјеђе су потврде покретног вокала *а* у синкретичним множинским падежима *ѣнима* Ко, *са ѣвима* Ол, *у ѣнима* Ко.

Уобичајен је покретни вокал и код прилога: дѣсада̄ ГМ, Стр, Лип, Во, када̄ Ст, кѣда̄ Во, нѣкада̄ Лу, Чу, Во, сада̄ Ол, ДП, Чу, Ко, Ге, свѣкуда̄ ГМ, Во, свѣкуда̄ На, Во, тада̄ Ол, ДП;

те код неких приједлога: крѣза земљу Стр, крѣза сѣло Ол, нѣза̄ се На, нѣза̄ стрѣну Ол, пѣда̄ ѣу ГМ, пѣда̄ се Со, Лу, прѣда̄ ме Ол, прѣда̄ ѣ Ба, прѣда̄ ѣи Ол, Во, Ге, прѣда̄ ѣу Ол, Ге, узѣ̄ ѣга Стр, ѣза̄ се ГМ и сл.

⁹ О појави сонаната у вокалној функцији услед губљења вокала *и* види још примјера у т. 30.

Покретно *е* јавља се у дат., инстр. и лок. придјевско-замјеничке деклинације и рјеђе је него покретно *а*. Такође се може наћи под постаценатском дужином:

с *киме* Ба, При, Вод, *кѡмѣ* Стр, По, Ба, Бр, *нѣкомѣ* Ол, ДП, *ниѣкомѣ* Ол, Со, Чу, Лу, *свѣкомѣ* Ол, Ко, Ге, Со, ш *њи́ме* Бр, Лу, Ге, Со, ш *њѡ́ме* Ко, ГМ,

пѡ *мѡме* По, у *мѡме* Чу, љ *мѡме* сѣлу Бр, *мѡме* сѣну Лип, *свѡме* Ол, Ба, Со, Чу, љ *нашѡме* На, *ѡноме* Ол/*ѡномѣ* Ст, *тѡме* Стр/*тѡмѣ* Лип/*тѡмѣ* Стр,

у *Брѣкѡме* ГМ, *жѣвѡме* Ге, *мѡлѡме* ДП, *најмлађѣме* ГМ,

друђѡме Ол, ГМ, ДП, *јѣднѡме* Чу.

У лок. једн. присвојне замјенице *наш* забиљежено је покретно *е* иако му претходи наставак *-ем* (в. Стевановић 1986: 152): у *нашѣме* Стр, док се у другим западнијим говорима у овим формама може чути и покретно *у* (Дешић 1976: 98).

Употреба покретног *у* своди се на његову појаву у формама *свѣму* Ст, *чѣму* Ге.

Уобичајене су и форме без покретних вокала у говору истих информатора:

ниѣког ГМ, Ко, за *ког* си дѡшла Стр,

мѡг Стр, Со, от *свѡг* дру́га Ол, *свѡг* сѣна Ко, кот *свѡг* стрѣца Ол,

б"јѣлѡг Стр, Ге, *жѣнскѡг* Ко, *јѣчменѡг* ДП, *нѣкрѣщенѡг* Стр, *слѡткѡг* Ко, *о-ткѡнѡг* бѣза ДП,

јѣднѡг љ *другѡг* Лу,

дѡсад Ол, Со, *кѡд* Ол, *ниѣкад* Ол, ДП, Со, *ниѣкуд* Ол, На, Во, *ѡтуд* Ге, *сѡд* Ол, Лип, Стр, *свѡд* Ол, *свѣкуд* Ол, *тѡд* ДП,

ниѣком Со, ш *њи́м* ГМ, Лу, Лип, На, Ге, Со, *свѣком* жѣвѡм ДП, *свѣком* најбѡдљѣ Чу, ш *чи́м* се бѡви́ Ол, Лу, Со,

по *мѡм* Лип, *мѡм* ѡцу Стр, *њѣз"нѡм* Лип, *свѡм* дјѣте^ату Ол, *свѡм* драгѡм Ко, *свѡм* сѣну Со, *нѣкѡм* мѡмку Лип, у *свѣкѡм* сѣлу Ол,

љ *Црѣнѡм* Врѣу Ол, *чѡснѡм* крѣсту Чу,

у *јѣднѡм* Ст, *друђѡм* Стр и сл.

10. Вокалом *e* углавном почиње суфикс за грађење збирних бројева од *четири* навише, о чему в. грађу у т 223.

11. Познато је изостајање промјене *o > e* иза палаталних сонаната и консонаната, те консонанта *ц*, о чему в. грађу изложено у т. 164, 165, 166, 174, 201, 214 и 224.

12. Показна замјеница *то* забиљежена је са вокалом *o* у иницијалној позицији према аналогiji са другим демонстративним замјеницама: наднѐсѐш над *от̄o* Бр, с *ѓт̄им* смо жив^или Стр, с *ѓт̄им* сйр̄иштом Чу, с *ѓт̄им* га на̀ра̀ним Во, с *ѓт̄ом* п̄ировин̄ом Во. Ова појава уобичајена је како у јекавским (в. нпр. Дешић 1976: 247, Драгичевић 1986: 153 и 2007: 372), тако и у икавским говорима (исп. Пецо 1975: 107 и 1980а: 103, Баотић 1983: 72, Рамић 1999: 35).

Изговор и супституције

13. Отворенији изговор неакцентованог вокала *e* изражена је појава у овим говорима, а таква прелазна вриједност забиљежена је у већој или мањој мјери и у другим сјеверозападним српским говорима (Петровић 1973: 36–37, 1978: 35–37, Дешић 1976: 52–53, Драгичевић 1986: 64 и 2007: 333, Козомара 2016: 40): *ба̀ле^aге* Чу, *бра̀ве^aт^ина* Ол, два *бу̀ре^aта* Ол, *вѐче^aра* Ст, Ко, *в̄јѐве^aр^ице* Ол, *вр̄ме^aна* Стр, Лип, *Ву̀ле^aта* По, *зв̄ѓзде^aнӣ* Чу, *го̀ве^aда* Ол, Стр, Чу, *го̀ве^aче* Чу, Во, *го̀ре^aла* По, *гу̀ме^aна̄* Ол, *гу̀ме^aнӣ* Ге, *дѐбе^aлӣ* На, *дѐве^aра̄ли* Во, *дѐве^aра̀ло се* Стр, *дѐве^aт* Стр, Чу, *до̀ве^aде̄* Чу, Поп, ГМ, *до̀ве^aде̄мо* Ко, *до̀не^aсе̄* Лу, *др̄ве^aна̄* Стр/*др̄ве^aна̄* Чу, *др̄ве^aне̄* Стр, *др̄ве^aнӣ* Ол, Стр, *др̄ве^aнӣм* Стр, *др̄ве^aно̄* Стр, Чу, *др̄ве^aно̄га* Стр, *о-др̄ве^aта* Стр, ДП, ГМ, од *жѐље^aза* Чу, у *зѐле^aне̄* Стр, *изго̀ре^aла* По, *изго̀ре^aло* Стр, *ка̀ме^aна* Стр, *ка̀ме^aном* Бр, *кѐте^aн* Ол, Стр, ис *крѐве^aта* Ст, *кр̄ме^aтин̄е̄* Ол, *лѐде^aн* Во, *ма̀ле^aнӣ* Ол, *не̄ ме^aре* Ол, ГМ, *на̀пре^aдна* Стр, *нѐвре^aмена* Ол, *ѓне^aре̄* Бр, *ѓне^aрӯ* Во, *па̀ме^aтна* Во, *пѐте^aро* На, *чѐтерес њ пѐте^aро* Ол, ГМ, Стр, *пѝре^aвина* Чу, *пл̄те^aна̄* Стр, *по̀кле^aпо̄* Ол, *по̀сте^aља* Стр, *по̀тре^aба* Ол, ГМ, Ба, *сп̄ѓме^aнӣк* ГМ, *стѐпе^aн^ице* ГМ, *стѐпе^aн̄цу* Ол, *у̀бе^aре̄ш* Ол, *у̀ве^aче̄* Ол, ГМ, Стр, Ко, Поп, Во, *цѝпе^aлама* Ко, *цѝпе^aле* Ге, Ко, *чу̀ве^aно̄* Ге, *мѐмпе^aр* Стр, *мѐмпе^aре* Стр, *ша̀ре^aнӯ* Стр, *ш̄по̀ре^aта* Стр и сл.

Отворенији изговор углавном се јавља ако вокалу *e* претходи или слиједи неки сонант, а у другачијем окружењу ова појава доста је рјеђа и своди се на пар потврда: *дјете^aту* Ол, *испе^aчѐ* Ол, Во, *напе^aчѐм* ГМ, *дбе^aћо̄ је* Стр, *сѐпе^aт* Чу, *у^aте^aкѐ* Ол, *у^aте^aче* Стр.¹⁰ Грађа, такође, показује да се отвореније изговара вокал *e* иза кратког акцентованог слога, а ријетко иза дугог акцента: *Загре^aбу* ДП, *Па^aле^aжи* Ол, у *Па^aле^aжма* Ол. Овакав изговор вокала *e* испред акцентованог слога није често биљежен: *ве^aчѐрас* Стр, *Маке^aдѐније* Стр. О структури форманата овог прелазног гласа добијеној на спектрограму в. т. 28.

Потпуна замјена вокала *e* вокалом *a* забиљежена је у примјерима: *ша^aранӯ* пѐњау Стр, *ша^aранā* салāта ГМ, *ци^aпале* Стр, а замјена вокалом *и* у страниј ријечи: *ци^aмент* ДП, *ци^aмента* Стр (< њем. Zement).

14. Неакцентовани кратки вокал *o* може имати отворенији изговор у правцу вокала средњег реда *a* најчешће ако се нађе иза кратког или дугог акцентованог слога: на *Гла^aмо^aч* Ге, у *Гла^aмо^aчу* Ол, ДП, На, *за^aко^aн* Чу, *ја^aго^aде* Стр, *ја^aло^aве* Стр, *кѐно^aпље* Ко, Чу, *ку^aпо^aва^aле* Ол, *мѐдо^aвача* Чу, од *Мр^aко^aњића* Ол, *Ни^aко^aљ* Лип, *дѐбо^aјиш* Ол, *дѐно^aвица* Ол, *Ото^aке* Стр, ГМ, *пѐто^aро* Стр, *ӯ по^aљу* Ол, *пѐто^aк* Во, *пре^aво^aз* Ол, *си^aро^aча^aд* ГМ, *си^aро^aча^aди* ГМ, *субо^aта* Ол, Ба Лип, Поп, *субо^aто̄м* Лип, а рјеђе испред дугог акцентованог слога: *апо^aте^aци* Ол, *бо^aрѐвн^aце* Ол, *земљо^aра^aдња* По, по *мо^aгућности* Стр, *про^aсти^aра^aчи* Ол, Ко.

Потпуне замјене вокала *o* вокалом *a* забиљежене су у малом броју примјера: *ана^aмо* Ол, *нѐшта* ДП, Чу, ГМ, Со, Во, *ом^aр^aка* Чу, *па^aражак* Ол. Ову појаву биљежили су и бројни други испитивачи (Пецо 1964: 38, Петровић 1973: 39, Дешић 1976: 41, Драгичевић 1986: 62 и 2010: 235 и др.).

Помјерање артикулације вокала *o* у правцу вокала предњег реда *e* своди се на пар потврда: *на^aше кѐно^aпље* Стр, На, от *кѐно^aпље̄* Стр, *пољо^aпривреди* По, у *Цр^aнѐ̄ врѐве* Ол.

¹⁰ Проф. Брозовић забиљежио је у долини Фојнице глас *ä* „kojemu је zvuk na sredini između *a* i *e*“, с тим што овај глас настаје од гласова *e*, *a*, *и* и, уз неке изузетке, увијек му претходи или слиједи сонант. Он сматра да је глас *ä* ослабљена варијанта гласа *e* у одређеном гласовном окружењу и да је „fonetski individualan“ иако нема статус фонеме (Брозовић 2009: 55–56).

15. Глагол *моћи* у презенту најчешће гласи: *море* Со, Чу, Поп, На, Во, При, Вод, *не море* Лип, *морем* Ол, Стр, Чу, Ко, ГМ, *не моремо* Ге, *мореш* ГМ, Ст, На, Во, али су у одричним формама уобичајене замјене вокала *о* вокалом *е*: *не мере* Ол, ГМ, Лип, ДП, Чу, Бр, Ге, Лу, На, Во, При, Вод, *не мерем* Ол, Ко, Со, Лу, Чу, При, Вод, *не меремо* Стр, Со, *не мереш* Ол, Лип, ДП, познате већини говора херцеговачко-крајишког дијалекта (Ивић 1985: 136). Спорадично су супституције *о > е* биљежене и у формама неких замјеница: *за тебо̄м* Стр, Ба, *прѐ-себо̄м* Ба, *са себо̄м* Стр, Лу, На, уз стандардне форме: *за собо̄м* Ба, Стр, *за тобо̄м* Стр, *прѐ-собо̄м* Бр, Ст, Со, Чу, Лу, На, *прѐ-тобо̄м* ГМ.

16. И најстарији информатори данас обично говоре: *грѓб* Бр, *грѓбље* ДП, *на грѓбље* ДП, *у грѓбље* Стр, На, *грѓбљу* Ко, *на грѓбљу* Ст, *у грѓбљу* Ко, *грѓбља* На, Ге, Ко, Со, Чу, На, При, Вод, *на грѓп* ГМ, али млађи становници ових крајева тврде да су имали прилику чути форму *грѐбље* код својих предака (в. и Драгичевић 2012: 175).

17. Замјена вокала *о* вокалом *у* уз назалне сонанте, распрострањена у многим говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (Дешић 1976: 42–47, Петровић 1973: 30, Драгичевић 1986: 54–61), потврђена је у насељу *Драгњић Поддови*, те у насељу *Гѐрзово* у сусједној општини Мркоњић Град. Оба су насеља према попису из 1961. године припадала тадашњој општини *Бараћи*, с којом и данас чине компактну брдско-планинску цјелину, испод које се налази предiona цјелина Жупа са средиштем Шиповом. Као што показује изложена грађа, промјена је захватила акцентовани вокал *о* (чешће кратки него дуги) у сусједству назалних сонаната *н*, *м*, или *њ* и према резултатима досадашњих истраживања није тако честа у говорима источније скупине сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта¹¹:

думаћца Ге, *крѓмпѓр* Ге, *кума̄д* Ге, *кумишија* ДП, *кумишије* Ге, *кумишињица* Ге, *кунапље* ДП, Ге, *кунопље* ДП, *куња* Ге, *на куња* ДП, *с куњима* ДП, *с куњом* ДП, *мумак* ДП, *мутика* ДП,

¹¹ Проф. Драгичевић сматра да су „ову иновацију најприје развили ијекавци настањени у сјевернодалматинским предјелима и на југоистоку Лике“, а затим се она ширила на сусједне крајеве преко бројних иселеника (Драгичевић 1986: 61).

Ге, му̀тике ДП, ну̀га ДП, на ну̀гама ДП, ну̀кат ДП, до плафу̀на Ге, сраму̀та ДП, сту̀ма̄к ДП, телефу̀ни ДП, Ге

у̀н је Ге, у̀н пи́та ДП, у̀на Ге, спрѐма у̀на ДП, дошла и у̀на ДП, у̀на е пи́тала ДП, кат у̀на направи́ ДП, у̀ни Ге,

кат се лѐвуша испече́ у̀на́ ДП, у̀на́ ни́једна не ваља́ ДП, ба̀бица у̀на́ ДП, сач у̀на́ј ДП, у̀но́ на сѐлу ДП, у̀но́м рѝкво́м Ге, у̀ну́ Ге,

ку̀ме Ге, ку̀ме́ ДП,

му́ј Бо́ре ДП, му́ј ђтац Ге, свѝкрва та́ му́ја ДП, дра̀га́ му́ја ДП, му́ја свѝкрва ДП, Ге, му́ја та́ чеља́д ДП, му́ји ро̀дитељи ДП,

ну̀ви́ Ге, ну̀во́ Ге

му̀таи́ш Ге, заму̀тат ДП, заму̀таи́ш Ге,

гу̀ни́ на ко̀њу ДП, гу̀нло́ Ге, гу̀нит пјѐш"це́ ДП,

ду̀н"јѐла́ ДП, Ге, ду̀н"јѐле́ Ге, ду̀несѐ́ ДП, ду̀несѐи́ш ДП, ну̀сала́ ДП, ну̀сѐ́ ДП, ну̀си́ ДП, Ге, ну̀с"ла́ ДП, ну̀с"ле́ Ге, ну̀с"ли́ Ге, ну̀с"ло́ ДП, ну̀сит ДП, ну̀с"ти́ ДП, ну̀си́иш ДП, Ге, ну̀несѐи́ш ДП,

лу̀ми́ ДП, слу̀мила́ се ДП,

му̀гла́ Ге, док је му̀гла́ ДП, н"јѐсмо му̀гли́ ДП,

му̀ре́ Ге, му̀реи́ш ДП, му̀раи́ш ДП,

ну̀ћила́ ДП,

му̀дѐрно́ Ге, у̀нда́ ДП, Ге.

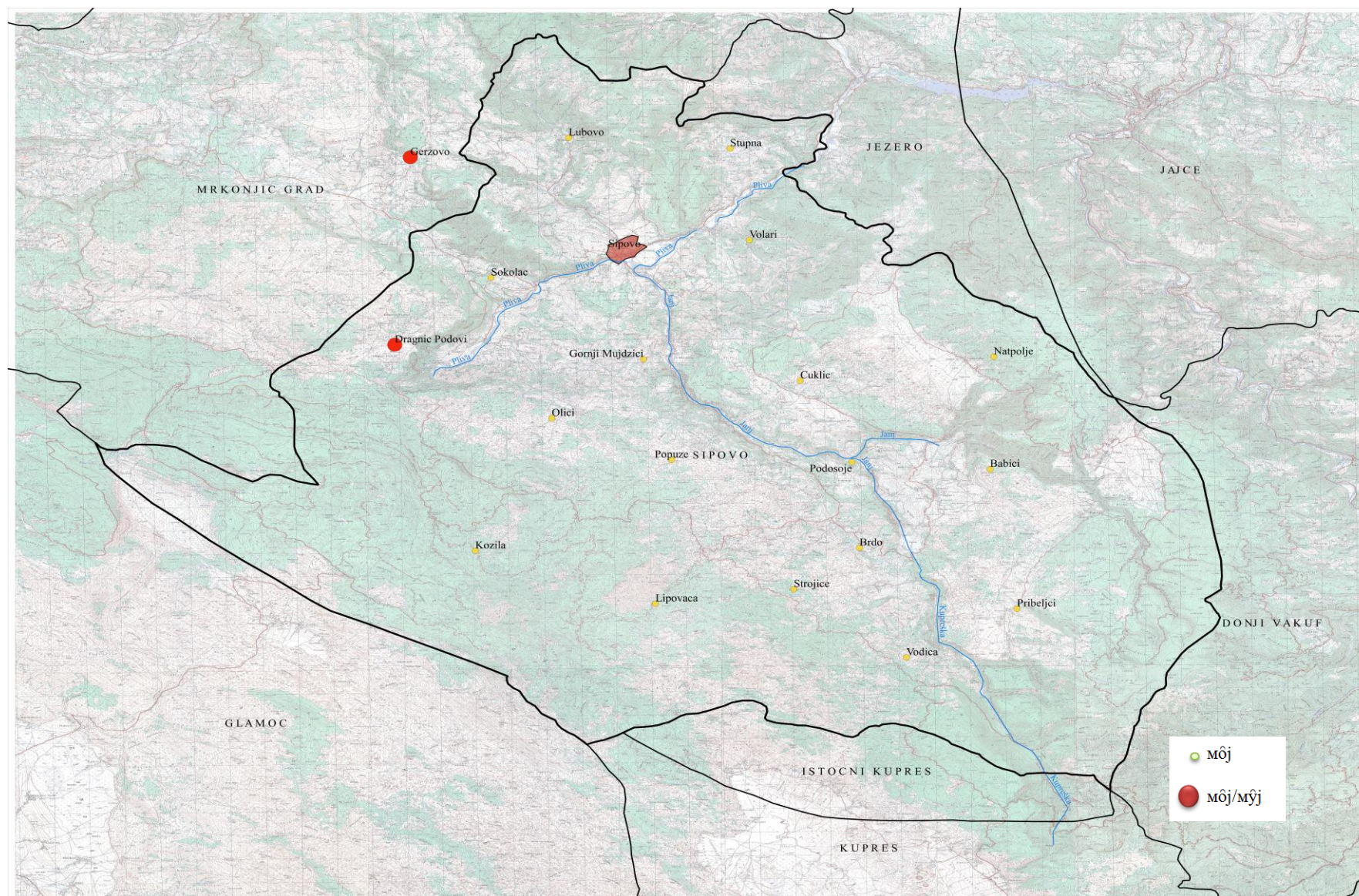
Промјена *o > y* уз назалне сонанте регистрована је и у недалеком Сокоцу на територији Шипова, али су њени домашаји занемарљиви у овом насељу: *у̀ни*, *му́ј* коле́га, *ну̀си́*, *ну̀с"ли*. У осталим насељима испитиване територије појава је ограничена на неколико потврда у страним ријечима које су могле бити и примљене у таквим облицима: *ва̀гу̀н* Стр, два́-три́

вагуна Ст¹², пла̋фӳн Стр, а забиљежена је и у другачијем консонантском окружењу: до̋ктур̋ Ол, до̋ктур̋а Ол, Поп.

18. Проф. Дешић сматра да се ова промјена јавља у сусједству назалних сонаната из разлога артикулационе природе ових гласова, те напомиње да је најфреквентнија у југозападним и западним крајевима западне Босне (Дешић 1976: 46–47). На карти коју прилаже на стр. 317 види се да се појава протеже до источне границе испитиваног подручја, тј. до територије Мркоњић Града, док проф. Драгичевић појаву биљежи и у Мркоњић Граду, у недалеким Бараћима (Драгичевић 2000а: 15). Ако се пажљивије погледају објашњења са дијеловима везаног говора која долазе уз одреднице у *Рјечнику гламочког говора* (Бојиновић 2015), може се запазити да је појава фреквентна и у говору сусједног гламочког краја. Изразита је и у Рамићевој зони I у општинама Грахово и Дрвар, а забиљежена је и у зони Ib у Гламочком пољу (Рамић 2010: 38).

Грађа у овом раду показује да је промјена $o < y$ уз назалне сонанте маргинална појава на територији источно од насеља Драгњић Подови и да је доста чешћа западније на територији Мркоњић Града у сусједном Герзову, те у недалеким Бараћима према резултатима истраживања проф. Драгичевића. На основу тога може се закључити да територијом Шипова пролази граница распрострањања ове појаве, чиме се донекле прецизира једна изоглоса у сјеверозападном огранку херцеговачко-крајишког дијалекта.

¹² На основу резултата истраживања западнијих јекавских говора проф. Драгичевић закључује да говори источније скупине сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта имају „нisku фреквенцију случајева у којима се остварује промјена $o > y$ “ (Драгичевић 2001: 87), а у говору јањских Срба забиљежио ју је само „у посебним говорним ситуацијама“ (в. Драгичевић 2012: 175).

Карта 3: Распрострањеност појаве о > у уз назалне сонанте

19. Затворенија артикулација кратког вокала *a*, најчешће иза кратког акцентованог слога, у правцу вокала *o* или *e* може се и овдје чути, али ограничен број потврда у грађи показује да то у говорима околине Шипова ипак није посебно фреквентна појава: *баџа̀на^ек* Стр, *јеча^ем* Стр, *пија^ен* Ол, *пија^еница* Бр, *прѣга^еча* Стр, *сија^елица* Бр, *сија^ело се* Стр, *сија^ети* Стр¹³; односно: *да^олѣко* Ол, *ѿса^ом* Ол, *сѣда^ом* ДП.

Понекад затварање артикулације вокала *a* доводи до потпуне супституције вокалима *o* или *e*: *пијјевица* Ол, *пријетељу* Ст, *пријетѣ̌ља* По; односно: *бѿгоми* ГМ, *долѣко* ДП, Лу, На, Во, *ливода* Стр, *ли̌вѿда̌* Ол, *ѿрѿса̌* Стр, *ѿроси* Стр, *сѣдом* ДП, Ге, Со, *седомдѣсѣт* њ петеро Во, *чѿране* Стр, Поп¹⁴. Стране ријечи *жѣндѣр* Стр, Во, *жѣндѣри* Стр, Ко, *килѿметѣ̌ра̌* Поп, *мѣтѣ̌ра̌* ДП, Со, На, *митрољѣза̌* На, *митрољѣзи* На и сл. вјероватно су преузете у оваквим ликовима. У посебним говорним ситуацијама јавља се замјена вокала *a* вокалом *o* у енклитичком облику глагола *јесам*: *јѣднѿм сом нѿс^ала вѿду* Со, *са̌мо сом ѿвѿг сѣна* у Јајцу *рѿд^ала* На, *и̌ ја̌ сом тка̌ла*, *и̌ ја̌ сом прѣла* На, *свѣ сом у̌ кући рѿд^ала* На.

Појава затвореније артикулације вокала *a* у правцу *o*, односно *e*, или замјена вокала *a* вокалима *o* или *e*, позната је у многим говорима, о чему су писали бројни испитивачи (Ившић 1913: 180, Павловић 1927: 109–110, Вуковић 1938: 8–9, Пецо 1964: 33–36, Петровић 1973: 31–35, Дешић 1976: 33–34, Драгичевић 1986: 44–51 и 2010: 235, Козомара 2007: 241 и др.).

Замјене вокала *a* вокалом *у* у облицима глагола *јесам* те бројева *седам* и *осам*, које су спорадично биљежене у другим сјеверозападним говорима (Петровић 1973: 33 и 1978: 42, Драгичевић 1986: 48), нису забиљежене у говорима Шипова.

20. У основама *враб-*, *крад-* и *раст-* (в. Ивић 1964: 383–393) забиљежена је само секвенца *ра*: *вра́бац* Ст, ДП, Со, Чу, *вра́нци* ДП,

кра́ду Ст, Стр, ГМ, *кра́сти* Чу, *укра́ду* Ст, Стр, *у́крало* Ге, *у́краст* Ге, *у́красти* ДП,

те *ра́сте* Ол, Ст, Чу, *изра́сте* Стр, Во, *нара́сте* Стр, Ге, При, Вод, *на́ра̌стѿ* ГМ, *одрáсте* ДП, *ѿдра̌стѿ* Ол, Лу, *одрáстѿ* Ко, *пора́стѿ* Ол, Стр.

¹³ Затворенији изговор вокала *a* и отворенији изговор вокала *e* (в. т. 13) према мишљењу проф. Брозовића (2009: 55) и проф. Петровића (1973: 37) у резултату имају исту вриједност (в. и напомену 10).

¹⁴ Овај облик потиче од тур. *çogab*, тако да супституција није извршена према турском лику ријечи, него према лику прихваћеном у стандардном српском језику (в. Петровић 1973: 32).

Подаци проф. Драгичевића из Мујџића упућују на то да је уз облике *вра́бац*, *вра́нци* могуће чути и: *вре́бац*, *вре́нци* (Драгичевић 2012: 175), а и многи млађи становници ових крајева тврде да су код предака имали прилику чути изговор ове именице са промјеном *-ра-* > *-ре-*. И надимак *Вре́бац* указује на то да ови говори припадају III Ивићевој зони, мада су ликови са извршеном промјеном *-ра-* > *-ре-* код именице *врабац* очигледно данас потиснути¹⁵.

21. Свега неколико потврда супституција вокала *и* другим вокалом забиљежено је у овим говорима, и то у ријечима страног поријекла: *баџи́кли* По, *ва́кат* (< тур. vakit) Стр, *зе́јтен* (< тур. zeytin) Стр, *лету́ргија* Стр, *на лету́рђију* Стр (исп. Петровић 1973: 40 и Дешић 1976: 54–55), што показује да овај вокал није нарочито подложен замјенама другим вокалима.

22. Умјесто вокала у често се остварује вокал *и* као резултат алтернација *-ну-* > *-ни-* у основама глагола III Белићеве врсте, познатих у многим западнијим новоштокавским говорима (исп. нпр. Вујичић 1985: 46, Драгичевић 1986: 171–172, 2000а: 16, 2007: 333, 2010: 236, Рамић 1999: 382), о чему види т. 230, 258 и 264.

23. Ријетке су супституције вокала у другим вокалом какве су понекад биљежили истраживачи појединих ближих или даљих говора (в. Дешић 1976: 55–56, Драгичевић 2007: 335 и 2010: 236, Козомара 2007: 241 и др.). У прилогу *ју́мтру* Стр, Чу, По, Поп, Чу, те код именице *по́јитарце* Ол, Ст ова супституција јавља се досљедно. Фреквентан лик *вару́на* Стр (< тур. furun) може се сматрати непрецизним изговором с обзиром на то да је у питању страна ријеч (Дешић 1976: 56). Понекад се могу чути дисимилациони ликови *кору́за* ДП, Ге, *кору́зе* Чу, *кору́зу* Чу, а редовно се употребљава и прилог *бли́зо* Ол, Стр, ДП, Ге, Со.

Форманти вокала у (< о) и отворенијег вокала е (e^a)

24. У овом дијелу рада спектрограмски су приказана два вокала биљежена у бројном западнијим јекавским говорима на основу слушног утиска испитивача – вокал у (< о) у

¹⁵ Тако је и у Рамићевој Iб зони која граничи са испитиваном територијом (Рамић 2010: 37).

сусједству назалних сонаната (в. т. 17), те вокал *e* са отворенијом артикулацијом у правцу вокала *a* (в. т. 13). Промјена *o* > *y* забиљежена је само на једном дијелу испитиване територије (в. карту 3) код неколико најстаријих говорника и пред нестанком је, а појава отворенијег изговора вокала *e* шира је, али не и много фреквентнија. Из тог разлога ови вокали нису забиљежени у већем броју примјера погодних за спектрограмску анализу, што је недостатак овакве експерименталне провјере, али је то у теренским истраживањима било и очекивано.

Ријечи које су овом приликом изабране за спектрограмску анализу изговорило је пет старијих испитаница (од 1928. до 1938. годишта). По једна испитаница из насеља Др̀гњић Подови и Гѐрзово изговорила је примјере са вокалом *y* (< *o*), а три испитанице из насеља Чџклић, Бр̀до и Нџпоље изговориле су примјере са отворенијом артикулацијом вокала *e*.

25. Материјал је дигитално снимљен, са фреквенцијом узорковања од 44,1 kHz и резолуцијом од 16 бита снимачем ZOOM H1 ван студијских услова будући да се ради о теренским истраживањима, али је вођено рачуна о томе да се снимање обавља у условима минималне буке, тј. у затвореним просторијама уз технику која омогућава елиминацију евентуалне буке и добијање доста добрих резултата.

Датотеке су сачуване у некомпресованом wav формату. Снимљени материјал обрађен је помоћу софтвера PRAAT верзија 6.0.30 (Paul Boersma i David Weenink 2017; 9.4 MB)¹⁶ тако што су најприје из снимљеног корпуса везаног говора издвојене датотеке засебних ријечи, а затим су приказане на спектрограму, што је омогућило увид у својства гласа – интензитет, фреквенцију и трајање¹⁷. Критеријум за избор ријечи била је јасноћа изговора јер нису све снимљене ријечи у којима је на основу слушног утиска регистрована једна од ове двије појаве употребљиве за анализу.

Статистичка анализа добијених вриједности форманата рађена је у програму Microsoft Excel основним статистичким методама, при чему је одређена просјечна вриједност форманата, те коефицијент варијације.

¹⁶ www.praat.org, приступљено 16. 8. 2017.

¹⁷ Са могућностима програма PRAAT, који се данас употребљава за анализу говорног сигнала како у лингвистици, тако и у другим научним дисциплинама, упознао ме је мр Јован Галић са Електротехничког факултета у Бањој Луци, на чему му овом приликом захваљујем.

26. Вокали се стварају тако што се „звучни сигнал из гркљана обликује у гласовном каналу и на тај начин гласовни канал подстиче поједина фреквенцијска подручја, односно, концентрисање спектралне енергије у тим подручјима“, што заправо и представља форманте једног гласа (Петровић–Гудурић 2010: 85). У овом раду за посматране вокале у ријечима одабраним за спектрограмски приказ одређена су прва три форманта јер се „вокали и класификују према распореду и фреквенцијској вредности форманата на спектралној слици“ (Исто 92).

Познато је да фреквенције на којима се стварају форманти не представљају „апсолутно стабилне величине“ јер зависе од фонетског контекста, наглашености, односно ненаглашености, времена трајања, гласовног окружења и положаја у ријечи, или удаљености од акцентованог слога ако нису под акцентом (Исто 93). Досадашња пракса у експерименталним истраживањима углавном је подразумијевала читање одабраних примјера у студијским условима, при чему се могло утицати на неке од фактора који су пресудни за формирање форманата као што је консонантско окружење, број слогова, наглашеност и сл., што овдје није случај будући да су ријечи ексцерпирани из спонтаног везаног говора. У конкретним случајевима посматрани вокали нашли су се у контакту са сонантима који такође показују формантску структуру у спектру (Исто 166–223), видљиву и на приложеним спектрограмима, што утиче и на распоред форманата код вокала. Варијације у фреквенцијама форманата могуће су чак и приликом два изговора истог вокала код истог информатора, затим, постоје индивидуалне разлике међу говорницима истог дијалекта (Ивић–Лехисте 2002: 71–72), а познато је и то да се код жена форманти стварају на вишим фреквенцијама него код мушкараца (Исто 131). Основна природа једног гласа упркос напријед поменутиим знатним варијацијама „увек је акустички препознатљива“ (Петровић–Гудурић 2010: 94).

27. Досадашња акустичка истраживања показала су да се фреквенције на којима се стварају форманти вокала у разликују у зависности од природе акцента под којим се тај глас налази (Исто 160). Вокал у (< о) у говорима околине Шипова најчешће се јавља под краткоузлазним акцентом, а овом приликом према већ поменутом критеријуму за избор спектрограмски су приказане сљедеће ријечи:

муј, мугла, мугли, кумишија, кумишница, кунупље, кунопље, муја, муји, мута̄иш, замутат, мутика, мутике, нусила, нусило и слумила.

Краткосилазни акценат нешто је рјеђи на вокалу у (< о) и за спектрограмски приказ издвојене су следеће ријечи:

нӯсӣ, нӯсе̄, нӯсӣи, нӯво, мӯре, с кӯњима.

Као што је већ наведено, овај вокал ријетко је биљежен под дугим акцентом, па је тако под дугоузлазним акцентом забиљежен само вокал у итеративу *нӯсала* два пута, док је дугосилазни акценат биљежен у фреквентној замјеници *мӯџ*.¹⁸

Рачунар је на прочитаним спектрограмима наведених ријечи забиљежио вриједности форманата вокала у (< о) изражене у херцима (Hz), након чега су израчунате следеће просјечне вриједности и коефицијент варијације за овај вокал:

- под краткоузлазним акцентом: Ф1 = 497, Ф2 = 1156 и Ф3 = 2701 са коефицијентом варијације од 14%, 21% и 6%.
- под краткосилазним акцентом: Ф1 = 528, Ф2 = 1287, Ф3 = 2718 са коефицијентом варијације од 19%, 20% и 9%;
- под дугоузлазним акцентом: Ф1 = 423, Ф2 = 1168 и Ф3 = 2696 са коефицијентом варијације од 1%, 5% и 4%;
- под дугосилазним акцентом: Ф1 = 585, Ф2 = 1273 и Ф3 = 2628, са коефицијентом варијације од 17%, 10% и 9%.

Вриједности форманата вокала у добијене у ранијим истраживањима Ивић–Лехисте, односно Снежане Гудурић представљени су у Табели 1 (Петровић–Гудурић 2010: 160):

Табела 1: Вриједности форманата вокала у према истраживањима Ивић–Лехисте и С. Гудурић

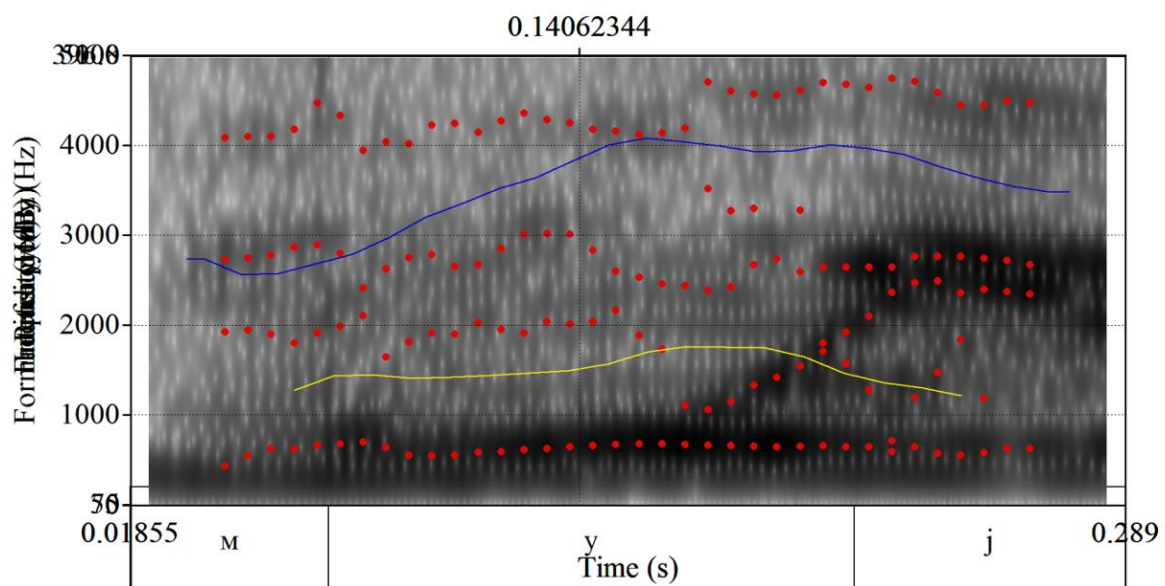
	ў	ӯ	ú	û
Ф1	455 406	450 419	455 390	450 411
Ф2	810 812	825 968	765 890	785 801
Ф3	1950 3802	1885 2968	1995 2795	1930 3075

¹⁸ Из анализе је изостављена фреквентна замјеница *у̇н* са дугосилазним акцентом јер се вокал нашао у иницијалној позицији.

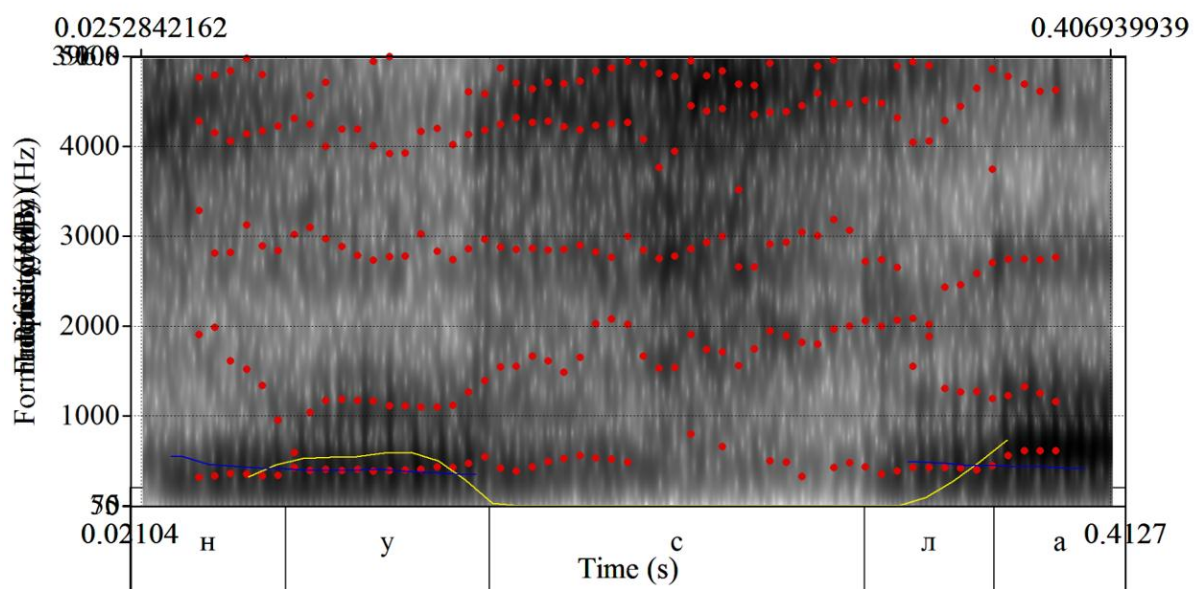
Истражујући хрватски говор И. Шкарић добио је сљедеће вриједности форманата код самогласника у: $\Phi 1 = 380$, $\Phi 2 = 750$ и $\Phi 3 = 2450$ (Шкарић 1991: 186).

Вриједности прва два форманта вокала у (< *o*) у овом раду више су у поређењу са резултатима поменута три истраживања, а вриједности трећег форманта ближе су вриједностима добијеним у истраживању С. Гудурић. Њихов распоред одговара распореду форманата вокала у (Петровић–Гудурић 2010: 92), из чега се може закључити да је у овом случају заиста у питању вокал у, а не прелазни степен *o*^у, који су раније спорадично биљежили испитивачи блиских јекавских говора (Дешић 2976: 46, Петровић 1973: 30, Драгичевић 1986: 54–55, 2000а: 11).

На сликама 1, 2, 3 и 4 приказани су спектрограми ријечи *муј*, *ну̀сла*, *ну̀сӣ* и *ну̀сала* са контурама основне фреквенције (плава боја), интензитета (жута боја) и форманата (црвена боја). Изабране су ријечи код којих се вокал нашао у истом гласовном окружењу под кратким и дугим узлазним, те кратким силазним акцентом, док за дугосилазни акценат на оваквом вокалу у у таквом окружењу нема потврда. Уз вокал у феквентној посесивној замјеници *муј*, нашао се сонант *j*, који је „на граници самогласничко-сугласничких реализација“ (Петровић–Гудурић 2010: 253), због чега је посебно тешко одредити његов дио у спектру. Уз то, сонант *j* нашао се и у финалној позицији, гдје му је структура спектра „полусамогласничка“ (Исто 255).

Слика 1: Спектрограм гласовног низа *мѹј*

Слика 2: Спектрограм гласовног низа *нѹсла*

28. Отворенији изговор вокала *e* у правцу вокала *a* регистрован је према слушном утиску у многим нашим говорима¹⁹, а овакве разлике „у степену отворености“ вокала *e* препознате су и у ранијим експерименталним истраживањима акцената (Ивић–Лехисте 2002: 151–152). У говорима околине Шипова отвореније се изговара углавном кратки неакцентовани вокал *e* иза кратког акцентованог слога. Овакав отворенији вокал у примјерима који су очитани на спектрограму нашао се између два сонанта или између два гласа од којих је један сонант, а други звучни или беззвучни оклузив: *дѐбе^aлӣ*, *дѐве^aде* (четири пута), *дѐве^aдѐмо*, *др̑ве^aна̄* (два пута), *др̑ве^aта*, *ђне^aрѐ*, *ка̑ме^aном*, *ј̑ве^aчѐ*. На очитаним спектрограмима сваке ријечи појединачно рачунар је забиљежио вриједности прва три форманта у херцима (Hz), а затим су израчунате сљедеће просјечне вриједности: $\Phi 1 = 658$, $\Phi 2 = 1405$, $\Phi 3 = 2605$ са коефицијентом варијације од 15%, 8% и 10%.

Вриједности форманата прва два гласа *a* у ненаглашеном положају добијене у истраживању С. Гудурић у реченици *Затворите врата, молим вас* износе 595, 1656 и 2562 Hz, односно 625, 1625 и 2593 Hz (Петровић–Гудурић 2010: 127–128). Ауторка закључује да вриједности и распоред форманата ненаглашеног вокала *a* упућују на глас *ə* јер не показују „правилности карактеристичне за вокал *a* у наглашеном положају“ (Исто 132).

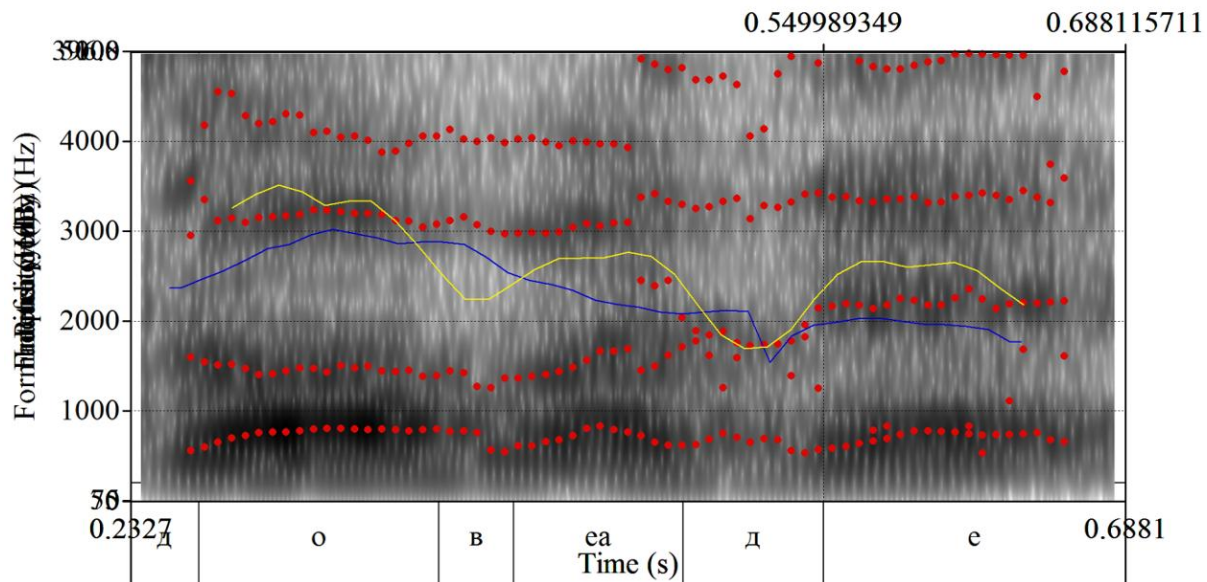
Вриједности ненаглашеног вокала *e* у реченици *Све је у реду* износе 406, 1312 и 2375 Hz, те ауторка сматра да се вокал није ни формирао као стабилан глас, а у реченици *Она се досађује* прво ненаглашено *e* има вриједности форманата од 562, 1656 и 2656 Hz (Исто 139–140).

Анализирајући утицај наглашености и дужине вокала на фреквенције форманата, а тиме и на идентификацију вокала, „jer je trajanje u korelaciji sa stupnjem izgrađenosti vokala“, Ј. Бакран закључио је да су наглашени вокали мање редуковани него ненаглашени, те да је, гледано на спектрограму, свака редукција „pomak frekvencija formata prema neutralnom shwa“ (Бакран 1989: 10). Вриједности прелазног вокала *e^a* у говорима Шипова, истина, на мањем броју примјера, према релативно правилном распореду форманата такође могу упутити на глас *ə*²⁰, тим више што се ради о ненаглашеном вокалу подложном редукцији.

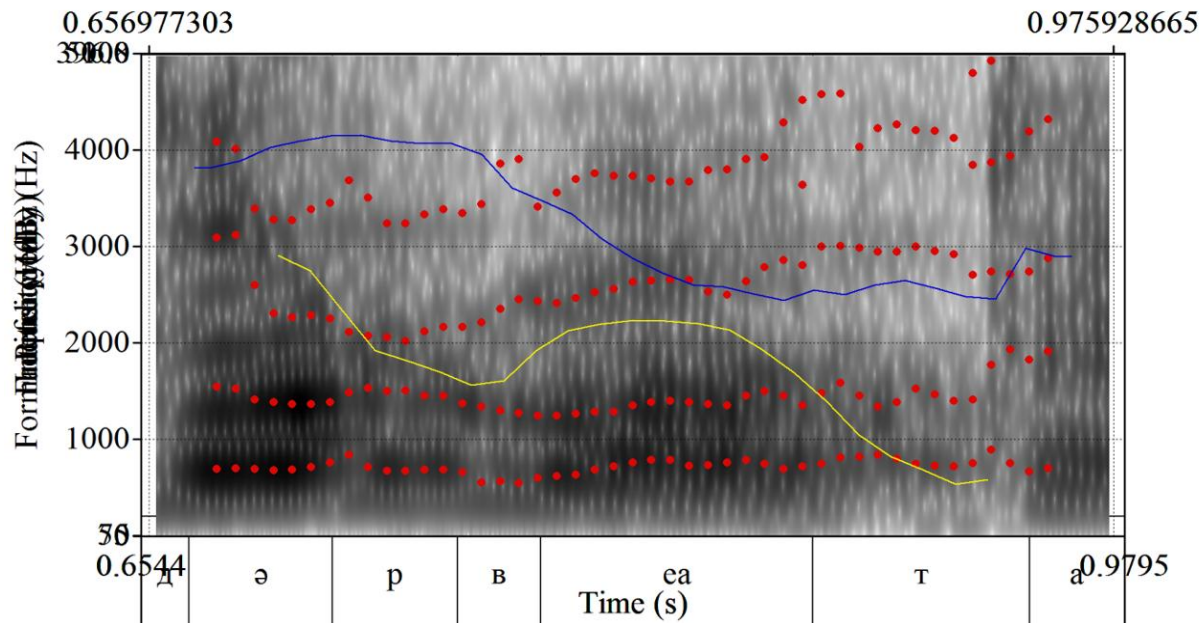
¹⁹ О распрострањености појаве на територији Шипова в. т. 13.

²⁰ Прва три форманта гласа *ə* стварају се на фреквенцијама од 500, 1500 и 2500 Hz (Петровић–Гудурић 2010: 94).

Спектрограми ријечи *дђве^аде* и *др̑ве^ата* са контурама основне фреквенције (плава боја), интензитета (жута боја) и форманата (црвена боја) приказани су на сликама 5 и 6. Ове двије ријечи изабране су због сличног гласовног окружења у којем се налази отворено *е*.

Слика 5: Спектрограм гласовног низа *дђве^аде*

Слика 6: Спектрограм гласовног низа *др̑ве^ата*

29. На редукцију некцентованог вокала *и* у трима позицијама ријечи указивали су многи истраживачи српских говора (исп. Павловић 1927: 110, Вуковић 1938: 25, Пецо 1964: 45–46, Николић 1964: 317–321, 1966: 236, 241 и 1968: 401, Петровић 1973: 40–44 и 1978: 39–41, Дешић 1976: 61–70, Вујичић 1985: 39–46, Драгичевић 1986: 69–72, 2004: 457. и 2010: 236–237, Црњак 2006: 307–330, Козомара 2016: 620–621 и др.). Резултати тих испитивања показују да су редукције много чешће у сјеверозападним говорима херцеговачко-крајишког дијалекта него на јекавском југоистоку (в. Драгичевић 2001: 85).

30. Потпуне редукције иницијалног *и* у овим говорима нису честе и своде се на неколико потврда: *нѐкције* ГМ, *Талија̀ни* Ге, Чу, *Талија̀не* Ге, док су редукције медијалног неакцентованог *и* уобичајене:

код именица *кудјеља* и *недјеља*, гдје се икавски рефлекс *јата* најчешће редукује: *ку̀дља* Ол, Стр, Чу, Ко, *ку̀дље* Стр, Ко, Во, од *ку̀диље* Бр, *ку̀дљи* При, Вод, *ку̀дљом* Чу, *ку̀дљу* Ол, *нѐдља* Ба, Бр, Лип, Ге, Поп, *нѐдље* Чу, Поп, *нѐдље* Ол, Бр, *нѐдљом* Лип, По, Лу, Во, *нѐдљу* Ол, Ба, Лип, Ге;

код именица које у својој структури имају неки суфикс: *ба̀бца* Во, *ба̀дња* Стр, *гра̀нца* Ол, *гра̀нце* Чу, *гра̀нци* Ол, *гу̀јања* Стр, *дома̀ња* Стр, *дома̀ње* Ол, *дома̀њи* Стр, *жѐравца* Стр, *са ко̀са̀чиом* Ол, *кра̀вца* Чу, *ку̀ћања* Ге, *ло̀јања* Стр, *па̀љом* Ге, *плетѐнцу* ГМ, *прѝкољу* ДП, *пу̀ња* Стр, ДП, *секретарца* Ол, *сла̀марца* Стр, *сто̀љу* Стр, *тка̀ња* Стр, *тка̀ње* Стр, *тка̀нци* Стр, *чѐсњу* Бр, *мѝгерце* Стр;

го̀дна ДП, Бр, Лу, *го̀дне* ГМ, ДП, Ко, На, *го̀дне* Ол, ГМ, ДП, *го̀дни* Во, *го̀дну* ГМ, Стр, ДП, Чу, Со, *до̀лна* Ол, Чу, *до̀лнама* Ол, *до̀дне* Бр, *ладо̀вна* Лип, *мѝшна* Стр, *о̀колна* Стр, *о̀младна* Со, *о̀младну* Ол, Чу, *сиротња* Чу, *срѐдну* Ол, *сто̀жна* Чу, *сто̀жне* Ол, *сто̀жне* Чу, *сто̀жну* Ол, *чарапетѐне* Ко, *Шпиретѐна* То;

варѐњке Ол, ГМ, *варѐњу* Стр;

у наставку *-има* у синкретичним множинским падежима именица м. или ср. рода: *аутма* Ол, *вòловма* Ол, *на вратма* Ко, *гòведма* Чу, *кèровма* Чу, *кòлма* ГМ, Ко, *с кòњма* Ол, *с љòдма* Ол, *у̀нуцма* Ол;²¹

код неких придјевских замјеница и прилога: *вòлк̄а* Ол, *вòлинӣ* Ол, *кòлк̄а* Ол, *кòлкӣ* ГМ, *нòлкӣ* Чу,

вòлк̄о Ол, ГМ, ДП, Чу, *кòлк̄о* Ст, ГМ, Бр/*кòлк̄о* Стр, ДП, Бр, Чу, *нèколк̄о* ДП, *нòлк̄о* ДП, *тòлк̄о* Бр, Со/*тòлк̄о* Ст, Во;

у формама глаголског придјева радног: *бòрли смо се* Стр, *бра̀нли* Лип, *вй̀дла* Стр, Чу, Ко, ГМ, Со, Лу, На, Во, При, Вод, *вй̀дле* Чу, *вй̀дли* Ол, Бр, *вјèрла се* Стр, *вратли* Поп, *гй̀нло* Лу, *гòнла* Лу, *гòнли* Ол, *дожй̀вли* Ол, *дòлазла* ГМ, *дòлазли* ГМ, *дòлазло* Поп, *долèтла* Стр, *донòсле* Ко, *донòсло* По, Ко, *досèдла* Ко, *жй̀вла* ГМ, Бр, *жй̀вли* Ол, Стр, ГМ, Ба, Ст, *жй̀вло* Стр, ГМ, Ба, Во, *зámјерло* Стр, *зàратло* Стр, *изба̀цли* Ол, *й̀спатла* Ко, *кòсли* Ол, *љу̀тло* Ол, *мјèрло* Ол, *мòдло се* Стр, *наљу̀тла* Стр, *на̀патла* ДП, Ко, *на̀патли* Стр, *нòсле* Стр, Ко, *нòсли* Ко, Чу, *одра̀нла* ГМ, Бр, Ко, Лу, *ожèнли ме* Стр, *отвòрла* Ол, *пл̄́јèвла* Ол, *пожèнла* ГМ, *пòкупло* Ол, *пòстарли* Стр, *пòстло се* Стр, Чу, *поцр̀нло* Ол, *прàвло се* Чу, *пром̄́јèнла* ГМ, *ра̀дла* ГМ, ДП, Чу, Со, На, *ра̀дли* Ол, Стр, *ра̀дло се* Стр, *разд̄́јèдли* Ол, *разрòдло* Стр, На, *ра̀нли* Ол, *рòдла* ГМ, ДП, Бр, Со, Лу, Чу, *свй̀дло* ДП, Лу, *скло̀нли* Стр, *слòмла* Ко, *ура̀дла* Стр, *чй̀стли* Ол;

у императиву: *бјèжмо* Стр, Бр, *бјèште* Со, *говòрте* Со, *до̀hte* Ол, *др̄ште* Со, *заиèћерте* Стр, *извòлте* Ст, *лèсте* Ко, *на̀правте* Со, *одлу̀chte* Во, *òставте* ГМ, *помòсте* Ол, *прàвте* ДП, *свèште* ГМ, *сјèцте* Ол, *сна̀ласте се* Чу, *спрèмте се* Стр, *ста̀нте* Ол, *учте* Чу;

у футуру: *гòнћемо вас* Ол, *жèнћемо се* Ол;

код прилога *кв̄а̀лт̄етно* Ол.

31. Непотпуне редукције медијалног *и* најчешће се јављају:

²¹ Наставак *-ма* у овим формама може се сматрати старим наставком или наставком *-има* са редуктованим *и* (исп. Дешић 1976: 219–222).

код именица *недјеља* и *понедјељак*: *нѐд"ље̄* Стр, *нѐд"љу* Ге, Ол, Ба, Лип, *понѐд"љак* Ол, Ба;

код именица које у својој структури имају неки суфикс: у *Ба̀б"ћима* Стр, *Бо̀ж"ћ* Стр, Бр, *Бо̀ж"ћа* Ко, *бра̀т"ћа* Ол, на *Вра̀ж"ћ* Лу, с *Вра̀ж"ћа* Ге, *Ма̀рков"ћа* Ол, *Мѐд"ћа* Стр, *Ол"ћа* Ол, *пла̀ст"ћа* Ол, *По̀д"ћи* Ол, *Шо̀б"ћа* Ол, у *Шо̀б"ћима* Ол,

а̀јкун"ца Ст, *ба̀б"ца* ГМ, *баиша̀л"це* Стр, *Бо̀р"це* Со, *во̀д"цо̄м* Стр, *во̀д"цу* Стр, *вр̀чан"ца* Стр, *Го̀р"ца* На, *Го̀р"це̄* Ол, *грѝон"ца* Стр, *дјѐч"ца* Стр, *за̀једн"ца* Стр, *ју̀н"це* Ол, *ква̀сил"ца* Стр, *кова̀н"ца* Ол, *ко̀мишн"ца* ДП, *ко̀шн"ца* Стр, *ко̀шуљ"це* Стр, *печѐн"це̄* Ол, Бр, *печѐн"цу* ДП, *пјѐи"це̄* Стр, ДП, Во, *по̀род"це̄* Стр, *по̀род"цу* Стр, *прѐсл"цу* ДП, *прѐч"цо̄м* Ол, *про̀давн"цу* Ол, *ру̀ч"цу* ДП, *сла̀мар"ца* Стр, *сла̀мар"це* Стр, *со̀б"цу* ДП, *су̀књ"цу* ДП, *удо̀в"ца* Бр, *у̀л"це* Лип, *у̀р"ца* ДП, *ча̀рап"це* ДП, *чѐсн"ца* Стр, *ѝйгер"це* Стр,

у *Во̀јвод"ни* Стр, Ге, *грѝв"на* Ол, у *Кр̀чев"нама* ГМ, у *Кр̀чев"не* ГМ, *ку̀ч"не* Чу, Со, *лу̀ч"ну* Стр, *мјѐсеч"на* Со, *пра̀и"на* Ол, ДП, Чу, *ру̀б"не* Стр, *сламѐт"не̄* Чу, на *срѐд"ни* Ол, *ста̀рјеи"на* Стр, Ко, Со,

бѐи"ке̄ Со, *бѐи"ку* Со, у *бѐи"ци* Ко,

дома̀ћ"на Стр,

пу̀ст"ња ДП;

испред суфикса *-тељ*: *ро̀д"те̄ља̄* Лип, Во, *ро̀д"теље* Лу, *ро̀д"тељи* Стр, ДП, Ге, ГМ, *ро̀д"тељама* Ол, Бр, Поп, *ро̀д"тељу* Бр, *у̀ч"тељ* Ол, Лу, Поп, Во, *у̀ч"теља* Бр, *у̀ч"те̄ља̄* Ол;

у наставку *-има* синкретичних множинских падежа код именица м. и ср. рода: у *Вола̀р"ма* На, са *во̀лов"ма* Поп, *го̀вед"ма* Ко, з *го̀ст"ма* По, *збо̀ров"ма* Ге, с *ко̀л"ма* Чу, Ге, *ко̀њ"ма* Ол, *кумпи́јер"ма* Ол, *лека̀р"ма* Стр, с *љу̀д"ма* Ол, Поп, за *о̀бичај"ма* Лип, *о̀па̀нц"ма* Ко, у *Па̀ле^аж"ма* Ол, *партиза́н"ма* Ко, са *рука̀в"ма* Стр, у *Сари́ћ"ма* Ол, *са̀чов"ма* Бр, *четни́ц"ма* Ге, *чо̀бан"ма* Бр, Ст, Стр, *шпо̀рет"ма* Бр;

код замјенице *њезин*: *ње́з"на* Ол/*ње́з"на* Ол, Ко, Бр, *ње́з"не̄* Ол, *ње́з"ни* Лип, *ње́з"но̄ј* Стр, ГМ, *ње́з"но̄м* Лип/*ње́з"но̄м* Чу, *ње́з"ну* Стр;

код придјева: *вѣл"ка̄* Ол, Ко, Поп, На, *вѣл"кӣ* ДП, Со, ГМ, *вѣл"ко̄* Ге, На;

у инфинитиву: *вòд"ти* ДП, *грјѣи"т* Лип, *жаљ"т* Стр, *жѣн"т* Ол/*жѣн"ти* Стр, Лип, *кѣсел"ти* ДП, *кòс"т* Ол, ДП, *куп"ти* Ба, ДП, ГМ/*куп"т* Во, *мàтич"ти* Лип, *мѣтн"т* Стр, *мòл"ти* Стр, *натòвар"т* Ол, *окаò"т се* Стр, *опрém"ти* ДП, *òстав"т* ДП, *пáл"т* Стр, *пòл"т* Ол, *рáд"т* Ол, ГМ/*рáд"ти* Во, *рáн"ти* Лип, *скòч"т* Ол, *спрém"т* Ол, *тјѣи"ти* ДП, *узáкон"ти* Лип;

у презенту: *нè в"дӣ* ДП, *нè в"дӣм* Ст, На, *нè в"дӣи га* Ст, Стр;

у формама глаголског придјева радног: *бòр"ли* Стр, *дожѣв"ли* Ол, *донòс"ли* Ол, *забòрав"ла* Стр, *зàрат"ло* Стр, *избòр"ли* Стр, *изгòр"ла* Стр, *ѣспат"ло* Стр, *крѣт"ла* Ко, *напат"ла* ДП, *нòс"ла* Ол, *òслаб"ла* ГМ, *òстав"ла* Ол, *пáз"ло* По, *пáл"ло* ДП, *пòквас"ло* Стр, *пòсвад"ли* Во, *пòст"ло* По, Чу, *пребáц"ла* ДП, *прежѣв"ли* Ол, ГМ, Чу, *припрém"ла* ДП, *рáд"ла* ДП, *рòд"ла* Ол, ДП, *сваò"ле се* ДП, *стиòд"ла се* Бр, ДП;

у футуру: *вѣд"ћеш* Ол, *вѣд"ћете* Чу, *гòн"ћемо се* Ол, *пòб"ћѣ вáс* Ол, *рòд"ће се* Ко, *тујж"ћемо* Во.

О редукцијама вокала *и* у морфолошким икавизмима у формама глагола VII Белићеве врсте види још примјера у т. 42.

32. У финалној позицији честе су потпуне редукције вокала *и* у инфинитиву: *бáцит* Стр, *бѣт* Ол, Стр, Лип, *брáт* Ко, *вáдит* ДП, *вѣчерат* Стр, *дáт* Стр, *дѣрат* Ол, *ди́рат* Ол, ГМ, Стр, Лип, Ко, Лу, *зaráдит* Ол, *знáт* Ол, *ѣзбит* Ол, *издрѣжат* Ол, *казѣват* Ол, *кòсит* Ол, ДП, *крѣпат* Ол, *крѣтит* По, *кѣпит* ДП, *лáјат* Ол, Ст, *лѣжат* ГМ, Стр, *лòкат* Ол, *мјѣњат* ГМ, *мљѣт* Ол, *направит* ДП, *наставит* Лип, *ноћѣват* Ол, *одáбрат* Стр, *òдат* ГМ, Ол, Ге, *òјањит* Ко, *оши́шат* ДП, *пѣт* Поп, *пѣтат* ДП, *подѣрат* Ол, *пòпит* Чу, *почáстит* ДП, *прáт* Ол, Чу, *прѣст* Ол, *прикòват* ГМ, *рáдит* Ол, Стр, Чу, Поп, *ра́јат* Бр, *рáтоват* ДП, *ру́чат* Ол, *ска́кат* Ол, *спáват* Чу, Ко, *ткáт* Ол, *ѣбит* Ол, *ѣзѣт* ДП, *урáдит* Ге, *ура́нит* Ол, *чѣкат* Стр, *чѣтат* Стр, *чу́ват* По, ДП,

ѣућ Ол, Стр, *доћ* Ол, ГМ, Стр, Лип, Ко, Лу, *заћ* Ол, Чу, *ѣзић* Ол, *ѣћ* Ол, Бр, Стр, Ко, Со, *наћ* Ол, Бр, Со, На, *òбѣућ* При, Вод, *òтић* Ол, *пòвѣућ* Ол, *прећ* Ол, Со, *прић* Ол, Ге, *проћ* По, Со,

рèћ Ол, Стр, По, ДП, Чу, Во, *саћ* Со, *свућ* При, Вод, *сић* Ол, *тућ* Ол, Со, *у̀нић* Ол, *ућ* ГМ, Со и сл.

Финално *и* у инфинитиву, међутим, може се чути у говору истих информатора: *би́ти* Лип, *вјèнчати* Стр, Лип, *вјèровати* Бр, *глèдати* Ол, *да́вати* Ол, *да́ти* Стр, *дозво̀л'ти* Лип, *за̀пјевати* Ол, *зна́ти* ДП, *испрѣ́вати* Ол, ГМ, *јèсти* ГМ, Ге, Поп, На, *кѝсел'ти* ДП, *кла́ти* ГМ, *ко̀пати* Чу, *ко̀с'ти* Ол, ДП, *мљèти* Ол, Ст, *му̀сти* На, *наби́јати* Со, *о̀рати* Стр, ГМ, *о̀стати* ГМ, *па́сти* Чу, *пи́сати* Лип, *пи́тати* Со, *пи́ти* Ге, *пра́ти* Ге, *при́чати* Лип, ДП, *ра́дити* ГМ, Лип, ДП, *си́јати* ДП, *сјèсти* Стр, *сла́вити* По, *тка́ти* ДП, Чу, Со, *у̀зе́ти* Бр, *ука́јмачити* Ол, *у̀сирити* Ол,

до́ћи Ол, ДП/*до́ћи* Поп, *и́ћи* Ол, ГМ, Стр, Ко, *ле́ћи* Стр, *мо́ћи* Ол, *на́ћи* Ол, Бр, ГМ, ДП, *о̀бу́ћи* Со, *пе́ћи* ДП, ГМ, На, *ре́ћи* Ол, Стр, По, ДП, Ге, Со, *ту́ћи* Ол, Ст и сл.

33. Финално *и* још се понекад редукује:

у акцентованом облику дат. једн. личне замјенице 1. лица: *мèн* ч̀ува̀р казу́е Ол, *мèн* то̀, бра́те, до̀дија́ Стр, *мèн* нèзгодно По, то̀ е са̀д *мèн* до̀шло ў гла́ву Ол, *мèн* се ч̀ини́ Ст;

у енклитичком облику исте замјенице: *до́ђе м* ў сан ГМ, и бра́ћа *м* о̀т'шла и сèстра *м* о̀т'шла Стр, ма́јке *м* Стр, та̀ко *м* се ўда́ла и сèстра ДП, де́ *м* ка́жи Ко, ч̀ини́ *м* се Ко;

у енклитичком облику дат. једн. личне замјенице 2. лица: *бо́к т* по̀могò Стр, ја́дна *т* ма́јка Стр, ГМ, та̀ко *т* је свè би́ло Стр, та̀ко *т* је то̀ би́ло Ко, ГМ, да *т* ка́жем По, ДП, да *т* ја́ ка́жем Лу, та̀ко *т* је онда би́ло Лу, нè зна́м *т* ймена Ко;

код броја *четири*: *че́три* Ол, Стр, Ко, Лу/*че́три* Чу, Со, Лу;

у 3. лицу презента глагола *јесам*: *јес* ти до̀бро? Ол;

у аористу глагола *бити*: *ка̀ко б* ка́зо Лип, *ка̀ко б ти* ре́кла Бр, нè *б* тре́бало дозво̀л'ти Лип;

у императиву: *бјèж* Ол, ГМ, При, Вод, *ви́д* Ол, ГМ, *ди́ж* Ол, *ди́и* се Поп, *др̀и* се Стр, *сјèд* Ол, ДП, Чу, *укљу́ч* се Бр;

код глаголског прилога садашњег: *бòрєћ* се Бр, *крїјүћ* Ко, *нòсєћ* Ол, *òдајүћ* ДП, *стòјєћ* ГМ, *трáжєћ* Стр, ДП;

код приједлога *ради* и *уочи*: *рад* бѹбрєгá Ол, *рад* мòмка Лип, *рад* пòрод^ицє Лип, *уоч* Бòж^ића Стр, *уоч* Ђүрђєва Стр, *уоч* слáвє Стр;

у рјечци *ли*: бї л вї Ко, бї л се љўтла Бр, зéбү л ти нòге Ко, їмá л лўка дòбрòга Ол, їдє л то двòе Ст, неће л дòћ Ко, неће л òтїћ ДП, òће л дòћи? Ол, òћє л ДП, òћете л Лип, пàтї л те, пàтї То, је л му скòвчáта дўгмáд, їмá л мàрамицу у цєпу Ст;

у везницима *али* и *или*: *ал* нè би ме тўј нїкат рòд^итељи дáли ДП, *ал* су се òни спријатєљ^или ДП, дáн *ил* двá ДП, *ил* їмáјү јèдно кòњче *ил* нємáјү Стр.

Дјелимичне редукције финалног *и* забиљежене су у формама глаголског придјева радног: *вїðјел^и* Стр, *òржáл^и* смо Ба, *їмáл^и* смо Ба, Ге, *мóрал^и* смо Стр, *плáћал^и* Стр, *трёбал^и* Стр.

34. Редукције осталих вокала нису тако честе и своде се на по неколико потврда:

1) У иницијалној позицији вокал *а* губи се у страним ријечима *амнестија* и *апотека*: *мнєстија* Ге, *патéка* ДП.

Рјечца *нека* углавном је без финалног *а*²²: *нèк* идє На, *нек* їдү Бр, *нек* їмá Ол, Во, *нек* їмáјү Ко, *нек* јèдє Стр, *нек* јèдү Ол, *нек* рáдї ДП, *нек* сјèдї Ол, *нек* сте сáмо жїви и здрави Ол, *нèк* тàкò стòї^и Ол, *нек* ўзмє Ол;

Ген. мн. именица понекад има старе наставке без финалног *а*: од шєс *гòдїн* ГМ, једанєс *гòдїн* Ге, пèтнєс *гòдїн* зæдно Стр, двáдесèt *гòдїн* Лу, трїдсèt пèт *гòдїн* Стр, осамдесèt *гòдїн* Чу, їљаду *мáрáк* ДП, двáест је *мòмáк* ш њим дòшло Стр, пўно *мòмáк* бїло Стр, по двáе-сїрáц Стр.

Забиљежена је замјеница *нїшт* Ол, При, Вод, те прилог *тўд* Ол без финалног вокала.

²² Проф. Милорад Дешић сматра да се вокал *а* у рјечци *нека* на основу своје историје и на основу статуса у неким граматикама гдје су *нек* и *нека* равноправни, може узети и као покретни вокал, поред тога што се узима као примјер редукције вокала *а* у финалној позицији (Дешић 1976: 57).

2) За редукције иницијалног, медијалног и финалног вокала *e* нема много потврда:
вaнђeље Лип, *вaнђeљу* Лип, *лeктричaр* ГМ,

зa *ња* Стр, крџa *ња* Ол, нa *ња* ДП, нѝзa *ња* Ба, Стр, пџда *ња* Стр, прѣда *ња* Чу, *у*
ња Бр, Ге, узa *ња* Стр,

вртeно Ол, *двaдсeт* Ол, Стр, Лу, Во, *дeстeро* Ст, Стр, *прѣфсoр* Ол,

бѣж сачувај Ко, *виш* нѝкадa Ол, *виш* нѝчијa Бр, да *виш* нe купѝ ГМ, нeмѣј *виш* плaкaт
ГМ, *ѡвд* Ол, ГМ, *ѡнд* Ол, *јeст* Стр,

дјeтe та Стр, ГМ, При, Вод, са *дјeтe* том Ст, *ѡтe* л Лип.

3) Иницијално *o* редукује се испред сонаната код именице *оморика*: *мaр"ка* Чу, *мaр"ку*
Чу, На, и код неких придјевских замјеница и прилога: *вaкe* Ге, ГМ, *вѣликe* Ге, *вѣлкa* Ол,
вѣлини Ол, *нaкa* Лу, На, *нaкѝ* Лу, *нѣлкѝ* Чу,

вaкo Ол, ГМ, Стр, Бр, ДП, Ко, Чу, Поп, Лу, На, При, Вод, *вaмo* Ол, ГМ, Стр, Чу, ДП,
Бр, Ко, На, Во, При, Вод/*вaмo* Стр, *вѣлкo* Ол, ГМ, ДП, Чу, *нaкo* Ол, Стр, ДП, Ге, Чу, Ко, Со,
Поп, а његова афереза обавезна је и код различитих облика глагола страног поријекла
описати: *пeр"сала* ГМ, Чу, *пeр"сaн* ГМ, *пeр"сaт* Ол, бѝла *пeрисaтa* Стр, *пeрисo* би Ол,
пeр"шeм Чу, *пeр"ши се* Ол, *пeр"шѝ* Лу, те код придјева *кругла* Во, *кругло* Со, На.

Иницијално *o* елидира се из неких показних замјеница: *ѹ вѣј* сѣби Чу, по *ној* њѝви Ол,
посебно ако се иста замјеница употрејеби у функцији партикуле: *ђе нo* брѝцо Поп, *ђе нo*
бања Поп, *ђе нo* врбе посад"ло Поп, *ђе нo* грања Ол, *ђе нo* шѝшa Ол, кад *нo* нaишла
дѝфтeрија ГМ, кад *нo* те бѣл"ло Ст, што *нo* јѹчe стeрaли ДП.

Финално *o* губи се у везницима *ако* и *него*: *ак ѡдe ѡн* ГМ, *ак ѡстанe* Ол, *ак ѡћеш* По,
ДП, *ак ѹ нѣј нeмa* близу кѝла Ге, *нег ѝко* Лу, *нег њѝ* двe ДП, бѣлe *нег сaдa* Стр, пријe *нег* ћу
ѡтић Бр, издржљѝвијa сам *нег* су мѣја дјeца Чу, Нe б мeни нѝ нoгe пaлe, *нег* поквaр"шe ми
лeковма Поп, затим из именичке замјенице *свако*: *свaк* Ол, ГМ, Стр, ДП, Ко, Со, На, Во, *свaк*
мѣрѣ Лип, *свaк сeби* Лип, Ге, Со, *свaк кѹћу срeди"o* На, *свaк је знaѡ* На, *свaк примјeћуe* Чу,
свaк свѣмe Со, *свaк свѣгa* Со, те из прилога *како*: *кaк се кaжe* Чу, *кaк си* Ол, Ст, Во.

4) Редукције вокала у јављају се у медијалном положају и ријетко су потпуне: *òvđā* Ол, Чу, ГМ, Во, *òndā* ГМ, Стр, а нешто чешће дјелимичне: *вјѐрʸје* Лип, *нè вјерʸје* Лип, *нè вјерʸјемо* Лип, *вурʸна* Стр, *у вурʸни* Стр, *вурʸну* Стр, *дока̀зʸје* Лип, *до̀чèкʸје* Стр, *ѝнтересʸјè* ДП, *иститʸјèm* Стр, *Исʸса* Лип, *Исʸсòв* Лип, *кòишʸља* Стр, Чу, *кòишʸље* Стр, Ко, Чу, На, *кòишʸљè* Ол, *кòишʸљу* Ол, Чу, ГМ, *кунʸса* Стр, На, *дò кʸћè* Лип, *љèвʸша* Бе, *љèвʸшу* Бр, *на̀кʸнì* Чу, *òвʸдā* Стр, *у иʸми* Стр.

Рефлекси вокала Ћ (*јат*)

35. У српским ијекавским говорима, према старијој и новијој дијалектолошкој литератури, биљежени су различити рефлекси вокала *јат* који је по поријеклу био дуг, али ово питање, као једно од најсложенијих питања у историји нашег језика (Белић 2006: 80), ни до данас није у потпуности расвијетљено. Двосложне замјене дугог *јат* према подацима које нуди новија дијалектолошка литература још увијек опстају у сјевеозападним говорима, али се јављају и једносложне замјене (Драгичевић 2004: 453, 2007: 336–337, 2010: 238)²³. Тако је и у говорима околине Шипова:

1) Дуго наглашено Ћ под силазним акцентом има следеће замјене:

Ћ > *ије*: *бѝјелā* ГМ, *бѝјелӣ* Ол, *бѝјелò* Стр, *бѝјело̀га* Стр, *бѝјелӯ* Ол, *дѝјелè* се Стр, *дѝјете* Ол, Стр, Ба, Чу, На, *лѝјеп* Ко, *лѝјепӣ* Стр, *лѝјепò* Ол, Стр, *лѝјепӯ* Стр, *рѝјетко* ГМ, *свѝјет* Стр, Чу, *свѝјета* Стр, Поп, *сѝјена* Ол, ДП, *сѝјено* Ол, Стр, ДП, Ге, *снѝјег* Ол, *снѝјега* Ол, Ге, *тѝјесно* ГМ, *цѝјевì* Ол, *цѝједӣ* Ол,

²³ „Изразиту превласт двосложних рефлекса старог дугог *јат*“ проф. Драгичевић сврстао је међу особине које карактеришу говоре источније скупине сјевеозападнoг огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (Драгичевић 2001: 86), али је касније истакао да се у већини ијекавских српских говора под утицајем говора урбаних средина јавља изговор са једносложним рефлексима (Драгичевић 2012: 173). Проф. Дешић констатује да се једносложне замјене вокала *јат* најчешће јављају у западним и југозападним говорима Босанске Крајине (Дешић 1976: 102), а проф. Петровић већину материјала са редукованим *и* биљежи у католичким селима Змијања (Петровић 1973: 51). У говору Срба Ливањског поља основни континуанти дугог *јата* су *ʸjè*, *ʸjé* и *ʸjè* (Рамић 2010: 50).

ѣ > "jê: б"jêлѡг Стр, Чу, л"jêк Ст, л"jêп ДП, Чу, л"jêпо ГМ, Стр, Бр, Ко, ГМ, Во, л"jêчѣм Бр, Н"jêмѡца Со, р"jêч По, св"jêт Ол, ГМ, с"jêно Поп, сн"jêг Стр, Ге, На, сн"jêга Стр, Ге, цв"jêће ГМ,

ѣ > jê: бjêли ГМ, бjêло Ге, вjêк Лип, ѡвjê Ол, ГМ, Ге, Чу, Лу, Со, ѡjêте Ко, ѡрjêмѡ Ко, мjêња Лип, мjêњаиш Бр, мjêшај Ко, свjêт Ст, свjêта Ст, ГМ, сjêна Ол, сjêно Ол, Стр, Во, тjêло Стр, цjêлу Стр, Бр.

2) Дуго наглашено ѣ под узлазним акцентом има следеће замјене:

ѣ > иjê: вриjêме Лип, диjêте Стр, По, Лип, ДП, исиjêчеш ДП, миjêњања Лип, млиjêко ДП, млиjêка ДП.²⁴

ѣ > "jê: б"jêду Ол, б"jêле Лу, б"jêлѣ се Ол, б"jêли Чу, б"jêлиш Ко, в"jêнац ДП, в"jêнцу Ол, вр"jêдан Ге, Ко, вр"jêдна Ге, На, вр"jêдно Ко, вр"jêме Ол, ГМ, Ба, Стр, Лип, ДП, Со, На, При, Вод, ѡ"jêла Ол, ѡ"jêте Ол, Стр, ДП, Чу, Ге, Ко, ГМ, Лип, Со, Лу, На, Во, Ст, зам"jêнит Чу, зас"jêче Ол, зв"jêзду Ол, изм"jêњало ДП, л"jêгат ДП, л"jêпа Ол, ГМ, При, Вод, л"jêчиѡ Стр, По м"jêњали Со, м"jêњѡ Ол, м"jêшала При, Вод, м"jêшало ДП, мл"jêка Ол, ГМ, Бр, Чу, Ко, Во, мл"jêко Ол, Со, Лу, ДП, При, Вод, мл"jêком Во, нас"jêчеш Ко, Н"jêмци ГМ, Ге, ос"jêкѡ ГМ, ос"jêче Бр, ос"jêчеш Ко, н"jêска Ол, пл"jêвла Ол, поб"jêдли Ге, под"jêли Стр, пол"jêвати Стр, прес"jêцат Поп, пр"jêстѡ По, пром"jêнѡла ГМ, разѡ"jêдли Ол, р"jêка Ол, Стр, Со, При, Вод, р"jêку Ге, р"jêци Ол, сас"jêче Со, у св"jêту Ол, св"jêћа Стр, Ко, св"jêће По, Бр, Ко, св"jêћу Ко, с"jêкѡ Ол, с"jêчѡ Стр, ср"jêда Ол, Ба, Чу, ср"jêдѣ На, тр"jêзнила ДП, увр"jêдѡла Со, ус"jêче Ге, ц"jêло Бр, ц"jêлу Во. Овакав рефлекс забиљежен је и у топониму: Л"jêвно Стр, Чу.

²⁴ Испитујући западнобосанске ијекавске говоре, проф. Дешић је „свега неколико пута“ чуо рефлекс иjê у брзом темпу говора (Дешић 1976: 110), док проф. Петровић за говор Змијања даје нешто више потврда, али опет неупоредиво мање него за рефлекс иjê (Петровић 1973: 49).

ѣ > *је*: бјѣдѣ Ол, Стр, дјѣла Ол, Чу, дјѣла Ко, дјѣлит Ко, дјѣте Со, исповјѣдо̄ По, мјѣњајӯ Лип, мјѣња̄ња Лип, мјѣњат се ГМ, мјѣшала ГМ, мјѣшало ДП, огрјѣшит Бр, одјѣло Стр, подјѣли Ст, посјѣче Во, промјѣла ГМ, сјѣци Ол, увр^нјѣд^нла Со, умјѣшат Бр, усјѣче Ст.

3) Ненаглашено дуго ѣ има следеће рефлексе:

ѣ > ^нјѣ: дѣн^нјѣла Ко, дѣн^нјѣли ДП, Ко дѣн^нјѣт Стр, ГМ, Ко, за^нјѣва̄ Чу, По, за^нјѣва̄и Стр, ѣзн^нјѣла На, ѣзн^нјѣли Чу, дѣн^нјѣла На, дѣн^нјѣт Ол, пѣл^нјѣва̄ Поп, пѣл^нјѣва̄ј Ол, пѣн^нјѣла Со, прѣл^нјѣпо Ко, рѣздѣ^нјѣљено Ол, ѣб^нјѣли Стр, Поп, ѣб^нјѣлии Поп, ѣмр^нјѣт ГМ, ѣмр^нјѣће Бр,

ѣ > *јѣ*: вѣвјѣк Ол, ГМ, Стр, Лип, Ко, вѣјѣ Ол, вѣѣк Ол, ГМ, Стр, По, ДП, Бр, На, ѣзбјѣлии Стр, Во, ѣзлјѣва̄ Бр, ѣзмјѣњено Со, ѣсцјѣдӣ ДП, ѣцјѣдӣи Бр, пѣдјѣлӣ Ко, пѣлјѣва̄ Бр, Во, прѣмјѣтӣ Ко, припѣвјѣда̄ Ол, прѣцјѣдим Стр, прѣцјѣдӣи ДП, рѣздѣљено Ол, рѣзлјѣва̄ Бр, сѣлјѣва̄и Ко, ѣбјѣлӣ Со, Во, ѣвјѣк Ол, Ст, По ДП, ѣмјѣша̄ Бр, ѣмрјѣће Ко.

У флексионим наставцима старих тврђих основа код придјева и замјеница уобичајене су двосложне замјене јата (исп. Ивић 1985: 134), о чему је изложена грађа у одговарајућим одјељцима из морфологије.

36. Као континуант *јата* у кратким слоговима јавља се секвенца *је*, у чему говори околине Шипова не одступају од стандардног језика ијекавског изговора: бјѣжѣ̄ Стр, вјѣри По, вјѣру Лип, вјѣч^нто По, дјѣвојка Ст, Бр, На, дјѣвојкѣ̄ По, дјѣвојку Стр, По, дјѣвѣдјч^нце ГМ, дјѣла ДП, дјѣтету Ба, дјѣца Ол, Стр, ДП, Чу, Со, На, Во, При, Вод, дјѣце̄ Ол, ГМ, Стр, Ге, Бр, ДП, Ко, Со, дјѣци ДП, дјѣцо Ол, Бр, дјѣцѣ̄ Ге, дјѣцу По, Ко, ГМ, На, Во, дјѣч^нца Стр, за^нјѣвати Ол, мјѣсѣц Ко, ДП, на^ндјела Лу, пјѣва̄ Ол, Стр, пјѣсма Ко, пјѣшкѣ̄ Ст, пѣвјерӣ Ко, прѣмјена ДП, свјѣтла Чу, Ге, свјѣтло Ст, сјѣди Стр, сјѣд^нло По, сјѣћат се Стр, тјѣрали Ст, ѣсјѣчење По и сл.

Примјери са секундарним дужењем кратког вокала *јат* такође имају рефлекс *је*: *вјѣрник* Во, *на̀мјѣшта* Ол, за *пјѣвницѣм* По.

37. И у овим се говорима умјесто некадашњег кратког *јата* иза сугласничке скупине чији посљедњи члан је сонант *р* јавља рефлекс *е*: *времѣна* Ол, ДП, Чу, *врѣмена* Лип, Бр, При, Вод, *врѣна* Во, *врѣне* Чу, Лу, *врѣну* Чу, Со, *грѣшка* ДП, *сѣзрет* Ко, Со, *срѣна* На, *срѣне* Лу, *стрѣва* Стр, *трѣба* Ол, *трѣбало* Ол, *трѣбаи* Бр. Исти рефлекс уобичајен је и у префиксима *нѣ-* и *прѣ-*: *нѣки* Стр, *нѣкӣм* Лип, *нѣко* Ст, Чу, Ге, ДП, *нѣкога* Ст, Лип, Чу, *нѣкоме* Ге/*нѣкомѣ* Ол, ДП, *нѣшта* ДП/*нѣшто* Ол;

прѣђѣи Стр, *прѣћ* Ол, Со, *прѣлаз* ГМ, *прѣлаза* ГМ;

Именица *цѣста* гласи: *тѣста* Стр, *тѣсте* ГМ, *тѣсте̄* Стр, на *тесту* Ст или *цѣста* Ст, на *цѣсту* Ст.

38. Ови говори знају за неке углавном лексички ограничене екавизме уобичајене и у другим јекавским говорима (Пецо 1966–1967: 288, Петровић 1973: 51, 55, Дешић 1976: 119, Драгичевић 2007: 339, Козомара 2016: 53):

за *врѣме* краља Алѣксѣндра По, за *врѣме* бившѣ Југѣславије Поп, за *врѣме* рѣта Поп, свѣко̄ *врѣме* нѣсӣ своје брѣме Лип, за оно *врѣме* Стр,

дѣда Ст, Стр, ГМ, Со

дрѣно̀ва̄ ГМ,

зѣн^ица Стр,

око Хрѣстовѣ *кѣлѣвкѣ* Бр,

кѣдеља Со, *кѣдељѣ* Со, за *кѣдељу* Со,

лѣба нѣје бѣло Стр, *лѣба* бѣјѣлога Стр²⁵,

шѣст нѣдѣља̄ Ол,

прѣцѣднӣк Ол,

²⁵ Овај екавизам информатори употребљавају за хљеб од бијелог пшеничног брашна, који се тада ријетко користио исхрани.

ðбе ГМ, ДП, Ге,
 гòрело Чу, Лу, изгòре На, изгòрела Бр, Со, Поп, Во/изгòре^ала По, изгòрели Бр, Чу,
 изгòрело Стр, ДП, Чу, Бр, Ко, Со, Поп, изгòрелòг Чу, изгòрети Чу, На, изгòрешè Поп, погòреле
 Лу, погòрели При, Вод, погòрело Бр, Чу, Лу, На, пригòрет Ге,
 наслèди'о Стр, наслèдит Бр,
 озлèди'ò Стр
 нàтерала Лу, òтерало Со, òтерāи Стр, тèрати Лип,
 упòтрèбљена Ол
 нàпрèд Ол, на при́мер Стр, По, Ге, Со, óвде Ол, Ст, Стр, Лип, Чу, Ге, Ко, Со, ГМ, Во,
 При, Вод, óнде Поп.

39. Редовно се изговарају икавизми у којима се рефлекс *и* развио фонетским путем и које прихвата норма стандардног ијекавског изговора:

испред *о < л*: вòли'ò Стр, ди'о ове пла́стове Стр, дòни'о Ол, зри'о ДП, изгòри'ò Бр, нàси'о
 Ол, сàди'ò Ол, си'о на кàкву стòл'цу По, нè би си'ò По, смй'о По, ħи'ò Ол, Ст, По, ДП, Чу, Ге,
 Лу, Поп, На, Во, хти'ò Ко,

испред *ј*: гри́јале Ге, гри́јало Стр, Бр, гри́јати ДП, загри́јāвā На, подсмй́јāвало По,
 си́јат Чу, си́је се Ол, ДП, си́јемо Стр, òн се смй́је Ол, смй́јем се Ол,

те испред *љ*: би́љежи'ò По.

Поред фреквентнијих ликова *н'јесам* Ол, ГМ, Стр, ДП, Ко, Чу, Бр, Поп, На, Во, При,
 Вод, *н'јеси* Стр, ДП, Чу, Ге, Бр, *н'јесмо* Ол, Стр, Лип, ГМ, ДП, На, При, Вод, *н'јесте* Ол, Стр,
 Со, *н'јесу* Ол, ГМ, Бр, Лип, Ге, Чу, Со, код истих информатора забиљежени су и одрични
 облици глагола *јесам* са рефлексом *и*: *ни́сам* Ол, Стр, Чу, Бр, Ге, ГМ, Ко, Лу, Поп, Во, *ни́си*
 Чу, Поп, При, Вод, *ни́је* Ол, Ст, ГМ, Ба, Стр, Лип, ДП, Ге, Ко, Со, Лу, На, Во, При/*ни́је* ГМ,
 Стр, Чу, Ко, Во/*ни́је* Ол, Стр, ДП, Бр, При *ни́смо* Ге, Ко, На, *ни́сте* Ол, Ст, Лу, *ни́су* Ге, Поп,
 Со.

40. Уобичајени су, међутим, и они нестандартни икавизми добијени фонетским путем: испред *ј* које се јавља на мјесту *х*: *гри̑џа* Стр, Лип, *ма̑ђија* Стр, Бр/*ма̑ђија* Лип, Бр, *ма̑ђију* Лип, Ко, *ми̑јур* Стр (Петровић 1973: 54).

испред *љ*: *сѣдам нѣди̑ља* Стр, *двѣ нѣд"ље* Ол, *трѣ нѣд"ље* ДП, Со, Лу, Чу, На, *нѣд"ље* Ол, Бр, Стр, Поп, *понѣди̑љка* Ол, Ба, *понѣди̑љком* Ол, (исп. Дешић 1976: 124, Драгичевић 2007: 338). Овакво *и* углавном је дјелимично или потпуно редуковано иако степен редукције није увијек лако одредити (в. т. 30 и 31).

Обичне су и форме: *и̑јо* Стр, Чу, Поп/*и̑јо* Чу, Стр, *нѣ и̑јѣ се* Ге, *нѣ и̑јѣш* ГМ, *пѣи̑јѣмо* На, *пѣи̑јо* Ол, Стр, Поп, На, *пѣи̑ју* Ге. О формама овог глагола које су уобичајене у савременом језику в. т. 152.

41. Од нестандартних икавизама уобичајени су они који су познати и у другим јекавским говорима у контакту са сусједним икавским говорима. Најчешће су ограничени на фреквентне ријечи у говору:

Код именице *дјед* и других ријечи са овом основом досљедно се јавља икавски рефлекс, што се често може чути и код млађих мјештана Шипова: *д̑ид* Ол, Ст, Стр, Лип, Бр, ГМ, Со, Чу, Лу, На, Во, При, Вод, *д̑и̑да* Поп, *д̑и̑де* Ол, Бр, На, *д̑и̑ду* Со, На, Во, *д̑идовину* Со, *пран̑дид* Ол, а уобичајено је да се каже *з̑ависе* Стр, *нѣв"ста* Стр, ГМ, *си̑кира* Стр, *си̑кирѣм* Ко.

Основни број *два* у ж. роду углавном се изговара са икавским рефлексом јата: *д̑ви̑* гѣд"не ГМ, Во, *д̑ви̑* дѣлне Бр, *д̑ви̑* дом̑а̑н"це Стр, *д̑ви̑* љ̑ладе Ко, *д̑ви̑* к̑а̑це Со, *д̑ви̑* к̑р̑аве ГМ, Ол, *д̑ви̑* к̑у̑ће При, Вод, *на̑ д̑ви̑* нѣге Ст, *д̑ви̑* сѣстре ГМ, *д̑ви̑* һ̑ѣри Лип, *д̑ви̑* һ̑ѣрке Ге, Бр, ГМ, *д̑ви̑* тѣне Ол, *д̑ви̑* у̑нуке ДП, *д̑ви̑* ц̑уре Поп, *д̑ви̑* ц̑ур"це Лу,

на̑с д̑ви̑ Чу, Со, На, *њ̑и̑ д̑ви̑* Со, *д̑вѣ д̑ви̑* ДП, Со,

д̑в̑адсет љ̑ д̑ви̑ Стр, *д̑ев̑едѣз д̑ви̑* Ст, *д̑б̑ед̑ви̑* Стр.

Поред чешћег *Бѣд̑град* Ол, Стр, *Б̑ѣог̑рад* Ол, Ст, ГМ, Лип, забиљежено је и *Б̑и̑јог̑рад* Стр.

Забиљежен је икавски рефлекс и у префиксу *пр̑ѣ-*: *П̑ри̑д̑бра̑ж̑ѣње* ДП.

42. У овим говорима уобичајени су и тзв. морфолошки икавизми у основама глагола VII Белићеве врсте (Дешић 1976: 125), али је такво *и* често дјелимично или потпуно редуковано (в. т. 30):

виђ"т Стр, *во̀лит* Ко, *дожѝв"ти* Во, *дожѝвит* Чу, *жи́в"т* Ол, ГМ, По, Поп, Во, *жи́вит* Ол, Лип, Ко, Ст, *жи́вити* Ге, На, *позелѝн"ти* Бр, *разу̀мит* Стр, *тр̀пити* Ол,

бо̀л"ло Ст, *во̀л"ла* Ко, Со, *дожѝв"ла* Со, *долѝт"ла* Стр, *жи́вила* Ге, Со, При, Вод, *жи́в"ли* Ол, ГМ, Лу, Ст, Во, *жи́в"ло* По, Стр, Чу, Бр, Ге, Ко, Со, *забо̀лило ме* ДП, *изгòр"ла* Стр, *обо̀л"ла* Бр, *òслаб"ла* ГМ, *òстар"ла* Бр, ГМ, Со, Во, *прежи́в"ли* Ол, ГМ, Чу, *прожи́в"ла* Лу, *слѝт"ла* Со, *сти́д"ла се* Бр, ДП, *тр̀пила* ДП, *тр̀пили* Ол,

ви́дћеш ГМ, *жи́в"ће* ГМ и сл.

43. Секундарно *јат* јавља се у ријечима *кромпир* и *водир*²⁶: *во̀дијѣр* Ол, *во̀д"јѣр* Ст, у *во̀дјѣр* Ол, *водјѣру* Ол, *компијѣра̄* Лу, *компијѣре* Лу, При, Вод, *крѹмпијѣр* Поп, *кѹмпијѣр* Чу/кѹмпијер Чу, *кумпијѣра̄* Лу, *кумпијѣре* ДП, Бр, Лу, На, *кумпијѣри* Ол, Стр, Бр, На, *кумпијѣр"ма* Ол, *чо̀рба кумпијѣрова* Бр, *кумпијѣрову* цѣму Чу, и ријетко је у употреби стандардно *крѹмпӣр* Стр, ДП, Лу, На, а још рјеђе *крѹмпӣр* Ге.

Забилежено је само *ко̀лијѣр* Бр, Чу, *колијѣре* Чу, те *ва̀гѣр* Во, *сирòма̄к* Стр, Бр, Ге, *стòжѣр* Стр, *та̀лӣр* Ко, *та̀лӣре* Чу, *талӣри* Ко, На/*та̀лӣри* Стр, ДП, Ге.

Вокалске групе

44. Контракције вокалских група честа су појава у свим западнијим српским говорима, па тако и у говорима околине Шипова, с тим да резултати оваквих контракција варирају од говора до говора.

²⁶ Ова појава забилежена је у готово свим ијекавским говорима (Пецо 1964: 60–61, Петровић 1973: 50, Дешић 1976: 126–127, Драгичевић 2007: 339 и др.).

У овим говорима изразита је појава сажимања неакцентоване вокалске секвенце *-ao* у $\bar{o}^{27}$ у глаголском придјеву радном у финалној позицији, што показују неке од бројних забиљежених потврда: *ба̄џо̄* Ол, Чу, *бо̄лово̄* ГМ, *вӣђо̄* Ол, По, *вӣко̄* Ол, ДП, *вј̄ерово̄* Лип, *в̄уко̄* ГМ, ДП, *зл̄е̄до̄* Ол, Чу, *да̄во̄* Ол, *дӣго̄* Ст, *до̄живља̄во̄* Ол, *до̄шо̄* Ол, ГМ, Стр, Лип, По, ДП, Ге, Ко, ГМ, Лу, Со, На, *др̄жбо̄* Чу, *за̄плако̄* Ст, *зара̄ђӣво̄* ДП, *ӣмо̄* Ол, Стр, Лип, Ге, Бр, На, *ӣшо̄* Ол, Стр, ДП, *казӣво̄* Ол, Стр, *ка̄зо̄* Стр, Лип, Ге, *ко̄по̄* Ол, Чу, *кӯпо̄* По, *мо̄го̄* Ко, Поп, *мо̄ро̄* По, Лип, *на̄ӣӣшо̄* Ол, *на̄ра̄сто̄* ГМ, *на̄ӣшо̄* Ст, *но̄со̄* Ол, *о̄бе̄^ахо̄* Стр, *о̄б̄^ишо̄* Ол, *о̄дмако̄* Ол, *о̄др̄а̄сто̄* Ол, Лу, *о̄пра̄вдо̄* Ол, *о̄пр̄о̄* Ко, *о̄ро̄* Стр, Ко, Поп, *о̄сто̄* Стр, *о̄твар̄о̄* Стр, *о̄т̄^ишо̄* Ол, ГМ, ДП, Ко, На, При, Вод, *от̄пре̄мо̄* Ол, *п̄е̄ко̄* Стр, *п̄е̄њо̄* Ол, *пӣсо̄* Ол, Чу, *пӣто̄* Ол, Со, *п̄ј̄е̄во̄* Ол, ГМ, *пла̄ћо̄* Ол, ГМ, Ге, *по̄ӣшо̄* Ол, *пр̄есто̄* Ол, *прӣчо̄* Стр, Лип, *про̄да̄во̄* Ол, *разгов̄ар̄о̄* ГМ, *ра̄сплако̄* Ол, *ре̄ко̄* Ол, ГМ, Стр, По, Лип, ДП, Со, *све̄зо̄* Ол, *сл̄ӯӣшо̄* Ол, *сна̄во̄* Ол, *стӣго̄* Ко, *сӯсто̄* По, *тӯко̄* Ол, Ст, *ӯзор̄о̄* Стр, *упӣто̄* ДП, *ӯсјеко̄* Ол, *ӯӣшо̄* ДП, *че̄ко̄* ДП, *чӯво̄* Стр, Ге и сл. У грађи нема потврда за чување ове секвенце у глаголском придјеву радном.

Неакцентована финална секвенца *ao* и код именица понекад даје $\bar{o}$: *ко̄то̄* По, Ко, Поп, Во, *о̄ро̄* Стр, *по̄со̄* Стр, Лип, ДП, Ге, Ко, Чу, Во, а забиљежена је и једна потврда придјева *о̄крӯго̄* ГМ.

Код везника *као* редовно се ова група сажима у *о* „уз накнадно скраћивање вокала о“ (Николић 1991: 215): *ко* што е б́ило Стр, *ко* в̄уна Стр, *ко* гра̄д ГМ, *то̄* ћу ти ка́зат *ко* дјетету Ба, *ко* Др̄аган Ол, *ко* ја̄ ГМ, *ко* кад н̄е знају Стр, *ко* ко̄д мене Поп, *ко* о̄н Бр, *не̄ма̄ ко* прӣје Ол, *нӣје ко* прӣје ДП, *ко* пр̄ст Ол, *ба̄ш ко* са̄д Стр, *ко* са̄да Ге, *ко* са̄т ДП, *ко* с̄ир Ол, *ба̄ш ко* тӣ Ко, *ко* тра̄ва Ол, *ко* ӯ Ш^ипову Ол, *го̄вор̄им ко* ч̄дек Ол, *ко* ч̄деку Ол, *ба̄ш ко* да си пр̄а̄вӣ^{о̄} ГМ, *нӣје ко* са̄да Лу, *ба̄ш ко* са̄д те̄би ГМ, *ба̄ш ко* ка̄м̄ен Ст. Уобичајено је сажимање ове секвенце у *о* и код форме *као и*: *ко* и бр̄ат Ге, *ко* и да̄нас На, *ко* ӣ ја̄ Ол, ДП, *ко* и мӯшко На, *ко* и ро̄бови Ге,

²⁷ Сажимања типа *-ao* > $\bar{o}$ проф. Драгичевић сврстао је међу црте које карактеришу говоре источније скупине сјеверозападнoг огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (Драгичевић 1986: 226, 2001: 87). Проф. Дешић налази да се у западнобосанским ијекавским говорима углавном поклапа ареал појаве сажимања *ao* > $\bar{a}$ у финалној позицији са промјеном *o* > *у* у близини назала (Дешић 1976: 75 и 78). У говорима околине Шипова промјена *o* > *у* забиљежена је у западном дијелу испитиваног подручја, док се сажимање *ao* > $\bar{a}$ не јавља ни на том дијелу територије.

ко њ сада̄ Ол, ко и цѣна̄ зѣмља ДП, мада се у грађи нашло и пар потврда сажимања ове секвенце у а у говору истих информатора: ка и вѣци Ол, ка и гѣма, нѣ да̄ се жва́кат Ол (исп. Дешић 1976: 80, Драгичевић 1986: 79).

45. Акцентована финална секвенца *ао* у глаголском придјеву радном углавном се чува: *бра̄о* ДП, *да̄о* Ол, По, Бр, Ге, Ко, ГМ/*да̄о* Стр, ГМ, Чу, Ба, Ко, На, *жа̄о* Ол, Ко, Чу, *зва̄о* Стр, Со, Лу/*зва̄о* На, *зна̄о* Ол, ГМ, Стр/*зна̄о* На, *па̄о* ДП, Со, *пра̄о* Ге, *са̄о* Стр, *ста̄о* Поп, *тка̄о* Чу, Со/*тка̄о* Ко, Лу, а код придјева радног глагола *дати* може да се разбије уметањем сонанта *в* (исп. Дешић 1976: 79): *бѣг* ти *да̄во̄* Стр, *бѣг* им *да̄во̄* Чу (в. т. 58), или да се сажме у изразима *тӣ да̄о нѣ до̄* Лип, *бѣг* им *нѣ до̄* То.

46. У финалној позицији забиљежене су потврде сажимања и сљедећих вокалских секвенци:

-*ео*: *не̄по̄* Ол, Стр, По, Ге, ГМ,
де̄бо̄ кѣњ Ол, Ге, *кӣсо̄* Стр,
до̄во̄ Ол, ГМ, Бр, Чу, Лу, На, Ст, *за̄по̄*, Ол, *о̄до̄* Ге, ГМ, Поп, На, *по̄по̄* Ст, *по̄чо̄* Ол,
прӣпо̄ Ст, *ѣ̄зо̄* Ол, ГМ, По, Ге, Ко,
-*ии*: *на̄јста̄рӣ* Ко, Поп, Со/*на̄јста̄рӣ* Со, Лу, *о̄вчӣ* Стр, у *на̄ртӣ* Поп, На, *ста̄рӣ* Ол,
-*ио*: *измје̄но̄* Лип, *осло̄но̄* Чу, *промје̄но̄* Ол, Лу,
-*уо*: *кло̄но̄* По, *кре̄но̄* ГМ, *ма̄но̄* Ол, *ме̄тно̄* Ол, По, *окре̄но̄* Ге, *по̄гино̄* Ол, *прӣзо̄ се* Стр,
са̄зо̄ Ст, *сме̄тно̄ се* Ол.

47. Медијална група *-ае-* у основним, редним и збирним бројевима од 11' до 19' даје *ѣ*²⁸, што је случај у многим ијекавским говорима (Пецо 1964: 42–43, Петровић 1973: 60, Дешић 1976: 81, Драгичевић 2007: 340): *једанѣст* ДП, Ге, Ол, *два́нѣс* Ко, Ол, ДП, Лип, Поп, *два́нѣст* Ол, Стр, По, ДП, Со, *три́нѣс* Со, *четр́нѣс* Лу, *четр́нѣст* Ге, Со, *не́тнѣс* Ол, Стр, ДП, Ге, Бр,

²⁸ Сажимања типа *-ае-* > *-ѣ-* такође је проф. Драгичевић сврстао међу језичке црте које карактеришу говоре источније скупине сјеверозападнoг огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (Драгичевић 2001: 87).

Ко, Чу, Со, Лу, *пѣтнѣст* Ол, Ге, Со, *шѣснѣс* Ст, ДП, ГМ, Лу, *шѣснѣст* Ол, Лу *седѣмнѣс* Ст, Лу, При, Вод, *осѣмнѣст* Ол, ГМ, Лип, На, При, Вод,

једѣнѣсти Бр, *пѣтнѣстѡг* Ко, *пѣтнѣстој* Лу, *осѣмнѣстѡг* Бр, у *осѣмнѣстој* Во, *деветнѣсту* Ол,

двѣнѣстѣро Ге, Ко, *тринѣстѣро* Лип, *четрнѣстѣро* Со, Лу, *пѣтнѣстѣро* Ст, По, Ге, *шѣснѣстѣро* Со, Лу, *седѣмнѣстѣро* Ко, *осѣмнѣстѣро* На.

Медијална вокалска секвенца *-ао-* може се сажети у *ā* и кад је акцентована, што је уобичајено и у источнијим дијеловима западне Босне (исп. Петровић 1973: 59): *зѣва* Стр, ДП, Бр, Ге, Ко, ГМ, *зѣвѣ* ДП, Во, *зѣве* Бр, ДП, *нѣпѣка* Лип, Ге, *нѣпѣко* Поп, *сѣне* Ол, Чу, *сѣнама* Чу, а забиљежен је и један случај сажимања неакцентоване секвенце *-ао-* *пѣнапѣка* Ге, те секвенце *-оа-*: *рѣзервѣра* ГМ.

48. Ове и многе друге вокалске секвенце, било да су у иницијалној, медијалној или финалној позицији, могу остати несажете, поготово ако су под акцентом:

зѡве Лу, *нѡпѣк* Ол, *нѡпѣка* Ол, *нѡпѣко* ДП, Ко, *нѡчѣлѣ* ДП, *нѡчѣле* Стр, *нѡштри* Ол, *свѡклѣн* Ко,

Аустриѣи ДП, *ѡта* Ол, По, *ѡтма* Ол, *јѡукат* Ко, *нѡучѣ* Ол, *нѡучѣо* Ол, *праунучѣди* Стр/*праунучѣди* Поп, *рауља* Чу,

нѣискреније По,

Бѣдград Ол, Стр, *Бѣоград* Ст, *Бѣограду* ГМ, *нѣобично* Ко, *нѣоклѣн* Со, *нѣопрѣна* ГМ, *тѣѡѣа* Ст, *тѣѡце* Стр, Ге, *тѣѡци* Стр/*тѣѡѣци* Стр,

ѣнѣѡ Стр, *дѣбео* Стр, *јѣо* Ол, Со, *плѣѡ* Стр/*плѣѡ* Со, *срѣѡ* Со, *чѣѡ* Со,

неѣраѣјено Ол, *нѣуредније* По,

уѡч Бѡж^нѣа Стр, *уѡч* Ћѣрѣѣѣа Стр, *уѡч* слѣѣѣ Стр,

а рјеђе се разбијају неким сонантом: *автѡбускѡј* стѣнци Ст, *јѣнуѣѣр* Стр, На, *стѣѣѣѣѣ* Стр, *фѣѣѣѣѣѣѣр* Стр, Ст.

Акцентоване и неакцентоване вокалске секвенце настале због губљења интервокалног *j* стабилне су (в. т. 53) и ријетко се сажимају: *ра̀кѣѣ*у ДП, *свѣ́дно* ГМ, Лу.

Губљење сонанта *j* из енклитике *је* условило је појаву самогласничких секвенци у сандхи везама које се углавном добро чувају (в. т. 53).

У финалној групи *-ио* најчешће се чује прелазно *j*, о чему види у т. 52.

Секвенце настале испадањем фрикатива *x* понекад могу да се сажму: *гра̂* (= граха) Ко, *гро̂та* Ко, (= грехота), *око До́ва̄* Ол, *До́ви* Ол (= Духови), али се најчешће чувају (в. т. 64 под 2) или се разбијају уметањем секундарних сонаната *в* или *j* (в. т. 65).

Услјед редукција читавих гласовних низова у вишечланим формама основних, редних и збирних бројева који почињу са 20 и 30 настају акцентоване вокалске групе *ае* и *ие* које се добро чувају: *два̄ес* Ол, ДП, *два̄ес* пѣт кѣла̄ Ол, Лип, *два̄ес* ѝ пѣт Ол, *два̄ест* Ол, ДП, *два̄ес* пѣтеро Ол, *два̄ест* ѝ осмеро Стр, *два̄е* сѣдм̄о Ол, Ко, *два̄ес* ђсм̄о ГМ, *два̄ез* дѣвѣт̄о ГМ,

трӣест Ол, *трӣес* Ол, Лип, Лу, Поп, *трӣес* два̄ Ол, *трӣес* ѝ два̄ Ол, *трӣес* ѝ трӣ Лип, *трӣес* пѣт̄е Со, *трӣе*-шѣст̄о Во, *трӣе*-сѣдм̄о Ол и сл.

Закључци о вокализму

49. Инвентар и дистрибуција пет правих вокала у говорима околине Шипова исти су као и у стандардном језику, уз неке посебности које су уобичајене и у многим другим говорима. Дистрибуција кратког или дугог сонанта *р* у слоготворној служби шира је него у стандардном језику, а вокалску функцију врше и сонанти *љ*, *н*, и *њ* (*ѡкод̄на*, у *бо̀л̄нци*, *варѣ̀њкѣ̄*).

Од покретних вокала факултативно се јављају *а* и *е*, најчешће у формама придјевско-замјеничке промјене, те код неких прилога и приједлога, док се употреба покретног *у* своди на појаву у формама *свему*, *чему*. Чешће је покретно *а* него покретно *е*, али је за оба покретна вокала заједничко то да се не може уочити правило по којем се јављају у наведеним формама. Употреба форми са покретним вокалом и без њега уобичајена је у говору истих информатора и нема велике разлике у учесталости једних или других форми.

Артикулација вокала углавном је стандардна, уз факултативна помјерања, од којих отворенији изговор неакцентованог вокала *e* (*gòve^ada*, *děve^am*) у већој, те отворенији изговор вокала *o* (*prévo^az*, *sùbo^ata*) у мањој мјери представљају изразитије особине вокализма ових говора. Релативно правилан распоред форманата прелазног гласа *e^a* на спектрограму упућује на глас *ə*.

Артикулација неакцентованих вокала *a* и *u* углавном је стандардна и њихове замјене другим вокалима доста су рјеђе.

Вокали под акцентом најчешће имају стабилну артикулацију.

Једна од дискриминанти које разграничавају источнију и западнију скупину сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта – замјена акцентованог вокала *o* вокалом *y* уз назалне сонанте (*муј*, *мугла*, *күмишија*, *мүтика*), забиљежена је у већој мјери само у насељу Драгнић Подови у општини Шипово, те у насељу Герзово из сусједне општине Мркоњић Град, чије је становништво одувијек гравитирало Шипову. На основу сакупљене грађе у овом раду и на основу ранијих резултата истраживања блиских говора, може се закључити да источна граница распрострањања појаве супституције *o > y* уз назале једним дијелом пролази територијом Шипова. Ова промјена, међутим, пред нестанком је у говорима околине Шипова и забиљежена је код најрепрезентативнијих информатора, док код њихових потомака већ није регистрована.

Форманти оваквог вокала *y* (< *o*) добијени на спектрограму одговарају структури форманата вокала *y* у стандардном језику, из чега се може закључити да је *y* у овом случају заиста *y* питању вокал *y*, а не прелазни степен *o^y*.

Осим честих дјелимичних и потпуних редукција вокала *u* у медијалној и финалној позицији (а треба напоменути да степен редукованости и није увијек лако одредити на основу слушног утиска) редукције осталих вокала не јављају се често. Вокали *o* и *a* могу бити редуковани у иницијалној и финалној позицији, вокал *e* чешће се редукује у медијалној и финалној него у иницијалној позицији, а вокал *y* редукује се једино у медијалној позицији.

И редукције и супституције вокала углавном се јављају иза акцентованог слога и могу се сматрати факултативним јер се на истој територији и код истих информатора могу чути ликови ријечи у којима изостају.

Замјене вокала *jat* ријетко су двосложне (*ījē, ijè*), а чешће једносложне (*jé, jê, jē*), односно оне које нагињу ка једносложним (*ʰjé, ʰjê, ʰjē*). Од класичних двосложних замјена ријетко се може чути замјена *ijè*, док замјена *ījē* још увијек опстаје. Уз стандардне икавизме и екавизме, забиљежен је невелик број примјера нестандартних икавизама и екавизама, који су уобичајени у српским јекавским говорима. Контактни икавизми углавном су ограничени на фреквентне ријечи у говору (*ðvi̯, ði̯d*).

Вокалске групе могу опстати посебно ако су под акцентом, могу се разбити уметањем неког сонанта, а ако су неакцентоване, подложне су сажимању. Сажимање финалне неакцентоване секвенце *-ao > ō* досљедно је код гл. придјева радног (*nāšō, rěkō*), у говору изразито фреквентне форме.

Медијална група *-ae-* у бројевима од 11' до 19' даје *ē* (*jedānēst, pētñēs*).

КОНСОНАНТИЗАМ

50. Консонантски систем ових говора чине исте јединице као и у стандардном језику, чију артикулацију и дистрибуцију карактеришу одређене посебности и разлике на шта упућује грађа у наставку. Те посебности углавном не излазе из оквира просјечног стања које је карактеристично и за друге западне јекавске говоре. Систем је проширен консонантима *с* и *з*, али се они данас изговарају само у појединим лексемама.

Сонанти

51. Артикулација сонанта *ј* у српским јекавским говорима углавном зависи од гласовног окружења и од позиције у ријечи (Дешић 1976: 144–155, Пецо 2001: 621, Драгичевић 2007: 344).

У говорима околине Шипова иницијално *ј* добро се чува у формама броја *један* и глагола *јесам* (исп. Драгичевић 2014: 563): *један* Ол, Бр, ДП, Чу, По, *једна* Ст, ГМ, ДП, Чу, Бр, Ге, Лу, На, *једно* Ол, ДП, Чу, *једног* Бр, Лу/*једнога* Ол, Стр, Ге, Со, Во, *једној* Бр, Ге, Стр, Ко, *једном* Со/*једноме* Чу, *једну* Бр, ГМ,

јесам Ол, Стр, Чу, Ге, ГМ, Лу, На, При, Вод, *јесмо* Ол, Стр, ДП, Ге, Лу, ГМ, *јесу* Ге, Лу, На.²⁹

52. У финалној секвенци *-ио* код гл. придјева радног редовно се чује слабо прелазно *ј* (исп. Драгичевић 2014: 564): *бијо* Ол, ГМ, Стр, По, ДП, Ге, *донио* Ст, *видио* Ге, *водио* ДП, *водио* Ол, ДП, Чу, *волио* ГМ, *вратио* Ко, *доблио* ГМ, *доживио* Ол, Лип, *донио* Ол, *женио* Чу, *живио* Ст, Поп, *изгубио* Ол, *косио* Ол, *крстио* Поп, *љутио* Чу, *мислио* Стр, *напатио* Стр, *направио* ГМ, Ге, *ноћио* ГМ, *обдио* По, *оженио* Стр, ГМ, Лу, *оставио* ГМ, Ол, *остварио* По, *пацио* Ол, *патио* Во, Чу, *платио* На, *постио* По, *пратио* По, Чу, *преносио* Лип, *пушио* Ол, *радио* Ол, ДП, Бр *селио* Ол, *сједио* Ол, *склонио* Стр, *судио* Лу, *тјешио* Ол,

²⁹ Чување иницијалног *ј* у формама броја *један* и глагола *јесам* карактерише говоре источније скупине сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта, док је његово губљење у поменутим формама фреквентно у говорима западније скупине (Драгичевић 2001: 87).

тра́жи'о̄ По, *ту́жи'о̄* Лу, *у́би'о̄* ДП, *уја́зми'о̄* Ол, *у́панти'о̄* Ол, *у́спи'о̄* Ол, *у́стави'о̄* Ст, *у́чи'о̄* Ол, *фа́ли'о̄* ГМ и сл.

Јављање слабог прелазног *j* уобичајено је и у вокалским секвенцама код неких глагола са основом на *-је-*: *да'ем* Ол, *за'ли'ем* Стр, *за'си'еи* Стр, *на'пи'е* Ол, *ста'ну'ем* Стр, *чу'ем* По, *чу'емо* Стр, као и у вокалској групи *-ии*: *у Аустри'и* ДП, *лага'ни'и* Ол, *на'јста'ри'и* Стр, *о'вчи'и* ДП, *сла'би'и* ДП, *ста'ри'и* Ол, ГМ, Стр, По. Сонант *j* у групи *-ии* може и да се изгуби, након чега се два вокала најчешће сажимају (в. т. 46). Артикулација може и да му јача након губљења вокала *и* у овим групама: *кока'дији* Стр, *ви'дјо̄* Стр, *дож'и'вјо* Ол, *до'лазјо̄* Чу, *до'нјо̄* Ол, *пра'вјо̄* ДП, *ра'дјо̄* Ол, *ску'пјо* Стр.

Глас *j* има стабилну артикулацију у дугим рефлексима вокала *ђ*, што се види из примјера под т. 35.

53. Сонант *j* губи се у медијалној позицији у различитим самогласничким групама, углавном испред вокала предњег реда (исп. Петровић 1973: 69): *ја'е* Бр, *за'едно* Ол, ГМ, Стр, Лип, ДП, Ге, *Ко/за'едно* Поп, ГМ, *кра'еве* Чу, *пре'дае* Ол, *пре'даеи* Ол, *ра'стаеи* Стр, *ста'е* Ко, *у'даеи* ДП,

дво'е ДП/*дво'е* При/*но̄* *двое* Поп, *но'дедош'е̄* Ол, Во, *но'дест* Стр, ДП, Во, *тро'е* ГМ, Стр/*тро'е* При/*но̄* *трое* Поп, *чо'ек* Ол, ГМ, Стр, ДП, Ге, Чу, Лу, Поп, Со, На, Во, *чо'ека* Ге, Ко, Чу, ГМ, Во, *и чо'еком* Ге, Во, *чо'еку* Ол, *Госпо'дину* Стр, *дво'дица* Ст, Поп, *дво'дице̄* Лу, *од мо'дије* ДП, Бр, *у мо'дије* Ко, *под мо'дијем* сѐлом Бр, *но'дитар'це* Ст, Ол, Стр, *сво'дије* По, Стр, ДП, Чу/*сво'дије* Ол, Стр, Чу, ГМ, Лу, Бр, *сво'дијем* рукама Ге, По/*са сво'дијем* куњима Ге, *скр'ди'и* Ко, *сто'и се* Стр, *сто'и'мо* Стр, *тро'дица* ГМ, *тро'дицу* Поп, Со *то'дије* Стр/*то'дије* Стр, По, *с то'дијем* Стр, *кр'дила* Поп,

вје'руем ДП, *не вје'руем* Ол, *пре'ба'цуеи* ДП, *прим'јећуе* Чу и сл.

Уколико се нађе иза вокала *и*, сонант *j* губи се у формама императива: *на'пи се* Стр, *но'пи* Ст, Стр, ДП, Чу, Лу, При, Вод, *но'пите* Ол, *но'си* Стр, *са'кр'ите* Чу, *си* кумпијере При, Вод, *у'бите* ме Лип, те понекад испред суфикса *-ски*: *ко'мши'скије* Ол, *ра'ки'ски* По, Ст. Иза

та̌ка̌ Лип, Ко, с̌амо *та̌ке̌* ДП, см̌р̌ти *та̌ке̌* Лип, *та̌ки̌ је* м̌омак ДП, *та̌ки̌* ђбича̌ји Лип (в. још примјера у т. 205).

Уз чешће ликове са *в*: *о̌в̌ђе* ДП, *о̌в̌јека̌* Лу, забиљежен је и лик *о̌ђ̌"ка̌* Ст; уз *ва̌в̌је̌к* Ол, ГМ, Стр, Лип, Чу, Бр, Ко, Лу, Во, При, Вод, често се јављају и ликови *ва̌је̌* Ол, *ва̌"е̌к* Ол, ГМ, Стр, Со, Чу, По, ДП, Ге, Лу, Со, Бр, Ко, На, а понекад се и рјечца *ево* јавља у лику: *ѐо* Ол, Ст.

56. Сонант *в* може се јавити умјесто експлозивног *п* у сугласничким групама: *клу̌в̌ко* Стр, *ко̌в̌ча* Стр, *ско̌в̌ча̌та* Во, *ско̌в̌ча̌иш* Стр,

љ̌ѐ̌ви̌а̌ Лу, *љ̌ѐ̌ви̌е̌* Стр, Бр, ГМ, Во, *љ̌ѐ̌ви̌и̌* По, Со,

те̌в̌си̌ја ДП, Бр, ГМ, *те̌в̌си̌ја̌* Во, с *те̌в̌си̌је̌* ДП, у *те̌в̌си̌ји* Ге, Со, у *те̌в̌си̌ји̌ци* Со, *те̌в̌си̌ју* Бр, ДП, Во, у *те̌в̌си̌ју* Во,

или умјесто експлозивног *б* у ликовима *ѓ̌в̌да̌н* Стр, Бр, *ѓ̌в̌но̌ђ̌* Стр, Чу, Во,

те умјесто фрикатива *ф* у ријечима страног поријекла (в. т. 69).

Уобичајени су и ликови *до̌б̌и̌ва̌м* Ко, *до̌б̌и̌ва̌иш* Ко, *до̌б̌и̌ва̌* Ко, *до̌би̌ва̌ће* ДП, *до̌би̌вали* Бр, *до̌би̌вало* Ко.

Умјесто сонанта *в* могу се јавити неки други сонанти, па је тако забиљежен лик: *и̌ѐ̌з̌му* ГМ, а поред чешћих ликова *ц̌р̌в̌е̌на* Стр, *ц̌р̌в̌ен̌е̌* Стр, Лип, забиљежен је и лик и *ц̌р̌љ̌ен̌е̌* Стр, (Дешић 1976: 142, Драгичевић 2007: 345 и 2010: 244, 2014: 564).

57. Иницијално *в* < *в̌* може остати непромијењено: *ва̌в̌је̌к* Ол, ГМ, Стр, Лип, Чу, Бр, Ко, Лу, Во, При, Вод, *ва̌је̌* Ол, *ва̌"е̌к* Ол, ГМ, Стр, Со, Чу, По, ДП, Ге, Лу, Со, Бр, Ко, На, *Ва̌ск̌рс* То, али чешће даје вокал у: *џ̌в̌је̌к* Ол, Ст, По, ГМ, *уд̌ѓ̌"ца̌* На, *у̌нуч̌а̌д* Ол, *у̌нуч̌е* Ст, Ол, Стр, *у̌нуч̌а̌ди* Ол, Ст, Стр, Бр, Ба, Лу, Со, *У̌ск̌рс* Стр, Ко, Со, На, *о̌ У̌ск̌рсу* Стр, *у̌и̌и̌* Бр, *у̌и̌и̌ју̌* Бр.

58. Секундарно хијатско *в* понекад се може чути и у говорима Шипова (в. т. 46): *на̌ ав̌то̌бус̌ко̌ј* ст̌анци Ст, б̌ог̌ ти *да̌в̌о̌* Стр, б̌ог̌ вам *да̌в̌о̌* Чу, *ја̌ну̌вар* Стр, *ст̌ѐ̌вана* Стр, *ф̌ѐ̌б̌ру̌вар*

Ст, Стр, али то више није честа појава (в. нпр. Петровић 1973: 67, Дешић 1976: 143, Вујичић 1985: 127, Пецо 2001: 620, Драгичевић, 2002: 207. и 2007: 340).

О секундарном *в* које се јавља у вокалским групама након испадања фрикатива *х* в. т. 65.

59. Сонант *н* губи се понекад у страним ријечима ако се нађе у неким сугласничким скупинма: *ис̄ан* Стр, ДП (< тур. *insan*)³⁰, *ис̄ана* ДП, Чу, *им̄а ис̄ана̄* Ол, *ис̄ану* Ге, *комад̄ант* Со, *кофер̄енција* На, *кофер̄енције* Ол, исп̄еци у *р̄ери* ДП, а губљење сонанта *м* сведено је на пар потврда: *куп̄^лј̄ерићи* Ол, *н̄ам* Ст, *н̄а* Ол.

60. Секундарно *м* чешће се јавља као дио префикса *пра-*: *пра̄мбаба* Стр, *пра̄мдед* Стр, *пра̄мунук* ГМ/*пра̄мунук* Лип, *пра̄мунуч̄а̄д* Ст, *пра̄мунуч̄а̄ди* Стр, Лип, Со, *пра̄мунуче* ГМ/*пра̄мунуче* Бр, Ко, Со него сонант *н*: *пра̄ндид* Ол. У употреби је и лик *о̄кт̄омбар* Ба по аналогији са називима других мјесеци (исп. Пецо 1964: 108).

Глагол *наићи* забиљежен је у формама са секундарним *н* по аналогији са глаголом *унићи* (Пецо 1980: 97, Брозовић 2007: 68): *на̄нӣде* На, *на̄нӣд̄е̄* Чу, *нанӣде* Чу, *нанӣдоше* Чу, *на̄нӣд̄ӯ* Чу, *на̄нӣћ* Чу, *на̄нӣћ̄е̄* Чу, *на̄нӣшла* На, *на̄нӣшили* Чу, На, *на̄нӣшӣо̄* На.

Секундарно *н* јавља се и у формама прилога као траг некадашњих партикула (в. т. 274), а забиљежено је и у везничкој конструкцији *као да*: *конда* ош̄амар̄ Ко.

61. Уобичајене су и међусобне замјене сонаната *м* и *н* услед асимилационо-дисимилационих процеса: *бр̄омзӣн* Во,

п̄эмзија На, *п̄эмзиј̄е̄* Ол, ДП, Лу, Во, *п̄эмзији* Лу, *п̄эмзӣӣцу* Ко, *п̄эмзију* ГМ, ДП, Ге, Ко, Лу, Во,

за̄па̄нтӣо̄ Ст, *за̄па̄нтла* Во, *не̄ па̄нт̄е̄* Ст, *не̄ па̄нтӣ* Ст, *па̄нтӣм* Во, *па̄нтӣмо* Стр, *ӯпа̄нтӣо̄* Ол, Ст, Стр, Лип, *ӯпа̄нт̄^лла* Стр, Лу, Во, При, Вод,

п̄о̄ч̄ме̄ Лип.

³⁰ У Рјечнику турцизама А. Шкаљића под одредницом *инсан* дато је и *иксан*, *ихсан* (Шкаљић 1966), тако да се не може са сигурношћу рећи који сугласник се губи.

Јављају се и ликови *варѐњкѐ* Ол, ГМ, *варѐњку* Стр, *једињак* ДП, ГМ, *очењ̃аиш* По, ДП, те *б̃уњ̃иште* Стр, *ј̃анци* ДП, *ј̃анце* ДП и *о̀гњиште* ГМ. Уобичајено је да се каже *гној* Стр.

62. Сонант *л* може се јавити умјесто других сонаната углавном због међусловних дисимилација: *о̀л̃ум̃а* Ол, Лу, *о̀л̃ум̃аџѐ* Ол, *на̀оч̃ала* ДП, *на̀оч̃але* Стр, *Глиг̃орије* Стр, На.

Промјена *л* у *о* на крају ријечи у формама гл. придјева радног досљедно је спроведена (в. т. 44 и 45), а потврђена је и аналошка вокализација сонанта *л*: *за̀сеок* Со, *руководи̃оц* Стр, те његово чување на крају слога: *ко̀л̃цом* Ст.

Понекад се на мјесту сонанта *л* јавља *љ*: *из Вр̃љ̃кѐ* Лип, *ка̀ндиљ* По, *ку̀тљач̃ом* Ге, *сто̀љњ̃ак* ГМ, *та̀љи́ре* Чу, *та̀љи́ри* ДП, Ге, али се може чути и лик *та̀ли̃р* Ко, *тали́ри* Ко, На.

О појави сонаната *л*, *н*, *њ*, у вокалској функцији види у т. 8.

63. У вези са сонантом *р* треба рећи да је промјена *же* > *ре* фреквентна у формама презента глагола *моћи*: *мо̀ре* Со, Чу, Поп, На, Во, При, Вод, *нѐ море* Лип, *мо̀рем* Ол, Стр, Чу, Ко, ГМ, При, Вод, *нѐ моремо* Ге, *мо̀реш* ГМ, На, Во, Ст, уз рјеђе форме без ове промјене: *нѐ може* Во, *нѐ можем* Ге, Чу.

Говори се и *до̀рен̃али* Ол, *дор̃енат* Ол, *дор̃енѐ* При, Вод, *до̀рен̃еиш* Ко, *дор̃ени* Стр, *дор̃ен̃у* Ко, Стр, *и̃зрен̃ало* Ко, *до̀рен̃ало* Ол, Ко, *одр̃енат* Ол, *до̀рен̃еиш* Ко, *пор̃енат* Ол, *пор̃енаџѐ* Во, *пор̃ени* ГМ (исп. Белић 2006: 105).

Паразитско *р* често је у лику приједлога *без*: *бр̃ез* ба̀бце Бр, *бр̃ез* га̀ћа Ге, *бр̃ез* й̃кога Ге, *бр̃ез* й̃шта Ге, *бр̃ез* м̃ужа Ге, *бр̃ез* на̀рода Лип, *бр̃ес* ка̀рлице Бр, *бр̃ес* ко̀ла Чу, *бр̃ес* пѝтања Стр, *бр̃ес* по̀род̃и̃це Лип, *бр̃ес* та̀те Чу, а забиљежено је и код именице *стожак*: *стр̃о̀жа̃к* Со, *стр̃о̀жа̃ке* Со,

Секундарно *р* јавља се у формама неких прилога као траг некадашњих партикула (в. т. 274).

Фрикативи *x* и *φ*

64. У већини штокавских говора консонант *x* или се губи, или се умјесто њега јављају други гласови (исп. нпр. Дешић 1976: 131–138 и тамо наведену литературу). И у говорима околине Шипова овај фрикатив губи се у свим позицијама у ријечи:

1) иницијалној: *àjđūk* Лип,
âjka Со, *âjke* На, *ù ājku* Ге,
âľĩnā Стр, Бр, Ст, *âľ"ne* Стр, Бр, Чу, ГМ, *аљĩнче* Ст,
âрман, на *âрману* (<тур. *harman*) Бр, Ст, ГМ, На,
àсура Ко (< тур. *hasura*) Ко,
èвтē Стр, (< тур. *hafta*,) *èвту* Стр, ДП, Чу, Бр, Поп, Лу, Во,
éлда Бр, *éлди* Бр, *éлду* Бр, Чу, *éлда* Во,
Ерцегов"на Бр, *Ерцегов"ни* Лип,
лâчā Ол, Стр, *лâче* Ол, ДП, Бр, Со, На, При, Вод,
љѐб Стр, Ко, ГМ, Чу, Со, Во, *љѐба* Ол, ГМ, Стр, Лип, Ко, Чу, Со, Во, *љѐбōvā* Стр, *љѐбове* Стр,
Лип, ГМ, *љѐбом* Ге,
òднĩк ГМ,
рĩшћанин Стр,
ј̕ја ГМ, Ге,
ĩľāđā Ол, *ĩľаде* Лип, Ко, *ĩľаду* Стр, Лип/*ĩľаду* ДП, Бр, Ге,
лāднā Ол, Ст, *лāдно* Ол, *òлāди* Бр, *ù лāд* Ст, Во, *у лāду* Лу, Ст,
рāст Стр, *рāста* Чу, *рāстово* По,
Р̕вāте Лу, *Р̕вāти* Ст, *р̕вāцкē* Лу,
рāна Стр, Лип, Со, Поп, *рāнē* Лу, Со, При, Вод, *рāну* Ол, Стр, Ба, По, Лип, Со, Лу, *рāнē* Лип,
Лу, Во, *рāнĩ* ГМ, *рāни* Бр, *рāнĩм* ГМ, Во, *рāнĩмо* ГМ, *рāни'ō* Во, *рāн"ла* Лу, ГМ, Со/*рāн̕ла* Во,
рāн"ло Ко, *рāн̕ли* Лу, *рāн̕т* ДП, Поп, Во/*рāнити* Лип/*рāнти* Во, *рāнĩи* Бр,
ѐклала Чу, На, *ѐклāм* Ге, *ѐклāње* Ге,

о̀да̄ Ол, Ст, Чу, Ко, *не̄ о̀да̄* Ол, *о̀да̄ј* ДП, *о̀да̄ју* Ол, Ст, Во, *о̀дала* Чу, Во, *о̀дале* ДП, *о̀дали* Ол, Ст, Чу, *о̀дало* Ко, *о̀да̄м* Со, При, Вод, *о̀да̄њу* ДП, *о̀дат* Ол, Ге, ГМ, Во, *о̀до̄* По, ГМ, Поп, *о̀да̄и* Бр,
о̀ће Ол, Лип, ДП, Ко, При, Вод, *о̀ће̄* Ол, Стр, Лип, ДП, Со, *о̀ћемо* Стр, *о̀ћете* По, Чу, Со/*о̀ћете* Ст, *о̀ћеш* Стр, Со, *о̀ћеш* По, ДП, Ге, ГМ, *о̀ћу* Ол, Стр, Лип, Лу,
ра̄мала Чу, *ра̄мљем̄* Со, *ра̄мо̄ је* Со,
не̄ ћеде Бр, *не̄до̄* рѣ̄ ДП, *не̄дн̄* Со, *не̄дн̄* ГМ, *не̄дн̄ош̄* Лу, *не̄ла* Ол, ГМ, Стр, ДП, Ге, Бр, Ко, Со, Лу, Поп, На, Во, *не̄ли* Ол, Ст, ДП, Ге, Ко, Со, *не̄о̄* Ол, Лип, Бр, ГМ, *не̄о̄* Ол, Ст, По, ДП, Чу, Ге, Лу, Поп, На, Во.
а̄јо̄ Лу, На, *а̄јде* Ол, Ко, ГМ, Поп, *а̄јмо̄* Ст, Поп, Лу, *а̄јте* Ол, На;

2) медијалној: *вра̄* ГМ, *вра̄ва̄* Поп, *вра̄ви* Ол, *на̄ вра̄у* Лип, *ӯ Цр̄не̄ вра̄о̄ве* Ол, *ӯ Цр̄но̄м̄ Врӯ* Ол,
гра̄а Ко, Поп/ *гра̄* Чу, *Гра̄ов̄а̄ца̄* Со, *гра̄у* Ол,
гро̄та Ко,
око̄ До̄ва̄ Ол, *До̄ви* Ол,
крӯа Стр, Чу, Ко, Ге, Со, На/*крӯа* Ко, Лу, Поп, Во, При, Вод, *крӯови* ГМ, На,
ма̄ӯна̄ Ол, *ма̄ӯна̄р* Ол, *ма̄уне* Ол,
сна̄а ГМ, ДП/*сна̄а* Лу, *сна̄у* Лу,
сӯа Ол, Ст,
кӯа̄ ДП, На, *кӯа̄јӯ* Стр, *кӯала* Стр, Ге, *кӯале* Бр, Ге, *кӯа̄м* Со, *кӯа̄мо̄* Ге, *кӯа̄но̄г* ДП, *кӯа̄ње* Ол, Ко, На, *кӯо̄* Ге, *кӯа̄р* Ко, *кӯа̄р"ца* Стр, *кӯа̄и* Стр, *о̄ткӯа̄* Со, *про̄кӯа̄* ГМ, Ге, *скӯа̄* Ге, *скӯа̄м* Ко, Во, *ӯкӯа̄* Ол, *ӯкӯала* Ко, *ӯкӯат* Ко, Бр/*ӯкӯати* ДП, *ӯскӯа̄* ДП, *ӯскӯа̄вало̄* Ге, Со,
за̄ла̄дӣ Ол, *из̄ла̄дӣ* ДП, *ис̄пре̄ла̄ђӣво̄* сам се По, *ра̄зла̄дӣ се* ДП,
ма̄но̄ Ол, ӯ *јед̄но̄м̄ ма̄у* Ст,
на̄ра̄н"ле Со, *на̄ра̄нит* ГМ, Со, *о̄дра̄нӣо̄* ГМ, *о̄дра̄нла̄* ГМ, Бр, Ко, Лу, Во, *о̄дра̄н"т* Ко, Лу, *прӣра̄њӣват* Во, *ӯра̄не̄* ГМ, *ӯра̄нит* Ол,

би̃ ја тужла Во, не би ја да̃о Ол, шта̃ би је̃о Ол, ја би плати¹о Ол, ја би по̃стијо По, кад би ти ја Поп, Лип, ДП, ја би направи¹о Ол, не̃диљом не би ће̃о никад радит По, не би ја ће̃ла ДП, не би ни ја ДП, и данас би ја зна̃ла направит Бр, ја се не би сти́д¹ла Бр, не би мо̃го Лип,

о̃дма̃ Ол, По, Ко/о̃дма̃ ГМ, Стр, Лип, Ко, Ст, на̃ма̃ ГМ, ДП, Со, Поп, Лу, Ст, Во.

65. Иницијално *x* ријетко се замјењује другим гласовима: *јевта* Стр прије *Кристосовога* рођења Лип, а медијално *x* најчешће се замјењује сонантима *в* и *ј*: *бу̃ва̃* Бр, *бу̃ве* Бр/*бу̃ве* Бр, *ду̃ван* Ол, *кру̃ва* Стр, Чу/*кру̃ва* На, *кру̃во̃ва̃* На, *про̃ву* Чу, *ру̃во* Бр, ГМ, *сна̃ва* При, Вод, *сна̃ви* При, Вод, *сна̃ву* При, Вод, *стр̃ева* Стр, *у̃во* ГМ,

ку̃ва̃ ГМ, Ге, *ку̃ва̃ј* ГМ, *ку̃вали* Стр, *ку̃вало* Поп, *ку̃ва̃м* Во, *ку̃ва̃ње* Ол, Ге, *ку̃ва̃р* Ко, *ку̃вар¹ци* Стр, *ку̃ват* На, *ку̃во̃* Ге, Ко, *на̃ку̃ва̃* На, *ску̃ва̃* Чу, Со, *у̃ку̃ва̃* Стр, *у̃ску̃ва̃* Со,

глу̃ва Бр, *су̃ва* Ол, *су̃ве* Со, *су̃ве̃* Со, *су̃во* Ол, Ст, Бр, *су̃во̃* Стр, *су̃во̃г* Со, Лу, ГМ,

чо̃вани̃ Лип, *от чо̃ве̃* Ге,

гри̃́о̃та Стр, Лип,

ма̃ћија Стр, Бр/*ма̃ћија* Лип, Бр, *ма̃ћију* Лип, Ко,

ми̃ју̃р Стр,

сна̃ја Стр/*сна̃ја* ДП, Чу, Со, *сна̃је* Со, Лу, ГМ, *сна̃је̃* ГМ, *сна̃ји* Бр, *сна̃јина* Лу, *сна̃јка* ГМ,

ко̃д њи̃́а̃ На,

њи̃́ов̃ Стр/*њи̃́ов̃* Чу, *њи̃́ова̃* Ол/*њи̃́ова̃* Ст, Стр, ГМ, Лу/*њи̃́ова̃* Стр, ДП, *њи̃́ове̃* Ст, *њи̃́ово̃* Со, *њи̃́ову̃* Бр,

сви̃ју̃ Ол, Стр, Ге, Ко, Со, Чу/*сви̃ју̃* Стр, Лу, *од сми̃ја̃* Ол.

Консонант *x* понекад се замјењује консонантом *к* у финалној и медијалној позицији: *сир̃о̃ма̃к* Стр, Бр, Ге, *те̃ника* Во, или сонантом *в* у финалној позицији: *глу̃в* Со, *о̃ћу̃в* Ол, Во. Аналошко *с* јавља се у неким формама косих падежа именице *орак*: *о̃расе* Стр, *о̃раса̃* Стр. Каже се *ко̃жун̃* Стр, Лип, Со, На, умјесто стандардног *кожух*.

У једном облику глагола *дрхтати* забиљежена је стара група *кћ* у медијалној позицији: *др̣кћу̣* ми рѹке Ол.

66. Секвенца *хв* у овим говорима сведена је на *в*: *в̣а̣т̣а̣* Ол, *д̣о̣в̣а̣т̣и̣* Ол, *д̣о̣в̣а̣т̣и̣т̣* Со, *д̣о̣в̣а̣т̣и̣и̣* Ко, *д̣о̣в̣а̣т̣и̣ћу̣* Ол, *з̣а̣в̣а̣т̣и̣м̣* Ко, Поп, *п̣р̣и̣в̣а̣т̣"ла* ГМ, *у̣в̣а̣т̣е̣* Ол, Стр, Ге, *у̣в̣а̣т̣и̣* Ол, Ге, *у̣в̣а̣т̣и̣м̣* ДП, *у̣в̣а̣т̣ло* Стр, Поп/*у̣в̣а̣т̣ло*,

или на *ф*: *з̣а̣ф̣а̣л̣и̣ се* Ол, *ф̣а̣ла* Ол, Ст, ГМ, По, Стр, Бр, Чу, Ко, При, Вод, *ф̣а̣л̣и̣м̣* Лу, *п̣о̣ф̣а̣т̣а̣ли* Бр, *у̣ф̣а̣т̣е̣* Чу, *у̣ф̣а̣т̣и̣* Чу, На, *у̣ф̣а̣т̣и̣т̣* ГМ, *ф̣а̣т̣а̣* На, *ф̣а̣т̣а̣ли* То.

Уз нешто чешће *ка̣ва* Ге, Ко, *ка̣в̣е̣* Ге, Чу, *ка̣ву̣* Ол, ГМ, ДП, Чу, Ге, Ко, може се чути и *ка̣фу̣* Ст, *ка̣ф̣"цу̣* ГМ.

67. Сугласник *х* може се спорадично и чути у говорима околине Шипова: *х̣а̣ј̣д̣* Стр, *х̣а̣л̣"не* Стр, *х̣е̣р̣о̣ј̣* Стр, Бр, Чу, *х̣и̣л̣а̣д̣а̣* По, *х̣љ̣е̣б̣* Чу, *х̣о̣ће̣* Ге, *х̣ра̣ну̣* Стр, *Х̣р̣в̣а̣ти̣* ДП, Ге, *Х̣р̣в̣а̣то̣м̣* Ол, *Х̣р̣и̣сто̣в̣е̣* Бр, *х̣т̣и̣"о̣* Ко,

г̣л̣у̣х̣он̣"ј̣е̣ма̣ Со, *к̣у̣хи̣њи̣* Со, *к̣у̣хи̣њу̣* ГМ, Со, *м̣а̣ћ̣е̣ха̣* Стр, *М̣е̣хо̣* На, *м̣ј̣е̣х̣у̣р̣* Со, *с̣а̣х̣ра̣не̣* Со, *с̣а̣х̣ра̣н̣и̣"о̣* Лип, *с̣а̣х̣ра̣н̣"ли̣* Со, *на̣ с̣а̣х̣ра̣ну̣* Ол, *д̣ћ̣у̣х̣* Стр.

И за говоре Шипова, дакле, важе резултати најновијих дијалектолошких испитивања говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта, који показују да је велар *х* донекле реинтегрисан под утицајем посредника који шире норму стандардног језика (Драгичевић 2007: 343, 2014: 566, Козомара 2016: 61–62).

68. Консонант *ф* у овим говорима изговара се тамо гдје му је мјесто: *о̣ф̣ан̣з̣и̣ва̣* Ге, *о̣ф̣и̣ци̣р̣* На, *п̣р̣д̣ф̣с̣ор̣* Ол, *с̣д̣ф̣ра̣* Стр, *т̣и̣ф̣ус̣* Стр, *ф̣а̣б̣ри̣ка̣* Со, *ф̣а̣б̣ри̣ке̣* Со, *ф̣а̣м̣и̣л̣"ја̣* Стр, Ге, Ко, На, *ф̣а̣м̣и̣ли̣ја̣* Чу, *ф̣а̣м̣и̣л̣"ј̣е̣* Стр, Ко, *ф̣а̣м̣и̣ли̣ју̣* Ко, Лу, *ф̣а̣р̣ба̣* Бр, Со, *ф̣а̣р̣б̣е̣* Бр, *ф̣а̣р̣ба̣ли̣* Бр, *ф̣а̣р̣ба̣ње̣* Со, *ф̣а̣р̣б̣е̣* Бр, *ф̣а̣р̣ба̣т̣* Бр, *ф̣е̣б̣ру̣ва̣р̣* Стр, Ст, *ф̣е̣њ̣ер̣* Стр, *ф̣е̣њ̣ер̣ом̣* Стр, *ф̣р̣т̣а̣л̣* Стр, *ч̣а̣р̣ша̣ф̣* Ол, На, *ч̣а̣р̣ша̣фи̣* ДП, *ка̣д̣ се̣ т̣р̣е̣ф̣и̣* ГМ, *п̣о̣т̣ре̣ф̣и̣ти̣* Со, а понекад и на мјесту других сродних гласова: *на̣са̣ф̣у̣н̣а̣м̣* Ол, *на̣са̣ф̣у̣н̣а̣и̣* Ол, *с̣а̣ф̣у̣н̣* Во. Новија истраживања западних српских говора показују да лабиодентал *ф* у консонантском систему заузима доста

стабилнију позицију него велар *x* (Драгичевић 2007: 343–344, 2008: 106, 2010: 247–248, 2014: 568–569 и Козомара 2007: 247), а тако је и у говорима околине Шипова.

69. Понекад се умјесто овог фрикатива јављају други гласови, такође у ријечима страног поријекла: *вур^уна* Стр (< тур. *fugun*), у *вур^уни* Стр, *вур^уну* Стр/у *вур^уну* Стр/у *вур^уну* Стр, *вучија* Чу, *евт^е* Стр (< тур. *hafta*), *евту* Стр, ДП, Чу, Бр, Поп, Лу, Во, *нав^ак^е* Лу (< тур. *naḫaka*), *седен* Чу (< тур. *sedef*), *Ст^ев^ан* Ол, Ко (< грч. Стефанос) *т^ив^тик* На (< тур. *tiftik*), н^екад се *тр^ев^и* Ге (< њем. *treffen*).

Број потврда замјене фрикатива *ф* у овим говорима неупоредиво је мањи него у ранијим радовима о блиским говорима, те и за овај говор важе констатације Д. Козомаре за српске посавске говоре – да ће његове замјене другим сугласницима ускоро представљати „секундарну језичку појаву“ (Козомара 2016: 642).

О осталим фрикативима

70. У вези са осталим фрикативима треба поменути следеће појединости:

Фрикативи *з* и *с* најчешће се губе у сантхи везама испред *с* и *ш*: *и-Ст^уп^не* Ол, ГМ/*и-Ст^уп^не* ГМ, *и-Ш^пова* Ол, Ко, ГМ, *и-шк^ол^е* Со, *кр^о-шуму* Ол, Со, *и-ш^ум^а* На, а уобичајено је и једначење по звучности у таквим везама: *б^ес к^ол^а* Чу, *б^ес к^рав^е* ГМ, *б^ес п^опа* Стр, *б^ес п^отр^еб^е* Ол, *б^ес тр^и св^је^ће* По, *бр^ес к^ар^ли^це* Бр, *бр^ес п^еч^ен^це* ДП, *бр^ес п^ит^ања* Стр, *бр^ес п^ор^од^це* Лип, *и^с ку^ће* Ол, Стр, ДП, Ге, На, Во, При, Вод, *и^с П^лев^е* Ол, Ко, *и^с то^га* ДП, *и^с Т^рнова* Лу, *и^с ку^ћу* ДП, Бр, *и^с п^ол^е* На, *и^с п^ост* Стр,

з б^ат^ер^иј^ом Ол, *з б^еб^ом* ГМ, *з б^огом* Ко, *з Г^рб^ав^це* Стр, *з д^је^цо^м* Стр, *з Д^ра^гн^ћа* Со, *з д^ру^ге* ДП, *з д^ру^го^м* Бр, Со, *з д^ру^ит^вом* По, *з д^уг^и њ^ив^а* ДП,

д^ва^нез дана Поп, *д^ва^ез г^од^ин^а* Ко, *д^ва^ез д^ан^а* Поп, *д^ва^ез д^ев^ет^о* ГМ/*д^ва^ез д^ев^ет^о* Бр, *тр^иез д^ев^ет^о* ГМ, *ч^етерез д^ру^го* ГМ, *ч^етерез д^ев^ет^е* Поп, *п^ед^ез д^ев^ет^е* Ол, *ш^езд^ез д^ру^ге* Чу.

Обезвучавања фрикатива *з* на крају ријечи нису честа: *б^ес* Со, Чу, На, *ку^ку^рус* ГМ, *ку^рус* Ол, Чу, *н^ош* Бр, *о^брас* Стр, *П^ек^ес* ГМ, *п^орес* ДП.

71. Уколико се ови фрикативи нађу на крају ријечи испред предњонепчаног консонанта којим почиње сљедећа ријеч, уобичајена су и асимилациона прилагођавања по мјесту творбе и понекад по звучности: *бѣж њега* ГМ, *бѣш чоека* Поп, *ѝж њѣ* Поп, *ѝж њега* Со, *иш чанка* Стр,

ш њѝм ГМ, Лип, Ге, Со, Лу, На, *ш њѝма* Стр, Чу, Ге, ГМ, Лу, *ш њѝме* Бр, Ге, Со, Лу, Во, *ш њом* Лип, При, Вод, *ш њоме* Ко, ГМ, При, Вод, *ш ѡѡм* Чу, Ко, Поп, *ш чѝм* Ол, Лу, Со, Во, *нѝ ш чѝм* Со, *ш чѡеком* Бр, *мѡжда ш чѡла* ДП, *ме-ш чѝнѝ* ДП.

По мјесту творбе једначе се фрикативи *з* и *с* и у ликовима *шњеговѧ* Стр, *кѧшњѣ* Ол, По, Лип, Лу, *ѝжљубѣ се* Бр, *ѝжљубѝ* Ко, Лу, *ѹжљутѝ* Бр, Чу, *ужљут^ити* Чу, *шљѣме* Ст, *шљемѣнѧ* Со, а међуслоговне асимилације условиле су појаву ликова *ѡшѹшѣ* Поп, *ѡшѹшѝ* Бр, *шѡѡѡк* Бр, *шѹшањ* Ст, Со. Иницијална група *св-* може дати *шв-*: *шврѧѡѡ* Стр.

72. Фрикативи *ж* и *ш* налазе се понекад у гласовним низовима подложним губљењу и упрошћавању у форми 3. лица једн. презента глагола *моћи*:

нѣ меш Со, Стр, *нѣ меш узѡрат* Чу, *нѣ меш ти ѹчит* Ол,
мѡш вѝд^ит ѡд њѝ Стр, *мѡш ѡбућ* При, Вод, *прѡдаш пошто мѡш* Стр, *нѣ мош тѝ* Ол, *нѣ мош издржат* Чу, *нѣ мош тѝ јав^ит* Ол.

Плозиви

73. У говорима околине Шипова десоноризације звучних експлозивних сугласника на крају ријечи нису честе као у неким другим западнијим говорима (в. нпр. Дешић 1976: 194–196, Драгичевић 1986: 122–123), али се могу чути: *грѧн* Стр, *нѧ грѡп* ГМ, *ѡѝт* ГМ, Со, Чу, На, *ѡѡсѧт* Со, *Зѧгрѣп* Ко, *нѧ зѝт* Чу, *зѡп* Бр, *кѧт* ДП, На, *крѡмѧт* Бр, *мѣђет* Во, *нѧрот* ДП, Во, *нѣкат* На, *нѝкат* Ол, ДП, Стр, *плѹк* ДП, Чу, Ко, ГМ, *праѹнучѧт* ДП, *рѧзрет* ГМ, *сѧт* Стр, ДП, Чу, Ге, *сн^ијѣк* ДП, При, Вод, *рѡт* ДП, *чѣљѧт* Стр.

74. Уобичајена су асимилациона прилагођавања по звучности у везама: *испòт кравē* Ол, *испрèт куће* Ол, Лу, *кот коња* Ол, *кòт крава* ГМ, *кòт куће* Ст, Ол, ДП, *кот свèкра* Ол, *кот свòг стрица* Ол, *òт кише* Ол, Стр, Чу, *òт коже* Поп, Чу, *от крава* ДП, *òт круа* ДП, *òт кума* Ко, *пòт крушкòм* Во, *пòт појасом* ДП, *пòт кућòм* Стр, *прèт кућòм* Ол, ДП, ГМ, Во, *прèт кућу* Ол, ДП, Ге, Лу, На, При, Вод,

бòлѣ *нек сада* Стр (Драгичевић 2014: 565).

75. Експлозивни сугласник *ð* најподложнији је губљењу од свих плозива, посебно у сантхијским везама испред фрикатива *с*: *ка-сам* Гòспову рòд^нла ДП, *ка-сам* òзгò досèл^нла Ко, *ка-сам* дòшла Бр, *ка-сам* ја дòшла Ба, *ка-сам* òдрàстò По, *ка-сам* се ожèни^тò Стр, *ка-сам* рòд^нла Јèлу ДП, *ка-сам* рáђала ГМ, *ка-се* бјèжàло ДП, *ка-се* зàратло Ко, Со, *ка-се* нàпије вòдè Ол, *ка-се* пòжањè ГМ, *ка-се* пòжели Ол, *ка-се* ùдà Чу, *ка-се* ùдàш Ге, *ка-се* ùлази Ол, *ка-смо* били код Јòвè Ол, *ка-смо* бјèжàли ГМ, *ка-смо* мѝ били Ст, *ка-смо* се вратли Чу, *ка-смо* дòшли Со, Ге, *ка-су* ишли ДП, *ка-сàиш^нè* Ол, *ò-стàна* Чу, *прè-собòм* Бр;

испред африката *ћ*, *џ* и *ч*: *прè-ћаћòм* Стр, *ка-ћемо* ић мѝ Ол, *кѹ-ћу* сàд Стр, *кѹ-ћемо* На, Во, *сà-ћу* ја Ол, *сà-ћè* крèн^т нà јесèн Ол, *сà-ће* òна рòдит ГМ, *кò-црквè* ДП, *кò-цурè* Ол, *испо-црквè* Ол, Стр, *прè-црквòм* Стр, *ò-црквè* Стр, *ò четника* Ге, Ко,

те испред плозива *ð* и *т*: *ò-дрвета* Стр, Поп/*ò-дрвета* Стр, Поп, ДП, *ò-теткè* Стр, *отрàвè* Чу, *ò-Турака* На, *кò-тебе* Ст, *прè-тобòм* ГМ, *о-тè* пòрод^нцè Стр, На, *ò-тога* Стр, ДП, Ге, Поп, *ò-двà* брàта Лу, *ò-двѝ* кйле Ст, *ò-двѝ* сèстρε Ба, ГМ, *ò-три* д^нјèла ГМ, Бр, *ò-три* сàга ГМ, *ка-дòђу* Ге.

Уобичајено је губљење овог дентала из форми глагола *гледати*: *глéат* Бр, ДП, Чу, Ко/*глéати* На/*глèати* ДП/*глét* Ол, *глéала* ДП, Чу/*глèала* ГМ/*глèла* ОЛ, ГМ, *глèало* Чу, *нàглèла се* Бр, *нàглèле се* Стр, *пòглèле* Стр, *углèла* Стр, а рјеђе је код броја *један*: *јèан* Ол.

Често је његово губљење и из форми бројева 20 и 30 (в. т. 48).

Губљење плозива *т* и *к* забиљежено је у финалној позицији код фреквентних прилога *јòпè* Ол, Стр, ГМ, ДП, Чу, Во и *вàјè* Ол.

76. Бројне су и друге редукције и промјене пловива које доводе до упрошћавања сугласничких скупина и које су углавном лексички ограничене као и у многим нашим говорима (Драгичевић 2010: 246 и 2014: 566):

гд-/гд-: *ђѐ* Ол, ГМ, Стр, Лип, Ба, ДП, Ко, Чу, Ге, Со, Ст, *йђе* ГМ, Чу, Во, *нѐђе* Ол, Стр, ДП, Ге, Ко, ГМ, Со, Чу, Лу, Во, *нйђе* Ол, Стр, ДП, Ге, Чу, Ко, Со, Поп, Лу, На, Во, *свѐђе* Ол, Стр, ДП, Чу, Ко, Лу, Поп, Во,

-гм-: *бѐме* Ол,

-гњ-: *јѐње* Стр, Чу, Бр, Ге, Лу, При, Вод,

-дн-: *зѐпанѐ* ДП, *йспанѐ* ГМ, *нѐ панѐм* Со, *пѐнѐ* Ол, ДП, Чу, Ко, ГМ, Со, Лу, Ст, Во, *пѐнѐш* Ол, ГМ, ДП, *нѐ спанѐ* Чу, *рѐспанѐ* се Чу,

-дс-: *љѕцкѐ* Ол, *љѕцкѕ* Ол, *ѓсјекѐ* Стр, у *Швѐцкѕ* Стр,

кћ-: *ћѐр* Ол, ГМ, Стр, Ба, Лип, ДП, Бр, Ко, Чу, Со, Лу, На, При, Вод, *ћѐри* ГМ, Лип, Бр, Чу, Ге, Ко, ГМ, Со, Лу, *ћѐри* Ге, Ко, Лу, *ћѐр"ма* ГМ, *ћѐрка* Стр, Лип, Со, На, *ћѐрке* ГМ, Чу, Со, *ћѐркѐ* ГМ, *ћѐрки* Со, *са ћѐркѐм* Со, *ћѐрку* Бр, Со, Чу, На,

пс-/пс-: *сѓвѐли* ГМ, *сѓват* Ол, ГМ, *сѕѐм* Ол, *сѕје* Ол, *ѓсовѐ* Бр, *ѓсовѐ* Стр,

пт-: *тйѕа* Ол, Ге, *тйѕе* Стр,

пч-: *чѐла* ГМ, Ст,

пш-: *шѐн"ѕа* Ол, Стр, Чу, Бр, ГМ, Лу, *шѐн"ѕѐ* Стр, Бр, *шѐн"ѕи* На, *шѐн"ѕу* Ол, Ге, Со, Поп, Во, *шѐн"чнй* Лу, *шѐн"чнѓ* Ол, Чу, *шѐн"чнѓг*, То, Во, *шѐн"чнѕ* Бр,

-ст: *шѐс* Ге, ГМ, Стр, На, *ѓвѐнѐс* Ол, ДП, Ко, Лип, Поп, *нѐтнѐс* Ол, Стр, ДП, Ге, Бр, Ко, Чу, Со, Лу, *шѐснѐс* Ст, ДП, ГМ, Лу, *сѓѓмнѐс* Ст, Лу, *ѓвѐс* Ол, ДП, Лип, Со, *трйѐс* Ол, Лип, Лу, Поп, *чѐтерес* Стр, Бр, ДП, Поп, *дѓвѓдѐс* Стр,

-ткв-: *рѓква* Ст, Ол, Стр, Ге, *рѓквѐ* Со, *рѓквѐм* Ге, *рѓкву* Со,

-тск-: *свјѐцки* Ол, Ст, *Бѐнѐцкѐ* Сѐло ДП,

-тст-: *нѐсто* Ол, Стр.

Африкате

77. У овим говорима постоје разлике у изговору парова африката, што потврђује дио забиљежене грађе: *ча́бар* Стр, Чу, *ча́кишире* Стр, *ча́нак* Стр/*ча́нак* Стр, Чу, *ча́нци* Стр, *ча́рапе* Ко, *ча́чак* Ол, *че́крк* Бр, *чу́нак* Стр,

са́мак Стр, ДП, Бр, *ма́ба* ГМ, *ма́ку* Ге, *ма́кове* Бр, *ма́кови* Ол, *ме́зму* ГМ, *ме́мпер* Со, *ме́мпере* Со, *ме́мпе^ар* Стр, *ме́мпе^аре* Стр, *ме́п* Лип, *ме́герце* Стр и сл. Може се, међутим, чути лик *ѭ̌х* Стр/*ѭ̌в*³¹ Ол, Во.

Поред лика *цеста* употребљава се и лик: *те́ста* Стр, Во, *те́сте* Стр, *те́сте* ГМ, *на́ тесту* Ст.

У ријечима турског поријекла уравнато је: *ге́рдан* ДП, *герда́ни* Ол, Лип, *ке́тен* Ол, Ст, Стр, *ке́тениште* Ст,

си́рће Лип, *хи́лим* Со, *ше́ћер* Лип.

Може се чути *лету́ргија* Стр, али и *на лету́рђију* Стр.

Уобичајено је *же́нда̌р* Стр, Во, *же́нда̌ри* Стр, Ко, Со, *Ма̌ха̌р* Стр.

У прилозима *је́дно̌ч* Стр, ДП, Ко, Лу, Поп, На, Во, и *одје́дно̌ч* По, Во, јавља се африката *ч* умјесто сонанта *м*.

78. Партикула *год* често се изговара са африкатом *ђ*: *док се го̌ђ* не ве́чера̌ Ге, *ко го̌ђ* не́ће Ге, *ко го̌ђ* ђе̌ш ДП, Ге, *ко ми го̌ђ* ка̌же̌ Со, *ко е го̌ђ* би̌о у се́лу Со, *кога го̌ђ* упи́та̌м Лу, *који го̌ђ* до̌ђе̌ Ге, *куд го̌ђ* ђе̌ш ДП, *куд је го̌ђ* тре́бало ДП, *је го̌ђ* ко̌га̌ има́мо Ге, *је го̌ђ* у́ват̌им ДП, *је го̌ђ* сти́гн̌у Ге, *шта го̌ђ* тре́бало Ге, *ко је го̌ђ* кри̌о̌ Лу, *ко ме го̌ђ* ви̌ди̌ Со, *кога го̌ђ* упи́та̌м Лу, *ко ми го̌ђ* ка̌же̌ Со, *ко је го̌ђ* би̌јо̌ Со, *кога су го̌ђ* на̌шли Со,

уз рје̌је: *је го̌д* ђе̌ш Ге, *је го̌д* ђе̌те Чу, *како го̌д* ГМ, *како го̌д* йде̌ш Бр, *ко̌лк̌о го̌д* че̌ља̌ди Ко, *куд си го̌д* и̌ши̌о̌ Ко, *шта го̌д* има̌ш Во, *што сам го̌д* ра̌дла Во.

³¹ Овакав изговор забиљежен је и у говору католичког становништва у недалеком икавским говорима (Рамић 1999: 61).

79. Гласовни низови у којима се налази и африката подложни су упрошћавању најчешће у формама футура глагола *хтјети*: *нѣш* вјѣроват Ге, *нѣш ѿ* раздрљит Ол, *нѣш* мѡћ Ко, *нѣш* наћ Ол, да *нѣш* иступ^нт Стр, да *нѣш* рѡд^нти Чу, штѡ *нѣш* ДП, *ош* ѿ на сѡхрану Ол, *кѡ-ш* дѡћ Стр, *кѡ-ш тѡ* на пѡсѡ Во, *тѡ-ш* нѣга ѡставит ДП, *ћѣ-ш* ткѡти ДП, *штѡ-ш* Стр, Ол, *штѡ-ш* ѡстав^нт ДП, *ако-ш* кѡпит ДП, *ако-ш* чѣтири ДП. Према мишљењу проф. Пеце, након редукције вокала *е* из глаголске енклитике у контакту су се нашли *ћ* и *ш* и африката је редукована јер у себи већ садржи елементе фрикатива (исп. Пецо 1975: 101).

Јотовања

80. Старо јотовање врши се тамо гдје је уобичајено и у стандардном језику: *зѡпѡљене* Ст, *зѡробљен* Бр, *ѡспрошена* ДП, Чу, *навѣжено* Стр (Петровић 1973: 89 и лит.), *направљена* ДП, *неѡрађено* Ол, *ѡжењен* ГМ, *ѡжењено* ГМ, *ѡкађено* Ст, *ѡкрпљено* Стр, Ге, *ѡсуђена* Лип, *пѡжењени* ДП, *пѡкошено* Ст, *пѡмужена* Стр, *пѡстављена* ДП, *прѣграђена* ГМ, *рађено* ДП, *рѡзѡјѣљено* Ол, *рѡђен* ДП, *рѡђена* ГМ, ДП, Бр и сл.

вѣжѣ Ге, *виѣѣм* ДП, *кажѣ* Ол, ГМ, ДП, *кажѣм* ГМ, Стр, ДП, *нѣ кажѣм* ДП, *кажѣмо* Стр, *маѡиѣш* Стр, *плѡѣѣш* Ко, *раѡмљѣм* Со,

најаѡѡи Ол, *млађѣ* Ол, ДП, *млађѡи* Ол, Стр, *млађѡу* ГМ,

слаѡвиѡ Јѡвањ Стр, *о Јѡвању* Стр, *Нѡко^аљ* Лип.

81. Ново јотовање уобичајено је тамо гдје се врши и у другим говорима: *брађа* Ол, Стр, Ст, *грѡбље* ДП, Ге, Ко, Со, Чу, *грѡжђе* Стр, *дрѡвѣѡу* Бр, *здрѡвља* Ол, ДП, *здрѡвље* Ол, По, Ге, *зрѡу* Ол, *кѡља* Ол, *кѡље* Ол, *лиѡиће* На, *прѡстѣње* Стр, *от прѡђа* ГМ, *пруђе* Стр, *трѡа* Чу, *труђе* Ол, Ге, *ѡгљѣња* ГМ, *ѡгљѣње* ДП и сл.

Осим у формама *глађу* Ст и *жеђу* Ст, јотовање у инстр. једн. именица ж. рода на консонант није забиљежено јер је код ових форми уобучајен наставак *-и* (в. т. 182).

Придјеви *дивљи* и *крављи* могу се чути и у формама без јотовања: *д̣ив̣и̣* к̣р̣ма̣ди Во, *д̣ив̣ј̣е̣* д̣"ј̣е̣те ДП, *д̣ив̣ј̣е̣* св̣и̣ње Стр, к̣р̣м̣ци *д̣ив̣ј̣и̣* Стр, *д̣ив̣ј̣и̣* к̣р̣м̣ци Ст, *к̣р̣в̣ј̣е̣* Стр, (в. Петровић 1973: 78 и тамо наведену литературу, Дешић 1976:164, Драгичевић 1986: 107).

Јотовање фрикатива *с* и даље је уобичајено у примјерима *с̣у̣тра* ДП, Чу, Бр, Поп, Во, *с̣у̣тра* д̣ан ДП, Бр/*с̣у̣тра̣д̣ан̣* ДП, Чу, а јотовање гласа *з* може се понекад чути у прилогу *и̣з̣у̣тра* ДП, Чу, Ге, Поп, Лу.³²

82. Јекавско јотовање сасвим је уобичајено у формама *б̣д̣љ̣ела* Ол, Стр, *б̣д̣љ̣еле* На, *б̣д̣љ̣ет* Поп, *в̣д̣љ̣ела* ДП, ГМ, Лу, При, Вод,

в̣д̣љ̣ели Ол, Лу, *з̣аб̣д̣љ̣ело* Ге, Чу, *з̣ав̣д̣љ̣ела* ГМ, *з̣ав̣д̣љ̣ели* Стр, Лу, *з̣ав̣д̣љ̣ети* Ст, *об̣д̣љ̣ела* Стр, Бр, *од̣д̣љ̣ет* ГМ, *поб̣д̣љ̣ело* Ко, *п̣ож̣д̣љ̣ела* Поп које се јављају паралелно са бројним морфолошким икавизмима наведеним у т. 42.³³

83. Понекад јекавско јотовање секвенци *л̣ѣ н̣ѣ* захвата и дуге слоге након редукције вокала *и*, па се могу чути ликови: *и̣з̣н̣ѣ̣т* Чу, *од̣н̣ѣ̣ла* Чу, *од̣н̣ѣ̣т* Во, *п̣од̣н̣ѣ̣ла* ДП, *п̣ос̣љ̣е̣* ДП, *п̣р̣ѣ̣н̣ѣ̣ла* Чу.

Уобичајено је да се каже *љ̣ѣ̣кове* Ст, Ко, Поп, *љ̣ѣ̣к̣о̣в̣а̣* Поп, *љ̣ѣ̣ков̣ма* Поп.

Фреквентан је и лик *од̣д̣ље* Ге, Ко, ГМ, Чу, Со, Лу, Поп, На, Во, При.

84. Јекавско јотовање секвенци *д̣ѣ̣ и т̣ѣ̣* не спроводи се досљедно, него је ограничено на одређене лексеме:

м̣ѣ̣ј̣ед Стр, *м̣ѣ̣ј̣е̣да* Во, *м̣ѣ̣ј̣е̣де* Стр, *м̣ѣ̣ј̣ет* Во,

од̣д̣ѣ̣ра̣ ДП, *од̣д̣ѣ̣ра̣ли* Чу, Лу, *од̣д̣ѣ̣ра̣мо* Стр, *од̣д̣ѣ̣ра̣и̣ш* Чу, *од̣д̣ѣ̣ро̣* Чу, Поп, *и̣и̣ѣ̣ра̣ла* ГМ, При, Вод, *и̣и̣ѣ̣ра̣ли* ГМ, *и̣и̣ѣ̣ра̣ло* Ге, *и̣и̣ѣ̣ра̣т* Ол, Стр, *и̣и̣ѣ̣ра̣ће* Ол, *и̣и̣ѣ̣ра̣и̣ш* Ол, *и̣и̣ѣ̣ро̣* Чу, *на̣ѣ̣ра̣ла* Ба, *на̣ѣ̣ро̣* Лу, Во, *од̣ѣ̣ра̣* Стр, *од̣ѣ̣ра̣* Ге, Поп, *од̣ѣ̣ра̣ла* Во, *од̣ѣ̣ра̣ле* Во,

³² Проф. Драгичевић у једном од новијих радова биљежи јотовање ове секвенце у говору јањских Срба, али га заједно са јотовањем секвенце *с̣ѣ̣* убраја међу „маргиналне појаве“ (Драгичевић 2014: 572).

³³ Форме *во̣љ̣ети*, *во̣љ̣ела* у овом говору јављају се и код најрепрезентативнијих информатора, а у литератури се облици *во̣л̣ити*, *во̣ли̣ла* означавају као особина сјеверозападних говора (Драгичевић 1986: 228, Ивић 1998: 125).

òћерали Стр, При, Вод, òћерало Стр, Со, òћерāмо Стр, ДП, òћерат Во, òћерāто Во, òћераиē Ол, Ге, Со, При, Вод, òћерō Поп, Со, Во, пòћерат На, рāићерало Лип, ћèрā Чу, али су у употреби и ликови òтјерāн Стр, тјèрали Ст, те спорадично и екавизми наведени у т. 38.

нè ћеде Бр, ћèдо рèћ ДП, ћèднè Со, нè ћеднè ГМ, нè ћедоиē Лу, ћèла Ол, ГМ, Стр, ДП, Ге, Бр, Ко, Со, Лу, Поп, На, Во, При, Вод, ћèли Ол, Ст, ДП, Ге, Ко, Со, При, Вод, ћèō Ол, Лип, Бр, ГМ, ћи̋ō Ол, Ст, По, ДП, Чу, Ге, Лу, Поп, На, Во,

ћè Ол, ГМ, Стр, Ба, Лип, ДП, Ко, Чу, Ге, Со, Ст, воће ДП, Ге, Лу, иће ГМ, Чу, Во, нèће Ол, Стр, ДП, Ге, Ко, ГМ, Со, Чу, Лу, Во, ниће Ол, Стр, ДП, Чу, Ге, Ко, Со, Поп, Лу, На, Во, óвће ДП, Ко, Лу, óвћекā Лу, оћекā Во, óнће Со, свāће Ол, Стр, ДП, Чу, Ко, Лу, Поп, Во, ја̋ вићо Стр, нè вићо Лу.

85. Доследно је, међутим, òјèвèр Стр, Ол, Чу, Ко, òјèвèра Ко, ДП, Бр, Ге, òјèвòјка Ст, Бр, з òјèвòјкōм По, òјèвòјку Стр, По, òјèца Ол, Стр, ДП, Чу, Со, На, Во, òјèцè Ол, ГМ, ДП, Ко, Со, Стр, Ге, Бр, òјèци ДП, òјèцо Ол, Бр, òјèцōм Ге, òјèцу По, Ко, ГМ, На, Во, òјèч"ца Стр,

òјèла (пластове) Бр, Ге, òјèти Ол, нāòјела Лу, што показује да јотовање секвенце òћ има ниже домашаје него у неким другим српским говорима, како онима из југоисточне зоне херцеговачко-крајишког дијалекта (Пецо 1964: 61–67), тако и блиским сјеверозападним, у којима је биљежено *ћед*, *ћеца*, *кућеља*, *нећеља*, *понећељак* (Дешић 1976: 124, Петровић 1973: 79), чему свакако доприноси и доминација икавизама наведених у т. 39.

За јотоване ликове *кућеље* ДП, *кућеље* ДП, Лу, *кућељу* ДП забиљежене су потврде у насељу Драгнић Подови и Лубово, а у насељу Соколац забиљежен је екавизам *кудеља* Со, за *кудељу* Со, али и једна и друга појава представљају ријеткост у говору.

86. Потврде за јекавско јотовање у групи *сћ* своде се на форме глагола *сјести* и *сјећи*:

сèдè Ге, сèди Ол, сèдy Стр,

òсèкла Лу, òсèћ Ол, Ст, пòсèћ се Ол.

Међутим, чешће је: *сјѐдѐ* Стр, Чу, *сјѐдѐмо* Со, *сјѐдѐш* Ст, *сјѐди* Стр, *сјѐдили* На, *сјѐд"ло* По, *сјѐдӣм* Ол, Во, *сјѐд̄у* Ол, Стр, Ко,

сјѐкла Чу, *сјѐкли* Ге, *сјѐћи* Ол, Чу, *на̀сјекли* Ол, *о̀сјек̄о* Стр, *по̀сјек̄о* Ол, *у̀сјек̄о* Ол.

Уобичајено је *сјѐме* Стр, Ко, Чу, Лу, Во, *сјѐмена* Стр, Во, *сјемѐна* ДП, уз двије потврде с јотованим *с: сѐме* Стр, Ст.

Судбина група -jt- и -jd-

87. Нејотована група *-jd-* у формама глагола *ићи*, *доћи*, као једна „од типичнијих особина свих шћакавских говора Босне“, забиљежена је у говорима муслиманског и хрватског становништва западне Босне (исп. Пецо 1975: 158 и тамо наведену литературу), укључујући икавскошћакавски говор Јајца (Павловић 1927: 109 и Ружичић 1934: 44), те у ијекавским шћакавским говорима у Босни (Брозовић 1966: 137–138). Овакве форме обичне су и код муслиманског становништва на Змијању (Петровић 1973: 77), те код хрватског и муслиманског становништва у Поткозарју (Далмација 1997: 79). Јављају се и у говору муслиманског, те рјеђе у говору хрватског становништва у Ливањском и Дувањском пољу (Рамић 1999: 326–327), а понекад се могу чути и у говору српског становништва сјеверозапада Лике које је у контакту са чакавцима (Драгичевић 1986: 105).³⁴

Ова појава биљежена је и у новијим испитивањима говора требавских Срба (Драгичевић 2004: 454), Срба из Бање Врућице крај Теслића (Драгичевић 2007: 348), те јањских Срба (Драгичевић 2014: 572), дакле у српским говорима херцеговачко-крајишког дијалекта на граници са говорима хрватског и муслиманског становништва.

88. Проф. Белић појаву *ћ* и *ђ* у „речима где је *и* прелазило у *ј*, а находило се испред *т* и *џ*“ објашњава помјерањем границе слога: *poјiti* је прешло у *po-iti*, а затим је изговор *i* „протегнут на потоњи слог“ па је добијено *po-t'i* (Белић 2006: 95).

³⁴ Међу екавским говорима за нејотоване форме знају неки ресавски говори (Пецо–Милановић 1968: 284) и говори тимочко-лужничког поддијалекта (Белић 1999: 135–138).

Проф. Пецо сматра да одговор на питање „откуд ова неједнакост на ширем дијалекатском плану, и у судбини ових сугласничких скупина у облику инфинитива и презента“ не лежи искључиво у граници слога него је од значаја и „интонациона компонента ових облика“. Наиме, акутска интонација била је препрека за обједињавање артикулације у скупинама *-jt-* и *-jd-* и јотовање се вршило кад се акут изједначио са циркумфлексом у различито вријеме у појединим говорима – тамо гдје постоји однос *доћи:дојдем* акут се могао дуже задржати у формама са *-jd-* него у инфинитиву (Пецо 1975: 162).

89. У српским говорима околине Шипова редовно се јотује секвенца *-jt-* у формама инфинитива: *доћ* Ол, ГМ, Стр, Лип, Ко, Лу/*доћ* Ко, *доћи* ДП/*доћи* Поп, *заћ* Ол, Чу, *наћ* Ол, Бр, Со, На, Во, *наћ* Ол, Ко/*наћи* Ол, ГМ, Бр, ДП, *прећ* Ол, Со, *прић* Ол, Ге, *проћ* По, Со и сл., али секвенца *-jd-* у презенту и још неким глаголским облицима често остаје неизмијењена у говору становника цијелог Јања, те Пљеве и Жупе на десној обали Пливе:

дојдѐ Ол, ГМ, Стр, ДП, Бр, Чу, Поп, На, Во, При, Вод, *дојде* Ол, Бр, ГМ, Во, При, Вод, *дојдѐм* Ол, Чу, ГМ, *дојдѐмо* На, Во, *дојдѐш* Стр, Бр, *дојди* Стр, *дојдо* Бр, Поп, Во, *дојдошѐ* Бр, Поп, На, При, Вод, *дојдѹ* Ол, Стр, ГМ, Поп, ГМ, На, Во, При, Вод, *нѐ дојдѐ* Во, *нѐ дојдѹ* ГМ, *зајдѐ* Во, *зајдѐмо* Лип, Во

изајдѐ Бр, ГМ, *изајдѐм* Ол, *изајдѐш* Чу, *изајди* ГМ, *најдѐ* Стр, Лип, Чу, Бр, ГМ, Поп, Во, *најдѐм* Ол, Бр, *најдѐш* Во, *најди* ГМ, *најдѹ* Стр, ГМ, *нѐ најдѹ* ГМ,

нѐ појдѐ Во, *појдѐ* Ол, Стр, Чу, Бр, Во, *појде* Бр, *појдѐм* Во, *појдѐмо* На, *појдѐш* Ол, *појди* ГМ, *појдо* Поп, *појдошѐ* Бр, Поп, *појдѹ* Стр, *прејдо* Бр, *пројдѐ* Ол, По ГМ, На, *пројде* Бр, На, *пројдѐм* Ол, *сајди* Стр, *сајдѐм* Стр, *сајдѐмо* Стр.

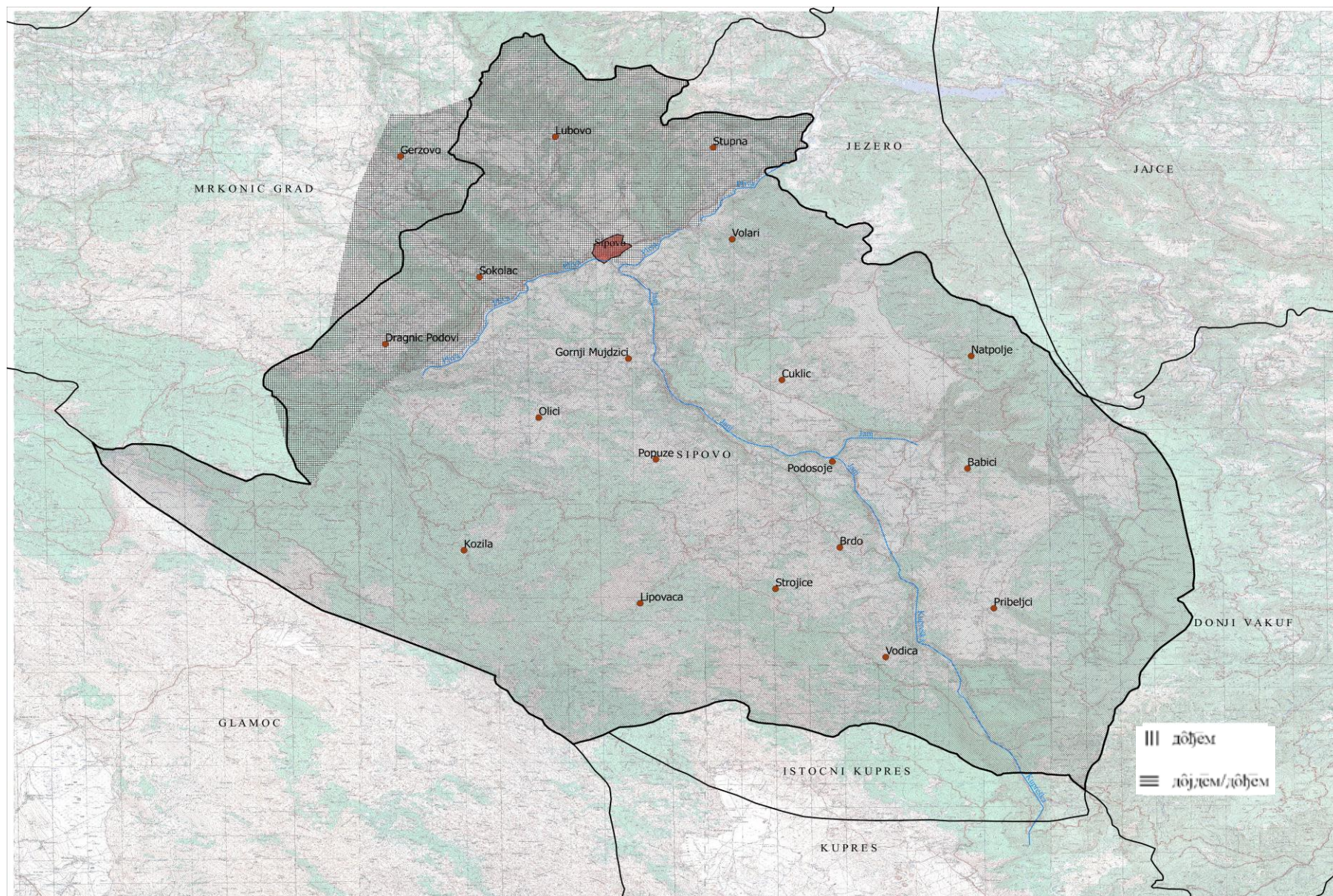
Јотовање понекад изостаје због губљења другог дијела секвенце *дојеш* Ол (Козомара 2016: 76).

90. Паралелно се, међутим, у истим насељима јављају и форме: *до̄ђе̄* Ол, ГМ, Стр, Лип, Ко, Чу, *до̄ђе* Ол, Ко, ГМ, *не̄ до̄ђе̄* Лу, *до̄ђе̄м* Ол, ГМ, Стр, *до̄ђе̄мо* Ол, *до̄ђе̄ш* Ол, Стр, Ко, ГМ, *до̄ђи* Стр, Ко, *до̄ђо* Ко, ГМ, *до̄ђоше̄* Стр, ДП, Лу, Во, *до̄ђӯ* ГМ, Лип, Ко, Чу, Лу, *ӣза̄ђе̄* Чу, *ӣза̄ђе̄мо* ГМ, *ӣза̄ђе̄ш* Чу, *на̄ђе̄* Ол, ГМ, Ко, *на̄ђе̄м*, Ко, *на̄ђӯ* ГМ, *не̄ на̄ђӯ* ДП, *по̄ђе̄ш* Ко, *про̄ђе̄* ГМ, Ге, Лу, *про̄на̄ђе̄м* ДП.

91. У насељима Драгнић Подови, Герзово, Лубово, Соколац и Ступна (на сјеверозападу испитиване територије) на лијевој обали Пливе јављају се једино новије форме са извршеним јотовањем: *до̄ђе* ДП, Со, *до̄ђе̄* ДП, Ге, Ст, Со, Лу, *до̄ђе̄м* ДП, Ге, Со, Ст, *до̄ђе̄мо* Со, *до̄ђе̄те* ДП, *до̄ђи* Со, *до̄ђоше̄* Со, Лу, *до̄ђӯ* ДП, Со, Ге, Лу, Ст, *не̄ до̄ђе̄* Лу, *ӣза̄ђе̄* Со, Ге, *на̄ђе̄* ДП, Со, *на̄ђе̄мо* Со, *не̄ на̄ђе̄м* Лу, *не̄ на̄ђе̄ш* Ге, *на̄ђӯ* Ге, *по̄ђе̄* Ге, *по̄ђе̄мо* Со, *прӣђе̄* ДП, *прӣђе̄м* Ге, *про̄ђе̄* Ге, *не̄ про̄ђе̄* ДП, *ӯђе̄ш* ДП.

Грађа, дакле, показује да је на десној обали Пливе данас присутно двојство *дојдем/до̄ђе̄м*³⁵, мада се код најрепрезентативнијих информатора срећу искључиво форме са нејотованим секвенцама, док су на лијевој обали у употреби једино форме са извршеним јотовањем.

³⁵ У погледу судбине групе *-јд-*, говори на испитиваној територији слажу се са говорима на подручју Купреса, тј. са говорима Рамићеве IIa зоне (Рамић 2010: 40).

Карта 4: Распрострањеност форми доḥем/дојдем

Промјена консонаната к, г и х

92. Ова промјена уобичајена је у формама у којима се јавља и у другим говорима, те у стандардном језику: *бѡже* Стр, ДП, Ге, Бр, Ст, Чу, На, При, Вод, *дру̑же* Ол, *мо̑мче* Ст, *стри̑че* Стр, Ст, *у̑ја̑че* Ст, *чо̑вјече* Чу, Ге,

ѡчи Ге, *у̑ши* То

гра̑ш"на Ол, *лу̑ч"на* Стр, *лу̑ч"ну* Стр, *сто̑жне* Ол, *сто̑жну* Ол,

ву̑че Ол, Ст, Чу, Ко, *ву̑чем* Чу, *ву̑чеш* ГМ, *обу̑че* Стр, *обу̑чем* Во, *обу̑чеш* Ко, Со, Поп, *зас"јече* Ол, *ос"јече* Бр, *ос"јечеш* Ко, *сас"јече* Со, *ту̑че* Ол, *исту̑че* Стр, *исту̑чем* Во.

Познати су и ликови: *не̑ја̑чак* Ко, *не̑ја̑чка* Ко, Лу, *не̑ја̑чке̑* Ко, *не̑ја̑чко* Ко.

Доследно је: *ба̑дња̑ци* Бр, *барда̑ци* ДП, Со, *баса̑маци* Стр, *ву̑ци* Ол/*ву̑ци* Стр, *ду̑шеци* ДП, Ко, *јеле̑ци* Стр, *ка̑толици* Стр, *ко̑вчези* Лу, *мо̑мци* Ко, Поп/*мо̑мци* На, *ѡпа̑нци* ДП, Бр, Чу, Ко, При, Вод, *при̑гла̑вци* Ко, Чу, *ра̑њени̑ци* Чу, *самѡу̑ци* Стр, *сирома̑си* Стр, *сто̑жа̑ци* Стр, *те̑љузи* Чу, Поп *ча̑нци* Стр, Ге, Ко, Поп,

с мо̑мцима ГМ, *ѡпа̑нц"ма* Ко, *у̑нуцима* Ол,

у̑ Ба̑њѡј Лу̑ци На, *у̑ бара̑ци* Ол, *у̑ бе̑ш"ци* Ко, *во̑јсци* Ол, Стр, Ко, Ба, *у̑ во̑јсци* Ол, Ко, Чу, *ѡла̑ци* ДП, *на̑ прѡу̑ци* ДП, Со, *р"јечи* Ол, *по̑ ру̑ци* Со, Чу, *сто̑ци* Стр, *у̑ ша̑ци* Во,

Забилежена је и форма *је̑дна̑ци* Бр.

Понекад палатализација изостаје у овим формама дат. и лок. једн. именица ж. рода: у *Аме̑рики* Лу, *у̑ за̑дру̑ги* На/*у̑ за̑дру̑ги* На, *ма̑јкине* Ко, *на̑ прѡу̑ги* Ко, *на̑ пу̑шки* Бр.

У употреби су ликови *Ви̑торози* Ол, и у *Ви̑торо̑ги* Бр.³⁶

³⁶ Мјештани Шипова и околине назив *Виторо̑г* често употребљавају у формама: *Ви̑торо̑га* Ол, Ст, *Ви̑торози* Ол, у *Ви̑торо̑ги* Бр и сл. (в. Драгичевић 2000а: 9).

93. По аналогiji са другим облицима палатализација велара *к* врши се понекад у 3. лицу једн. презента: *испечӯ* Ст, ГМ, Ко, *испечӯ* Бр, *осјечӯ* Стр, *печӯ* ДП, Лу, *с^нјечӯ* Стр, *тӯчӯ* Стр, а забиљежена је и форма глаголског прилога садашњег *печӯћ се* Чу. У ликовима *орасе* Стр, *орас̄а* Стр/*орос̄а* Стр, такође се најчешће врши ова алтернација.

Група *ит/ић*

94. Супституент старих сугласничких скупина **st' (*sk')* углавном је секвенца *ит* код именица на *-иште*: *бӯнӣиште* Стр, *годӣишта* Ба, *год̄ӣиште* Ба, ГМ, *дв̄ор̄ӣиште* ДП, Со, Во, *зб̄ор̄ӣиште* ГМ, *к̄ет̄ен̄ӣиште* Ст, *ко̄с̄ӣиште* Ол, Стр, *кӯћ̄ӣиште* Стр, на *Мл̄ӣнӣишта* Ге, на *Мл̄ӣнӣишту* Со, *ог̄њ̄ӣиште* Стр, ДП, Ге, Бр, Со, Чу, ГМ, Во, *ог̄њ̄ӣиштем* Со, *ог̄њ̄ӣишту* ГМ, *с̄ӣр̄ӣиште* Стр, Бр, Чу. Забиљежени су, међутим, у неколико насеља и ликови: *ог̄њ̄ӣиће* На, Во, *ог̄њ̄ӣићу* На, на *ог̄њ̄ӣићу* На, Во.

Доследно је *ит̄а̄п* Со, Во, те *вр̄ӣиштати* Лип, *вр̄ӣишт̄е* Стр.

Као и у другим говорима, секвенца *ић* остварује се чешће у облицима глагола (на)пустити/(на)пуштати³⁷: *пӯӣћ̄ам* Ол, *пӯӣћ̄о* Стр, *на̄пӯӣћ̄а* Лип, *на̄пӯӣћа̄ју* Лип, *на̄пӯӣћ̄али* Лип/*на̄пӯӣћ̄али* На, *сп̄ӯӣћ̄ена* Чу, те у формама *крӣӣћа̄вали* Стр, *крӣӣће̄ње* Бр, *кр̄ӣӣћ̄ене* Бр, *не̄крӣӣћ̄енӣх* Бр, по *крӣӣће̄њу* Лип, *ӯкрӣӣћ̄ен* ГМ.

Хидроним *Крӣӣшталовац* Во понекад се изговара са *ић*: и *Крӣӣшћаловац* Ст.

95. Форме глагола *пустити* могу често имати и секвенцу *ит*: *на̄пӯӣтӣ* Ко, *от̄пӯӣтӣ* При, *пӯӣти* Ге, При, Вод, *пӯӣтӣ* Бр, Ге, *пӯӣт^нло* Поп, *пӯӣтит̄е* ме Бр, *сп̄ӯӣти* Ко, *сп̄ӯӣтит̄* ГМ, а од форми глагола *крстити* са овом секвенцом забиљежено је *кр̄ӣтен* Ст, *не̄кр̄ӣтен* Ст, *не̄кр̄ӣтен̄ог* Стр.

³⁷ Пецо 1964: 91–92, Петровић 1973: 76–77, Дешић 1976: 174, Далмација 1997: 77, Драгичевић 2003: 309, 2010: 249, Козомара 2007: 252 и др.

Прво лице презента глагола *искати* забиљежено је у форми *йићем* Ол, а 3. лице једн. у форми *йитѣ* Стр, Лип.

96. За скупину **zd' (*zg ')* забиљежен је рефлекс *жд* у примјеру *мождани* Ст, Ол, Стр.

Метатеза

97. Замјене у распореду фонема огледају се најчешће у ликовима прилога *воде* Стр, Бр, При, Вод, *водекa* Стр, *вође* ДП, Ге, *нод* Ол, *ноде* Ол, Стр, *овдaлѣн* Ол, ГМ/*овдaлѣн* Ол, Бр, *ондaлѣн* Ол/*ондaлѣн* Стр. Забиљежене си и у лику именице *близнаци* На, те код још неколико именица страног поријекла: *гарантуру* ГМ, *гизди́не* Ол, *пѣнчи́р* Стр, Бр, *раму́нику* ДП, *тајман* По, *ша́рвале* Ол, Стр, ГМ, Со, На.

Доследно је *ба́рја́к* Лип, *ла́кат* Стр, Бр, *на́йве* Стр Чу, *но́кат* Стр, *нока́та* ГМ, *но́кте* Бр и *ма́насти́р* Стр.

У употреби је и прилог *ва́здaн* Стр, ДП.

Хаплоглогија

98. Облици именице *кукуруз* и ријечи изведене од ње као и у другим говорима знају за хаплоглогију: *ку́руз* На, *ку́руза́* Чу/*ку́руза́* Ол, Ге, Ко, ГМ, Чу, *куру́за* Ол, Ко, *ку́рузе* Ол, Стр, ДП, Чу, Поп, На, *куру́зе* Со, *ку́рузи* ДП, Бр, Чу, Ко, *ку́рузно́г* Ге/*ку́рузно́га* Бр, *ку́рузова* Бр, *ку́рузово* Ол, *ку́рузово́г* Бр, Во, *ку́рузом* Чу, *ку́рус* Ол, али се може чути и књижевно *куку́руз* Стр/*куку́рус* ГМ.

Према номинативу једн. замјеница *икакав*, *никакав* и *свакакав*, код којих је забиљежена хаплоглогија у западнијим јекавским говорима (исп. Дешић 1976: 191, Драгичевић 2007: 350), у овом говору њено дејство огледа се у облицима зависних падежа: *без и́кѣ* пѣмоћи Ге, *ни́квa* Стр, *ни́квa* тѣшка пѣсла н'јѣсам ра́д'ла ДП, *ни́квѣ* свaдбѣ Стр,

нѐмаш ђбавѐзѧ нѣквѣ Ге, нѣје бѣло вѡз^лла нѣквѡга ГМ, свѣквѣ рѡдове ДП, мѣкѧ свѣквѣ
ДП.

Послѣдњи слог у множинском облику радног придјева глагола *мислити* може да буде изостављен: *нѣсмо се мѣсли ни љзѣт* Стр.

Закључци о консонантизму

99. Изговор консонаната у основи не одступа од стања у стандардном језику и од прилика у другим штокавским говорима.

Иницијално *j* добро се чува, а интервокално *j* у групи *-ио* чује се као слабо прелазно *j* (*бѣѣѡ, дѡниѡ*). У вокалским групама испред вокала предњег реда најчешће се губи (*зѣедно, прѣдае*).

Остали сонанти понекад се губе (*вѣѣѣк, чѡек*), а могу се јавити и као секундарни гласови (*прѣмбаба, прѣндид, ѡктѡмбар, јѣнувѣр*). Такође се међусобно замјењују услед асимилационо-дисимилационих процеса (*дѣлѣмѧ, нѣмзија, пѣнтѣм*). У поређењу са резултатима ранијих истраживања блиских говора појаве секундарних сонаната и њихових међусобних замјена данас доста су рјеђе у говорима Шипова.

Консонант *x* најчешће се губи, или се понекад умјесто њега јављају други гласови (*дѣвѣн, снѣја, сирѡмѣк*). Евидентна је његова реинтеграција у консонантски систем, али она још увијек није нарочито изражена. Лабиодентал *φ* у консонантском систему заузима стабилнију позицију него велар *x*.

Десоноризације финалних консонаната (*дѣт, ѡбрас*), једначења у сантхију (*ш ѣѣм, кѡт куѣѣ*) и губљења консонаната (*тѣѣца, чѣѣла*) јављају се и у говорима околине Шипова, али

у доста мањој мјери него у другим блиским говорима према резултатима ранијих испитивања.

Редовно се јотује секвенца *-jt-* у формама инфинитива глагола типа *доћи*, а недоследно секвенца *-jd-* у презенту и још неким глаголским облицима. На територији Јања, Пљеве и Жупе на десној обали Пливе равноправно су у употреби форме *дојдем* и *дођем*, док су на западу територије, на лијевој обали Пливе, забиљежене само форме са извршеним јотовањем. Плива својим током кроз територију Шипова представља границу распрострања нејотованих форми, што је и најважнија изоглоса у овом раду.

Јекавско јотовање има нешто уже домете него у другим западнијим јекавским говорима, дјелимично због ширења нормe књижевног језика, али и због преовлађујућих икавских рефлекса у секвенци *дћ* (*дид*, *кудиља*, *недиља*, *понедиљак*). У секвенци *тћ* јотовање је забиљежено у формама глагола *тјерати* и *хтјети*, а у групи *сћ* сведено је на покоју форму глагола *сјести* и *сјећи*. Фрикатив *с* недоследно се јотује у прилогу *сутра*, а фрикатив *з* само у прилогу *изјутра*.

Супституент старих сугласничких скупина **st'* и **sk'* углавном је секвенца *шт* осим у неким лексички ограниченим случајевима гдје се јавља и *шћ* (*крићéње*, *пушћāм*), што је у складу са стањем у другим српским штакавским говорима.

III. АКЦЕНТИ

Опште напомене

100. Акценатски систем говора околине Шипова чине четири акцента: кратки и дуги силазни, те кратки и дуги узлазни и постакценатска дужина, односно каткоћа, што одговара стању у другим говорима херцеговачко-крајишког дијалекта, као и у стандардном језику.

101. Дистрибуција акцената такође је стандардна (Петровић–Гудурић 2010: 117. и 391), уз одступања уобичајена у свим сродним говорима са новоштокавском акцентуацијом (в. нпр. Пецо 1980: 167, Козомара 2005: 46–47, 2016: 83, Драгичевић 2007: 29) као што су:

1) појава силазних акцената изван првог слога ријечи најчешће у сложеницама: *Југосла̀вија* Ст, *Југосла̀вије* Стр, Ст, *Југосла̀вију* Во, *пољопрѝвредѝ* Ол, *пољопрѝвредѝ* Ст, *пољопрѝвредни̋к* Ст, Стр, *самоп̀слугѝ* Ст, *такозв́ани̋* Лип, *телевѝзија* Стр, Ст, *телевѝзор* Ст, *телевѝзора* ДП, Бр, ГМ, *на телевѝзору* Ол, ГМ, *Маке^ад̀оније* Стр, у страним или домаћим ријечима: *Аустрѝлија* Ст, *комадѝнт* ГМ, Ст, *комунѝсти* Во, Ст, *преварѝнт* Ст, те у ген. мн. именица м. и ср. рода: *добровољѝца̋* Ст, *домаћинста̀ва̋* Ст, *кома̀ра̋ца̋* Ст, *комунѝста̋* Ст, *мушка̀ра̋ца̋* Ст, *омладѝна̋ца̋* Ст, *правосла̀ва̋ца̋* Ст, *Србија̀на̋ца̋* Ст, Поп, *телевѝзо̀ра̋* Ст.

Понекад се може чути и стандардни акценат: *кра́ља Алѐксандра* Стр, *бѝвшѐ Југòславије* Поп, *комунѝста* Во, у *Макѐдòнији* Ол, Ст;³⁸

2) јављање узлазних акцената код неких ријечи које су постале једносложне након губљења вокала у финалној позицији: *вућ* Ол, Стр, *доћ* Ол, ГМ, Стр, Лип, Ко, Лу, *заћ* Ол, Чу, *ић* Ол, Стр, Ко, Бр, Со, *моћ* Ко, *наћ* Ол, Бр, Со, На, *прећ* Ол, Со, *прић* Ол, Ге, *проћ* По, Со, *рећ* Ол, Стр, По, ДП, Чу, Во, *свућ* Ге, *сић* Ол, *тућ* Ол, Со, *ућ* ГМ, Со,

óвд Ол, ГМ, *óнд* Ол;

3) употреба форми суперлатива придјева са два акцената: *најбòљѝ* Ге/*најбòљѝ* Ге, На, *највѐћа* По, *најгòра* Стр, *најгòре* Лип, *најачѝ* Ол, *најѐтше* Ол, Ге, Ко, *најмања* Ол, *најмлађа* Ол, По, *најмлађѝ* ДП, *најстàрија* Лип/*најстàрија* ГМ, *најстàријѐ* На, *најстàриѝ* Стр, *најчѝстије* Ге и сл.

102. Акцентогене ријечи у овим говорима могу и да изгубе акценат. Најчешће су то демонстративне замјенице *овај*, *онај* и *тај* у сва три рода:

уз *ови* рàт На, с *овијем* одòзгò Ко, *направи* *онај* рúчак Ко, у *онај* сн^ијѐг На, òстанѐ *онај* трòп Ко, Гòднама, каже, н^ијѐсу чѝстли *оне* канàле Ол, нòс^ила зùбун *они* дугачкѝ На, пѝтò *ја* *оније* гàздà Ол, од *оније* лѐкòва Поп, за *оним* Хрвàтом Ол,

ка̀кав је *ово* кàнал свѐ по Вòјводни Ол, док смо *направили* дòље *оно* нѐшта кùћѐ Ол, око *оније* сѐла Ол, с *онијем* блàгом Ге, *оно* би свѐ òт^ишло Ол, тр̀пàј у *оно* мòч^ило Чу, клѐчили на *оном* зр̀њу Ол,

од *ове* чàшѐ Ол, тò е *најгорѐ* за *ову* òмладну Ол, у *оне* а̀ра̀ре и *оне* жѐнскѐ кòшуље Ко, до *оне* кùћѐ Ол, код *оне* прòдавницѐ Ол, нòс^ила *ону* кàпу На, ѐно вѝдѝш *ону* кùћу Ол, од *они* жѐна Ол, од *они* ст̀јѐницà Чу, др̀жал^и смо *ова̀ца* и *оније* кòзà Ба, *оније* чѐсма Ол, у *оним* дòлнама Ол, па вàди из *оне* вòдѐ Чу, под *оном* трàвòм Ол, кроз *ону* стòку Со, над *ону* кàп̀њу Бр, на *ону* ст̀пу На,

³⁸ Силазни акценти на унутрашњим слоговима ријечи уобичајени су у говору спикера на ијекавском терену у Бањој Луци (Цукут 2016: 189), на екавском терену у Новом Саду (Драгин 2005: 281), те уопште у урбаном језичком изразу (Фекете 2000: 1297–1329).

печѣн"цѣ Ол, *пѣрод"цѣ* Стр, *рѣкијѣ* ДП, *рѣбѣ* Ол, ДП, *свѣкрвѣ* ДП, *сѣнијѣ* Стр, *сѣфрѣ* Стр, *код*
Стѣнѣ Ол, *струјѣ* ДП, *школѣ* Ол, ГМ, *шлѣйвѣ* Ст, *цѣрѣ* По;

бѣбѣм Ст, Стр, ДП, Чу, *з бѣтѣријѣм* Ол, *з бѣбѣм* ГМ, *вѣд"цѣм* Стр, *вѣдѣм* Ол, Бр,
глѣвѣм Стр, *Дѣрѣм* Бр, *дѣскѣм* ДП, *з дѣвѣјѣм* По, *жѣнѣм* Ол, ГМ, ДП, *кѣш"кѣм* ГМ, *сѣ*
кѣсѣцѣм Ол, *кѣсѣм* Ст, Ол, ДП, *кѣд"лѣм* Чу, *кѣћѣм* Ол, *сѣ мѣјѣм* Стр, *мѣјѣм* Стр, Ко, *мѣјѣм*
Бр, *мѣмѣм* Стр, *Мѣлѣм* ГМ, *с мѣдѣм* Ст, Ко, *мѣтикѣм* Во, *сѣ Нѣвѣнкѣм* Ко, *нѣв"стѣм* Стр,
нѣдѣлѣм По, Лип, Лу, *нѣгѣм* На, *дѣпутѣм* Со, *нѣлѣцѣм* Ге, *нѣнавѣм* Стр, *нѣродицѣм* Бр, *нѣрѣч"цѣм*
Ол, *рѣквѣм* Ге, *рѣкѣм* Ол, *сѣ Сѣвѣм* При, Вод, *сѣкирѣм* Ко, *стѣпѣм* На, *тѣрѣвѣм* Ол, *ћѣпѣријѣм*
Стр, *ћѣлѣцѣм* Ол, *цѣрѣм* Стр, *чѣшѣм* Во, *чѣсмѣм* Ол, *шѣпѣм* Ол;

2) у облицима ген. мн. именица сва три рода: *вѣзилѣ* Стр, *врѣнѣ* Стр, *гѣздѣ* Ол, *гѣјѣвѣ*
Ол, *гѣћѣ* Стр, *гѣвѣдѣ* Ст, *гѣдѣнѣ* Ст, Стр, ДП, Во, *дрѣнѣвѣ* ГМ, *дѣкѣтѣ* Ол, *жѣнѣ* Ол, ГМ,
йѣвѣрѣ Поп, *јѣбѣкѣ* Лу, *јѣјѣ* Стр, *јѣћѣцѣ* Ко, Стр, ГМ, *јѣстрѣбѣвѣ* Стр, *јѣлѣнѣ* Стр, *сѣ кѣлѣ* Ол,
кѣћѣ Ол, *кѣсѣцѣ* Ол, Ст, *крѣвѣ* Поп, *крѣставѣцѣ* Ол, *крѣшѣкѣ* Ол, Лу, *кѣрузѣ* Ол, *лѣчѣ* Стр,
лѣтѣвѣ Ст, *лѣлѣкѣ* Стр, *лѣдѣ* Ол, *мѣтѣрѣ* Ол, *мѣсѣцѣ* Ст, *мѣмѣкѣ* Со, *нѣдѣлѣ* Стр, *овѣцѣ* Ол,
Ст, Стр, *дрѣсѣ* Стр, *дрѣлѣвѣ* Стр, *нѣтѣ* Ол, ГМ, *нѣлѣ* Ол, *нѣшѣкѣ* Ге, *рудѣрѣ* Ол, *сѣмѣнѣ* Ол,
слѣкѣ ГМ, *Срѣбѣ* Стр, *срѣнѣ* Стр, *срѣдѣћѣ* Стр, *од старѣнѣ* Ол, *тѣбѣцѣ* Ст, *цигѣрѣ* Ол, *чѣзѣмѣ* Ол,
шѣрѣкѣ Стр, *шлѣйвѣ* Ст, Чу;

3) у падежним формама оних ријечи које се мијењају по придјевско-замјеничкој
деклинацији: *бѣјѣлѣгѣ* Стр, *дѣбрѣгѣ* Ол, Стр, *жѣнскѣгѣ* Ко, *зѣдѣћѣгѣ* Ол, *јѣчмѣнѣгѣ* ДП,
нѣкрѣштѣнѣгѣ Стр, *свѣтѣгѣ* Со, *слѣтѣгѣ* Ко, *стѣрѣгѣ* Стр, *тѣкѣнѣгѣ* ДП, *црѣнѣгѣ* Ол,

жѣвѣм ДП, *жѣвѣмѣ* Ге, *мѣлѣмѣ* ДП, *у Црѣнѣм Врѣу* Ол, *чѣснѣм* крѣсту Чу,

кѣсѣлѣм мл"јѣком Чу, *стѣрѣм* лѣудѣм Бр,

дрѣвѣ"нѣ Стр, *жѣнскѣ* Ко, *зѣлѣ"нѣ* Стр, *пѣслѣдѣћѣ* Чу, *свѣкѣ* Ге, *Хрѣстѣвѣ* Бр,

у Бѣрѣјѣвѣјѣ кѣћѣ Ол, *у йѣстѣјѣ* кѣћѣ Чу, *у Стѣпѣнѣјѣ* Ол, *чѣстѣјѣ* Ге,

дѣбрѣ кѣмпѣјѣрѣ Ол, *мѣлѣћѣ* кѣсѣцѣ Ол, *бѣло* је *стѣрѣ* лѣуди Ол,

бѡ̌ѡ̌ Ол, Ст, вѣ̌ѡ̌ ГМ, вѣ̌ѣ̌ Ко, мл̌ѡ̌ѣ̌ Ол, ДП, Ге, мл̌ѡ̌ѣ̌ѡ̌ Во, мл̌ѡ̌ѣ̌ Ол, Стр, мл̌ѡ̌ѣ̌ ГМ, ст̌ѡ̌ри̌ѡ̌ Стр, ДП, Чу, ст̌ѡ̌ри̌ѣ̌ѡ̌ Ол, Ко, ст̌ѡ̌ри̌ѣ̌ Ко, ст̌ѡ̌ри̌ѣ̌ Ол, ст̌ѡ̌ри̌ѡ̌ ГМ, ч̌ѣ̌ст̌ѡ̌ Ге,

н̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, н̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ѡ̌ По, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ Ол, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ Ол, По, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ри̌ѡ̌ ГМ, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ри̌ѣ̌ Стр;

њ̌ѣ̌гов̌ѡ̌ Ол, њ̌ѣ̌з̌ѣ̌ ѣ̌ Ол, њ̌ѣ̌з̌ѣ̌ ѡ̌ Стр, ГМ, њ̌ѣ̌з̌ѣ̌ ѡ̌м Лип, њ̌ѣ̌хов̌ѡ̌ Ол, Стр, ГМ, у св̌ѡ̌ѡ̌м Ол, Стр, св̌ѡ̌ѡ̌ Ко;

ј̌ѣ̌д̌ѡ̌ѡ̌ ГМ, Лу/ј̌ѣ̌д̌ѡ̌ѡ̌ Ол, Стр, Ге, Со, Во, у ј̌ѣ̌д̌ѡ̌ѡ̌ Стр, Ко, ј̌ѣ̌д̌ѡ̌м Со/ј̌ѣ̌д̌ѡ̌ѡ̌ Чу, у ј̌ѣ̌д̌ѡ̌м Ст,

п̌р̌ѡ̌ѣ̌ Ко, п̌р̌ѡ̌ѡ̌ Стр, По, др̌ѡ̌ѣ̌ ГМ, ДП, др̌ѡ̌ѡ̌ ДП/др̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ Ол, др̌ѡ̌ѣ̌м Ол, др̌ѡ̌ѡ̌м Стр/др̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ Ол, ДП, ГМ тр̌ѣ̌ѣ̌ ГМ, тр̌ѣ̌ѣ̌ Ол, ч̌ѣ̌тв̌р̌ѡ̌ѡ̌ Ол, ч̌ѣ̌тв̌р̌ѣ̌ Ге, п̌ѣ̌ѡ̌ѡ̌ Ге, из д̌ѣ̌в̌ѡ̌ѡ̌ Ол, д̌ѣ̌с̌ѣ̌ѡ̌ѡ̌ Бр/д̌ѣ̌с̌ѣ̌ѡ̌ѡ̌ Ол, у д̌ѣ̌с̌ѣ̌ѡ̌ѡ̌ Со;

4) у облицима презента: в̌ѡ̌д̌ѡ̌м Ге, в̌ѡ̌л̌ѡ̌м Бр, ж̌ѡ̌в̌ѡ̌м При, Вод, з̌ѡ̌р̌ѡ̌д̌ѡ̌ѡ̌ Лу, ѡ̌з̌ѡ̌л̌ѡ̌м ДП, ѡ̌м̌ѡ̌м По, к̌ѡ̌с̌ѡ̌м Ол, љ̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌м Стр, м̌ѡ̌с̌л̌ѡ̌м По, н̌ѡ̌ѡ̌ш̌тр̌ѡ̌м Ол, п̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌м Ол, п̌ѡ̌р̌ѡ̌ѡ̌м Ко, п̌р̌ѣ̌ѡ̌ѡ̌м Бр, п̌р̌ѣ̌ѡ̌ѡ̌м Стр, Лип, п̌р̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌м Ст, р̌ѡ̌з̌в̌ѣ̌ѡ̌м ГМ, св̌ѣ̌ж̌ѡ̌м Ол, с̌р̌ѣ̌ѡ̌м Ко, ч̌ѣ̌ѡ̌м ГМ,

в̌ѡ̌д̌ѡ̌ѣ̌ Чу, в̌ѣ̌л̌ѡ̌ѣ̌ ГМ, в̌р̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, г̌ѡ̌л̌ѡ̌ѣ̌ Стр, др̌ж̌ѡ̌ѣ̌ Стр, ѡ̌д̌ѣ̌ѣ̌ Ол, Стр, Чу, ѡ̌з̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Чу, ѡ̌м̌ѡ̌ѣ̌ ДП, ѡ̌ск̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, к̌ѡ̌с̌ѡ̌ѣ̌ Стр, м̌ѡ̌ѣ̌ѣ̌ Стр, м̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ Бр, м̌ѣ̌ѣ̌ѣ̌ ДП, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ГМ, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Чу, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, н̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Чу, ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, п̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, п̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, п̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, Бр, п̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, п̌р̌ѣ̌кр̌ѡ̌ѣ̌ Стр, п̌р̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, р̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, с̌ј̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, с̌п̌р̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, с̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Чу, т̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, ѡ̌р̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, ѡ̌р̌ѡ̌ѣ̌ ДП, ч̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, ч̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр,

б̌р̌ѡ̌ѡ̌ Ол, в̌ѣ̌с̌ѣ̌л̌ѡ̌ ГМ, в̌ѡ̌ѣ̌ѣ̌ Ол, ДП, д̌ѡ̌ѡ̌р̌ѡ̌ Стр, д̌ѡ̌ѣ̌ѣ̌ Стр, д̌ѡ̌ѣ̌ѣ̌ Ол, ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, ѡ̌м̌ѡ̌ ГМ, Стр, ДП, ѡ̌ск̌р̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, к̌ѡ̌ѣ̌ѣ̌ Ол, к̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, м̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, м̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, н̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ се ДП, ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, Ст, ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, Стр, ДП, ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, п̌ѣ̌р̌ѣ̌ Стр, п̌ѣ̌ѣ̌ѣ̌ Ст, п̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, п̌ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, п̌р̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ѣ̌ Ол, п̌р̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, р̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ГМ, ДП, р̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, с̌л̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ГМ, с̌м̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, с̌п̌р̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, с̌р̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, т̌р̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ст, т̌р̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, т̌р̌ѣ̌ѣ̌ Ол, ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол, ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Стр, ѡ̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, ч̌ѣ̌ѡ̌ѣ̌ ДП, ч̌ѡ̌ѡ̌ѣ̌ Ол,

бјѐжѝмо На, *гребѐнаѝмо* Ге, *дòведѐмо* Ко, *зàволиѝмо* Ол, *зòвѐмо* ГМ, *й̀дѐмо* Ол, Ге, Бр, *кòпaѝмо* Чу, Ко, *лй̀чиѝмо* ГМ, *љу̀биѝмо* Ге, *мѐтнѐмо* Бр, *мòлиѝмо* Стр, *òблазиѝмо* Стр, *òдѐмо* Ко, *окòпaѝмо* Ол, *пјѐвaѝмо* Бр, Ко, *плaћaѝмо* Ол, *пòкољѐмо* Ол, *пòсвађaѝмо* Ол, *пòстиѝмо* Стр, *прaѝвиѝмо* Ко, *рaдйѝмо* Бр, Чу, *рaнйѝмо* ГМ, *сaђѐмо* Стр, *сaстанѐмо* Ге, *слaѝвиѝмо* Ол, ГМ, *смѐтaѝмо* Ол, *спрѐмиѝмо* На, *стaѝвиѝмо* Ол, *у̀змѐмо* Ол,

й̀мaѝте Ст, Стр, *нѐмaѝте* Бр, *при́чaѝте* Ст, *прòдaѝте* Ст, Во, *рaдйѝте* Ол, При, Вод, *рaђaѝте* Ге, *слу́жйѝте*, На, ГМ, *слу̀шaѝте* Ол, Ст, *у́чиѝте* Ол, Ст, Бр, *чй̀стиѝте* Ст, Стр, *чй̀тaѝте* Ст, Бр,

бјѐжѝ Ол, *вѐзу* Стр, *ви́чу* ДП *дòлазе* Ол, *жѐнѐ* ГМ, *зàкољу* Ко, *й̀грају* Стр, *й̀ду* ДП, *кўпѐ* ГМ, *млaѝтѐ* Стр, *мòтају* Стр, *нaучѐ* Ол, *òдaју* Ол, Ст, *òсуиѐ* Стр, *òтму* Стр, *пй̀ју* Ст, *пй̀тају* Стр, *пјѐвaју* Стр, *порaсту* Ол, Стр, *прѐду* Стр, ГМ, *прòдaју* Бр, *рaдѐ* Ол, *слу̀шaју* ГМ, Ол, *смй̀ју* ДП, *спрѐмѐ* Ко, *суиѐ* Стр, Чу, *ткaју* Ол, Стр, *ту́ку* Ол, *укра́ду* Ст, Стр;

5) у 2. и 3. лицу једн. аориста глагола V Стевановићеве врсте на посљедњем вокалу: *зaлaдй̑* Ол, *ја се зaпoслй̑* Ол, *зaрaтй̑* На, *згр̑мй̑ нa мe* ДП, *нaђуишй̑* Ко, *òбoлй̑* Стр, *òстaвй̑* Ол, *òтвoрй̑* Лу, На, *пòдмлaдй̑* Бр, *пòкoсй̑* Ол, *пòплaвй̑* Ол, *прѐвaлй̑ се* Ол, *прѐвaрй̑* Ол, *у̀дaрй̑* Ол, ДП, *ја у̀стaвй̑ кòђe* Ол, *у̀јагмй̑* Ол,

6) код гл. прил. садашњег: *бòрѐћ се* Бр, *глѐдaјући* ГМ, *крй̀јућ* Ол, Ко, ГМ, *нòсѐћ* Ол, *òдaјући* ДП/*òдaјућ* ДП, *пй̀јући* Стр, *рaдѐћи* Ст, *стòѐћ* ГМ/*стòѐћи* Со, *трaђѐћ* Стр, ДП;

7) код трпног придјева који се завршава на -т: *зaѝтo* ДП, *зaкључaѝтa* ДП, *òдржaѝтa* ДП, *òздpaвй̑т* Стр, *опѐрисaѝтa* ДП, *òрaѝтo* Ол, *пѐрисaѝтa* Стр, *прòдaѝтo* Бр, *прòкoпaѝти* Ол, *сй̀јаѝтo* Ол, *у̀дaѝтe* ГМ, *у̀дaѝтo* ГМ, *у̀кoпaѝт* ГМ;

8) код гл. именица на -ање: *ѐклaѝњe* Ге, *кўвaѝњe* Ол, Ге, *òдaѝњу* ДП, *при́чaѝњe* ДП, *спaѝвaѝњe* Стр, Со;

9) у облицима ном. и ак. једн. именица ж. рода на -ост вокал из овог суфикса обично је дуг уколико је претходни слог кратак (исп. Петровић 1978: 24): *жaѝлòст* Ол, Бр, Со, Во, *млaдòст* Ст, *прѐднòст* По, *прòшлòст* Ст, *рaдòст* По, *стaрòст* При, Вод, *тѐчнòст* На, а ако

је претходни слог дуг, ова дужина може изостати: *будућност* Ст, *глу́ност* Ст, *ду́жност* Ст, *крајност* Со.

10) Завршни вокал компаратива и суперлатива прилога редовно је дуг: *бољ̄е* Ол, *го̄р̄е* Ол, *даљ̄е* ГМ, *ја̄че* Ол, *ма̄ње* Ол, *шӣре* Ол, *на̄бољ̄е* ГМ, *на̄јвише* Стр, *на̄јљепше* Ол, *на̄јтеж̄е* Ол;

105. Дужине завршног самогласника основе изостају у сљедећим случајевима:

1) у формама презента глагола са основом на *-је*³⁹: *вјеруем* ДП, *вјеруеш* Поп, *не вјеруем* Ол, *да'ем* Ол, *за'ли'ем* Стр, *казу'ем* Стр, *не ти'ем* Поп, *покрив'еш* Чу, *прстену'ем* Стр, *сакрив'ем* Бр, *саши'ем* Лу, *си'ем* Ол, *сјету'ем* ДП, *сми'ем* Ол, *ста'ну'ем* Стр, *чу'ем* Бр, При, Вод, *не чу'ем* По, Лу, *чу'еш* Ге, *ши'ем* Лу,

добив'еш Чу, *за'си'еш* Стр, *изу'еш* Ко, *по'си'еш* Ге, Чу, Ко, Поп, Во, *растаеш* Стр, *руку'еш* Со, *савив'еш* Ко, *са'п'еш* Ге, *са'ши'еш* Ко, Со, *си'еш* Ко, *сн'у'еш* Ге, Во, *ум'еш* Стр, *ши'еш* Во, При, Вод,

брије ГМ, *грије* Ол/*грије* Ст, Чу, *за'гри'е* Чу, *збије* Стр, *казу'е* Ол, *крије се* ДП, *купу'е* Бр, Ко, Лу, *не тије* Поп, *о'снује* Чу, *пије* Бр, Стр, *подбацује* Чу, *по'пије* Стр, ГМ, *по'сије* Стр, *предае* Ол, *ра'збије* Чу, *са'шије* При, Вод, *свије се* ДП, *сије се* Ол, ДП, *смије* Ол, *смије* Ол, *сн'је* Чу, При, Вод, *у'грије* ДП, *у'да'е* ДП, *чу'је* Ол, ДП, Со,

пијемо Чу, *по'сијемо* Чу, Во, *сијемо* Стр, *чу'емо* Стр,

2) у презенту неких глагола I Стевановићеве врсте:

веземо Ко, *везеш* Ко, При, Вод, *извезе* ГМ,

вуче Ол, Ст, Чу, Ко, *вучем* Чу, *вучеш* ГМ, *довуче* Ол, *довучем* Ол, *извуче* Ол, *извучем* Чу, На, *навучеш* Бр, *повуче* Ол, *пресвуче* Ол, Со, *развучеш* Бр, *одвуче* Чу,

обуче Стр, *обучем* Во, *обучеш* Ко, Со, Поп,

врше Чу, *вршемо* ГМ, *вршеш* Бр, *оврше* Чу,

³⁹ Према старијој и новијој дијалектолошкој литератури ова појава забиљежена је у многим српским новоштокавским говорима (исп.: Вуковић 1940: 319, Петровић 1978: 23, Николић 1991: 79–81, Драгичевић 2001а: 181, 2007: 353–354, 2011: 230, Николић 2001: 265, Козомара 2009: 535 и 2016: 663).

зна́де Ол, *зна́дем* Стр,
му́зе ГМ, *му́земо* Чу, *му́зеш* Стр, *пому́зем* Во, *пому́зеш* Стр, ДП, Бр,
ра́сте Ол, Ст, Чу, *изра́сте* Стр, Во, *нара́сте* Стр, Ге, При, Вод, *одра́сте* ДП,
помéте Ол,
испре́деш Чу, *опре́де* Ол, Стр, ДП, ГМ, При, Вод, *опре́деш* Стр, Ко, *преде* Ол, Чу, Ко,
 Со, Поп, При, Вод, *преде́м* Ол, Стр, *преде́мо* Стр, Ол, Ге, *преде́ш* Стр, Ко, Во,
зас"јече Ол, *ос"јече* Бр, *ос"јечеш* Ко, *сас"јече* Со,
трéсе Во, *трéсеш* Лу, *истрéсе* Стр, На, Во, *истрéсеш* ДП, Ге, ГМ,
ту́че Ол, *исту́че* Стр, *исту́чемо* Во.

Дужина се јавља у 3. лицу мн. ових глагола: *везу́* Стр, *извезу́* ГМ, *краду́* Ст, Стр, *опреду́*
 ГМ, *осјеку́* ГМ, *помузу́* Ко, *пора́сту́* Ол, Стр, *преду́* Стр, ГМ, Рор, *трéсу́* Бр, *туку́* Ол, *украду́*
 Стр, Ст.

106. Од осталих појединости у вези са поста акценатском дужином треба издвојити следеће:

1) Деминутивни суфикс *-ић* може се јавити са дужином: *Бѡиѿић* Ол, *зѹбић* Ст, *лиѿстић*
 Со, *мѡстић* Со, *снѡпић* Ст, *сѡѿић* ДП, *сѹдић* Бр, *црѿвић* Стр, Ст, или без дужине: *брѡт"ћ* ГМ,
врѡтић Ст, *дрѣн"ћ* Ол, *мѡстић* Ол, *сѹнчић* Ст, *сѡѿић* Бр, *тврѡр"ћ* Стр, *трѹпић* ГМ;

2) Посесивни суфикси *-ин* и *-ов/-ев* изговарају се са дужином, коју не биљежи Даничић
 (исп. СА: 214). Уравнато је: *баѡби́н* Ст, *гаѡзди́н* Ст, *Јѡви́н* Ст, *Ма́ри́н* Ол, ДП, *Ради́н* Ст, *Рељи́н*
 Ол, *Са̀ндрѡи́н* ГМ, *Стојѡи́н* Чу, *та̀ти́н* Ст, *ћа̀ћи́н* Ст,

диѡдо́в Ст, *Вељко́в* Ст, *Ис'сѡв* Лип, *Јѡванѡв* Ст, *краљѣв* Ст, *Радо̀шѡв* На,

а дужина је уобичајена и у формама присвојних замјеница: *њѣгѡв* Ол, Ст, ГМ, Стр, Чу,
 Лу, Со, На, Во, *њѣзи́н* Бр, Лу, ГМ, Со, *њѣзи́н* ДП, *њи'ѡв* Стр/*њи'ѡв* Чу.

Без дужине су забиљежени придјев *хра̀стов* Ст и *ша̀ров* Во.

3) Придјевски суфикси *-ав* и *-ан* могу се јавити са дужином (СА: 217–223): *а̋љка̋в* Ст, *ба̋ла̋в* Стр, *блѣнта̋в* Ол, *бр̋ља̋в* Ст, *гр̋ба̋в* Ст, *жй̋ла̋в* Ст, *кр̋ва̋в* Ст, *мр̋ља̋в* Ол, *пр̋ља̋в* Ст, *жѣ̋ла̋н* Ст, *мѣ̋ка̋н* Ол, *ја̋да̋н* На, Во,

али и без дужине: *бљ̋ѹта̋в* Ст, *г̋а̋рав* Ст, *мр̋ша̋в* Ст, *г̋а̋дан* Ст, *зл̋дбан* Ст, *ја̋дан* Ст, *ла̋ган* Ст (исп. Петровић 1978: 23–24). Осим у лику *д̋д̋ба̋р* Ст, дужина није забиљежена на суфиксу *-ар*: *бй̋стар* Ст, *вѣ̋дар* Ст, *д̋д̋бар* Ст, *м̋д̋кар* Ст;

4) Наставци старих тврдых основа у придјевској деклинацији могу се јавити са дужином: *д̋д̋бри̋је* По, Стр, *др̋ӳги̋је* ГМ, Бр, *жѣ̋нски̋је* ГМ, *жй̋ви̋је* Стр, *л̋'јѣ̋ни̋је* Бр, *од̋ м̋ди̋је* ДП, Бр, Во, *нѣ̋искрени̋је* По, *нѣ̋уредни̋је* По, *д̋ви̋је* Ол, ДП/*д̋ви̋је* Чу, *д̋ни̋је* Ол, Лу, Во, *п̋ӳни̋је* Ол, Стр, *св̋ди̋је* Ол, Стр, Чу, Бр, ГМ, Лу, Во, *ста̋ри̋је* Стр,

с̋ др̋ӳги̋јем Ол, *за̋д̋њи̋јем* ГМ, *с̋ јѣ̋д̋ни̋јем* Ге, *са̋ д̋ви̋јем* ГМ, Ге, Со, *с̋ д̋ни̋јем* Ол, Со, Ко, *св̋и̋лени̋јем* ГМ, *ста̋ри̋јем* Бр, *с̋ т̋ди̋јем* Стр, Чу,

или без дужине: *др̋ӳги̋је* Чу, *ја̋ки̋'е* Ол, ДП, Стр, *ја̋њски̋је* По, *к̋д̋ми̋и̋ски̋је* Ол, *ма̋ли̋је* ГМ, ДП, *на̋и̋и̋је* Ол, Стр, По, Чу, *ни̋ки̋је* ДП, *нѣ̋же̋њени̋је* ГМ, *д̋ви̋је* Ол/*д̋ви̋је* ДП, *ӳ пр̋ви̋је* Стр, Ко, *п̋ӳсти̋је* ДП, *р̋ђ̋ави̋је* По, *св̋ди̋је* По, Стр, ДП, Чу, Со, *те̋и̋ски̋је* По, Ол, *т̋ди̋је* Стр/*т̋ди̋је* Стр, По, Бр,

др̋ӳги̋јем Стр, Лип, *са̋ ма̋ли̋јем* ДП, *под̋ м̋ди̋јем* сѣлом Бр, *д̋ни̋јем* Стр, На, *под̋ са̋ми̋јем* пр̋зором ДП, *с̋ т̋и̋јем* Ол, ДП, Со;

5) Понекад се дужина може чути и на покретним вокалима *а* или *е* у формама именичких и придјевских замјеница: *нѣ̋ко̋га̋* Ст, Лип, Чу, *ни̋ко̋га̋* Ол, Со, Лу, *д̋во̋га̋* Стр/*д̋во̋га̋* Ол, ДП, Ге, *д̋но̋га̋* Ол, ГМ, ДП/*д̋но̋га̋* Ко/*д̋д̋ оно̋га̋* Ол, *св̋а̋ко̋га̋* Стр, Ко, *св̋а̋че̋га̋* Ол, *т̋д̋га̋* Ол, Лип, ДП, Со, *за̋ то̋га̋* Ге, *и̋с̋ то̋га̋* ДП, *д̋-то̋га̋* Стр, Ге, ДП, Поп,

к̋ом̋е̋ Стр, По, Ба, Бр, *нѣ̋ком̋е̋* Ол, ДП, *ни̋ком̋е̋* Ол, Лу, Со, Чу, *св̋а̋ком̋е̋* Ко, Ол, Ге, Со, *т̋д̋м̋е̋* Лип, *д̋ то̋м̋е̋* Ол (исп. Петровић 1973: 19, Драгичевић 2009: 333);

6) На финалном вокалу код броја *четири* може да се јави дужина: *чѣ̋три̋* Чу, Со, Лу, Ге, На;

7) Дужина се може чути у 3. лицу мн. аориста на завршном вокалу: *вратише* Со, *дођоше* Стр, ДП, Лу, Со, *заклаше* Ге, Чу, *заклопаше* Ко, *замирушаши* Бр, *згрн'ше* ГМ, *знадоше* Со, *извукоше* Чу, *исјёкоше* Чу, *испёкоше* Чу, *ка́заше* ДП, *навадише* Чу, *направише* Ко, Во, *ни́коше* Бр, *одве́доше* Бр, *однёсоше* Ге, *одоше* Ол, Ст, Ба, Бр, Лу, Во, *одрáстоше* Ба, *остадоше* Ге, *оћераше* Ге, Со, *побише* се ДП, *пёдоше* Ол, Во, *поспаши* Ко, *потёкоше* Ко, *поче́ше* Ол, *прикуп'ше* ГМ, *прёбише* Во, *ра́суше* се Ба, *раши́рише* На, *свра́т'ше* Ол, *сјёдоше* ДП, *ску́пише* ГМ, *сти́гоше* ДП, *у́б'ше* га Ст, *уђоше* Со, *у́зёше* Ге, *утёкоше* Ол, ДП; али је забиљежено и: *дођоше* ГМ, *однёсоше* Ге, *одоше* Ст, Бр, Ге, Во, *прева́л'ше* Ол, *са́сташе* На, *ста́доше* ГМ;

8) Дужина није забиљежена ни код неколико форми гл. придјева радног: *вјёнчала* Во, *вјёровала* Ко, *вјёровале* Лу, *вјёровало се* Чу, *пёштовала* ДП, ГМ, *ра́товала* ДП, Бр, *ста́новало* Со (СА: 192, 194, 195);

9) Аналошка дужења вокала честа су код ових форми: *би'о* Ол, ГМ, Стр, *до́би'о* ГМ, *до́ни'о* Ол, *јёо* Ол, *ка́зни'о* Лип, *ко́си'о* Ол, *на́прави'о* ГМ, *оста́ви'о* ГМ, *оста́ри'о* По, *на́зи'о* Ол, *ра́ди'о* Ол, *се́ли'о* Ол, *скло́пи'о* Стр, *тјёши'о* Ол, *уја́гми'о* Ол, *у́спи'о* Ол;

10) Секундарне дужине јављају се на финалном вокалу након сажимања вокалских група у формама гл. придјева радног, о чему в. примјере у т. 44;

11) Уобичајена је и дужина у 3. лицу мн. футура: *доће* Ол, ДП, *на́ниће* Чу, *наће* Стр, *неће* цуре да да́дну По, *оће* Ол, Стр, Лип, ДП, *поб'ће* ва́с Ол, *порёнаће* Во, *ро́д'ће* се Ко;

12) О јављању поста акценатске дужине услед повлачења дугосилазних акцената на проклитике види у т. 108 и 109.

107. Преношење акцената на проклитику обичније је данас у ијекавским него у екавским говорима (Пецо 2002: 70)⁴⁰, а и од раније је познато да постоје сјевероисточна зона новоштокавских говора, у којој се ова појава рјеђе остварује, и југозападна и западна зона, у којима је она знатно чешћа (Николић 1970: 35). Акценат на везницима и приједлозима у екавским говорима сматра се архаичним, док једино није необичан акценат на проклитици *не* испред глагола (Суботић 2005: 143, Бошњаковић 2007: 91). Белић је још давно примијетио да се преношење све више губи у савременом језику „и све више преовлађује наново акценат засебних речи“ (Белић 2006: 172).

Дијалектолошка литература, и новија и старија, показује да је преношење акцената на проклитику распрострањена појава код старијих говорника херцеговачко-крајишког дијалекта, тачније његовог сјеверозападног огранка (исп. нпр. Петровић 1973: 19–20, Драгичевић 2007: 354–355 и 2009: 291–296, Козомара 2009: 535–537 и 2016: 665–668). У сваком случају, учесталост преношења акцената на проклитике у говору једно је од најважнијих питања наше ортоепске проблематике данас (Ивић М. 1997: 155, Петровић–Гудурић 2010: 369).

Број слогова проклитике и број слогова ријечи са које се акценат преноси кључни су услови преношења, односно непреношења (Даничић 1925: 58, Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994: 88–92). Са неких врста ријечи акценат се преноси чешће него са других, па је тако, на примјер, Ђуро Даничић у *Српским акцентима* описивао случајеве преношења само са именица на приједлоге.

108. Старо преношење акцената подразумијева преношење акцената силазне интонације који су се на проклитици остваривали као краткосилазни. Овакав тип преношења остварује се у сљедећим случајевима:

- 1) Са облика једносложних именица м. рода на једносложне проклитике:

⁴⁰ Малобројни радови који се баве говором урбаних средина показују да у говору млађих генерација екаваца преношење акцената на проклитику готово потпуно изостаје (Бошњаковић 2007: 90–91, Драгин 2005: 281). С друге стране, према досадашњим ријетким истраживањима урбаних говора на ијекавском говорном подручју херцеговачко-крајишког дијалекта може се закључити да је преношење акцената на проклитику сасвим уобичајено, мада се често остварују и непренесени акценти (Цукут 2013: 107).

ӳ во̋ску Бр, На, Во, При, Вод, ӳ гла̋ву Ол, ӳз гла̋ву Стр, ӳ гра̋не Лу, п̋дд Гр̋еду Чу, ӳ зи̋му Стр, кр̋дз о̋вце Стр, п̋дд о̋виу Чу, з̋а рӳке Бр, н̋а рӳке Ко, н̋а рӳку По, Поп, ӳ рӳке Ге, ӳ рӳку Стр, Поп, н̋а сна̋гу Ко, ӳ то̋рбу Ол⁴³, а потврђено је и преношење са једносложних и двосложних именица ж. рода које се мијењају по 4. промјени: з̋а р^нј̋еч По, о̋д гла̋ди Чу, Ко, Со, ӳ јес̋ен Ол, ӳ но̋ћ Ко, Стр, Ко, Со, Во.

4) Забиљежено је и преношење акцента са именица свих родова на двосложни приједлог: о̋ко вр̋ата ДП, пр̋еко моста Со, пр̋еко но̋ћи ГМ, пр̋еко по̋ља⁴⁴ Ол, Стр, као и на приједлог који се јавља с покретним вокалом а: кр̋дза зем̋љу Стр, ни̋за стр̋ану Ол,

5) Уобичајено је преношење акцената са форми инстр. једн. личних замјеница 1. и 2. лица, те повратне замјенице себе на једносложни приједлог: з̋а мн̋ом Ба, с̋а мн̋ом Бр, з̋а теб̋ом Стр, Ба, з̋а тоб̋ом Стр, пр̋е-тоб̋ом ГМ, з̋а соб̋ом Ба, Стр, пр̋е-себ̋ом Ба, с̋а себ̋ом Стр, Лу, На, пр̋е-соб̋ом Бр, Ст, Со, Чу, Лу, На.

Акценат се са замјеница преноси и на двосложне приједлоге с покретним вокалом а с позицијом акцента на њиховом првом слогу: пр̋еда мн̋ом Бр, п̋дда̋ њ̋у ГМ, пр̋еда̋ њ̋у Ол, Ге, п̋дда̋ њ̋и Чу, пр̋еда̋ њ̋и Ол, Во, Ге, а краткосилазни акценат на првом слогу двосложних приједлога обичан је и кад се нађу испред замјеничких енклитика: пр̋еда̋ ме Ол, пр̋еда̋ те Ге, пр̋еда̋ њ Ба, кр̋дза̋ њга Ол, ни̋за̋ њга Ба, Стр, п̋дда̋ њга Стр, Со, пр̋еда̋ њга Чу, Во, ме̋ђу се Стр, ни̋за̋ се На, п̋дда̋ се Лу, ӳза̋ се ГМ.

6) Ријетке су потврде овог типа преношења са облика придјева и придјевских замјеница: ӳ бо̋љу к̋ућу Ге, ӳ стар̋а врем̋ена Стр, н̋а овӳ страну Ол.

7) Сасвим је, међутим, уобичајено преношење са облика основних бројева на приједлог: о̋д два̋ са̋та Ол, з̋а два̋ да̋на На, и̋з два̋ дј̋ела Чу, о̋-два̋ бра̋та Лу, п̋д два̋ Ко, ӳ два̋ Ол, н̋а два̋ кра̋в^нце Ба, н̋а два̋ но̋ге Ст, о̋-два̋ к̋иле Ст, о̋-два̋ с̋естре Ба, ГМ, п̋д два̋ Ол, ӳ два̋ ГМ, Ге, б̋ес три̋ св^нј̋еће По, о̋д три̋ Ол, н̋а три̋ ко̋мада Чу, о̋-три̋ са̋та ГМ, о̋-три̋ д^нј̋ела Бр, ГМ, п̋д

⁴³ Са ове именице могућ је и нови тип преношења: ӳ то̋рбу Ол, Ко.

⁴⁴ Аналошки силазни акценат (СА: 76).

три Ол, Стр ДП, Чу, Ко, Поп, *са три* нѡге ГМ, *у три* врсте Чу, *у три* рѹке ДП, Ге, *у три* флаше Стр, *дѡ пѣт* Ол, *у пѣт* сати Ол, *пѡ десет* Ге.

Уобичајено је и преношење са основних и збирних бројева на везник *и* у вишечланим конструкцијама (Драгичевић 2009: 293): *двадесѣт и дви* Стр, Ге, *дваест и осмеро* Стр, *дваес и пѣт* Ол, *дваест и пѣт* На, Вод, *двадсѣт и петеро* Бр, *двадесѣт и три* При, *триес и два* Ол, *тридесет и пѣт* Ге, *чѣтерес и петеро* Ол, ГМ, Стр, *шѣсѣт и петеро* Стр, *осамдесѣт и шѣст* ГМ, а потврђено је и преношење са збирних бројева *пѡ двое* Поп, *пѡ трое* Поп, *пѡ петеро* Стр, Ге, те са редног броја *други*: *зѡ другѡ* Ко.

8) Са глагола се акценат може пренијети на рјечцу *не*: *нѣ боли* Ол, *нѣ зна* Лу, *нѣ знам* Стр, На, *нѣ знаш* Ол, Ге, *нѣ пѡнтѣ* Ст, *нѣ узмѣ* Ол, те на везнике *и* и *ни*: *тако е и бѣло* Ол, ДП, На, *и не знаш* Ба, ГМ, Лу, *није ни биѡ* ДП, *ни бѣло* ДП, Ко, При, Вод, *ни дошѡ* Ол, *ни почѣли*.

9) Уобичајено је и преношење са прилога *пола* у конструкцијама: *гѡдна и пѡ* Ол, *гѡдну и пѡ* ДП, *ни пола* Со, *ѡд пола* Ол, *пѡ пола* Поп и сл., а рјеђе су потврде овог типа преношења са неког другог прилога: *и горѣ* ми Ко, све *гѡрѣ и горѣ* ДП.

10) Забиљежено је преношење на општу замјеницу која и није права проклитика, али само у вези са именицом *ноћ*: *свѹ ноћ* Ст, Ко, по *свѹ ноћ* Стр, *свѹ ноћ* ѡшѡ Ол, Стр, те један примјер преношења на неодређену замјеницу: *нѣки дѡн* Ол.

109. Ново преношење акцената подразумијева преношење акцената силазне интонације који су се на проклитици остваривали као краткоузлазни. Овакав тип преношења остварује се у сљедећим случајевима:

1) Са облика једносложних и двосложних именица м. рода на једносложне проклитике:

ѡд бега Чу, *и брат* ДП, *кѡд брата* Лу, *ѡт круа* ДП, *бѣз љѣба* Чу, *зѡ прст* Ол, *уз рат* Ко, Ст, Ол, На, *дѡ рата* Ко,

на грѡп ГМ, Бр, *на збор* Стр, Ба, Ге, Ко, Со, *ѡд мѣнѡ* Стр, *у млинима* Со, *пѡд сач* ГМ, *у трап* ГМ.

Узлазни акценат остварује се на проклитици испред двије именице из Даничићевих категорија *враг-врага* и *стриц-стрица*: *на пѹт* По, *за репове* Лип (СА: 57).

Овај тип преношења остварује се и са двосложних именица м. рода: *пòд амбар* Лу, *на Драгн"ћ* Ол, *у Драгн"ћ* ДП, *у ђавла* Ст, *у клепет* ДП, *у Тра̄вник* Бр,

као и са тросложних форми у зависним падежима једнине или множине: *у амбарма* Чу, *òд бубрег̃а* Лу, *на Драгн"ћу* Ол, ДП, Ге, *у Драгнићу* Ге, *òд Јокића* Чу, *òд љекòв̃а* Поп, *кòд Максима* ГМ, *пòд појасом* ДП, *у Тра̄внику* Ол, *ò-Тура̄ка* На, *у Чарда̄ку* Со, *за чо̄еком* Ол, *ò-четника̄* Ко Ге,

те са тросложних личних именица: *из Бабића* На, *у Бабиће* На, *у Буковац* Ол, *у Буковцу* Ол, *из Љољића* Ко, *у Мркоњћ* Чу, *из Мујића* На.

2) Акценат се преноси и са једносложних и двосложних именица ср. рода: *у дну* ДП, *пòд житом* Чу, *бès ко̄ла* Чу, *на љето* Чу,

за здравље Стр, *на сунцу* Чу, *у сунце* Ко,

ò-дрвета Стр, ДП, Поп,

из њедара̄ Стр,

а сасвим је уобичајено и преношење са тросложних именица: *из Гѣрзова* ГМ, *кòд гове̄да* Со, *òд Бур̃ђева* Чу, *на Бур̃ђево* По, *ò Бур̃ђеву* Ол, Чу, *прèд Бур̃ђево* Чу, *у Језеро* Ко, *у Језеру* Ко, Лу, *òд кољена̄* ДП, Ге, *у Лубово* Лу, *у Лубову* Лу, *и Ш"нова* Ол, Ко, ГМ, *у Ш"ново* Ол, Ст, ГМ, Ба, Ко, Во, *у Ш"нову* Ол, Ст, ГМ, Чу, Со, Поп, Лу, На, Во.

Забилежене су и потврде преношења са три именице *pluralia tantum* које имају узлазни акценат: *за вратима* Ст, *за лѣ̃жа* Ол, На, *на лѣ̃жа* Стр, *на лѣ̃ж"ма* Ст, Со, *ни̃з лѣ̃жа* Чу, *у плу̃ж"ма* Ол.⁴⁵

3) Уобичајено је преношење акцената на једносложни приједлог са двосложних именица које се мијењају по 3. промјени или са њихових тросложних форми у зависним падежима: *у азни* Во, *ни̃ баба* ДП, *бèз баб̃е* Ол, *у бањи* Ол, Ге, *у Барама* Ге, *и ватра* Бр, *и*

⁴⁵ Преношење акцента у везама приједлога и именица *pluralia tantum* у духу је говора ливањско-дувањског говорног типа (Рамић 1999: 350).

ватру Бр, на ватру Ко, у ватру Чу, од вунѐ Чу, кòт кра̄ва̄ ГМ, òт кише̄ Ол, Стр, Чу, òт кожѐ Поп, Чу, бѐс кра̄вѐ ГМ, пòт крушкòм Во, на кућама ДП, пò кућама Ол, у кућама Чу, дò куће Ге, за куће Стр, ùс куће Ол, Стр, ДП, Ге, На, Во, При, Вод, кòт куће Ст, Ол, ДП, òт куће Во, у кући ГМ, Стр, Ге, пòт кућòм Стр, прèt кућòм Ол, ДП, ГМ, Во, за кућу Чу, прèt кућу Ол, ДП, Ге, Лу, На, При, у кућу Ол, ДП, Чу, При, Вод, ùс кућу ДП, Бр, Вод, у њивама Чу, на њиве Чу, ùс Пље̄вѐ Ол, Ко, у Пље̄ву Ол, ò слави По, за славòм Ст, Чу, за славу Ол, Ко, На, на славу Ст, Лу, на слами Чу, у сјечи Ол, у соби Поп, На, сà стокòм Поп, ò-теткѐ Стр, На, ù ха̄ћа Лу, за ха̄ћòм ДП, прè-ха̄ћòм Стр, кò-цурѐ Ол, у итали Ол, Бр, у италу Стр, ù-шум̄а На, у шумама Ол, у шуми ГМ, Стр, пòт шумòм Поп, крò-шуму Ол, Со, у шуму Ол, При, Вод,

пò Ба̄чкòј По, у ба̄иши Ол, у ба̄ишу Ол, ДП, за ма̄јку Ко, ù-Ступ̄нѐ Ол, ГМ, у Ступ̄нòј Ол, Ко, Лу, у Ступ̄ну Лу, кò-црквѐ ДП, ò-црквѐ Стр, у цркви Стр, прè-црквòм Стр, у цркву По, Бр, пò шкòлама Стр, ù-шкòлѐ Со, Вод, у шкòлу Ол, ДП Бр, Ко, Во, При,

на мат̄ер Лу, кòд матерѐ Бр, При, Вод, кра̄ј матерѐ Бр, ù мати Лу,

а нешто је рјеђе преношење с оваквих тросложних именица: на баб"не Ге, Ко, Во, за год"ну ДП, у за̄други На, у за̄другу На, у ка̄рлице Бр, ӯз ограду Чу, на опитини Стр, у опитини Чу, у опитину Бр, у планину Чу⁴⁶, бѐс потребѐ Ол, у Прибел̄у Лу, дò прòславѐ Ол, у пӯнцу Ко, ù свекр̄ва ДП, прèд свекр̄вòм Бр, сà свекр̄вòм При, Вод, на ул"ци ГМ.

4) Потврђено је и преношење са четворосложних форми именица сва три рода: у баб"нама Ко, у Бабић"ма На, у Витороги Бр, на Гр̄бав"ци Чу, дò Мр̄ко̄љћа Ол, у Мр̄ко̄љћу Лу, у Прибел̄џима То.

5) Преношење акцента са именица свих родова на двосложни приједлог, и то на његов посљедњи слог, познато је и у овим говорима: испòт кра̄вѐ Ол, више̄ кућа̄ На, изнàт кућа̄ Лу, окò кућа̄ Поп, више̄ куће̄ ГМ, На, Во, испрèt куће̄ Ол, Лу, окò куће̄ Ол, прекò куће̄ Лу, На, прекò лѐта Ге, Лу, изà рата Чу, окò црквѐ Стр, прекò шумѐ Лу.

⁴⁶ Са ове именице из Даничићеве категорије *бр̄зина-бр̄зинѐ* (СА: 10–11) требало би да се оствари стари тип преношења.

6) Бројне су потврде за преношење акцената са облика личних замјеница на једносложни приједлог, те на везнике *и* и *ни*, за које би се могло рећи да се остварује са великом досљедношћу: *кòд мене* Ол, Бр, Чу, *на мене* Ст, *òд мене* При, Вод, *и мени* ГМ, *и ти* Ко, *кò-тебе* Ст, *бèж њега* ГМ, *зà њега* Бр, *и њега* По, Бр, *и́ж њега* Со, *кòд њега* Лу, *на њега* Ко, *òд њега* ГМ, Бр, Ко, Лу, *и њему* Ст, *ни њему* Ст, *ò њему* На, *у њему* Поп, *зà њим* Ол, *са њим* Чу, Со, На, *и́ж њè* Поп, *кòд њè* ДП, Со, *крај њè* Со, *òд њè* Ст, Поп, На, *пò њу* Стр, *у њò* Чу, *и њòзи* Ол, Бр, *на њòзи* Бр, *у њòзи* Стр, На, *са њом* ГМ, Ге, *и њу* ГМ, На, *кòд нас* Ол, Поп, *кòд наске* Ко, *зà нас* ДП, *òд нас* Стр, *у наске* Стр, *зà нами* Со, *пò нама* На, *прам нами* Ол, *òд вàs* ДП, *раз вàs* Ге, *зà њима* Ол, Со, *пòд њима* Стр, *прам њима* Ол, *прèд њима* Ге, *са њима* Ол, ДП, Ге, Со, Чу, Поп, *кòд њи* Стр, Ст, *на њи* Ст, *òд њи* Бр, *у њи* Ст, *и себе* По, На, *и себи* ГМ, *на себи* ДП, *òд себе* При и сл., а није ријетко ни преношење на двосложни приједлог са ових замјеница:

изà мене Со, Во, *окò мене* Стр, ДП, Ко, Со, *изà њега* Чу, *испòд њега* Бр, *окò њега* Стр, *више њè* Во, *испрèд њè* Поп, *окò њè* Бр, *прекò нас* На, *окò наске* Ко, Ге, *међу њима* Лу, *више њи* Во, *изà себе* Ол, *окò себе* Со, Во.

Само једна потврда забиљежена је за преношење акцента са именичке замјенице *ко*: *зà ког* Стр.

У овим говорима сасвим је уобичајено преношење у проклитичко-енклитичким везама, познато и у другим говорима (Ивић 1985: 137, Петровић 1973: 106, Драгичевић 2007: 355), код којег се на једносложној проклитици остварује дугоузлазни акценат: *за́ ме* Ге, Во, При, Вод, *зг̀рми́ на́ ме* ДП, *порúчи́о по́ ме* Стр, Ко, ГМ, *глèала у́ ме* ГМ,

за́ те Ко, *на́ те* Ол, ГМ, *до́ћ по́ те* Стр, *у́ те* Лип,

за́ њга дошла Стр, удавала ћèр *за́ њга* Стр, чýла си *за́ њга* Бр, *на́ њга* ДП, *у́ њга* Ге, Бр, *уза́ њга* Стр,

на́ се Ге, Со, а понекад се такав акценат остварује и на једносложној проклитици испред неких пуних замјеничких облика (Драгичевић 2009: 295): *за́ њи* Стр, Ге, На, *на́ нас* Ба.

7) Редован је овај тип преношења акцената са придјевских замјеница, придјева и редних бројева на приједлоге: *за мога* ДП, *код мог* оца При, Вод, *у мога* стрица На, *у мом* селу Ст, *у моме* селу Бр, *испод наше* њиве Во, *у нашој* кЋи Со, *у нашој* цркви Бр, *у нашу* кућу Чу,

из ове Стр, *од овије* Стр, *за оно* Стр, Стр, *од онога* Ол, *за тога* Ге, *ис тога* ДП, *о-тога* Стр, ДП, Поп, Ге, *у тој* школи Ол, *о томе* По,

од Бање Лүкe ДП, *за Бању* Луку Ко, *у Бањој* Лүци На, *у Бању* Лүку ДП, Ге, На, *на горњи* спрат Стр, *на горњу* страну Ол, *у Доњим* Мјјцићима ДП, *у Бурђевој* кЋи Ол, *и-Жижинe* стране Ко, *у задње* вр'јеме Ге, *за Мали* Бџж'ћ Лу, *на Мали* Бџж'ћ Стр, Ко, *на Малу* Господину Стр, *око* Митрова Лу, *за младе* Бр, *код Новок* Сада Лу, *у Црне* в'р'ве Ол, *у Црном* Вру Ол,

од друге На, *у друге* Стр, *по други* пут Ко, једно *за друге* Ол, *у друге* Чу, *иза другега* Ге, *на другој* Чу, *на другу* Чу, *у другу* Ко, *у седми* ГМ,

а потврђено је и преношење са придјевске замјенице и придјева на везник *и*: *и њи'ове* Лип, *жив* и *здрав* Бр, *живи* и *здрави* Ол, Чу.

8) Акценат се на проклитику може пренијети и са прилога: *од ондак* Стр, *од сада* Ол, *и горе* Ол, *и доле* Ол, *и онда* Лип, *и прије* Ол, ДП, *и сад* Ол, *и сада* Ол, ГМ, Стр, Лип, Чу, Ге, Лу, На, Во, *тад* и *тад* Стр, *ни туј* Ко.

9) Преношење акцента с глагола у презенту на негацију „доследно је у свим штокавским говорима са четвороакценатским системом“ (Николић 1970: 52). Ово су само неке од бројних потврда у говорима околине Шипова:

не бацйиш Ол, ДП, *не буде* Ол, Ст, ДП, *не будеш* Стр, *не види* Ол, Лу, *не в'диш* Ст, *не волим* Ге, *не гледа* ГМ, *не гледају* ГМ, *не даднe* Ол, *не дају* Лип, Ге, Ко, *не дође* ГМ, *не жалим* Чу, *не зна* Ол, Ва, *не знају* Ол, *не знам* Ол, ДП, Бр, Чу, Ко, ГМ, Лу, *не знамо* Ол, ДП, *не знаш* Со, Лу, *не иде* Ко, *не идемо* Ол, *не једeм* ГМ, *не кажeм* ДП, *не мислиш* ДП, *не могу* Ол, *не носe* Ол, *не ода* Ол, *не пaнтe* Ст, *не плаћи* ДП, *не плаћа* ДП, *не плаћаm* Ол, *не ради* Ол, Поп, *не радиш* Ге, *не сјeда* По, *не славим* Стр, По, Ко, *не см'јeм* Ол, *не спаваиш* Ол, *не треба* ДП, *не*

умрѣш Ко и сл., а потврђено је и преношење са глагола на везник: *ѿ не знаѿш* Лу, *ѿ није* Ол, *ѿ рекнѣ* Ол, *ни знали* Ге, *ни мислила* ДП, *ни падало* Ге, *да будѣ дѡни́о* Стр, те преношење на рјечцу *нека* у 3. лицу императива: *нѣк идѣ* Ол, ДП.

10) Није необичан нови тип преношења акцената на општу замјеницу⁴⁷ (Драгичевић 2009: 295): *свѣ петеро* Стр, *свѣ троје* ГМ, *свѣ чѣтри* Ст, *свѣ нѡћке* Стр (у т. 108 под 10 наведене су потврде и са краткосилазним акцентом на овој замјеници), те преношење на број на којем се остварује дугоузлазни акценат: *двѣ пѹтѧ* Ол, ГМ, *двѣ пѹт* Ко, Поп, *двѣ сѧта* Ол, Ст, *двѣ-три* Ст, *три дѧна* Ст, *три пѹт* Поп, *стѡ марѧкѧ* ДП.⁴⁸

110. Преношење акцената на проклитику факултативна је појава и у овим говорима, тако да се могу чути непренесени акценти на једносложним или вишесложним именицама, придјевским замјеницама, придјевима, бројевима и код понеких глагола: *у бѧњу* Ол, *од бѣза* Чу, *за блѧго* Ол, *за брѧта* Стр, *од брѧта* Стр, *за вѡјску* Поп, *од вѹнѣ* Чу, *код гѧздѧ* Ол, *за гѡдну* ГМ, *за гѡсте* Ге, *од грѧда* Стр, *и дѧн дѧњѧ* Стр, *о-дрѣвета* Ге, *за зѧму* Ге, *од јѹтра* Ол, *преко клѧдѣ* Ол, *от кѡжѣ* Чу, *от крѧвѧ* ДП, *на крѧј* шпѡре^ата Стр, *на крѹг* Ол, *кот кѹма* Ол, *за кѹћѣ* Стр, *за лѧче* Ол, *на лѣђа* Ко, *на лѣђма* ГМ, Ко, *без мѧјкѣ* ГМ, *без мѣса* Ол, *за мјѣсѣц* дѧнѧ Лип, *код мѡста* Ол, *за нѡћ* Ол, *на пѧво* Ол, *у пѣсима* Бр, *на пѹт* На, *на рѡг* Стр, *кот свѣкра* Ол, *кроза сѣло* Ол, *за слѧву* Ол, Ге, *на слѧми* Ге, *за стѡку* Ст, *и-Стѹпнѣ* ГМ, *о-тѣткѣ* ГМ, *испо-цѣрквѣ* Ол, Стр, *код цѣрквѣ* Стр, *на чѣсму* ГМ, *у штѧлу* Стр,

из Гѣрзова Ге, *у Гѣрзову* Ге, Со, *на Дрѧгнић* Ге, *бес пѡтребѣ* Ол, *на прѡславу* Ол, *на сѧхрану* Ол, *у Шѧпову* Ол, По,

по мѡм Лип, *од нѣкога* По, *кот свѡг стрѧца* Ол, *од свѡг дрѹга* Ол, *у ѡвѡ вр^нјѣме* По, *у ѡнѡ зѣле^анѡ* Стр, *у тѧј кѧзан* Ге,

⁴⁷ Овакво преношење може се чути и у говору млађих становника Шипова.

⁴⁸ Проф. Мирослав Николић сматра да је ова појава типична особина југоисточног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (Николић 1991: 41), док проф. Драгичевић у једном од новијих радова закључује да је њен ареал „знатно шири“, јер бројни радови показују присуство оваквог преношења акцената и у говорима јекавског сјеверозапада (исп. Драгичевић 2007: 355 у напмени под текстом и тамо наведену литературу).

Ст, Чу, *сва̋к* ДП, Ге, Со, *стри̋ц* Чу, Ко, На, Поп и сл. Именица *бик* иде и у категорију *рѣб-рѣба*.

113. Акценатској категорији *бѣг-бѣга* Стр (СА: 23–24) припадају: *бѣг* Стр, По, Чу, Ко, ДП, *брѣд* Стр, *гно̋ј* Стр, *кра̋ј* Стр, *крѣв* Ко, Чу, *мѣд* Ст, Стр, *мо̋ст* Ол, *но̋с* Ст, Стр, *по̋ст* Стр, ДП, По, *ро̋в* Бр, *ро̋г* Стр, Ге. Именица *крѣв* Ко, Чу у ген. једн. може имати и краткоузлазни акценат: *крѣва* Ст.

Именица *дом* изговара се и са дугосилазним и са краткосилазним акцентом: *до̋м* Ст, Со, Лу, *до̋м* Со. У ген. једн. може се јавити и краткоузлазни акценат: *до̋ма* Ст.

Именице *вр̋х* Стр и *сто̋* ДП припадају групи од неколико именица са краткоузлазним акцентом у зависним падежима (СА: 23–24).

Именица *гост* припада овом акценатском типу као код Даничића, али и типу *рѣк-рѣка*: *го̋ст* Ст према *го̋ст* По.

114. Типу *рѣк-рѣка* (СА: 24–25) припадају: *бѣз* Ол, Стр, ДП, *бра̋т* ГМ, Стр, ДП, Бр, Ко, *гр̋а* Ол, Ст, Стр, ДП, *ди̋д* Ол, Ст, Стр, Лип, *дла̋н* Ст, *зе̋т* Ст, ДП, Ге, *кли̋н* Ст, *крӳ* Ол, Стр, ДП, *ла̋н* Стр, *ље̋б* Ол, ГМ, Стр, Лип, *ми̋ш* Стр, *нр̋ст* Ол, *рѣк* Ст, *ра̋т* Ол, Ст, Стр, ГМ, Лип, ДП, Ге, Ко, Со, Поп, *сва̋т* Ст, *си̋р* Ол, ДП, Ко, *то̋к* Ол. Именица *кру* забиљежена је у ген. једн. са дугосилазним акцентом: *крӳа* Ко.

Именице *плуг*, *праг* и *цар* припадају категорији *рѣб-рѣба*, а не *рѣк-рѣка* као код Даничића (СА: 25): исп. *плӳга* Стр, *пра̋га* Ст, *ца̋ра* Ст. Именица *лан* припада и овој категорији али и категорији *рѣб-рѣба*.

115. Акценатском типу *рѣб-рѣба* (СА: 25–26) припада: *би̋к* Стр, *ве̋ш* ДП, Ге *гр̋м* Стр, *грѣб* ГМ, Бр, *збѣр* Ге, *ко̋њ* Ол, Стр, *кр̋ст* Лип, Стр, *ла̋н* Стр, Чу, *по̋н* Стр, ДП, *са̋ч* ДП, *сно̋п* Ко, *тра̋п* Ол, ГМ, *трѣп* Ко, *џѣп* Стр и сл.

У инстр. и лок. мн. именица *коњ* понекад се јавља са краткосилазним акцентом: *са кѹњма* ДП, Ге, *кѹњ"ма* ГМ, *на кѹњ"ма* Со, *с кѹњ"ма* Ко, Со (в. Драгичевић 1999: 301), а не са краткоузлазним као код Даничића.

Именица *вѹ* (< вѹл) Стр, Чу, Ко као код Даничића иде у тип *рѹб-рѹба* (СА: 25).

О акценту неких вишесложних именица мушког рода

116. Типу *бáрут-бáрута* (СА: 26) припадају: *зѣјтен* Стр, *рѣцель* Ол, *сѹбет* Ст, а типу *брáвац-брáвца* (СА: 26–27) припадају: *врáбац* Ст, ДП, Со, Чу, *квáсац* ДП, *лáнац* ДП, Чу, *чáнак* Стр, *чвáчак* Ол, Стр. Именица *чанак* чешће има другачији акценат по типу *кѹнац-кѹнца*: *чанак* Стр, Ко, Чу, При.

117. Акценатском типу *Душан-Душана* (СА: 28–29) припада: *Бѹжић* Стр, Бр, Чу, ДП, Ге, *Душан* ДП, Чу, *јѣлек* Стр, *кáјмак* ДП, *кѣтен* Стр, *кѹпус* Стр, ДП, *кѹруз* Ол, Стр, ДП, *лѣмеш* Стр, *тѣрлук* Стр, *Ускрс* Стр, *чѹбан* Ст, Стр.

Именица *чѹвјек* понекад има акценат у зависним падежима као код Даничића (СА: 32): *чѹѣка* При, *чѹѣку* Чу, али се чешће чује *чѹѣка* Ге, Ко, Чу, ГМ, Во, *чѹѣку* Ол. Исти акценат има и лок. мн. у *Шатѹру* Бр (исп. Петровић 1973: 20).

118. Типу *кѹсац-кѹсца* (СА: 29–30) припада *јѣчам* Чу, При, Вод, *мѹмак* Ол, ДП, Бр, *ѹвас* Стр, *ѹгањ* Бр, *ѹтац* Стр, ГМ, Бр, Ге, *чѹбар* Стр.

Именица *нѹвац* Ст, По, не иде у акценатски тип *кѹнац-кѹнца* (СА: 31) као код Даничића.

119. Акценатском типу *вјѣтар-вјѣтра* (СА: 33) припада: *вáкат* Стр, *лйтар* Стр, *пѹнак* ДП, *чѹнак* Стр. Овом типу припада и именица *свѣкар* Стр, ДП, Ко, ГМ, у групи од неколико именица које имају краткоузлазни акценат у зависним падежима (*свѣкра* Ол, ДП, Ко, Лу,

свѣкру Ол, Ко), с тим што понекад и номинатив у овим говорима има краткоузлазни акценат *свѣкар* ДП.

120. Акценатском типу *завој-завоја* (СА: 34, 46) припадају: *лопѡв* Ст, Лип, *пѡвој* ДП, Чу. Именица *завој* Ст забиљежена је само у лику без дужине, а и именица *пѡвој* Ст може се, такође чути без дужине.

121. Акценатском типу *војник-војника* (СА: 35) припада: *бѡрдѡк* ДП, *бѡнѡр* Стр, ДП, Бр, Ге, *гѣрдѡн* ДП, Ол, *зѡбѡн* Стр, *кѡлѡч* По, *пѡсуљ* Ге. Може се чути и акценат *бѡнѡр* ДП.

122. Типу *нѣћѡк-нѣћѡка* (СА: 36–37) припада: *мјѣсѣц* Ст, Стр, Во, *сѡѡѡк* ДП Стр, *стѡжѡк* Стр, *фрѡтѡљ* Стр, *чѡрдѡк* ДП. Риједак је Даничићев акценат у *мјесѣцу* На.

Акценат дат. мн. *четниѡцѡма* Ге, одговара Даничићевом *комаѡдима*, *динаѡрима* (СА: 37)

123. Акценатском типу *дјѣвѣр-дјѣвера* (СА: 38) припада: *грѣбѣн* ДП, *дјѣвѣр* Стр, Ол, Чу, Ко, ДП, Бр, Ге, Со, На, Во, *ѡрѡз* Стр. У множини се може чути нагласак *дјевѣрѡвѡ* Бр, Во, *дјевѣрѡвима* Бр, *каменѡвѡ* Со, *орѡзѡва* Стр (СА: 37–38) уколико се именице јављају са проширењем.

124. Од именица м. рода које се завршавају на -а акценатском типу *глава-главѣ* (СА: 2, 4–5) припада: *баѡбо* Стр, акценатској категорији *књѡга-књѡгѣ* (СА: 2, 8) припадају именице *гѡзда* Ол, Стр, *ћѡћа* Ол, а типу *праѡда-праѡдѣ* (СА: 5–6) припада: *шѡра* Лип.

125. Код тросложних именица забиљежен је и Даничићев акценат ген. мн. *пријатѣљѡ* Лип (СА: 42). Чешће су у употреби ликови *Бѡоград* Ол, Ст, ГМ, Лип, у *Бѡограду* ГМ, Лу, Со, а рјеђи је Даничићев акценат *Бѣѡград* Ол, Стр, (СА: 44). Забиљежени су и ликови *килѡметра* Стр, Чу, Во, *килѡметѣра* Поп (СА: 50–52).

126. Двосложна лична имена и хипокористици чувају дугоузлазни акценат у свим падежима осим у формама вок. једн.: *Бѡѡжо* Ст – *Бѡѡжѣ* – з *Бѡѡжѡм* Ко, Со, *Бѡро* Ст – код *Бѡрѣ*

Ст, *Вла́до* – *Вла́дѣ* – *Вла́ду* ДП, *Ђуро* – *Ђу́рѣ* Ст – *Ђу́ру* Ол, *Јово* Ко – код *Јо́вѣ* Ол – *Јо́ви* Ко, *Ми́ле* Ол, Ст, ДП – *Ми́ли* Ол, *Не́ђо* – *Не́ђѣ* Ст, Лу, *Осто* – *Остѣ* Ст, Лу, *Пе́ро* – *Пе́рѣ* Ол, Ко ГМ, Лу – *ус Пе́ру* Со, *Ра́де* Стр – *Ра́дѣ* Ст, *Ри́сто* Лу – *са Ри́стѣм* Лу – *за Ри́сту* Лу, *Си́мо* – *Си́мѣ* Поп (СА: 85). Вокатив редовно има дугосилазни акценат: *Бо́жо* Ст, Стр, *Бо́ро* Ст/*Бо́ре* ДП, *Вла́до* По, *Ђуро* Ст, Во, *Не́ђо* Ст, Во, *Јово* Стр, *Ри́сто* Ст/*Ри́сте* Ст, *Си́мо* Ст, Во.

127. Уобичајено је *Ве́лко* – *Ве́лка* Ст, *Го́јко* – *Го́јка* Ст, Со, *Жа́рко* – *Жа́рка* ГМ, *Сла́во* – *Сла́вка* Ол, Бр, док су непознати ликови са дугоузлазним акцентом (исп. СА: 86).

Именице средњег рода

128. Типу *ви́но-ви́на* (СА: 61) припадају: *вра́та* ДП, *ле́ђа* Ко, *мл"јѣко* Ол, Со, Лу, ДП, При, *пре́ло* Ол, Лип, *су́кно* Ол, ДП, Ко, Со.

129. Акценатској категорији *ме́со-ме́са* (СА: 62–63) припадају: *бла́го* Ол, ДП, Бр, Ко, *гво́жђе* Ст, *гро́жђе* Ст, *здрáвље* Ол, По, *зла́то* По, *ко́ље* Ол, *ме́со* ГМ, Лип, Бр, Ко, Поп, *пру́ђе* Стр, *сје́но* Ол, Стр, *су́нце* Ол, Стр, Лип, *тру́ње* Ол, *у́ље* Ст, Стр, По, Ко. Именице *грожђе* и *уље* у овим говорима одговарају и типу *ѿко-ѿка*: *грожђе* Ст, Стр, *у́ље* Лип, ДП, *на у́љу* ДП.

130. Акценатском типу *се́ло-се́ла* (СА: 63) припада: *во́ђе* Чу, *пе́ро* Ст, *прса* По, *се́ло* Ст, Ол, ДП, Со, *ѿѿкло* Ол. У неким множинским падежима именице *село* могућ је двојак акценат⁴⁹ – Даничићев краткосилазни: *се́ла* Ст, ДП, *по се́лима* Ст, Ол, По, или краткоузлазни: *се́ла* Ол, *се́лима* Ол, док је у ген. мн. забиљежено једино Даничићево *се́ла̄* Ст, Ол. Говори се *плѣћа* ГМ и *плѣћа* ГМ.

⁴⁹ Овакви дублети забиљежени су и у Србијанском Полимљу (Николић 1991: 116), у Ужичкој Црној Гори (Марковић 2011: 389), те у ужичком крају (Лончар Раичевић 2015: 86).

131. Као *ѡко-ѡка* (СА: 64) изговара се и: *брѡино* Чу, Ге, *брѡдо* Ст, Стр, *жѡито* Ст, Ол, Стр, ДП, Чу, Ге, Ко, *звѡно* Стр, *кѡла* Поп, *љѡто* Чу, *мјѡсто* Ст, Ол, *ѡко* Стр, ДП, *пѡље* Ст, *срѡце* Стр, Чу, Ге, Ко, При, Вод, *стѡдо* Стр.

Неке именице из ове категорије у ном. и ак. мн. могу имати Даничићев краткоузлазни акценат: *брѡда* Стр, Лу *жѡита* ДП, *звѡна* Стр, Со, *нис пѡља* Со, али је забиљежен и краткосилазни акценат: *брѡда* Ст, *пѡља* Ст, *жѡита* Ст. У формама ген. мн. јавља се двојак акценат: *брѡѡ* Ст, *жѡѡта* Ст, *звѡѡна* Ст, *пѡѡља* Ст. У синкретичним падежима множине такође је присутно колебање: *брѡдима* Ст, у *врѡлима* Со, *жѡѡтима* Ст, *пѡѡлима* Ст.

132. Од неједнакосложних именица акценатском типу *јѡгње-јѡгњета* (СА: 72) припадају: *дрѡво* Ол, ДП, Чу, *ѡме* ДП, *јѡње* Стр, Чу, Бр, Ге, Лу, *јѡре* Стр *кѡњче* Ол, Стр, *крѡме* ДП, *сјѡме* Стр. Именица *кѡњче* код Даничића има краткоузлазни акценат (СА: 72).

133. Даничићевим акценатским типовима одговарају *гѡдѡиште* Ба, ГМ, *кѡсѡиште* Ол, Стр, *куѡиште* Стр, *ѡгњѡиште* Стр, ДП, Ге, Бр, Со, Чу, ГМ, Во, *сѡрѡиште* Стр, Бр, Чу, а не одговарају *бѡнѡиште* Стр, *двѡрѡиште* ДП, Со, Во.

Именице женског рода

134. Акценатском типу *глаѡа-глаѡѡ* (СА: 4–5) припадају: *војска* Стр, Со, *гаѡа* Стр, *глаѡа* Ст, Бр, Ол, *ѡѡша* Ко, Лип, *зиѡа* Стр, Лип, *зоѡа* ГМ, *каѡта* Стр, ДП, *краѡа* Стр, *куѡа* ДП, *маѡја* Ст, Стр, *маѡјка* Стр, *прѡла* Ол Стр, *приѡа* ДП, *пуѡа* Бр, Чу, Во, *раѡа* Стр, Лип, *руѡа* Ол, ДП, *свиѡа* Ко, *страѡа* ДП, *тоѡрба* ДП, *траѡа* Ол, Чу, ДП, *шеѡпа* Стр.

Именица *баѡшча* има двојак акценат: *баѡшча* ДП, Чу, Ол, *баѡшчѡ* Стр, *баѡшчи* Ол, *баѡшчу* Ол, Стр, односно из *баѡшчѡ* Ол, *баѡшчу* Ол, Ст.

Дат. једн. именице *војска* најчешће гласи *војсци* Ол, Стр, Ба, Ко као код Даничића, а лок. једн. гласи у *војсци* Ол, Ко, Поп, Чу.

Дат. једн. именице *душа* има двојак акценат: Даничићев *дӳши* ДП али и *дӳши* Стр.

Именица *зми̋ја* Ол, Стр, припада овом акценатском типу, као и типу *зми̋ја-зми̋је̄*.

Именица *о̋вца* ДП, Чу, Стр, као код Даничића припада категорији *гла̋ва-гла̋ве̄*, али може да има и дугосилазни акценат: *о̋вца* Стр, Со, *о̋вцу* Стр, Чу, Бр, ГМ, Со, На.

Именица *ри̋јека* у ак. једн. има дугосилазни акценат као и многе друге именице ове категорије: *р̋̊јеку* Ол.

Ак. једн. именице *торба* може имати дугосилазни акценат *то̋рбу* Бр, уз чешћи дугоузлазни *то̋рбу* Ба, ДП, Чу (СА: 5). Ном. мн. *то̋рбе* Ол одговара Даничићевим акцентима.

У ном. мн. забиљежен је Даничићев акценат *о̋вце* Ст, уз чешћи дугоузлазни: *ви̋ле* Чу, *је̋ле* Ст, *сви̋ње* Ст, *тра̋ве* Ст.

Форме синкретичних падежа понекад имају Даничићев краткоузлазни акценат: *гра̋нама* Чу, Во, *рӳкама* Ол, Стр, Ге, Чу (исп. Козомара 2016: 673), али је чешћи дугоузлазни: *о̋вцама* Ол, Ко, *сви̋њама* Бр, *на ст̋̊јенама* Ст, *у стра̋нама* Ст.

135. Типу *пра̋вда-пра̋вде̄* (СА: 5–6) припада: *ди̋жва* ДП, *ма̋јка* Стр, Стр, *стри̋на* Ко, *цр̋ква* Ол, Стр, ДП, Лу, *шко̋ла* Ол, ГМ, Со.

136. Акценатском типу *зми̋ја-зми̋је̄* (СА: 6–7) припада: *ба̋нка* ДП, Поп, *бе̋рба* Ол, *бӳва* Стр, *во̋да* Ол, Стр, ДП, Чу, Бр, Ко, Ге, ГМ, *дје̋ца* Ол, Стр, ДП, Чу, *е̋вта* Стр, *же̋на* ДП, Чу, Ко, *зе̋мља* Ол, ДП, Ко, Стр, Лу, *зе̋ра* ГМ, *зло̋ба* Ко, *зми̋ја* Ол, *зо̋на* Стр, *ко̋за* Стр, *ко̋са* Ол, Стр, ГМ, *ла̋мпа* Ге, *но̋га* Ол, Стр, *па̋ра* Ол, *се̋стра* Ол, ГМ, Стр, ДП, Бр, Ге, Ко, *че̋ла* ГМ. Именице *коса* (алат) и *сна̋ја* могу имати и краткосилазни акценат у ном. једн.: *ко̋са* Ол, *сна̋ја* Стр. У ак. једн. забиљежен је двојак акценат: *у го̋ру* Ст и *пред зо̋ру* Ст, а потврде једног или другог акцента ријетке су јер се у оваквим случајевима углавном акценат преноси на проклитику.

Ном. и ак. мн. овог акценатског типа углавном имају краткоузлазни акценат, а не краткосилазни као код Даничића (СА: 6–7): *зми̋је* Ст, *и̋гле* Ст, *ко̋зе* Ол, Во, *сӳзе* Ст, *че̋ле* Ст, а именица *бӳва* може имати и дугоузлазни акценат: *бӳве* Бр, Лу.

137. Акценатској категорији *књи́га-књи́гѐ* (СА: 8) припада: *ба́ба* Ол, ДП, *ба́шча* Ол, Стр, *ва́тра* Чу, *ви́иња* ДП, *во́дка* Ол, *во́на* Ол, Бр, Стр, ДП, Со, Чу, *и́зба* Стр, *ка́па* Стр, *ке́ва* Ол, *ки́иа* Ол, *књи́га* Бр, *ко́жа* Ол, *кра́ва* ДП, ГМ, *ку́ћа* ДП, Чу, Ге, Ол, Стр, ДП, *ма́ја* Стр, *му́ка* Ге, *њи́ва* ДП, *пи́та* ДП, При, Вод, *Пље́ва* Ге, *ну́ра* Ол, ДП, Чу, Ко, Со, *ри́ба* Ол, ДП, *сла́ва* По, Ге, *сла́ма* Бр, Чу, Ге, Поп, *со́ба* По, ДП, Чу, *со́фра* Стр, *сто́ка* Чу, *сту́па* ДП, *та́ра* ДП, *ти́ца* Ол, Стр, *ћу́та* Ст, *цу́ра* Стр, ДП, По, *че́сма* Бр, *иљы́ва* Чу, *иу́ма* Стр, *иу́па* Бр, Чу.

Именица *цима* гласи: *ци́ма-ци́мѐ-ци́му* Ст, Чу, Ко.

138. Од тросложних именица акценатском типу *ба́тина-ба́тинѐ* (СА: 9) припада: *гри́вина* Ол, *зу́бача* ДП, *је́трва* Стр, Бр, Ко, Во, *ку́чина* Ге, *ку́д^нља* Ол, Стр, *не́виста* Стр, *по́гача* ДП, *пре́гача* Стр, *си́нија* Стр; акценатском типу *ја́бука-ја́букѐ* (СА: 10) припада: *о́пута* Ол, Стр, *све́крва* Стр, ДП, Чу, ГМ, Лу, Ко; акценатском типу *ведры́на-ведры́нѐ* (СА: 11) припада: *вару́на* Стр Лип, *јече́рма* Стр, *ста́рина* Стр, Лип, Ко, *судби́на* ГМ. Забиљежен је и акценат *вру́ћина* Чу поред Даничићевог *вру́ћина* ДП.

Уобичајено је *на брзи́ну* Ст, *на вру́ћину* Ст, *у виси́ну* Ст, *у дужи́ну* Ст, *у шири́ну* Ст, уз једну форму са Даничићевим акцентом: *у пла́нину* (СА: 11), те колебање код именице *на ле́дину* Ст, *по ле́дини* Бр, Поп (исп. Козомара 2016: 673).

Осим Даничићевих алтернација у примјеру *љепо́та – ље́пото* Ст, уобучајено је да се каже *ста́рина – ста́рино* Ст, *та́збина – та́збино* Ст, *буда́ла – буда́ло* Ст.

139. Акценатској категорији *но́ћ-но́ћи* (СА: 79) припадају: *зо́б* Стр, *ко́ст* ДП, *кр̑в* Ол, По, *но́ћ* Лип, Бр, *пе́ћ* Стр, *ра́ж* Лип, *ће́р* ГМ.

Акценатској категорији *гла́д-гла́ди* (СА: 79) припада: *лу́ч* Ге, *ма́ст* ДП.

Именица *смрт* има акценат као код Даничића (СА: 80): *смр̑т–смр̑ти* Лип, При.

140. Забиљежен је и Даничићев акценат лок. мн. у младости Со, уз чешће потврде са краткосилазним акцентом на првом слогу: у жљости Ст, у млљости Ст, у рљдости Ст, у стљрости Ст (СА:81).

Акценат замјеница

141. У овим говорима готово су досљедне форме личних замјеница са краткосилазним акцентом: мѣне Ол, Стр, Ге, Ст, По, Ко, Во, При, Вод, мѣни Ол, Ст, Стр, Лип, ДП, Ко, Со, На, тѣбе ДП, ГМ, тѣби Ол, ДП, Ко, Бр, Ге, Во, њѣга Стр, Со, Ге, Ол, Бр, њѣму Ол, Ст, Стр, Лип, По, ДП, сѣбе Ст, сѣби Чу, Со, Стр, По, ДП, Ге, а сасвим су ријетке вуковске са краткоузлазним акцентом: мѣне По, њѣга Стр.

142. Прозодијски дублети уобичајени су код неких придјевских замјеница:

Посесивна замјеница њезин чешће има краткоузлазни акценат: њѣз̄ин Бр, Лу, ГМ, Со, њѣз̄^нна Бр, Ко, Ол, њѣз̄^нни Лип, њѣз̄^нно Лу, њѣз̄^нно̄га Со, њѣз̄^нно̄ј Стр, ГМ, њѣз̄^нном Лип, њѣз̄^нну Стр, а рјеђе дугоузлазни: њѣз̄ин ДП, Лу, њѣз̄^нна Ол, њѣз̄^нне На, њѣз̄^нне̄ Ол, њѣз̄ини На, њѣз̄^нном̄ Чу;

Упитно-односне замјенице јављају се у слjedeћим прозодијским ликовима: кѣ̄ја Ст, кѣ̄је Ол, кѣ̄ји Ст, кѣ̄јега Ст, чӣја Ге, чӣји Ст, чӣјѣг Ст, чӣјѣм Ст, те кѣ̄ји Ст, кѣ̄ја Ол, Стр, Ко, кѣ̄јег Ст, кѣ̄јѣм Ст, чӣји Ст, чӣјега Ст, чӣјѣм Ст;

Код показних замјеница овај и онај такође се јављају двојаки акценти – чешћи краткоузлазни: ђва̄ј Ол, Ст, ГМ, ДП, Со, ђво̄ Ол, Ст, Ге, Ко, ђво̄г На, Ст/ђво̄га Ол, ДП, Ге, ђвом̄е Ст, с ђвӣм Ст, ђвӣ Со, код ђвӣје Со,

ђна̄ј Ол, Ко, Ст ђно̄ Ол, Ге, Лу, Стр, ђнӣ Ол, у ђнӣма Ко, ђно̄га Ол, ГМ, ДП, ђноме Ол, с ђнӣм Ст,

ђва̄ Со, ДП, ђве̄ ДП, ГМ, Чу, ђвӯ ДП, Ге, с ђвом̄ Ге, на ђво̄ј Ол, ђна̄ Ко, ђне̄ Со, ГМ, Чу, ђнӯ Ол, Ст, ђно̄ј Ге, на ђно̄ј Со,

или рјеђи краткосилазни: *ѿво̄* Ол, Ко, По, *ѿвога̄* Стр, Ст, *ѿвоме̄* Ст, *са ѿвӣма* Ол, *ѿна̄ј* Ко, Чу, *ѿно̄* Ол, Чу, *ѿнога̄* Ст, *ѿноме̄* Ст, *ѿнӣма* Ко, *ӯна̄ј* ДП, *ӯно̄* ДП,

ѿва̄ ГМ, Ко, *ѿве̄* Стр, *ѿне̄* Ол, *ӯна̄* ДП, *ӯнӯ* Ге, *ӯно̄м* Ге.

Код истих замјеница са наставцима старих тврдых основа акценат такође може бити двојак: *са ѿвӣјем* ГМ, Ге, Со, *ѿвӣје* ДП/*ѿвӣје* Чу, те

ѿнӣјем Ол, Со/*ѿнӣјем* Стр, ДП, *ѿвӣје* Ол/*ѿвӣје* Ол, ДП, *ѿнӣје* Ол, Лу и сл.

У употреби су и дублети *свӣјӯ* Ол, Стр, *свӣјӯ* Стр, Лу, а понекад се замјеница *њихов* изговара са дугоузлазним акценатом: *њӣ'ѿв̄* Чу, *њӣ'ѿва̄* Ол.

Поред прозодијских ликова *кѿлка̄* Ол, *кѿлкӣ* ГМ, *кѿлко̄* ГМ, Бр/*кѿлко̄* Стр, ДП, Бр, Чу у Герзову се могу чути и ликови *вѿлике̄* Ге, *кѿлика̄* Ге, *кѿликӣ* Ге, *кѿликѿ̄* Ге.

Акценат придјева

143. Дистинкције између придјева одређеног и неодређеног вида чувају се у акценцима: *бӣјела̄* ГМ, *бӣјелӣ* Ол, *бӣјело̄* Стр, *бӣјело̄га* Стр, *бӣјелӯ* Ол, *б''јело̄г* Стр, Ге, *вѣл''ка̄* Ол, *гла̄днӣ* Стр, *де̄бела̄* Стр, *дѿбра̄* Ол, *дра̄го̄* Ол, *жӣве̄* Ге, *зе̄ленӣ* ДП, *лӣјенӣ* Стр, *лӣјенӯ* Стр, *ма̄ла̄* Лип, *ма̄ле̄* ГМ, *ма̄лӣ* Стр, *са ма̄лӣм* ГМ, *ма̄ло̄ме* ДП, *мӣла̄* Ко, *мла̄да̄* Ол, Лип, *мла̄дӣ* ГМ, *мр̄сна̄* ДП, *мр̄тва̄* ДП, *пѿсна̄* ДП, *пѿсно̄* ДП, *ста̄ра̄* Ол, Чу, *ста̄рӣ* Ол, ГМ, *ста̄ро̄га* Стр, *ста̄рӯ* Ол, *сӯве̄* Со, *сӯво̄* Стр, *сӯво̄г* Стр, Бр, ГМ/*сӯво̄га* Ге, *цѣлӯ* Стр *цр̄вен̄е̄* Стр, *цр̄на̄* Стр, Чу, *цр̄нӣ* Ол, *цр̄но̄* ГМ, у *чӣсто̄ј* Ге насупрот:

гѿла̄ Стр, *де̄бѣла̄* Ге, *дѿбра̄* Ол, ДП, *жӣва̄* Лип, *жӣво̄* Бр, *здра̄вӣ* Чу, *л''јѣна̄* Ол, ГМ, *лӯда̄* Стр, *ма̄ла̄* Ол, *ма̄ло̄* Ге, Со, *мла̄да̄* ДП, *мла̄де̄* Ол, Стр, *мла̄до̄* Чу, *мр̄ска̄* Стр, *мр̄снӯ* Ол, *мр̄тва̄* Лип, *пѿснӯ* Ол, *пра̄зне̄* Ол, *п̄уно̄* Ол, *ста̄ра̄* ГМ, *ста̄ро̄* Чу/*ста̄ро̄* Ко, *сӯва̄* Ол, *сӯве̄* Ол, *сӯво̄* Ол, *тӯпо̄м* Ол, *цр̄вѣна̄* Стр, *цр̄но̄* Ол, Стр, Бр, *цр̄нӯ* Стр, *чвр̄сто̄* Ол.

144. Обично се говори *Свѣти* Ар̄анђел ГМ, *Свѣто̄г* Ар̄анђела По, На, *Свѣти* В̄асилије Ол, Лу, *Свѣти* Димитрије ГМ, *Свѣти* Ђурађ Со, *Свѣто̄г* Ђурађа Ко, Со/*Свѣто̄га* Ђурађа Со, *Свѣти* Илија ГМ, *Свѣто̄г* Илију ДП, *Свѣти* Јд̄ван Ко, *Свѣто̄г* Јд̄вана Ба, ГМ, Лу, *свѣта* нѣд^нљо ДП, *свѣте̄* нѣдлѣ Бр, *Свѣто̄г* Николѣ Лу, *Свѣту* Пѣтку ГМ, на *Свѣто̄к* Саву Бр, *Свѣти* Стѣван Ол, *свѣте̄* тајнѣ По, а рјеђи је Даничићев акценат *свѣти* (СА: 212): *Свѣто̄г* Илију ДП, *свѣта* нѣд^нљо Ол, *свѣте̄* ми нѣд^нлѣ Стр, *Свѣти* Никол^ала ГМ, *Свѣти* Стјѣпан Лип, *свѣти* храм По.

145. Придјеви *горњи* и *доњи* нешто се чешће изговарају са узлазним акцентом: *гórњи* Лип, Бр, *Гórњи* Мјуџићи ГМ, *до́ње* Ол, у Мјуџиће *До́ње* ГМ, *до́њи* Ол, Бр, Со, *До́њим* Мјуџићма ГМ, з *гórњу* и *до́њу* стра̄ну кѹће Ге,

а рјеђе под силазним као код Даничића (СА: 216): *гórњo* Бр, *Гórњи* Вакуф Ст, *До́њи* Вакуф Ст, При, Вод, *до́њи* вѣш Стр, Ст, *до́њo* Бр.

146. Говори се *јѣчмени* ДП, *јѣчменōг* Во/*јѣчменōга* На, *ср̄чани* Ст, али *кр̄итѣни* Лип, Ст, *ср̄чани* ГМ, *црквѣни* Лип, Ст, *црквѣно̄* Стр (СА: 218).

147. Уз чешће Даничићеве ликове: *др̄венā* Чу, *др̄венē* Стр, Ко, Чу, ГМ, *др̄вени* Стр Ол, Ко, Чу, Поп, *др̄венō* Чу, Чу *др̄ве^ани* Ол, Стр, *др̄ве^аним* Стр, *др̄ве^ано̄* Стр, Чу, *др̄ве^ано̄га* Стр (СА: 219) може се чути и: *др̄ве^ана̄* Стр, *др̄венē* Стр, ДП, Ге, *др̄вени* Ге.

Уобичајено је да се каже *ба̄крени* Стр, *гв̄oздени* Ко, Стр, *зѣм̄јани* Стр, Поп.

148. У грађи су се нашли и прозодијски ликови *гла̄дан* Стр, *гла̄дни* Стр, и *жѣдан* Стр (исп. Рамић 1999: 351), уз чешће ликове *гла̄дан* На, *гла̄дна* Чу, При, Вод, *гла̄дни* Ко, *жѣдна* Чу, *жѣдни* Ко.

149. Форме суперлатива обично имају два акцента, а на префиксу *нај-* обично се остварује дугосилазни акценат: *на̄јбо̄љи* Ге, *на̄јвѣ̄ћа* По, ДП, *на̄јгoра̄* Стр, *на̄јгoрē* Лип, *на̄јачи* Ол, *на̄јлѣтшē* Ол, Ге, Ко, *на̄јма̄ња̄* Ол, *на̄јмла̄ђа̄* Ол, По, *на̄јмла̄ђи* ДП, *на̄јста̄ри* Со,

најстарија Лип, При, Вод, док је краткосилазни рјеђи: *најбољи* Ге, *најглавније* Лип, *најстари* Со, Лу, *најстарија* ГМ. Забиљежене су и форме придјева с једним акцентом: *најбоље* ГМ, Стр, *најбољи* Со, *најмлађа* Ол/*најмлађа* ГМ, *најмлађи* ГМ, Чу, Лу, *најмлађи* Стр, *најтеже* Ол.

Акценат глагола I Стевановићеве врсте

150. У формама инфинитива са наставком *-ћи* углавном се остварују дугоузлазни и краткоузлазни акценат, како у онима у којима се чува финално *и*, тако и у онима без финалног *и*: *вућ* Ол, Стр, *доћ* Ол, ГМ, Стр, Лип, Ко, Лу, *доћи* Ол, ДП, *заћ* Ол, Чу, *ић* Ол, Стр, Ко, Со, Бр, *ићи* Ол, ГМ, Стр, Ко, *лєћ* ДП, Ко, *лєћи* Стр, *моћ* Ко, *моћи* Ол, *наћ* Ол, Бр, Со, На, Во, *наћи* Ол, ГМ, Бр, ДП, *пєћ* ДП, ГМ, На, *прєћ* Ол, Со, *прић* Ол, Ге, *проћ* По, Со, *рєћ* Ол, Стр, По, ДП, Чу, Во, *рєћи* Ол, Стр, По, ДП, Ге, Со, *саћ* Со, *свућ* Ге, *сић* Ол, *сјєћ* Стр, *стєћ* Ге, *тућ* Ол, Со, *тући* Ол, Ст, *ућ* ГМ, Со.

Дугосилазни акценат забиљежен је свега неколико пута на овим глаголима: *доћ* Ко, *доћи* Поп, *ић* ГМ, *наћ* Ол, Ко, *саћ* Стр.

151. Уобичајен је Даничићев акценат у инфинитиву глагола *вєсти* На, *плєсти* Стр, Ко, *прєсти* Стр (СА: 90–93), те *мўсти* На (СА: 100), али се понекад може чути и *прєст* Стр, *прєсти* ГМ. Радни придјеви ових глагола најчешће гласе: *вєзла* Бр, Чу, *вєзле* На, Во, *вєзли* На, *вўкли* Ол, *прєло се* Ол, *ра́сла* Ге, Во, *ту́кли* Со, *ту́кло* Ст, ГМ,

пєкла ДП, *пєкли* Ол, Стр, Чу, На, *пєкло* Бр, *плєла* Стр, ГМ, Лу, На, *плєле* Чу, Поп, *плєли* Стр, Чу, Поп, *прєле* Со,

а рјеђе *вєзла* Стр, *вўкли* Стр, *мўзле* ДП, *мўзли* Стр, *прєла* Ол, ГМ, На, *прєли* Бр. И у другим говорима јављају се различити прозодијски ликови ових глагола (исп. Петровић 1973: 27, Драгичевић 2007: 359).

152. Форме глагола *јести* изговарају се са двојаким акцентом:⁵⁰

краткоузлазним: *јѐдѐ* Ол/ДП/*јѐде* ДП/*јѐде се* Ге, *јѐдѐи* Ол/*јѐдеш* ДП, *јѐдѹ* Ол, Ге,
јѐди Ол, Стр, Ко насупрот Даничићевом краткосилазном (СА: 97–98): *јѐдѐ* Ол, Стр,
ГМ/*јѐдѐ се* Чу, Ге, *јѐдѐмо* Ол, Чу, Со, На, *јѐдѐм* Чу, ГМ, *јѐдѐи* Ст, Чу, *јѐдѹ* Ол, ГМ, Стр, Чу, Ге,
На,
јѐла ГМ, *јѐле* Со, *јѐли* Стр, Чу, Ко, *јѐло* По, Во,
јѐсти То.

153. Инфинитив префигираних глагола ове врсте гласи: *довѐсти* ДП, *испѐћи* ДП,
помѐћ ДП, Бр/*помѐћи* Ге, али и *дѐвест* Чу, *ѹспѐћ* Бр, *пѐвест* Бр, *прѐвест* ГМ, *ѹтећ* ДП.

154. Форме истих глагола у презенту углавном имају акценат на првом слогу:
дѐведѐ Ко, Чу, Лу, Поп, *дѐведѐмо* ДП, Ко, *дѐведѹ* Со, Поп, *ѹзведѐи* Ко, *ѹзведѹ* Со,
ѐдведѐ Ге, ГМ, *ѐдведѐм* Бр, *ѐдведѐи* Ол, *пѐведѐ* Со, *прѐведѐ* Ге, *прѹведѐ* Со,

дѐнесѐ Ол, Стр, Ге, Чу, Ко, ГМ, Бр, Со, Лу, Во, *дѐнесѐм* ГМ, ДП, Бр, Ко, Со, *дѐнесѐмо*
Ол, Со, *дѐнесѐи* Чу, Ко, Поп *дѐнесу* Лип, Со, *ѹзнесѐ* ДП, Ко, Во, *ѹзнесѐм* ДП, *ѹзнесѐи* Стр,
ѹзнесѹ Стр, ДП, ГМ, Со, *наѹзнесѐи* Бр, *ѐднесѐ* Ге, Во, *ѐднесѐм* ДП, *ѐднесѐмо* Со, *ѐднесѐи* Ко,
Поп, *ѐднесѹ* Ол, ГМ, *пѐнесѐ* Ол, ДП, Со, ГМ, *пѐнесѐм* Ол, Ге, *пѐнесѐмо* Ол, Лип, *пѐнесѐи* Ко,
ГМ, *пѐнесѹ* ГМ, *прѐнесѐм* Со, *ѹнесем* Ко,

зѹпечѐ Бр, Ге, *ѹспечѐ* Ст, ДП, Ге, Бр, Ко, Ол, ГМ, Во, *ѹспечѐм* ГМ, *ѹспечѐмо* ГМ,
ѹспечѐи ДП, *ѹспечѹ* Ст, Ко, ГМ, *пѐтпечѐ* ДП,

ѹсплетѐм Со, *ѐплетѐ се* ДП, Со, *ѐплетѐм* Во, *ѐплетѐи* Ко,

ѐтечѐ Ол, Стр, *ѹтечѐ* Ол, ДП, *ѹтечѐи* Ко,

пѐметѐи Ге, Ко

ѐгребѐм Лу,

⁵⁰ Прозодијске ликове презентских форми овог глагола проф. Драгичевић сврстао је међу дискриминанте које одвајају источнију и западнију скупину говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (Драгичевић 2001: 87).

на̀бодѐ Бр.

Рјеђе су потврде форми са акцентом на другом слогу као код Даничића: *довѐдѐ* На, *извѐдѐ* Со, Чу,

донѐсѐ ДП, *донѐсѐи* Чу, *донѐсу* Лип, *изнѐсѐ* ДП, Бр, *однѐсѐ* Стр, *понѐсѐм* Стр, *унѐсѐ* Чу, *испѐчѐ* Чу, Бр, Ге, *испѐчѐм* Ол, *испѐчу* Бр,

исплѐтѐ Чу, Бр, *оплѐтѐ* Со,

помѐтѐ Чу (Исп: СА: 90–95).

155. Радни придјев ових глагола такође чешће има акценат на првом слогу: *дòвезли* Со, *дòвела* Лип, ДП, Ге, Во, *дòвели* Ко, ДП, На, *дòвело* ДП, Чу, *ѝсплела* Чу, *дòвела* Со, *прѐвело* ДП, *прѐвела* Ко, а рјеђе на другом слогу: *довѐла* ДП, *довѐли* ДП, Ге, *затѐкла* Ге, *навѐло* Стр, *свѐли* ГМ, *утѐкли* Ге. Уобичајено је стандардно *побјѐгла* Ге, *побјѐгли* Ге (СА: 98).

О акценту неких глагола осталих врста

156. Префигирани глаголи II врсте неправилног грађења у овим говорима имају акценат на првом слогу: *на̀зовѐи* По, *òперѐ* Ст, *òперѐмо* Ге, *òперѐи* Бр, Чу, Во, *на̀берѐ* Чу, Во, *на̀берѐм* На, *прѐберѐ* Во, *прѐберѐи* То, *у̀берѐм* Во, *у̀берѐмо* ГМ (СА: 184–185).

Глаголски придјев радни истих глагола гласи: *бра́ла* Чу, *бра́ли* Ол, Стр, Чу, *зва́ла* Стр, Бр, Лу, ГМ, Ге, Со, *зва́ле* Стр, *зва́ли* Стр, Ге, Ко, Чу, Со, На, Во, *зва́ло* Ко, ГМ, Со, Ге, *кла́ло се* Бр, Чу, *кла́ли* Чу, На, *пра́ла* Ол, Стр, *пра́ли* Чу (СА: 184)

157. Глагол V Стевановићеве врсте неправилног грађења *дати* има дугоузлазни акценат у презенту *да́ем* Ол, *да́е* ДП, Бр, *да́ју* Ол.

158. Уобичајен је стандардни акценат инфинитива: *пу̀стит* ГМ, и *напу̀стит* Ол, Во, *попу̀стит* Ст, као и глаголског придјева радног истих глагола: *закàсни'ѓ* Ол, *напу̀сти'ѓ* Ко, Со, *пу̀стили су* Стр, *пу̀сти'ѓ* Ол.

159. Обично се каже *говóрила* ДП, *говóрило* Ко, *говóрит* Ко, *говóрте* Со, а рјеђе *говòрит* На, *проговòрит* Ге, те *нiла* ДП, Чу, Ге, ГМ, Во, *нiли* Ст, Поп, *нiло* Поп.

160. Акценти облика презента *жели́мо*, *има́мо*, *чита́мо* нису познати у овим говорима.

161. Уобичајени су акценатски дублети код неких глагола:

Тројак акценат може се чути код истих информатора у изговору одричних форми презента глагола *јесам*: *ни́је* Ол, Ст, ГМ, Ба, Стр, Лип, ДП, Ге, Ко, Со, Лу, На, Во, При, Вод, *ни́је* ГМ, Стр, Чу, Ко, Во, и *ни́је* Ол, Стр, ДП, Бр, При.

Одрични облици презента глагола *имати* јављају се са двојаким акцентом – рјеђим узлазним: *не́ма* Ол, ГМ, Стр, Чу, *не́мам* ГМ и далеко фреквентнијим силазним: *не́ма̄* Ол, ГМ, Стр, ДП, Чу, Ко, Лу, Поп, Со, Бр, Ге, На, Во, *не́ма̄м* Стр, Бр, Лу, ГМ, *не́ма̄мо* Ол, На, *не́ма̄и* Ол, Бр, Ко, Поп, Во.

Изговара се Даничићево *ви́дӣм* Ол, *ви́дӣи* Ол, (СА 127) према *ви́дӣм* Ол, *ви́дӣи* Ол, *ви́дӣ* Ол, те *и́д̄е̄м* ГМ, (СА: 107) према *и́д̄е̄и* Ол.

Забилежен је дуги акценат на формама презента три глагола IV Б Стевановићеве врсте: *бри́је* ГМ, *си́јала* Ол, *сми́ем* Ол.

Закључци о акцентима

162. Инвентар и дистрибуција акцената углавном су стандардни уз уобичајена одступања као што је појава силазних акцената ван првог слога код сложеница (*пољопри́вредни́к*, *такозв́а̄нӣ*), те у ген. мн. неких именица м. и ср. рода (*доброво́ља̄ца̄* Ст, *домаћи́нста̄ва̄* Ст), као и јављање узлазних акцената у покраћеним формама инфинитива (*ву́ћ*, *за́ћ*). Дезакцентуација је факултативно захватила неке замјенице, најчешће показне (*ови* р̑ат око *они́је* с̑е̑ла̄ од *ове* ча́ше на *то́ј* з̑е̑м̑љи с *то́јим* ч̑е̑ком).

Постакценатске дужине добро се чувају у скоро свим категоријама у којима су обавезне и у стандардном језику, чак и када се јаве у више узастопних слогова (*ва́т̑ре̄*, *во́д̑о̄м*,

гòд̄ӣн̄а̄, дòб̄рò̄г̄а, ч̄ӣстò̄ј, в̄ӣд̄ӣм, н̄а̄м̄ӣр̄ӣӣ). Доследно, међутим, изостају код неких глагола I Стевановићеве врсте у формама презента са основом на сугласник (*в̄р̄ӣе̄мо, в̄ӯче, од̄р̄а̄сте*) и такође у формама презента глагола са основом на -је- (*пò̄т̄ӣје, дò̄б̄ӣј̄еш, ч̄ӯј̄ем*). Може се закључити да губљење неакцентованог квантитета није ништа резултативније данас у говорима Шипова него што је било у сродним блиским говорима према резултатима ранијих испитивања.

Као и у многим другим говорима, јављају се дужине којих нема у стандардном језику: нпр. посесивни суфикси -ин и -ов/-ев изговарају са дужином (*б̄а̄б̄ӣн, њ̄е̄г̄ò̄в*), затим, дужина се често може чути и на финалном вокалу у 3. лицу мн. аориста (*в̄р̄а̄тӣӣе̄, до̄ђ̄о̄ше̄*), те на покретним вокалима *а* и *е* код неких именичких и придјевских замјеница (*н̄е̄ко̄г̄а, тò̄г̄а*). Аналошко дужење забиљежено је и у многим формама гл. придјева радног на финалном вокалу (*дò̄б̄ӣ'ò̄, р̄а̄дӣ'ò̄*).

Преношење акцената на проклитику често је у говорима српског становништва околине Шипова, као и у многим другим говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта. Стари тип преношења на проклитику уобичајен је са именица из категорија *в̄р̄а̄г-в̄р̄а̄г̄а, стр̄ӣц-стр̄ӣца, бò̄г-бò̄г̄а, зм̄ӣја-зм̄ӣј̄е, гл̄а̄ва-гл̄а̄в̄е*, а нови тип преношења са именица из категорије *р̄а̄к-р̄а̄ка, рò̄б-рò̄ба, к̄њ̄ӣга-к̄њ̄ӣг̄е, пр̄а̄в̄да-пр̄а̄в̄д̄е*. Са именица из категорија *м̄е̄со-м̄е̄са* и *ò̄ко-ò̄ка* акценат се може пренијети по оба типа преношења. Сасвим је, дакле, уобичајено преношење са једносложних и двосложних ријечи на проклитику, али је живо и преношење са тросложних па чак и четворосложних форми именица (*ӣз Г̄е̄р̄зò̄ва, ӯ Б̄е̄ш̄њ̄е̄во, дò̄ Б̄ӯр̄ђ̄е̄ва, дò̄ М̄р̄ко̄њ̄ћа*). Фреквентно је ново преношење са облика личних замјеница на једносложну проклитику (*кò̄д̄ м̄ене, з̄а̄ њ̄е̄га, з̄а̄ њ̄ӣм*), осим са форми инстр. једн. замјеница 1. и 2. лица, те повратне замјенице *се̄бе*, са којих је забиљежен једино стари тип преношења (*с̄а̄ м̄нò̄м, з̄а̄ то̄бò̄м, пр̄е̄-со̄бò̄м*). Уобичајен је стари тип преношења и са основних бројева (*дò̄ дв̄а̄ с̄а̄та, н̄а̄ тр̄ӣ кò̄ма̄да*), а нови тип преношења са редних бројева (*дò̄ дрӯг̄е̄, ӯ с̄е̄д̄мӣ*). Са придјевских замјеница и придјева забиљежен је само нови тип преношења (*з̄а̄ мò̄га, ӯ на̄ӣò̄ј, з̄а̄ онò̄, ӯ то̄ј, ӯ зад̄њ̄е̄ вр̄'ј̄е̄ме, н̄а̄ М̄а̄л̄ӯ Гос̄пò̄дину*).

Чешћи је нови тип преношења и са презента на рјечцу *не* (*нѐ будѐш*, *нѐ види*). Ове говоре карактерише још неколико интересантних особина као што је преношење акцената на ријечи које и нису проклитике – на општу замјеницу *сав* у ж. роду (*свѐ четри*, *свѹ нѐћ*, *свѹ нѐћке*), на основне бројеве *два* и *три* (*двѧ сѧта*, *трѧ дѧна*), као и преношење са именица *pluralia tantum* (*зѧ лѐђа*, *нѧ лѐћ"ма*, *ѹ плѹћ"ма*, *нѧ врѧта*, *ѹ прсима*). Понекад се у истим везама остварују оба типа преношења, нпр. *зѧ чоеком* и *зѧ чоеком*; *ѡ-дрвета* и *ѡ-дрвета*; *ѹ тѡрбу* и *ѹ тѡрбу*; *нѧ знам* и *нѧ знам*.

Даничићев акценат *кумѡвѧ*, *синѡвѧ*, *са синѡвима*, *шњегѡвѧ* може се чути како код једносложних, тако и код вишесложних именица м. рода: исп. *дјеверѡвѧ*, *Во*, *дјеверѡвима*, *каменѡвѧ*, *орозѡвѧ*, *пријатѧљѧ*.

Колебања су забиљежена у појединим формама неколико именица ж. рода из категорије *глава–главѧ* (*војска*, *душа*, *овца*, *торба*).

Именице ср. рода *брдо*, *жито*, *поље* и *село* имају двојак акценат у неким множинским падежима.

Готово је уједначено *мѧне*, *мѧни*, *тѧбе*, *тѧби*, *њѧга*, *њѧму*. Придјевске замјенице *који*, *чији*, *овај*, *онај*, *њезин* могу имати двојак акценат (*кѡји*, *чији*, *кѡји*, *чији*, *ѡвѧј*, *ѡвѡ*, *ѡнѧј* *ѡнѡ* *њѧзин*, *њѧзин*).

И понеки придјиви могу се јавити са двојаким акценатом, а дистинкције између придјева одређеног и неодређеног вида чувају се у акцентима.

Форме презента глагола I Стевановићеве врсте на *-вести*, *-нести*, *-пећи* и сл. углавном имају акценат на првом слогу (*ѡѡнесѧ*, *ѡѡнесѧ*, *ѡѡведѧ*, *ѡѡведѧ*, *ѡспечѧ*, *ѡплетѧ*, *ѡтечѧ*), а рјеђе на другом, као у стандардном језику. Колебања су забиљежена и у инфинитиву и гл. придјеву радном истих глагола.

Глагол *јести* у презенту поред чешћег краткосилазног акцента, може имати и краткоузлазни.

Прозодијски ликови *желѧмо*, *имѧмо*, *читѧмо* нису познати у овим говорима.

IV. МОРФОЛОГИЈА

ИМЕНСКЕ РИЈЕЧИ

Именице мушког рода

163. Наставак вок. једн. најчешће је *-е*: *бра̋те* Ол, Стр, ДП, *бура̋зере* Ол, Лу, *ди̋де* Ол, *дом̋ћине* Ст, *Јоване* Ст, *кӳме* Чу, *Ми̋ловане* Ст, *си̋не* ГМ, Стр, Ко, Со, *Стё̋ване* Ол и сл. Консонанти *к, г, х* испред *-е* у вокативу дају *ч, ж, ш*: *бо̋же* Ст, ДП, Бр, Ге, Чу, Стр, На, При, Вод, *дрӳже* Ол, *мо̋мче* Ст, *стри̋че* Стр, Ст, *ӳјаче* Ст, *чо̋ече* Чу, Ге. Наставак *-у* обично имају именице чија се основа завршава на предњонепчани сугласник: *Бӳбњеви̋ћу* Ст, *Васи̋љеви̋ћу* Ст, *мла̋ди̋ћу* Во, *при̋јете̋љу* Ст, Ол, *учите̋љу* Ст, Ол, Стр, али је и у том случају забиљежен наставак *-е* *Ми̋лоше* Ст, Ол, *Уро̋ше* Ст, Ол. За двојаке наставке знају именице са основом на сонант *-р*: *го̋спода̋ру* Ст, *ко̋манди̋ру* Ст, према *до̋кторе* Ст, *ма̋јсторе* Ст, Стр, *про̋фесоре* ГМ, *ца̋ре* Ст. Вокатив може бити једнак номинативу: *Вла̋јко* Ст, *Ра̋јко* Ко, *Си̋мо* Ко, *Че̋до* Ст, с тим што се код посљедње двије форме разликује акценат вокатива од акцента номинатива (в. т. 126).

164. Наставак *-ом* у инстр. једн. чешћи је него у стандардном језику и уобичајен је код именица које завршавају на меки сугласник: *бро̋јом* Ол, *Ја̋ндрѣ̋ћом* Со, *ка̋ишом* Ол, *за ко̋њом* При, Вод, *прет ко̋њом* Чу, *с ко̋њом* По, Ге, Лу, *но̋жом* Поп, *за Оли̋ћом* ГМ, *за Па̋јчи̋ћом* Лу,

пасуљом Чу, *пот сачом* ДП, ГМ, Ге, Во, или на сугласник *ц*: *по-Дабрацом* Ол, *са ква́сцом* Стр, *ко́лцом* Ст, *ко́нцом* ГМ, *о́цом* Со, Во, *све́цом* Ст, *са стрі́цом* Чу, али се могу чути и форме са наставком *-ем*: *кљу́чем* Ст, *с ко́ђем* Ол, Стр, Чу, *кра́јем* Ст, *ко́нцем* ГМ, *над ло́нцем* Бр, *ма́љем* Ст, *но́жем* Ст, *о́цем* Ст, *са стрі́цем* Ст (исп. Пецо 1964: 116, Петровић 1973: 93, Дешић 1976: 214–215, Реметић 1985: 223, Окука 1983: 83, Драгичевић 1986: 129, 2007: 364, 2011: 219 и др.). Уобичајено је да се каже *пу́том* Бр, Ко, ГМ, На, *пот пу́том* Лу, а рјеђе је *пу́тем* Ст.

165. Форме ном. и ак. мн. једносложних именица без проширења *-ов-/-ев* нису честе, али се и даље употребљавају: *ву́ци* Ол/*ву́ци* Стр, *на́ши стрі́ци* Стр, *млі́ни* Ба, ДП, Со, *кли́не* Поп, *рдо́ге* Стр, *суде́* Во, *млі́не* Ба, Со, док форме осталих падежа у множини без овог проширења нису забиљежене осим код именице *млин*: *о́д млі́на* Ол, *млі́нима* Стр, Со.

Уобичајено је проширење у формама ном. и ак. мн.: *брѹ́сови* Ст, Стр, *вдо́лови* Стр, Чу, Поп, *дрѹ́гови* Бр, *зе́чеви* Стр, *ке́рови* Стр, *кра́јеви* Стр, *ку́мови* Стр, *ми́шеви* Стр, *о́розови* Лу, *плѹ́гови* Бр, *по́дови* Лип, *по́пови* Стр, *пу́тови* Стр, *сва́тови* Ол, ДП, Бр, Со, *стри́чеви* Ол, Со, Ст, *сто́дови* Ба, *ма́кови* Ол, *шље́мови* Ба,

бо́дове Поп, *бло́кове* ДП, *брѹ́кове* Лип, *вдо́лове* Чу, Ко, ГМ, Поп, *ку́мове* Ге, Со, *лу́кове* Ге, Со, *лу́чеве* На, *ље́бове* Стр, Лип, ГМ, *млі́нове* Ст, *пла́стове* Стр, ДП, *пу́теве* Ст, *ра́дове* ДП, *рдо́गे* Стр, *сва́тове* Бр, *си́нове* Ге, *си́рове* Лу, *сно́пове* Стр, ГМ, *ма́кове* Бр, *шпа́јзове* Ге.

Проширење *-ов-* уобичајено је код неких именица које се завршавају на палатални консонант: *ко́шови* ГМ, *кра́јови* Стр, *но́жове* Стр, *но́жови* ГМ, *сачови* Стр, или на консонант *ц*: *си́рцове* Ге,

166. У ген. мн. најчешћи је наставак *-а*, а проширење *-ов-/-ев* уобичајено је тамо гдје је обавезно и у стандардном језику, како код једносложних, тако и код двосложних именица: *бо́ло̑ва* Со, *вдо́ло̑ва* Стр, *ву́ко̑ва* Стр, *га́је̑ва* Ол, *зе́че̑ва* Стр, *ке́ро̑ва* Стр, *ље́бо̑ва* Стр, *пу́то̑ва* Бр, *ра́до̑ва* На, *сва́то̑ва* Бр, *сно́по̑ва* Стр, *сто́ло̑ва* Бр, *ја́стребо̑ва* Стр, *камено̑ва* Со, *о́рло̑ва* Стр, *оро́зо̑ва* Стр. Проширење *-ов-* може се јавити и у формама генитива једносложних и

двосложних именица с основом на палатални консонант: *брѣјѡвѧ* ГМ, Лип, *ноѡжѡвѧ* ГМ, *свежњѡвѧ* Стр.

167. Исте двосложне именице могу се јавити у падежним формама са проширењем и у формама без проширења: *дјѣвери* Ст, *дјеверѡвѧ* Бр, Во, *дјеверѡвима* Бр, *јѧрци* Ст, Стр, *јѧрчѣвѧ* Стр.

168. Форма ген. мн. именице *гост* може да гласи: *гѡстѧ* ГМ, То, Ст и *гѡстију* Ст.

169. Ген. мн. именица *црв* и *зуб* има наставак *-ѧ*: *црѣвѧ* Стр, нѣ вадѧ сѧд *зубѧ* Со, а именице *мрав* наставак *-и* и *-ѧ*: *мрѧви* Ст/*мрѧвѧ* Ст. Наставак *-ију* уобичајен је у формама *прѣстију* Ст и *нѡктију* Ст, а наставак *-и* код именица које означавају неку количину: *цѣнти*, *мјесѣци* Стр, Бр, Ст, *сѧти* Ст, Стр, као и код суплетивне форме *људи* Ол. Исти наставак забиљежен је и у формама *ѡд онѧ привезњѧји* Стр, *ѡд онѧ свежњѧји*.⁵¹

170. Ген. мн. и у овим говорима може се јавити у старијим формама уз бројеве и количинске прилоге (исп. Петровић 1973: 96, Дешић 1976: 219, Драгичевић 1986: 133, Пецо 1993: 219–220, Козомара 2016: 686): *пѣно мѡмѧк бѧло* Стр, *дѣѡест је мѡмѧк и ѧѧм дѡшло* Стр, *по дѣѡе-сѧѧѧ* Стр.

171. У наставку *-има* у у синкретичним множинским формама ДИЛ вокал *и* најчешће је редукован⁵²: *ѧутма* Ол/с *ѧутма* Ол, *вѡловма* Стр, *кѣровма* Чу, *кѡњма* ГМ/с *кѡњма* Ол, с *људма* Ол, Поп, у *Пѧле^ажма* Ол, *у^нуцма* Ол;

вѡлов^ама ГМ, с *гѡст^ама* По, *збѡров^ама* Ге, *зуб^ама* Со, на *кѡњ^ама* Ол, *кумтијѣр^ама* Ол, *љѣкар^ама* Стр, с *људ^ама* Ол, Поп, за *ѡбичѧј^ама* Лип, *ѡпѧнѧ^ама* Ко, *партизѧн^ама* Ко, са *рукѧв^ама* Стр, у *Сѧрић^ама* Ол, *сѧчѡв^ама* Бр, *четниѧ^ама* Ге, *чѡбан^ама* Стр, Ст, Бр, *ипѡрет^ама* Бр и сл.

⁵¹ Милорад Дешић забиљежио је примјер *корачѧи* (Дешић 1976: 218).

⁵² У дијалектолошкој литератури није до краја разјашњено да ли је у овом случају у питању чување старог наставка *-ма* или се ради о редукцији вокала *и*.

172. Забиљежене су три потврде форми са наставком *-ије* у лок. мн.: *нѣстанѣ вѣдѣ* у *тѣије бунарије* ДП, *по вѣровије* почѣпаш Ко, *ја сам у курузије* ДП, једна потврда са наставком *-им*: *у Прибѣљцим*⁵³ При, док је наставак *-ом* данас непознат. Бројније потврде старих наставака забиљежене су у старијој дијалектолошкој литератури у нашим западнијим говорима (исп. Петровић 1973: 99–101, Дешић 1976: 220–222, Драгичевић 1986: 133–134).

Именице средњег рода

173. Промјена именица ср. рода одговара стању у стандардном језику. Једнакосложну промјену имају: *блѣго* Ол, ДП, *брѣдо* Стр, *грѣжђе* Ст, Стр, *жѣто* Стр, ДП, *звѣдо* Стр, *здрѣвље* Ол, По, *злѣто* По, *кѣље* Ол, *мѣсо* ГМ, Лип, *ѣко* Стр, ДП, *пруђе* Стр, *сѣло* Ол, ДП, *срѣце* Стр, *стѣдо* Стр, *сѣнце* Ол, Стр, Лип, *труђе* Ол, *уље* Стр, По, Ко/*уље* Лип, ДП, *цѣкло* Ол и сл., док се по неједнакосложној промјени мијењају: *брѣвче* Бр – *брѣвчетом* Со, *гѣвече* Со – *гѣвечета* Со, *ѣјѣте* Ол, Стр, ДП, Чу, Ге, Ко, ГМ, Лип, Со, Лу, На, Во, Ст – *ѣјѣтета* Ол, Ко, На – *ѣјѣтету* ДП, Ба – *ѣјѣтетом* Со, *ѣрѣво* Ол, ДП – *ѣрѣвета* Ст, Стр – у *ѣрѣвету* Во, Поп, *ѣрѣвце* Чу – *ѣрѣвета* Чу, *ѣме* ДП, Ко – *ѣмена* Ко – *ѣменом* Стр, *јање* Стр, Чу, Бр, Ге, Лу – *јањета* Ст, Во, *јајре* Стр – *јајрета* Ст, Стр, *кѣњче* Стр – *кѣњчету* Стр – с *кѣњчетом* Ол, *крѣме* Ол, Стр, ДП – *крѣмета* Ст – на *крѣмету* Ст, *пѣрипче* Чу, Ко – с *пѣрипчетом* Чу, *рѣме* Ст, Стр, Во – *рѣмена* На, *сјѣме* Стр – *сјѣмена* Стр, *ћѣбе* Ол – *ћѣбета* Ол – *ћѣбетом* Стр, *шѣѣме* Ст – *шѣѣмена* Ст.

174. Наставак *-ом* иза палатала или консонанта *ѣ* у инстр. једн. није чест: *бѣсиѣом* Стр, *сѣриѣштом* Чу, *смиѣом* Стр, *срѣцом* Со, *уѣом* Ол, Стр.

175. Форме дат., инстр. и лок. мн. синкретичне су у овим говорима: *по брѣдѣма* Ст, *на вратѣма* Ст, *у врѣлима* Со, *с кѣлѣма* Стр, *на лѣѣма* Ст, Со, *у мјѣстима* Ст, *у њѣдрима* Ст, *у плуѣма* Ол, *пѣлѣма* Ст, *прѣсѣма* То, *по сѣлѣма* Ол, По/*сѣлѣма* Ол, *по рѣбрима* Ст, а од старијих

⁵³ Овакве форме синкретичних множинских падежа именица м. рода забиљежио је Брозовић у долини Фојнице (Брозовић 2007: 122), а познате су и у икавским говорима (Пецо 1980а: 104, Ивић 1985: 178).

наставака забиљежена је само једна потврда наставка *-и* у форми лок. мн.: нѐко је гўнијо у коли ДП (исп. Петровић 1973: 102, Драгичевић 1986: 140).

176. Збирне именице на *-ад* представљају множину неких именица ср. рода са неједнакосложном промјеном:

блїзна̄д На, *кр̄ма̄д* Стр, *п̄асторча̄д* Лип, *пр̄са̄д* Стр, *ӯнуча̄д* Ол,
кр̄ма̄ди Ст, Чу, *пр̄аунуча̄ди* Стр/*праунуча̄ди* Поп, *п̄їла̄ди* Стр, *т̄ѣла̄ди* Стр, *ӯнуча̄ди* Стр,
Ст, Бр, Ба, Лу, Со.

Ове колективне именице често имају множински наставак (исп. Дешић 1976: 237, Драгичевић 2007: 369): *кр̄ма̄дма* Стр, Бр, Ст/*кр̄ма̄д"ма* Ко, *п̄їла̄дма* Стр, *праунуча̄д"ма* Бр, *пр̄са̄дма* Стр, *т̄ѣла̄дма* Ст, *њ̄ѣнїм ӯнуча̄дима* Бр, *ч̄ѣла̄д"ма* Чу, *о ч̄ѣла̄д"ма* Стр, Чу, *са тим ч̄ѣла̄дма* Чу, а рјеђе наставке једнине: *њ̄ѣно̄ј ӯнуча̄ди* Бр, *шт̄а е с м̄о̄јом ч̄ѣла̄ди* Чу.

177. Именице *ја̄ње* Стр, *п̄їле* Стр, *т̄ѣле* Стр, *ћ̄ѣбе* могу имати праву множину: *ја̄нци* ДП/*ја̄њци* Стр, *ја̄нце* ДП/*ја̄њце* ГМ, Ол, *ја̄ња̄ца̄* Стр, ГМ, *Ко/ја̄ња̄ца̄* Стр, ГМ,
п̄їл̄хи Стр, *п̄їлӣће* Ст, *п̄їлӣћа̄* Ст,
т̄ѣоци Стр, *т̄ѣоце* Стр, Ге, *т̄ѣо̄ца̄* Ст,
ћ̄еб̄ѣта Стр, ДП, *ћ̄еб̄ѣта̄* Ол, Стр.

Именице женског рода

178. Код именица ж. рода на *-а* уобичајен наставак вокатива је *-о*: *Ан̄ђо* Со, *Г̄ѣспо* Бр, *Гро̄здо* ГМ, *Д̄а̄ро* Бр, Чу, *Д̄ѣсо* Ол, Бр, *ж̄ѣно* Бр, *ма̄јко* ДП, *Ма̄ро* На, *Мӣро* Чу, *прӣјо* Ст, Ол, *Са̄во* Ол, Чу, *с̄ѣко* Бр, *Ста̄но* Ст, Ол, Стр, Ге, *ц̄ӯро* То. Код именица на *-ица* забиљежен је наставак *-е*: *Бог̄ѣрод"це* Бр, *Б̄ѣр"це* Со, *г̄ѣспо̄ђице* Бр, *Д̄ан"це* На, Ст, *дом̄а̄ћ"це* Ст, *Дра̄гице* Ст, *З̄ѣр"це* ГМ, *Мӣл"це* Ст али и форма вокатива који је једнак номинативу: *З̄ѣр"ца* ГМ (исп. Петровић 1973: 92, Дешић 1976: 229, Драгичевић 2011: 222). Форме *ба̄ба* Ол, *Г̄ѣспова* Ст,

Дарѝнка ГМ, ку́ма Ол, стрѝна Ст, те́тка Ол, Ст, ГМ, у́јна Ол и сл. такође су једнаке номинативу.

179. У дат. и лок. једн. углавном се врши сибиларизација тамо гдје су се стекли услови (в. т. 92).

180. Уобичајен је наставак *-ā* у ген. мн.: *вра́на̄* Стр, *го̀ди́на̄* Ст, Стр, ДП, *же́на̄* Ол, ГМ, *нѐди́ља̄* Стр, *пи́та̄* Ол, ГМ, *пре́ља̄* Ол, *сли́ка̄* ГМ, *ср́на̄* Стр, *од стари́на̄* Ол, *цига́ра̄* Ол, *швра́ка̄* Стр, *шко́ла̄* Ст, *шљи́ва̄* Ст, Чу и сл. Код именица чија се основа завршава сугласничком групом најчешће се јавља непостојано *a*: *ва́ша̄ка̄* ГМ, *кри́ша̄ка̄* Бр, *кру́ша̄ка̄* Ол, Лу, *ле́та̄ва̄* Ст, *ова́ца̄* Ол, Ст, Стр, Лу, *пу́ша̄ка̄* Ге, *смо́ка̄ва̄* ГМ, *су́ка̄ња̄* Ко, *ти́ка̄ва̄* Ол, *цр́ка̄ва̄* Ст, *чи́за̄ма̄* Ол, али је забиљежена и форма *оније че́сма̄* Ол без непостојаног *a*. Потврђен је и наставак *-ī*: *во̀ћкӣ* Ст, *ло̀птӣ* Ст, *ра́дњӣ* Ст, *то́рбӣ* Ст, *трё̀скӣ* Поп. Наставак *-ū*, као и у стандардном језику, имају именице *но́гӯ* Бр, На, Во и *ру́кӯ* Ст. Форме *ногува* и *рукува* нису забиљежене.

Још увијек су у употреби старије форме ген. мн. уз бројеве (Петровић 1973: 98, Дешић 1976: 231, Драгичевић 1986: 143, Рамић 1999: 364): от шѝс *го̀ди́н* ГМ, де́сет *го̀ди́н* При, Вод, једа́нез *го̀ди́н* Ге, пе́тнез *го̀ди́н за́едно* Стр, два́десѝт *го̀ди́н* Лу, три́дсѝт пе́т *го̀ди́н* Стр, осамдѝсѝт *го̀ди́н* Чу, љ́ладу *ма́рак* ДП.

Стари двојински наставак *-ијӯ* у ген. мн. имају именице *кокош* и *кост*: *коко̀шијӯ* Ол, Ст, Стр, ГМ, *ко̀стијӯ* Ст, а наставак *-и* друге именице ове врсте: *ла́жӣ* Ст, *но̀ћӣ* Ст, *рије́чӣ* Ст, *ста́рӣ* Ст, *ће́рӣ* Лу.

181. Једини наставак дат., инстр. и лок. мн. је *-ама*: *по бо́лница̄ма* ГМ, *же́нама̄* Ол, *кафа́нама̄* Ол, *клу́пама̄* ДП, *ко́зама̄* Ко, *ко̀нопља̄ма̄* Бр, *ко́сама̄* Ол, *кра́вама̄* Ол, *ку́ћама̄* Со, *на ли́вадама̄* ГМ/*по ли́вадама̄* Ол, Стр, Со, *но́гама̄* Лу, При, Вод, *о́вцама̄* Ол, Ко, *у пре́љама̄* Ол, *у ра́нама̄* Чу, *ру́кама̄* Ол, Стр, Ге, Во, *у ру́кама̄* Чу, *сви́њама̄* Бр, *са скља́ма̄* Ге, *у сту́пама̄* Ко, *с цу́рама̄* Ол, *по шу́мама̄* ГМ, *у шу́мама̄* Ол, *у шта́лама̄* Ол.

182. Осим наставка *-ју* у формама *глађу* Ст и *жеђу* Ст, уобичајен наставак инстр. једн. именица ж. рода на консонант је *-и*: *пãтили* смо се *глади* Стр, с *кõсти* Ст, с *мãсти* Ст, с овом *пãмëти* Ст, свòјõм *р"јëчи* Ст, као и у већини других западних штокавских говора (исп. Петровић 1973: 93, Дешић 1976: 236, Драгичевић 1986: 145, Рамић 1999: 366, Козомара 2016: 690 и др.).

Напомене о неким формама именица сва три рода

183. Имена типа *Вêљко-Вêљка* Ст, *Влајко-Влајка* Ст, Во, *Гõјко-Гõјка* Ст, Со, *Жãрко-Жãрка* ГМ, *Слãвко-Слãвка*⁵⁴ Ол, Со, деклинирају се као именице м. рода на консонант, редовно са дугосилазним акцентом, а посесив граде наставком *-ов*: *Вêљкõв* Ст, *Влајкõв* Во, Ст, *Гõјкõв* Ст, *Жãркõв* ГМ, *Слãвкова* Ол.

184. Двосложна хипокористичка имена која имају дугоузлазни акценат на првом слогу мијењају као именице на *-а*: *Бõжo* Ст – *Бõжë* Ко – з *Бõжõм* Ко, Со, *Бõро* Ст – код *Бõрë* Ст, *Влãдо* – *Влãдë* – *Влãду* ДП, *Ђуро* – *Ђурë* Ст – *Ђуру* Ол, *Јõво* Ко – код *Јõвë* Ол – *Јõви* Ко, *Мãксе* Ол – *Мãкси* Ол – с *Мãксõм* Ол, *Ми́ле* Ол – *Ми́ли* Ол, *Неђо* – *Неђë* Ст, Лу, *Осто* – *Остë* Ст, Лу, *Пëро* – *Пëрë* Ол, Ко ГМ, Лу – ус *Пëру* Со, *Ри́сто* Лу – са *Ри́стõм* Лу – за *Ри́сту* Лу, *Си́мо* – *Си́мë* Поп, ДП, а посесив граде наставком *-и́н*: *Бõжи́н* Ст, Стр, *Бõри́н* ДП, Чу, *Ђури́н* Ст, *Јõви́н* По, Поп, *Ости́н* Ст, *Пëри́н* Ст/*Пëрину* ГМ, *Ри́сти́н* Ст.

Нека хипокористичка имена имају форме номинатива на *-е*: *Бõре* Ол, ДП, *Влãде* ДП, *Мãксе* Ол, *Ри́сте* Ст.

Као именице ж. рода на *-а* мијењају се и: *гãзда* Ол – *гãзде* Ол, *ба́бо* Стр – з *ба́бõм* Стр, *ħãħа* Ол, Стр, ДП, Чу, Ко, Со, Лу, Во – *ħãħë* ДП – *ħãħу* Ко – и *ħãħõм* Ол, Чу, Ко.

185. Од осталих интересантнијих форми, треба издвојити сљедеће:

⁵⁴ У западним јекавским говорима ова имена могу се мијењати и по обрасцу промјене именица ж. рода на *-а*, али су тада под дугоузлазним акцентом (Петровић 1973: 91, Дешић 1976: 239, Пецо 1979: 119).

У облицима једнине неке именице губе наставак *-ин*: *дѹшман* Ст, *џи́ган* Ст, *чо́бан* Стр, Ст, *чо́бана* Бр, али могу и да га чувају: *Арапин* Ст, *др̀жављанин* По, *Ср̀бин* Ст.

Именица *коса* редовно се употребљава у множини: *ко́се* Стр, *до́бре ко́се* Ге, *ме́тне̄* љ *косе* Ге, *ко́се* свде *чу́пам* Чу.

Именица *млада* има именичку промјену: *мла́ди* Ко, *мла́до̄м* Ко, Ст, а топоним *Сту́нна* комбиновану: *ѹ-Сту́нне̄* Ол, *ѹ Сту́нно̄ј* Ол, Ко, Лу/*ѹ Сту́нни* Ст, *ѹ Сту́нну* Лу, ГМ.

Именица *кѣрка* гласи: *кѣр* Ол, ГМ, Стр, Ба, Лип, ДП, Бр, Ко, Чу, Со, Лу, На, При, Вод, *кѣри* ГМ, Лип, Бр, Чу, Ге, Ко, ГМ, Со, Лу, *кѣрӣ* Ко, Ге, Лу, *кѣр"ма* ГМ,

или *кѣрка* Стр, Лип, Со, На, *кѣркѣ̄* ГМ, *кѣрки* Со, *кѣрку* Бр, Со, Чу, На, *са кѣркѣ̄м* Со, *кѣрке* ГМ, Чу, Со,

а именица *мајка* гласи *ма́ти* ГМ, Стр, Лип, Бр, Со, Лу, Поп, На, Во, или *ма́те̄р* ГМ, Бр, Лу, Поп, На, При, Вод, *ма́тере̄* Бр, ГМ, Ге, *ма́тери* То, *ма́терѣ̄м* Чу, Со, Ол, ДП, Поп, *ма́тере* ГМ.

Именица *доба* није деклинабилна: *што̄ се ни́сам ро́дла у ђва̄ до́ба* Ко, *ка̀ко е би́ло у ђна̄ до́ба* Ко, *у свѣ́ка̄ до́ба* Чу, *ѹ ђна̄ до́ба* Чу.

Напомене о граматичком роду појединих именица

186. У формама именица м. рода забиљежене су именице *брав*, *ђубар*, *литар*, *рат*: *за́клали бра́ва* Стр, *ѹ́зѣли бра́ва* На,

ѡнӣ ра́т Стр, *прѣво́га ра́та* Стр, *би́о ра́т* Ге, *кад је ра́т би́о* Ко,

пѹн ли́тар Стр, *во́ду до́носѣмо у ли́тровима* ГМ,

ђу́бар ГМ.

Именица *влас* јавља се у форми м. рода кад се мисли на власи конопље: *ѡна̄ј вла́с* Чу.

187. Именица *ауто* редовно је ср. рода: *њѣгово̄ ауто* Ол, *сво́је ауто* По.

188. У формама именица ж. рода забиљежено је: *жѣра-жѣрѣ* Ге, ГМ, *тѣ жљѣбе* Ге, *кра̄мна* Ге, *мо̄ја рѣда* Ол, *ћӯта* Ст, Ге, *ма̄ка* Ге – *ма̄ке* Лу, *на шпӣглу* Ол.

Именица *глад* такође се јавља само у формама ж. рода на консонант: било е *гла̄ди* При, Вод, *о̄д гла̄ди* Ко, Чу, Со, ја се бѣ̄ѣм *гла̄ди* Во.

Уз именицу *вече* забиљежен је атрибут у ж. роду: *за Ба̄дњӯ вѣчѣ* Ге, *до̄бра вѣчѣ* Стр, *јѣдну вѣчѣ* Стр, *неку вѣчѣ* Ол, *сва̄ку вѣчѣ* Ол, Стр.

189. Именица *нит* у овом говору може да има форме именица ж. рода pl. tantum на -а: *нӣте* Бр, Чу, Ко, Со, *нӣта̄* Бр (кад означава нити које су дио разбоја за ткање), али је забиљежена и форма м. рода: *о̄ва̄ нӣта* ДП, те ж. рода на консонант: *нӣти* ДП.

Именица *зоб* може се употријебити уз глагол у мушком и женском роду: *зо̄б нѣ зна̄м* да се *млӣѣ̄* ГМ, *зо̄б се нӣје јѣла* Чу, *зо̄б се сла̄бо сӣјала* Чу.

Замјенице

190. Систем личних замјеница и замјеничких енклитика исти је као и у стандардном језику:

ја̄ Ол, Ст, ГМ, Стр, ДП, Ко, Со, *мѣне* Ол, Ст, Стр, По, Ко, Ге, *ко̄д мене* Ол, *на̄ мене* Ст, *око̄ мене* Стр, *прѣда̄ ме* Ол, *мѣни* Ол, Стр, Лип, Ст, ДП, Ко, Со, На, *ӣ мени* ГМ, *ка̄ко ми је* Ол, *за̄ мнѣ̄м* Ба, *прѣда мнѣ̄м* Бр,

тӣ Ол, Ст, По, ДП, Ко, Со, *тѣбе* ДП, ГМ, *ко̄-тебе* Ст, *прѣда̄ те* Ге, *тѣби* Ол, Бр, Ге, ДП, Ко, бѣ̄к *ти* да̄во̄ Стр, та̄ко̄ *ти* е бѣ̄ло Стр, *за̄ тобо̄м* Стр,

ѣ̄н Ол, Ст, ДП, Ко, Со, *њѣга* Ол, Стр, Бр, Со, Ге, *бѣ̄ж њѣга* ГМ, *ӣ њѣга* По, *о̄д њѣга* ГМ, *око̄ њѣга* Стр, *по̄љуби га* Ол, *њѣму* Ол, Ст, Стр, Лип, По, ДП, *ӣ њѣму* Ст, *за̄ њѣ̄м* Ол, *прѣд њѣ̄м* Стр, *са̄ њѣ̄м* Чу,

ѣ̄на Ол, Ко, *ко̄д њѣ̄* ДП, *о̄д њѣ̄* Ол, Ст, *њѣ̄* ДП, *по̄ њѣ̄* Стр, *по̄да њѣ̄* ГМ, *ӣ њѣ̄* ГМ, *са̄ њѣ̄м* ГМ, *Шӣљѣ̄м је зо̄вӯ* ГМ, да е *пӣта̄ш* Стр, *Ма̄ра јо̄ј* бѣ̄ло ѣ̄ме ДП, бѣ̄ло *јо̄ј* ѣ̄ме Ста̄на Ге,

ми Ол, Стр, ДП, Ко, *нас* Ол, Стр, Лип, *за нас* ДП, *код нас* Ол, *од нас* Стр, *добро нам* је Стр,

ви По, *вас* Ол, *од вас* ДП, *шта вас* интересује По, *бог вам* дав̄о Чу,
они Ол, *код њи* Стр, Ст, Со, *на њи* Ст, *у њи* Ст, *њима* Ол, ГМ, Стр, ДП, Со, Лу, При, Вод, *за њима* Ол, *под њима* Стр, *са њима* Ол, ДП,
и себе По, *иза себе* Ол, *себи* Стр, По, ДП, Ге, Чу, Со, На, *и себи* ГМ, *на себи* ДП, *за собом* Ба, Стр и сл.

Енклитика *ју* није забиљежена.

191. Форме енклитичких облика личних замјеница 1. и 2. лица у ак. могу се јавити с приједлозима: *за ме* Ге, *зр̄ми на ме* ДП, *поручӣо по ме* Стр, Ко, ГМ, *глеала у ме* ГМ,

за те Ко, *на те* Ол, ГМ, *доћ по те* Стр, *у те* Лип,

на се Ге, Со (Дешић 1976: 244, Драгичевић 1986: 149).

192. Потврђена је енклитика *њ*: *прѣда̄ њ* Ба, али се много чешће употребљава енклитика *њга*: *за њга* дошла Стр, удавала *ћер за њга* Стр, *чѹла си за њга* Бр, *крѣза̄ њга* Ол, *на њга* ДП, *нӣза̄ њга* Ба, Стр, *пѣда̄ њга* Стр, *прѣда̄ њга* Чу, *у њга* Бр, Ге, *уза̄ њга* Стр (исп. Петровић 1973: 106, Драгичевић 2007: 371, Козомара 2016: 691).

193. Познате су и дисимилационе форме инструментала *за теб̄ом* Стр, Ба, *прѣ себ̄ом* Ба, *са себ̄ом* Стр (в. т. 15), али нису честе у говору.

194. Честе су старије форме дат. и инстр. замјеница *ми*, *ви*⁵⁵: *свѣм̄а в̄а̄ми* ГМ, *в̄а̄ми* дѣнӣјет По, *ѣни в̄а̄ми* бѣли Со, *нѣћемо в̄а̄ми* нѣшта Ге, *нѣ смѣтам̄ в̄а̄ми* ГМ, *тѣшко в̄а̄ми* Лу, *дѣћѣ н̄а̄ми* Ге, Со, Лу, *дѣћӯ н̄а̄ми* Лу, *н̄а̄ми* дѣлазла Лу, *н̄а̄ми* дѣносили Ге, *н̄а̄ми* дѣћ Со, *дѣшла н̄а̄ми* При, Вод, *н̄а̄ми* крѣво Ол, *н̄а̄м̄" д̄а̄дн̄у* Стр, По, *за нами* Со, *пѣмало н̄а̄ми* сјѣцкала На, *с н̄а̄м̄" тѣварӣо* Ол, *с н̄а̄ми* Ге, ГМ, Лу, На, *вр̄атѣ* је *н̄а̄ми* ГМ, *ако д̄а̄днѣ н̄а̄ми* Ге, *ѣстало н̄а̄ми*

⁵⁵ Ово су форме старијег инструментала које су се прошириле и на друге облике (исп. Белић 2006: 220).

Лип, свѣм̄а нѣми Со, тѣшко бѣло нѣми Ге, нѣјеси тѣ, бѣба, нѣми пѣљава Ол, слѣт^ила нѣми Со, то е нѣми ђдузѣла дрѣжава Со (Петровић 1973: 105, Дешић 1976: 243, Драгичевић 1986: 148).

195. Пуне и енклитичке форме ген. и ак. мн. замјенице *они* остварују се без финалног *х*, на шта је већ скренута пажња у т. 64.

Акцентовани и енклитички облик дат. једн. личне замјенице 1. лица, те енклитички облик дат. једн. личне замјенице 2. лица често се јављају без финалног *и*, о чему в. у т. 33 в.

196. У формама дат. и лок. једн. замјенице *она* јавља се партикула *-зи*: *њѡјзи* Ол, ГМ, Бр, Ко, Лу, *ѡ љѡјзи* Ол, Бр, *на љѡјзи* Бр, *ѡ љѡјзи* Стр, На, Во, а у формама ген. и ак. замјеница *ми* и *ви* понекад се јавља партикула *-ке*: *вѣске* ће поубијат Ко, *ѡд вѣске* Ст, *наске* Стр, *кѡд наске* Ко, *ѡкѡ наске* Ге, Ко, *ѡ наске* Стр, они *наске* порѣдали То.

197. Именичка замјеница *ко* најчешће има стандардне форме *кѡ* ДП *кѡгѣ* Ба, Ге *зѣ* *ког* Стр, *с кѣме* Ба, *кѡмѣ* Стр, По, Ба, Бр, а и замјеница *шта/што* употребљава се као и у стандардном језику: *штѣ* ја знам *штѣ-ш* Стр, Ол, *штѣ* би јѣѡ Ол, *штѣ* е ДП, Ге, Бр, *штѣ* е *кѣла* *кѣрузѣ* Чу, *штѣ вѣс ѡнтересујѣ* По, *штѣ* ће *ѡд љѣ* Ге, *штѣ* се стѣвљало *ручку* То,

што е бѣла ДП, *што* е бѣло Со, *штѡ-ш* ѡстав^ит ДП, *ѡ-чѣгѣ* е ДП, *штѡ* се нѣсам рѡдла у *ѡвѣ* *дѡба* Ко, *штѡ-ш* ѡстав^ит ДП, *штѡ* нѣш ДП, знаш тѣ *штѡ* е рѡква.

Општа именичка замјеница *свако* често се јавља без финалног *ѡ*: *свѣк* Ол, ГМ, Стр, ДП, Ко, Со, На, Во, *свѣк мѡрѡ* Лип, *свѣк сѣби* Лип, Ге, Со, *свѣк* примјѣћу^{је} Чу, *свѣк свѡме* Со, *свѣк свѡга* Со, а замјенице *неко* и *нико* имају стандардне форме: *нѣко* Ст, Чу, ДП, Ге, *нѣкогѣ* Ст, Чу, Лип, *нѣко* Ол, Стр, Бр, Со, На, *нѣкомѣ* Ол. Забиљежени су различити ликови неодређене и одричне замјенице *нешто* и *ништа*: *нѣшта* ДП, Чу, ГМ, Со, Во, *нѣшто* ДП, *нѣшт* Ол, При и *нѣшта* Ол, ГМ, Стр, ГМ, ДП, Со, Чу, Поп, Чу, На, Ст, При.

198. Често су у употреби форме придјевских замјеница са наставцима старих тврдых основа у инстр. једн. и у ген., дат., инстр. и лок. мн.:

под мѡијем сѣлом Бр, *ѡд мѡије* ДП, Бр, Во, *у мѡије* Ко,

202. Замјеница *њихов/њихова/њихово* најчешће се јавља у облицима са прелазним гласом *ј* на мјесту фрикатива *х*: *њи́ева ку́ћа* Чу, *њи́о̄в* Стр/*њи́јо̄в* Чу, *њи́ова* Ол/*њи́ова* Ст, Стр, ГМ, Лу/*њи́ова* Стр, ДП, *њи́ове* Ст, *њи́ово* Со, *њи́ову* Бр. Само једним примјером потврђена је форма *њи́в* језик Ге.

203. Демонстративне замјенице *овај, онај* и *тај/та/то* фреквентне су у сљедећим формама: *џз ови́* рџт На, *џни́* дџн Стр, *џни́* за́кон Стр, *џни́* рџт, *ни́је ко џви́* Стр, *џз они́* рџт На, *они* дџшек На, *помѣтѣш они* лџг На, *они* џпанак свѣзала На, *зџбун они* дџги На,

то́ја Стр, *с то́јим* се покривало Стр, *с то́јим* смо се покривали На, *с то́јим* смо се пра́ли Чу, па се покривали *с то́јим* Чу, *с то́јим* чџеком Лип, *с то́јим* се чџшља́ш То *с то́јим* ђеш пра́вит џпанке Бр.

204. Форме *отaj/ота/ото* са аналошким *о-*, биљежене у бројним штокавским говорима и према новијој и према старијој дијалектолошкој литератури, нису честе у говорима околине Шипова и забиљежено је неколико потврда (наведених у тачки 12).

205. Усљед упрошћавања сугласничких скупина јављају се форме: *ка̀кѣ* мѣне Ст, *ка̀ки* Ол, Поп, *та̀ка̄* ДП, Ко, *та̀ка̄* времѣна бѣла Ол, *ѣ̀лда е та̀ка̄* Во, ра́злика *та̀ка̄* Лип, *та̀ка̄* срѣ̀ћа На, са̀мо *та̀кѣ* ДП, смр̀ти *та̀кѣ* Лип, мѣ смо *та̀кѣ* бѣ́ле Чу, *та̀кѣ* срѣ̀ћѣ Лу, *та̀ки* жѣвот Ко, жѣвот *та̀ки* Во, *та̀ки* је мо́мак ДП, *та̀ки* џбича́ји Лип, *та̀кѣ* ста̀рине Лип.

206. Општа замјеница *сав* има стандардне форме: *са̀в* Ол, Ст Стр, *свѣ́* Стр, *сви́ма̄* Ол, а потврђена је и форма са неизвршеном метатезом у изразу *по вас ци́јѣли́* дџн Чу.

О формама замјеница *икакав, никакав, некакав* добијеним дејством хаплоглогије в. т. 98.

О редукцијама иницијалног *о* у формама неких придјевских замјеница в. т. 34 в.

207. Још увијек је у употреби и понека форма придјевских замјеница које се мијењају по именичкој деклинацији. У грађи су забиљежене у устаљеним изразима: *бџга му њѣ́гова* Ол,

свѣца њѣгова Ол, те у форми генитива: нѣ зн̄а њѣ'ова јѣз'ка Лу, нѣкв̄а тѣшка пѣсла н'јесам р̄ад'ла ДП, прѣвоза нѣкакв̄а Стр.

208. Забиљежене су и потврде употребе неодређене количинске замјенице *неколик* „уз име малог броја појединих појмова“ (Стевановић 1986: 300): *нѣколк̄а да̄на* Чу, *нѣколк̄а чѣека* Во, *трѣест* и *нѣколк̄е гѣд'не* Со.

209. Замјеница *сам/сама/само* појачава значење удвајањем (исп.: Дешић 1976: 249): *с̄ам-с̄ама* рѣд'ла Ол, *с̄ам-с̄ама* ѣспекла кр̄ме Ол, *с̄ам-с̄амо* нѣстанѣ ДП.

Придјеви

210. И данас се у овим говорима јављају наставци старих тврних основа: *з̄адњѣјем* ГМ, *кѣњскијем* Ко, са *м̄алијем* ДП, *свѣленијем* ГМ, *ст̄аријем* Бр,

дѣдбѣјем По, Стр, *жѣнскијем* ГМ, *жѣвѣјем* Стр, *зѣмљанијем* Во, *ј̄аднијем* Бр, *ј̄аки'е* Ол, ДП, Стр, *ј̄ањскијем* По, *кѣмшијскијем* Ол, *л'јѣпѣјем* Бр, *м̄алијем* ГМ, ДП/*м̄алијем* Чу, На, *мр̄твијем* Чу, *нѣжењенијем* ГМ, *нѣискренијем* По, *нѣуреднијем* По, *нѣрм̄алнијем* Стр, *њѣмачкијем* На, *п̄унијем* Ол, Стр, *п̄устијем* ДП, *р̄ђавијем* По *ручнијем* На, *с̄итнијем* Поп, *ст̄аријем* Стр, *тѣшкијем* По, Ол, *ѣмрлијем* На,

али и наставци меких основа: с *кѣњскӣм* кѣлима Ко, *пѣследњ̄им* кѣнопљама Чу, *пѣкој̄нӣм* Ж̄арѣм ДП, *кѣселӣм* мл'јѣком Чу, *дѣдбѣ̄* кумпијѣра Ол, свѣ тројѣ *жѣнскӣ* ГМ, *жѣнскӣ* ј̄ањаца Ко, *зѣмљанӣ* з̄дјѣла Во, с *кѣњскӣм* кѣлима Ко, *л'јѣп̄ӣ* мѣмака Бр, *м̄л̄ђ̄ӣ* кѣсаца Ол, б̄ило јѣ *ст̄арӣ* љ̄уди Ол. Код истог информатора могу се чути и једне и друге форме чак у истој реченици: жѣнама *ст̄аријем* и *ст̄арӣм* љ̄удима Бр.

211. Још увијек јѣ у употреби и понека форма ген. или ак. придјѣва неодређеног вида: *в̄акѣ* га др̄жи *гѣла* Бр, свѣга кѣња *дѣдбѣ* Ге, н̄ису ѣмали *жѣнска* дјѣтета Лу, *јѣчмена* кр̄ѣа Лу, *јѣшћеш* га *нѣварена* Во, *с̄ѣда нѣопр̄ана* не ѣстављају ГМ, ѣмам *с̄ина ѣжењена* ГМ, *ѣспѣш* л̄ѣга

прòсијата ДП, зà *Рацина* һàһу Лу, от *шён"чна* брàшна Бр, мòгло е за *сàката* и за *һòрава* дòвест Чу, мètнēш *кўпусова* лїста ГМ, н"јесам *тéшка* пòрода Лу, а дистинкције између придјева одређеног и неодређеног вида у ж. и ср. роду чувају се и у акцентима (в. т. 143).

212. Преовладавају форме придјева одређеног вида као и у другим говорима херцеговачко-крајишког дијалекта према новијим испитивањима (исп. Драгичевић 2007: 337 и 2011: 226, и Козомара 2005: 82 и 2016: 116): *бијелōга* Стр, *дòбрōга* Ол, Стр, *зàдњēга* Ол, *јèчменōг* ДП, *нèкришенōг* Стр, *стàријēга* Ол, Ко, *стàрōга* Стр, *сўвōга* Ге, Чу, *ткàнōг* ДП, *црнōга* Ол, *живōме* Ге, *мàлōме* ДП и сл. Придјев *тўһи* Стр, Ст има форму придјева одређеног вида.

У употреби су и поименичене форме: *жєнску* По, *мўшку* По.

213. Компаратив и суперлатив имају стандардне форме: *бòљā* Ол, Ст, *вèһā* ГМ, *вèһē* Ко, *млāһē* Ол, ДП, Ге, *млāһи* Ол, Стр, *млāһу* ГМ, *стàријā* Стр, ДП, Чу, *стàријēга* Ол, Ко, *стàријēm* Ко, *стàри'и* Ол, *стàријōј* ГМ,

нāјбòљи На, *нāјāчи* Ол, *нāјвèһā* По, *нāјзадњи* Стр, *нāјмāњā* Ол, *нāјмлāһā* Ол, По, *нāјмлāһи* Стр, *нāјстàријā* ГМ, *нāјстàри'и* Стр, с тим што форме суперлатива често имају два акцента, о чему види још потврда у т. 149.

214. Чешће се каже *кўрузова* пўра Бр, *кўрузово* брашно Ол, *кўрузовōг* Бр, Во, него *кўрузнōг* Ге, *кўрузнōга* То. Забиљежено је једино *рāжово* брàшно Чу, Ст, те *éлдовōг* брàшна Бр.

У неким формама придјева изостаје промјена *о > е*: *зòрњō* Бр, *дòњō* Бр, *млāһōга* Чу, Ге, *нāјвèһō* Поп, *нāјмāњō* Бр, *нāјнèјачō* Бр, *рāжово* Ол, *стàријōг* ДП, *тўһō* При, Вод, *Радòшōв* На, *Кнèжовићи* На.

215. И неки придјиви могу појачавати значење удвајањем: *бòс-босцијата* Чу, *нòв-нòву* Бр, *прāс-празне* ДП.

Бројеви

216. Ликови основних бројева од '1 до '10 могу бити измијењени услед редукција и супституција вокала, те услед губљења консонаната, али најчешће имају стандардне форме: *јѣдан* Ол, Бр, ДП, Чу, По, *јѣдна* Ст, ГМ, ДП, Чу, Бр, Лу, Ге, На, *јѣдно* Ол, ДП, Чу, *два̂* ГМ, *двѣ̂* Ол, ГМ, Бр, Во, Со, Ко, Ст, Ге, ДП, Лу, *ѣбадва̂* ГМ, *ѣбедвѣ̂* Стр, *три̂* Ол, ГМ, Стр, *чѣтри* Ол, Стр, Ко, Лу/*чѣтри̂* Чу, Со, Лу, *нѣт* Ол, Ст, Стр, Чу, Ко, Лу, Поп, ГМ, На, *шѣс* ГМ, На, Стр/*шѣст* Ст, ГМ, *сѣдам* ГМ, ДП/*сѣдом* ДП, Ге, *ѣсам* ГМ, Чу, *дѣвет* Ст, *дѣсет* Ол, Ст, Ко, Лу, На.

217. Број *један* мијења се по придјевској промјени: *јѣдан* Ол, Бр ДП, Чу, По/*јѣдно* Ол, ДП, Чу, *јѣдно̄г* Бр/*јѣдно̄га* Ол, Стр, Ге, Во, *јѣдно̄м* Ст/*јѣдно̄ме* Чу, *јѣдна* Ст, ГМ, ДП, Чу, Ге, Бр, Лу, На, *јѣдну* Бр, ГМ, *јѣдно̄ј* Бр, Ге.

Забилежена је по једна потврда промјене бројева *двѣ̂је* и *обје* кроз падеже: *двѣ̂ма̂* Во, са *обѣ̂ма̂* ћерима ГМ. У старијој дијалектолошкој литератури бројеви *два* и *три* билежени су као промјенљиви (Петровић 1973: 109, Дешић 1976: 253–254), а број *четири* сасвим ријетко. Новија литература показује да је промјена бројева *два*, *три* и *четири* данас необична (Драгичевић 2007: 374, 2011: 227).

218. У формама бројева од '11 до '19 секвенца *-ае-* сажима се у *ѣ̄*, о чему је већ било ријечи у т. 47.

219. Код десетица најчешће долази до губљења гласова или читавих гласовних низова: *двѣ̂ес* Ол, ДП, Со/*двѣ̂дсѣ̄т* Ол, *двѣ̂ес нѣ̄т кѣ̄лѣ̄* Ол, Лип, *двѣ̂ес љ̄ нѣ̄т* Ол, *двѣ̂ест* Ол, ДП, *трӣест* Ол/*трӣес* Ол, Лип, Лу, Поп, *чѣ̄терес* Бр, ДП, Поп, Стр, *шѣ̄сѣ̄т љ̄ петеро* Стр, *деведѣ̄с* Стр, али су забилежени и стандардни ликови: *двѣ̂десѣ̄т* Стр, *трӣдесѣ̄т* По, Поп, *педѣ̄сѣ̄т* Лу, *осамдѣ̄сѣ̄т* Со, *осамдѣ̄сѣ̄т љ̄ шѣ̄ст* ГМ.

220. Говори се *сто̂* Ол, Ст, ДП, *стѣ̄т^ну* Чу, Лу, *двѣ̄јѣ̄ста* Ст, *трӣста* Ол, Лу, Во/*трӣсто* Бр, Чу, *нѣ̄сто* Ол, ГМ, Стр.

221. Број *хиљада* мијења се као именица и редовно се јавља без иницијалног *х*: *и̋љада̋* Ол, *и̋љаде* Лип, Ко, *и̋љаду* Стр, Лип/*и̋љаду* ДП, Бр, Ге.

222. Потврђена је промјена збирног броја *двоје*: размисли *о на̋ми дво̋ма* Со, *на̋ми дво̋ма* давала На, а иначе се овакви бројеви не мијењају: *то̋ дво̋е* Ст/*дво̋е* Бр, Лу, При, Вод, *тро̋е* Чу, На/*тро̋е* На, При, *по̋ дво̋е* Поп, *по̋ тро̋е* Поп, *дво̋ја вра̋та* Чу, *њи̋ тро̋е* Ко, *оба̋дво̋је* Ол, *оба̋је* ГМ.

223. Збирни бројеви од *четири* навише чешће се граде суфиксом *-еро*, а нешто рјеђе суфиксом *-оро*: *чет̋веро* Лип, Чу, Ко, ГМ, Со, *п̋теро* ГМ, Лип, Со, Лу, На, Ст, Во, *ш̋estero* Стр, Чу, *с̋д̋меро* Поп, *о̋с̋меро* Поп, *д̋в̋етеро* Ге, *д̋е̋стеро* Ст, Стр, Ко, ГМ, *д̋е̋стеро* Стр, *два̋н̋estero* Ге, Ко, *три̋н̋estero* Лип, *чет̋р̋н̋estero* Со, Лу, *п̋ет̋н̋estero* Ст, По, Ге, *ш̋ес̋н̋estero* Со, *сед̋а̋м̋н̋estero* Ко, *ос̋а̋м̋н̋estero* На, *два̋естеро* Ст, Стр, Во, *два̋ес̋ п̋теро* Ол/*два̋дес̋ет̋* и *п̋теро* Бр, *два̋ест̋* и̋ *ос̋меро* Стр, *три̋дес̋ет̋еро* Ко, *пед̋ес̋ет̋еро* Стр, *шезд̋ес̋ет̋еро* Бр, *ш̋ес̋ет̋еро* Стр, *ш̋ес̋ет̋* и̋ *п̋етеро* Стр,

чет̋воро Лип, Чу, Ко, Со, Лу, Во, *п̋торо* Чу, *ш̋есторо* Во, *с̋д̋моро* ДП, Чу, Во, При, Вод, *о̋с̋моро* Стр, Лип, ДП, Чу, ГМ, *д̋в̋еторо* Бр, Ге, *два̋дес̋ет̋* и̋ *чет̋воро* Лип, *два̋ест̋* *о̋с̋моро* Со, *три̋дес̋ет̋оро* Со, *чет̋ерес̋* и̋ *п̋торо* Ол.⁵⁶

224. Редни бројеви мијењају се као придјиви одређеног вида: *пр̋ва̋* Ол, Стр, *пр̋в̋е̋* Ол, *пр̋ви̋* ГМ, *пр̋во̋г̋* Ко, *пр̋в̋ӳ* ГМ, *др̋ӳги̋* Ол, ГМ, По, *з̋ др̋ӳги̋м̋* Ол, *др̋ӳго̋* Ол/*др̋ӳго̋* Стр, *др̋ӳгӳ* ГМ, Бр, *тр̋е̋ћа̋* Ол, *тр̋е̋ћи̋* Лип, Бр, Со, Лу, *тр̋е̋ћӳ* Бр, *ш̋е̋сти̋* Бр, *ш̋е̋сто̋* Ол, *с̋д̋ма̋* Бр, *о̋с̋ми̋* Лу,

јед̋а̋н̋ести̋ Бр, *п̋ет̋н̋ест̋о̋г̋* Ко, *п̋ет̋н̋ест̋о̋ј̋* Лу, *ос̋а̋м̋н̋ест̋о̋г̋* Бр, *ӳ ос̋а̋м̋н̋ест̋о̋ј̋* Во, *д̋ев̋ет̋н̋ест̋ӳ* Ол,

⁵⁶ У многим српским јекавским говорима сјеверозападног огранка биљежен је суфикс *-оро* у збирним бројевима (в. нпр. Вујичић 1979: 18, Дешић 1976: 256).

трѝес пѣтѣ Со, *чѣтерес прѣвѣ* По, Бр, При, Вод, *чѣтерес трѣћѣ* Стр, *чѣтерес чѣтврѣтѣ* Стр, *чѣтерес пѣтѣ* Стр, *чѣтерес ђсмѣ* ГМ, *педѣ-сѣдмѣ* Ол, *педѣст ђсмѣ* Ол, *педѣс дѣвѣтѣ* Ол, *шездѣсѣтѣ* Ол, *шездѣс прѣвѣ* Ол, *шездѣсѣт прѣвѣ* Ол, *деведѣс пѣтѣ* Стр.

Редни број *први* може се и компарирати: *најпрѣвѣ* Ге, *најпрѣви* ГМ, *најпрѣви* Стр, *најпрѣвога* Ол. У форми средњег рода броја *трећи* може изостати промјена *о > е*: *трѣћо* се рѡд^нло На, двѣс *трѣћо* При, Вод.

225. Забиљежене су потврде облика са наставцима старих тврдих основа код броја *један* и редних бројева: *с јѣднијем* Ге, *дрѹгијем* Стр, Лип, *з дрѹгијем* Ол, *у прѣвије* Стр, Ко, *дрѹгије* Бр, ГМ/*дрѹгије* Чу.

226. У употреби су бројне именице *двоица* Ст, Поп, *двоице* Лу, *трѡица* ГМ, На, *трѡицу* Поп, Со, *четвѡр^нца* Со.

Збирна именица *браћа* употребљава се уз основни број умјесто уз бројну именицу: *Ђѹкића бѣло пѣд браћѣ* Со, *пѣд браћѣ од ѹјака* Лу, *шѣз браћѣ ѹмѣ* Ст, На, *њѹ сѣдам браћѣ* ДП (исп. Дешић 1976: 257).

Закључци о деκлинацији

227. О присуству архаизама у категорији деκлинације у говорима околине Шипова може се рећи слѣдеће:

1) Ген. мн. именица м. и ж. рода забиљежен је у старијим формама без наставка *-а* углавном уз број или уз количински прилог (*пѹно мѡмѣк бѣло, по дваѣ-сѹраѹц, јѣданѣс гѡдѹн, ѹљаду мѡрѣк*).

2) Наставак *-ије* у лок. мн. именица м. рода потврђен је у насељу Драгнић Подови (*нѣстанѣ водѣ у тѣје бунѣрије, јѣ сам у кѹрузије*), те у насељу Козила (по *врѡвије* почѹпѣш), наставак *-им* у насељу Прибељци (*ѹ Прибељцим*), док је наставак *-ом* у множинским падежима непознат. Забиљежена је и форма именице ср. рода у лок. мн. са наставком *-ѹ*: нѣко

је гүнијо у *колӣ*. С обзиром на мали број потврда старијих наставака, може се рећи да је синкретизам ДИЛ у овим говорима досљедан.

3) У дат. и INSTR. замјенице *ми, ви* имају облике *нами, вами*, тј. форме старог инструментала, које су се прошириле и на друге падеже.

4) Придјев и придјевске замјенице често се јављају у старијим формама с наставцима тврдох основа у INSTR. једн. и у ген., дат., INSTR. и лок. мн. (*под мдијем, ндијем, од мдије, ндије, кдијем, са мдијем, ддбдије, жднскије*), а такви наставци забиљежени су и у промјени броја *један*, те неких редних бројева (*с јддндијем, дрдијем, у прдије*).

5) Још увијек је у употреби понека форма придјева и придјевских замјеница у неодређеном виду (*бдга му ндгова, нд знд ндиова језика, суда ндопрана, сина джежена ГМ*).

Дакле, осим наставака старих тврдох основа код придјевских ријечи, који су и данас релативно фреквентни, у говорима Шипова готово да и нема архаизама у деклинацији. Старије форме генитива без *-а* употребљавају се још само уз бројеве и количинске прилоге, а старији наставци у синкретичним множинским падежима, који су у старијој дијалектолошкој литератури забиљежени у доста већој мјери, данас представљају праве раритете јер их је у потпуности потиснуо наставак *-има*.

228. Од осталих појединости у вези са деклинацијом треба истаћи следеће:

1) Уопштавања наставак *-ом* у INSTR. једн. именица м. рода на палатал, те нешто рјеђа проширења *-ов* у множинским формама истих именица позната су као у другим западним говорима (*бдсильом, концом, с кдњом, под сачом, крајови, нбжови, сачови*), али се стиче утисак да су рјеђа него раније.

2) Наставак *-и* у ген. мн. именице *мрав* познат је и у овим говорима, док је код именица *црв* и *зуб* забиљежен само наставак *-а*.

3) Наставак INSTR. једн. именица ж. рода на консонант углавном је *-и*, али су забиљежене и форме *глађу* и *жеђу*.

4) Поред стандардних форми придјевских замјеница, у употреби су и форме: *дн̄и, д̄ви, то̄ја, с то̄јим, ка̄ке, ка̄ки, та̄ка, та̄ке, та̄ки* и сл.

5) Једино су основни бројеви *двѣје* и *обје*, те збирни број *двоје* потврђени као деклинабилни по једним примјером (*двѣма̄*, са *обѣма̄* ћер^ама, размисли *о нѣми двома̄*).

Збирни бројеви нешто се чешће јављају са суфиксом *-еро* него са суфиксом *-оро*.

ГЛАГОЛИ

Прости глаголски облици

Инфинитив

229. Форме инфинитива често се остварују без финалног *и*, и тешко је рећи да ли су такве форме фреквентније од оних са финалним *и* (в. т. 32).

230. У инфинитиву је распрострањена и промјена *-ну-* > *-ни-* код глагола III Стевановићеве врсте: *дѣгн^ат* Ол, Стр, *зѡвѣт* Ол, *крѣѣт* Ол, *мѣтн^ат* Стр, *одмѣкѣт* Ол, *освѣн^ати* Ол, *ѡткиѣт* Ол, *пѣснит* По, *скѣѣт* Ге, *стѣгнит* ДП, *шѣпн^ати* Стр.

231. Глаголи на *-ѣти* у инфинитиву често имају аналошки наставак *-ити*: *вѣд^ат* Стр, *вѡлит* Ко, *дожѣв^ат* Во/*дожѣвит* Чу, *жѣв^ат* Ол, ГМ, По, Поп, Во/*жѣвит* Лип, Ол, Ко, Ст/*жѣвити* Ге, На, *позелѣн^ати* Бр, *разѣмит* Стр, док аналошки наставак *-ати* код истих глагола, који су биљежили истраживачи западних српских говора (Дешић 1976: 263, Драгичевић 1980: 179, 193, 1986: 161), није забиљежен у овим говорима.

Имперфекат

232. У старијој дијалектолошкој литератури о западнијим јекавским говорима има података о присуству глагола *бити* у форми имперфекта (исп. Петровић 1973: 119–120, Дешић 1976: 265, Драгичевић 1986: 163), али се и тада сматрало да је имперфекат већ нестао

из ових говора, док новија дијалектолошка литература не биљежи често чак ни овај глагол у форми имперфекта (Драгичевић 2007: 375, 2011: 228). У српским говорима околине Шипова није забиљежена ниједна оваква форма.

Презент

233. Већ је указано на то да се поред форми презента *ни́сам* Ол, Стр, Чу, Ге, Ко, ГМ, Лу, Поп, Бр, Во, *ни́си* Чу, Поп, При, Вод, *ни́смо* Ге, Ко, На, *ни́сте* Ол, Ст, Лу, *ни́су* Ге, Со, Поп, јављају и форме: *н"јесам* Ол, ГМ, Стр, Бр, ДП, Ко, Поп, На, Во, При, *н"јеси* Стр, Бр, ДП, Чу, Ге, *н"јесмо* Ол, Стр, ГМ, Лип, ДП, На, При, Вод, *н"јесте* Ол, Стр, Со, *н"јесу* Ол, ГМ, Лип, Чу, Ге, Со, Бр и тешко је рећи које су форме фреквентније.

234. У формама глагола *бити* понекад се јавља секундарно *н*: *би́днѐ* Стр/*бѹ́днѐ* Стр, Ге, *бѹ́днѐм* Ге, Со.

235. Наставак 1. лица једн. глагола *моћи* разликује се од наставка у стандардном језику и фреквентне су форме: *мѡрем* Ол, Стр, Чу, Ко, ГМ, При, Вод, *нѐ мерем* Ол, Ко, Со, Лу, Чу, *нѐ можем* Ге, Чу, али се могу чути и стандардне форме *мѡгу* Лип, Бр, Со, *не мѡгу* Стр, Бр, Ко, Чу, Со/*нѐ могу* Во. Промјена *же > ре* захватила је и остала лица презента овог глагола о чему в. потврде у т. 63, а потврде супституције *о > е* у овим формама у т. 15.

Усљед губљења и упрошћавања гласовних низова јављају се и форме 2. лица једн.: *нѐ меш узѡрат* Чу, *нѐ меш ти у́чит* Ол, *нѐ меш* Стр,

нѐ мош ти́ Ол, *нѐ мош ти́ јав"т* Ол, *мѡш ви́д"т ѡд њи́* Стр, *прѡдѡи́ш пошто мѡш* Стр.

236. У формама презента неколико глагола могу се јавити друкчији наставци него у стандардном језику: *зѡспѐш* Ол, *миру́шии* Бр/*мири́шии* Во, *прѡмјѐну́* ГМ.

237. Глагол *рећи* мијења се по I и по III врсти промјене: *рѐчѐм* По, *рѐчѐш* Лу, *рѐчѐ* Стр, ДП, Лу *рѐчѐмо* ГМ,

те *рѣкнѣм* Ол, Стр, ГМ, На, *рѣкнѣ* Бр, Ге, Ко, ГМ, *рѣкнѣмо* Стр, *рѣкнѣ* Ол, Стр.

238. Глаголи чија се основа завршава веларом *к* често и у 3. лицу мн. презента имају аналошко палатално *ч*: *ѹспечѣ* Ст, Ко, ГМ/*ѹспѣчѣ* Бр, *осјѣчѣ* Стр, *нѣчѣ* ДП, Лу, *с"јѣчѣ* Стр, *тѣчѣ* Стр, на шта је већ упућено у т. 93.

239. Секвенца *-јд-* у презенту глагола са основом *ићи* често остаје неизмијењена на шта је већ указано у т. 89: *дојдѣ* Ол, ГМ, Стр, ДП, Бр, Чу, Поп, На, Во, При, Вод, *зајдѣ* Во, *ѹзајдѣ* Бр, ГМ, *најдѣ* Стр, Лип, Бр, Чу, ГМ, Поп, Во, *појдѣ* Ол, Стр, Чу, Бр, Во, *пројдѣ* Ол, По, ГМ, На, и сл. Ови глаголи у презенту могу имати и другачије форме: *наѹидѣ* Ол, Стр, *наѹидѣ* ГМ, *ѹзиѣдѣ* Ол, Во, При, Вод, *ѹзиѣдѣм* Во, *ѹзиѣдѣи* Во, *ѹтиѣдѣ* Стр, *раѹзиѣдѣ* Во, *ѹниѣдѣ* Стр, или *дођеш* Ол.

Уобичајено је, међутим, и *дођѣ* Ол, ГМ, Стр, Ст, Лип, Ко, Чу, Лу, ДП, Со, Ге, *ѹзађѣ* Чу, Со, Ге, *нађѣ* Ол, ГМ, Ко, ДП, Со, *пођѣ* Ге, *прођѣ* ГМ, Ге, Лу, ДП. Границу распрострањања ових двију форми на територији Шипова в. на карти 4.

240. Форме *виђам* Во, *виђамо* Во нису честе у овим говорима (исп. Петровић 1973: 117).

241. У употреби је и презент непотпуног глагола *вѣли* Стр, ДП, ГМ, *вѣлии* Стр, Ст, ГМ.

242. Глагол *знати* понекад има промјену по I Стевановићевој врсти: *знаѣм* Стр, *знаѣ* Ол, поред форме *знам* Ол, Чу по V врсти.

Глагол *дати* такође има више форми: *даѣднѣм* Ол, Бр, Со, *даѣднѣи* Ол, Ко, ГМ, Лу, *даѣднѣ* Ол, Стр, Лип, Чу, Ге, Ко, Лу, Поп, На, Во, *нѣ даѣднѣ* Ол, На, *нѣ даѣднѣм* ГМ, *даѣднѣмо* Стр, *даѣднѣте* На, *даѣднѣ* Стр, По, Ко, Поп, или *даѣдем* Стр, *даѣде* Стр, али и *да* Ко, *нѣ да* Стр. Итератив гласи: *даѣе* ДП, *даѣем* Ол, *даѣаи* Ко.

1984: 403, Драгичевић 1986: 162), али и новијој дијалектолошкој литератури (Драгичевић 2007: 376, 2011: 231).⁵⁷

У 3. лицу једн. стање је исто као и у стандардном језику, само што се понекад може јавити постакценатска дужина на завршном вокалу (в. т. 106 под 8): *ѝзвѹче се* Ол, *пѡгинѹ* (он) Ол, *пѡједе* Ол, *пѡкосѝ* Ол, *пѡчѣ* Стр, *прѣвѡлѝ се* Ол, *прѣварѝ* Ол, *сѡтра* Ол, *свѹче* Ол, *ѹби* Ол, *ѹдарѝ* Ол, *ѹјагмѝ* Ол.

248. Наставак 1. лица мн. обично је -*шмо*: *дѡдошмо* ДП, *дѡгошмо* Ге, *зѡчудѝшмо* Со, *ѝмадошмо* Во, *искѡчишмо* Ол, *нађошмо* Чу, *направишмо* Чу, *ѡдошмо* Ол, Ст, Чу, На, *ѡпрашмо* Во, *ѡсташмо* Ба, Лу, *плѡтишмо* Чу, *пренѣсошмо* Чу, *прѡдадошмо* Чу, *не подбѡчишмо* Ол, *пѡтишмо* Ко, *пѡслушѝшмо* Чу, *пѡчѣшмо* Бр, *сјѣдошмо* Ол, *скѡчишмо* Ол, *ѹгледашмо* Со, а ријетко -*смо*: *ѡстасмо* Ба.⁵⁸

У 3. лицу мн. на финалном вокалу наставка често се јавља постакценатска дужина, о чему је већ било ријечи у т. 106 з. Сјеверозападни српски говори донекле се по овој особини међусобно разликују (исп. Петровић 1973: 18, Драгичевић 1986: 163 и 2007: 376, Далмација 1997: 130, Козомара 2009: 535 и 2016: 665).

249. Према формама презента могу се јавити облици аориста са нејотованом секвенцом -*јд-*: *ѡјде* Ол, Бр, ГМ, Во, При, Вод, *ѡјдо* Бр, Поп, Во, *ѡјдошѣ* Бр, Поп, На, При, Вод, *пѡјде* Бр, *пѡјдо* Поп, *пѡјдошѣ* Бр, Поп, *прѣдо* Бр, *прѡјде* Бр, На, али су присутне и форме: *ѡѡје* Ол, ДП, Ко, ГМ, Со, *ѡѡѡ* Ко, ГМ, *ѡѡѡшѣ* Стр, ДП, Лу, Со, Во, уз спорадично *ѝзиѡде* Бр, *наниѡде* Бр, *ѹниѡде* Ол.

⁵⁷ Проф. Рамић сматра да су се ова лица изједначила због губљења консонанта *х* у првом лицу (Рамић 1999: 124).

⁵⁸ Ова појава забиљежена је како у говорима херцеговачко-крајишког дијалекта (Драгичевић 1986: 163), тако и у географски блиским икавским шћакавским говорима (Рамић 1999: 386).

Императив

250. Овај глаголски облик најчешће има стандардне форме 2. лица једн.: *буди* Стр, *гледај* Ге, *голицај* Ол, *искрижај* ГМ, *наздрави* Ст, *настави* ГМ, *овриши* Стр, *одвој* Ол, *осуши* Стр, *питај* Ол, *подај* Стр, *покоси* Стр, *послушај* По, *преди* ГМ, *ради* Стр, *сједи* Стр, *слушај* Ол, *ткај* ГМ, *ћути* Ол, *увлачи* ГМ, *удри* Ол, *упитај* Стр, *чекај* ДП и сл.

251. О томе да се понекад дјелимично или потпуно редукује финални и медијални вокал *и* у формама императива, било је већ ријечи у т. 30 и 33: *бјѐж* Ол, ГМ, *виѐд* Ол, ГМ, *диѐж* Ол, Поп, *др̑и се* Стр, *сјѐд* Ол, ДП, Чу, *укључ се* Бр,

бјѐжмо Стр, Бр, *бјѐшите* Со, *говорте* Со, *доћте* Ол, *др̑ите* Со, *заиѐћерте* Стр, *извољте* Ст, *лѐсте* Ко, *направте* Со, *одлућте* Во, *оставте* ГМ, *помосте* Ол, *пр̑вте* ДП, *свѐшите* ГМ, *сјѐцте* Ол, *сналасте се* Чу, *спрѐмте се* Стр, *ста̑нте* Ол, *учте* Чу.

252. Уобичајено је и губљење сонанта *ј* иза *и* у формама императива (в. т. 53): *на̑и се* Стр, *по̑и* Ст, Стр, ДП, Чу, Лу, *по̑и* Стр, *по̑ите* Ол, *са̑кри̑те* Чу, *у̑би̑те ме* Лип.

253. Рјечца *нека* у формама 3. лица једнине и множине обично се јавља без финалног *а* (в. т. 34): *не̑к идѐ* На, *не̑к има̑* Ол, Во, *не̑к је̑дѐ* Стр, *не̑к ра̑ди̑* ДП, *не̑к сје̑ди̑* Ол, *не̑к та̑ко̑ ста̑и̑* Ол, *не̑к у̑змѐ* Ол,

не̑к и̑ду̑ Бр, *не̑к има̑ју̑* Ко, *не̑к је̑ду̑* Ол.

254. Према формама презента јављају се облици императива: *да̑дни* Ст, Бр, *зна̑дни* Ко, *до̑јди* Стр, *на̑јди* ГМ, *по̑јди* ГМ, *са̑јди* Стр, *оти̑ди* Ол, Стр, Чу, *уни̑ди* Ол, *оти̑те* Поп, Ст, *изи̑те* Ол.

255. Императивна форма *немој* може се јавити с партикулом *-де*: *не̑мо̑јде̑* По, а императив глагола *дати* са партикулом *-дер(е)*: *да̑јде̑р* Ге.

256. У формама глаголског придјева радног веома често долази до контракције финалних вокалских секвенци у м. роду, посебно финалне секвенце *-ао*, о чему је изложена грађа у т. 44. Редукције вокала *и* измијениле су гласовни лик овог облика у ж. и ср. роду, о чему в. грађу у т. 30 и 31.

257. Према формама инфинитива са аналошким *-и* јављају се и одговарајуће форме радног придјева: *бòл"ло* Ст, *вй̀дла* Стр, Чу, Ко, ГМ, Со, Лу, Во, При, Вод, *вй̀дле* Чу, *вй̀дли* Ол, Бр, *вòл"ла* Ко, Со, *дожй̀в"ла* Со, *дожй̀вли* Ол, *долèт"ла* Стр, *жй̀вла* ГМ, Бр/*жй̀вила* Ге, Со, При, Вод, *жй̀в"ли* Ол, ГМ, Лу, Ст, Во/*жй̀вли* Ол, Стр, ГМ, Ба, Ст, *жй̀вло* Стр, ГМ, Ба, Во/*жй̀в"ло* По, Стр, Чу, Бр, Ге, Ко, Со, *зabòлило ме* ДП, *изгòр"ла* Стр, *обòл"ла* Бр, *òслаб"ла* ГМ, *òстар"ла* Бр, ГМ, Со, Во, *пòстарли* Стр, *прежй̀в"ли* Ол, ГМ, Чу, *прожй̀в"ла* Лу, *свй̀дло* ДП, Лу, *слèт"ла* Со, *стй̀д"ла се* Бр, ДП, *тр̀пила* ДП, *тр̀пили* Ол, о чему је већ било ријечи у поглављу о фонетици. Аналогијом према презенту добијене су и форме *клéчи'о* Ол, *клéчили* Ол.

258. Као и у инфинитиву распрострањена је промјена *-ну-* > *-ни-* код глагола III Белићеве врсте: *гй̀нло* ЛУ, *жй̀гн"ло* ДП, *зацèнло* ДП, *зòвн"ла* ДП, *крéнла* Ол, ГМ, Ге, *крéнле* Со, *крéнли* Ст, *мèт"ла* Ол, *плàнла* ГМ, *плàнло* Ст, *прèкинла* ДП, *сва̀нло* Стр.

259. Трпни придјев, као и у стандардном језику, има наставке *-н*, *-ен*, *-т*, али је дистрибуција наставка *-т* нешто шира, што је сасвим уобичајено и у многим другим говорима (Пецо 1964: 157–158, Петровић 1973: 122–123 и 1978: 107–108, Дешић 1976: 267–268, Реметић 1985: 328–329, Драгичевић 1986: 164–165, 2007: 377, 2011: 233 и др): *вèзāте* Чу, *зāвй̀то* ДП, *зāкључāта* ДП, *й̀змјèшāт* Во, *испрегрāђй̀вāто* Ко, *кòпāто* Чу, *мèтнўто* Чу, *нāтрпāто* ДП, *однешèно* Со, *òдржāта* ДП, *òдржāто* ДП, *òздравй̀т* Стр, *опèрисāта* ДП, *òрāта* На, *òрāто* Ол, *òсигурāт* ДП, *òђерāто* Бо, *пензиòнисāт* ДП, *пèр"сāт* Ол, *пèрисāта* Стр, *понешèно* ДП, *пòтрпāто* ДП, *прòдāто* Бр, *прòкопāти* Ол, *прòсијāта* ДП, *растрешèна* ГМ,

свѣзати Ст, *сијати* Ол, *скѣвчати* Во, *спаквати* Ко, *спјевати* Лу, *удати* Лип, Бр, Лу, *удате* ГМ, *удато* ГМ, *укопати* ГМ, Поп;

према: *вјенчан* По, *занаљене* Ст, *заробљен* Бр, Со, *зауостављено* Со, *испрошена* ДП, Чу, *навѣжено* Стр, *написано* Лип, *направљена* ДП, Чу, *неурађено* Ол, *овршена* Стр, *однешено* Со, *џењен* ГМ, *џењено* ГМ, *џађено* Ст, *џкрљено* Стр, Ге, *окупирана* Со, *џсуђена* Лип, *џтјеран* Стр, *наркирано* Ол, *персан* ГМ, *пџењени* ДП, *пџњевѣна* Стр, *пџкошено* Ст, *покривѣна* Чу, *покривѣно* ДП, Чу, *пџмужена* Стр, *понѣшено* ДП, *пџнаљено* Со, *пџстављена* ДП, *прѣграђено* ГМ, *рађено* ДП, *разџељено* Ол, *растрѣшена* ГМ, *укопан* Ст. У поређењу са неким другим сјеверозападним говорима у којима је наставак *-т* у већој мјери потиснуо друга два наставка (Козомара 2016: 698), у овим говорима учесталост наставка *-т* ипак није тако висока, а стање је ближе стандардном језику.

Глаголски прилози

260. Глаголски прилог садашњи може имати наставак *-ћи*: *глѣдајући* ГМ, *кријући* Ол, На, *одајући* ДП, *пијући* Стр, *раџећи* Ст, *стџећи* Со, или *-ћ*: *бџрећ се* Бр, *кријућ* Ко, ГМ, Во, *нџсећ* Ол, *одајућ* ДП, *плѣчућ* Во, *смијућ се* Во, *стџећ* ГМ, *трајжећ* Стр, ДП. У употреби је и попридјевљена форма *нџсећа* ГМ, Со.

261. Глаголски прилог прошли није више жива категорија у овим говорима. Једини његов траг представља попридјевљена форма *биџић*: *биџић* Стр, за време *биџиће* Југџславије Поп.

Сложени глаголски облици

262. У приповиједању је уобичајен крњи перфекат: тако *тџ било* Ге, *свѣ то изгџрело* Стр, *три ћѣри имала* Стр, *имала џна два брата* Лу, *крава сџмо слџму јѣла* Чу, *сџаком живџм*

помáгала ДП, *пўтовó* с кòњом Стр, *пўтовó* пјèшкè Стр и сл. Перфекат је често безлично употребљен, о чему в. грађу изложено у т. 312.

263. Плусквамперфекат није често у употреби, али је још увијек жива категорија која се употребљава за радње које се не могу исказати перфектом: сà њим *би'о жи'ви'о* Чу, *није би'о òт'ио* у àрмију Ол, *би'о пòчó при'чат* Ол, н"јесам *би'ла дòшла* Ко, нè знам *јесам би'ла ўзèла* деветнèстý гòдину Ол, òни *су се рàстав'ли би'ли* Ба, òни *су се склòд'ли би'ли* Стр, знàш кàк *се би'о ожèни'о* Лу. Као што грађа показује, гради се од перфекта помоћног глагола *бити* јер имперфекат није познат у овим говорима.

264. Футур I глагола на -*ћи* углавном има форме: *доћу* Ол, *лèћу* Бр, *òдвућу* Ол, *рèћу* Ол, *доће* ГМ, Со, ДП, Во, *на̀иће* Со, Во, *наће* Ол/*наће се* Ол, *наћеи* ГМ, *òтиће* Бр, *рèће* Ко, *доћемо* Ге, *ићемо* Ол, Ст, ГМ, *òдвућемо* Ол, *òтићемо* Во, *прећемо* Чу, *проћемо* Со, *рèћемо* Ол, Стр, Бр, *стèћете* Во, *доће́* Ол, ДП, *иће́* Стр, *на̀ниће́* Чу, *наће́* Стр.⁵⁹

Према инфинитиву и глаголском придјеву радном и у футуру се јавља промјена -*ну-* > -*ни-* код глагола III Белићеве врсте: *окрénће се* ДП, *пòкисн'ћеш* Ол. Такође, према формама инфинитива са аналошким -*и* јављају се и одговарајуће форме футура: *ви́дћеш* ГМ, *жи́в'ће* ГМ и сл.

265. Футур 2 може се градити од презента глагола *бити* и инфинитива несвршених глагола: ако *нè будè и́грат*, кад *бўдèмо прàвит* Ол, кад *бўдèм пèћ* Ол, *кад се бўдè бòгу мòл'ти* Стр, *кад бўдè слàву чи́тат* Стр. Ова појава позната је у многим штокавским говорима (Дешић 1976: 270, Далмација 1997: 133, Рамић 1999: 388, Брозовић 2007: 150).

Понекад се умјесто футура 2 употребљавају и презентске форме: ако *и́маднèте слòгу* ГМ, ако *мòгнèм* Ол, *до-гòд мòгнèм* ГМ, кад *мòгнè* баба Ге.

⁵⁹ Српски дијалекти који су ушли у основицу стандардног језика готово да не познају стандарде форме футура оваквих глагола (Реметић 1985: 323).

Може се чути и конструкција *да + футур II*: *дà будē дѡни'о* Стр, *дà будēи дѡшла* Ол којом се исказује иреални услов (Црњак–Козомара 2017: 399).

266. Глагол *бити* у потенцијалу остварује се без финалног *х*, на шта је скренута пажња у т. 64 в. Уравнате су форме помоћног глагола у свим лицима: *ја се нѣ би стиѡ'ла* Бр, *нѣ би ја дѡо* Ол, *штѡ би јѡо* Ол, *ја би плѡти'о* Ол, *ја би пѡстиѡ* По, *ја би нѡправиѡ* Ол, *нѣ би мѡгѡ* Лип, *ко да би ѡна ѡѡла* Ол, *кѡја ѡѡму нѣ би пѡшла* Стр и сл.

нѣ би га ни нѡпали Ст, *штѡ би мѡ* Ол, Лип, ДП, *кад би се жѡн'ли* Лип.

Нема потврда за потенцијал II, који је и у стандардном језику риједак (Стевановић 1970: 719–720).

Напомене о неким глаголским облицима

267. Обичне су нестандартне форме презента и гл. придјева радног глагола *јести*: *нѣ ијѣ се* Ге, *нѣ ијѣи* ГМ, *пѡијѡмо* На, *пѡијѡ* Ге,

ијѡ Стр, Чу, Поп/*ијѡ* Чу, Стр, *пѡијѡ* Ол, Стр, Поп, На. Чешће су, међутим, књижевне форме овога глагола (в. т. 152).

268. Према инфинитиву *сѡти* презент гласи *сѡснѣ* Стр, и *сѡ* Ст а перфекат *сѡло је* Стр. Забиљежен је и презент *пѡсѣ* ДП, те футур *пѡсаѡе* ДП.

269. Глагол *сићи/силазити* може се јавити у формама *сѡѡѣ* Ге, *сѡѡѣм* Стр, *сѡѡѡмо* Стр, *сѡѡѡ* Ге, *сѡлази* Ге, *сѡлазии* Со, *сѡлазиѡ* Стр, *сѡшла* Со, *сѡиѡ* Стр, а глагол *разићи* гласи *рѡзѡѡѡ се* Стр. Глагол *обићи/обилазити* гласи: *ѡбѡѡ* Стр, При/*ѡбѡѡи* Во, *ѡбѡѡѣ* Ко, *ѡбѡѡѣи* Поп, *ѡблази* Бр, При, Вод, *ѡблази* Бр, *ѡблазии* То, *ѡбаи* Лип, Бр, *ѡбаиѡ* Со. У употреби су форме *иѡѡѡ* ДП, Со, *иѡѡѡѣ* Со, *иѡѡи* Ст према *иѡиѡ* Во, Со, Ст, *иѡиѡѣи* Лу, *иѡиѡи* Ге, Чу, *иѡиѡиѡ* Во.

270. Позната је и форма итератива глагола *бити*: *самòуци бија́вали* Стр *ти̇ òбича̇ји бија́вали* Лип, *ста̀рине бија́вале* Лип, а забиљежене су и форме аориста: *би̇ја́де* Со, ГМ, *бија́доше̇* Со.

271. Глагол *лећи* понекад се употребљава и као прелазни: *ле̇ћу ја̇ њу̇ са̀да* Бр, *òће да ме ле̇гне̇* То. Императив глагола *лећи* забиљежен је у форми *ле̇гни* Стр.

272. Поједине форме глагола *вољети* знају и за компарацију: *на̇јво̀ли̇м* По, Ге, *на̇јво̀ли̇'ò* Лу, *на̇јво̀ље̇ли* ДП.

Закључци о конјугацији

273. Имперфекат је нестао из система глаголских облика.

Распрострањена је промјена *-ну-* > *-ни-* у инфинитиву, гл. придјеву радном и футуру (*кре̇н̇т*, *ме̇тн̇'т*, *кре̇н̇ла*, *кре̇н̇ли*, *пла̇н̇ла*, *окре̇н̇ће се*).

Глаголи на *-ћи* често имају аналошки наставак *-ити* у инфинитиву и одговарајуће форме у гл. придјеву радном (*жи̇вит*, *разу̇мит*, *ви̇дла*, *жи̇в'ли*)

Секвенца *-јд-* у формама презента, те рјеђе у формама аориста и императива глагола са основом *ићи* често остаје неизмијењена (*до̇јде̇*, *до̇јде*, *до̇јди*).

Форме глагола *рећи*, *знати* и *дати* припадају различитим глаголским врстама (*ре̇че̇*, *ре̇кне̇*, *зна̇м*, *зна̇дем*, *да̇дн̇е̇м*, *да̇дем*).

У употреби су форме аориста 1. лица једн. без морфолошке ознаке (*ја̇ се за̇посли̇*, *по̇че̇ ја̇*, *ја̇ про̇јде*, *ја̇ у̇зе̇*). Наставак 1. лица мн. обично је *-имо* (*да̇до̇шмо*, *ди̇го̇шмо*, *иско̇ди̇шмо*, *на̇ћо̇шмо*).

Дистрибуција наставка *-т* у гл. придјеву трпном нешто је шира него у стандардном језику и, чини се, нешто ужа него у неким другим говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта.

Глаголски прилог прошли није више жива категорија у овим говорима. Једини његов траг представља попридјевљена форма *би̋вши̋*.

Футур I глагола на *-ћи* углавном има просте форме (*до̋ћу, на̋ће, на̋ћеш, до̋ћемо, до̋ће̋, и̋ће̋*).

Плусквамперфекат није често у употреби, али је још увијек жива форма у овим говорима.

Футур II може се градити од презента глагола *бити* и инфинитива несвршених глагола (кад *бӳде̋мо пр̋вѝт*, кад *бӳде̋м п̋е̋ћ*).

Уравнате су форме помоћног глагола у свим лицима потенцијала. Нема потврда за потенцијал II који је и у стандардном језику данас риједак.

ПРИЛОЗИ

274. Различити чиниоци углавном фонетске природе, о чему је било ријечи у поглављу о фонетици, условили су појаву бројних нестандартних ликова прилога:

1) прилози за мјесто: *а̋мо* Стр, *а̋намо* Ол, *бли̋зо* Ол, Стр, ДП, Ге, Со, Во, При, Вод, *ва̋мо* Ол, ГМ, Стр, Чу, ДП, Бр, Ко, На, Во, *ви̋шље̋* Ол, *во̋де* Стр, Бр, *во̋дека̋* Стр, *во̋ђе* ДП, Ге, *до̋вд̋ен* Со, *до̋вл̋ен* Стр/*до̋вл̋ен* Бр, Со, Поп, *до̋кл̋ен* ДП, Бр/*до̋кл̋ен* Лип, Ге, Ол, *до̋нл̋ен* Стр, *до̋тл̋ен* ДП, Бр, Ге, Со, *на̋пр̋ед* Ол, *не̋окл̋ен* Со, *ни̋окл̋ен* Стр, Ко, Со, *но̋д* Ол, *но̋де* Ол, Стр/*но̋нде* ГМ, *о̋вд* Ол, *о̋вда̋* Ол, Чу, ГМ, *о̋вда̋л̋ен* Ол, Бр/*о̋вда̋л̋ен* ГМ, Ол/*о̋вдал̋ен* Поп/*о̋вда̋л̋ен* Поп, *о̋вде* Ол, *о̋вдека̋* Чу, *о̋вдуд* Ол/*о̋вдуд̋а̋* Ол, Ко, *о̋вђе* ДП, *о̋вђика̋* Лу, *ода̋вл̋ен* Со, *о̋јека̋* Ст/*о̋ђика̋* Ст, *о̋зг̋о* Ол, ГМ, ДП, Ге, Ко, Со, Лу, На, *о̋зд̋о̋* Ол, ГМ, Со, *о̋кл̋ен* Ол, Ба, По, ДП, Ге,

Чу, Лу, Со, Во, *о̀намо* Ол, ГМ, *о̀на̄мо* Ол, *о̀нд* Ол, *о̀нд̄а* Ол, *о̀нд̄а̄л̄ен* Ол/*о̀нд̄а̄л̄ен* Стр, *о̀нд̄а̄рке* Бр, *о̀н̄је* Со, *о̀тал̄ен* На/*о̀тал̄ен* Чу, *о̀тл̄ен* ГМ, ДП, Ко, *сва̀окл̄ен* Ко, Во, *ту̀д* Ол, *ту̀де* Стр, Поп, *ту̀ј* Ол, Ст, ГМ, Стр, По, Ба, Лип, ДП, Чу, Ге, Бр, Ко, Со, Лу, Поп, На, Во, При, Вод, *ӣтòкуд̄а* Поп, ГМ.

2) прилози за вријеме: *ва̀в̄јек* Ол, ГМ, Стр, Лип, Чу, Бр, Ко, Лу, Во, При, Вод, *ва̀ј̄е* Ол, *ва̀ј̄ек* Ол, ГМ, Стр, По, ДП, Ге, Бр, Ко, Чу, Лу, Со, На, *из̄а̀јутра* Ко, *ј̄едно̄ч* ДП, *ј̄о̀н̄е* Ол, Стр, ГМ, ДП, Чу, Во/*ј̄о̀н̄е* Чу, *ј̄о̀п̄ет* Лу/*ј̄о̀п̄ет* Стр, Лу, *ка̀ӣњ̄е* Ол, По, Лип, Бр, Лу, *на̀ма̄* ГМ, ДП, Со, Поп, Лу, Ст, Во, *нѝгда* Лип, *но̀ћаске* Бр, Ко, *о̀вда̄н* Стр, Бр, *о̀вн̄о̄ћ* Стр, Чу, Во, *од̄ј̄едно̄ч* По, *о̀нд̄а̄* Ол, *о̀нд̄а̄к* Стр, Во, *о̀нд̄а̄рке* Бр, *по̀сл̄ен* Стр, Лип, Чу, Ко, *пр̄е̄куч̄е* Стр, *у̀в̄ј̄ек* Ол, По, ДП, *у̀јутру* По, Чу, Стр.

3) прилози за начин: *ва̀ко̄* Ол, Стр, Чу, Бр, Лу, ГМ, Поп, ДП, Ко, На, При, Вод, *вр̄у̀ћо* Ге, Ст, *за̀едно* Ко, *ло̀шо* Ге Ко, *на̀ко̄* Ол, Стр, ДП, Ге, Ко, Чу, Со, Поп, *п̄ј̄е̄* (пјешке) Ол, *п̄ј̄еш"це̄* Стр, ДП.

4) прилози за количину: *во̀лк̄о̄* Ол, ГМ, ДП, Чу, *до̀сти* Стр, *пла̀о* Ол.

275. Именица *чудо* често се употребљава као прилог *много* (исп. Петровић 1973: 128): *с̄ат̄ ч̄у̀до* и *не̄ ид̄емо̄ нӣкуд* Ол, *ӣма̄ л̄ тво̀ја ма̀ти ч̄у̀до* дј̄е̄ц̄е̄ Ол, *не̄ма̄ ч̄у̀до* к̄о̀сит Ол, *ч̄у̀до* ч̄е̄љ̄ади, Стр, Бр, Ко, *ч̄у̀до* св"̄ј̄ета Стр, ГМ, *ч̄у̀до* о̀ва̀ца̄ Стр, *ч̄у̀до* кра̀ва̄ Стр, н"̄ј̄есам *ч̄у̀до* нӣ мла̄ђ̄а Ол, *ӣма̄ ч̄у̀до* и *ко̀за̄* и *о̀ва̀ца̄*, кра̀ва̄ Ге, *у̀спи ч̄у̀до* п̄у̀ре̄ Чу, *ч̄у̀до* ч̄е̄љ̄ади Бр, Ко, *ч̄у̀до* ку̀ћа̄ Ко, *на̀сп̄еш̄ лу̀га ч̄у̀до* Ко, *па̄ нас̄ ӣма̄ ч̄у̀до* Ко, *ко̄ кад̄ ӣма̄м̄ ч̄у̀до* бра̀ћ̄е̄ ГМ.

276. Прилог *на̀ма̄* (*одмах*) може да означи и мјесто: *жѝвила о̀ђе, на̀ма̄* го̀ре от̄ шко̀ле̄ Со, *о̀вде на̀ма̄* код̄ С̄о̀к̄о̄чн"̄це̄ бӣ"̄о̄ мо̀ст Со, *на̀ма̄* испо-ц̄е̄ст̄е̄ Со, *на̀ма̄* дру̀го̄ с̄ело̄ На, *о̀вде на̀ма̄* кад̄ се̄ до̀ћ̄е̄ до̄ Су̀ва̄ј̄е̄ Со.

277. Многи прилози у овим говорима уобичајени су и у стандардном језику: *дòље* Бр, Ол, *дòсада̄* Ол, *зӣми* Ол/*зӣми* Ол, Стр, *й̄зјутра* ГМ, *ј̄ўтр̄ос* Ол, *ј̄ўч̄е* Ст, *ка̄сниј̄е* Стр, *ла̄киш̄е* Ол, *ла̄ни* Ол, *љ̄ети* Ол, *òтуда̄* Стр, *та̄ко̄* Ол, *та̄мо* Ол, Ба, *итòкуда̄* Ст и сл.

278. Компарација прилога такође је стандардна: *бòљ̄е* Ол, *гòр̄е* Ол, *да̄љ̄е* ГМ, *ја̄ч̄е* Ол, *ма̄њ̄е* Ол, *шӣр̄е* Ол,

на̄јбољ̄е ГМ, *на̄јвиш̄е* Стр, На, *на̄јљ̄епиш̄е* Ол, *на̄јприје* Бр, *на̄јтеж̄е* Ол и сл.

V. ИЗ СИНТАКСЕ

279. Из синтаксичке проблематике издвојене су фреквентне појаве које обиљежавају ове говоре, али и неке појединости које се не јављају често, али могу упутити на везе са ближим или даљим сродним говорима.

ИЗ СИНТАКСЕ ПАДЕЖА

Генитив без приједлога

280. И у овим говорима уобичајен је посесивни генитив презимена на *-ић*: *Митровића* кљћа Ол, *Ол"ћа* кљћа Ол, *Шоб"ћа* кућа Ол, *Мед"ћа* кљћама Бр, *Јљкића* дљ На, на вљ *Јљкића* сљла Чу, *Пљњавића* дљ На, а овакав генитив може се чути и уз лична имена: Дљшца *Марков"ћа* Ол, пљкљјнљ Цвљјан *Пљришића* Бр (Петровић 1973: 132).

281. Словенски генитив уз одричне прелазне глаголе и данас је често у употреби (исп. Дешић 1976: 278–280, Петровић 1972: 130, Баотић 1983: 156–157, Драгичевић 1986: 179–180, Рамић 1999: 394):

ако нљмаш *аљта* Ол, да нљ би *баљбљ* пљслушали Ге, љопште н"јљсам мјљшљ *бетљна* Ол, нљш плаћат *бљлљцљ* Лу, н"јљсмо плаћал" *бљлљцљ* Стр, нљсам љмала *бљш"кљ* Со, н"јљсам јљ нљс"ла

бѡицѣ Ол, нѣће да ѡперѣ *главѣ* Ол, дѣсет дана ѡн *главѣ* нѣје дѣгѡ Ст, *вѡдѣ* н"јѣсмо ѣмали Стр, нѣје мѡгѡ слѹжит *војскѣ* Со, нѣ б ја *дјѣтета* ѹдари¹о ка¹ишом Ол, н"јѣсам нѣчи¹ѣга *дјѣтета* бѣ¹о Ол, чѣтри гѡдне нѣсам рѡдла *дјѣтета* Ко, кад нѣмајѹ још *јѣднога дјѣтета* Бр, ко нѣма *дјѣцѣ*, нѣма нѣшта ДП, нѣмајѹ *дјѣцѣ* ГМ, нѣје ѣмала *дјѣцѣ* ДП, нѣје мѡгла *дјѣцѣ* дѡ¹ит Стр, нѣје рѣђала *дјѣцѣ* Со, нѣћеш ѣмат ш чѣм шкѡловат *дјѣцѣ* Со, нѣкад Стѣво нѣје *нѣше дјѣцѣ* тѹкѡ Ол, нѣсам *ћѣла дјѣцѣ свѡјѣ* ѡставити Ге, ја нѣћу *свѡјѣ дјѣцѣ* крстит Бр, нѣмѡј, *Бѹро, душе* гр"јѣш¹ти Лип, нѣмѡј грјѣш¹т *свѡјѣ душе* Лип, н"јѣсам дѡвѡ *жѣта* Ол, нѣмамо ни *жѣцѣ* Ол, нѣје зѣм¹љѣ дѡо Лу, нѣ вадѣ сѡд *зубѡ* Со, нѣ знѡш тѣ *Илијѣ Пѣтров"ћа* Ол, нѣ знѡм ти ѣмена Ко, нѣ знѡ ѡна *јѣз"ка* Лу, нѣ знѡ *нѣова јѣз"ка* Лу, нѣ знѡ *кавѣ* прѣставит Чу, нѣмам ја *капѣ* Бр, нѣсам *капѹта* *правѡг* ѣмѡ Стр, нѣсам ти ни ѣмѡ *капѹта* нѣкад Стр, нѣмам *кѡсѣ* сѡд ГМ, нѣмѡј тѣ *кѡсѣ* дѣрат Ол, нѣће нѣко *кѡсѣ* да ѹзмѣ Ол, н"јѣсмо ѣмали *крѡвѣ* ГМ, ако не помѹзем *крѡвѣ* Во, н"јѣсам *кѡпѡ кѹрузѡ* Ол, нѣје пѡл¹ло *кѹће* ДП, нѣко нѣје ѣмѡ ни *лѡча* ни *гѡћа* Стр, нѣмајѹ *мѡтерѣ* ГМ, нѣје ѣмѡ *мѡтерѣ* Бр, н"јѣсам прѡла *нѡгѹ* Во, н"јѣсам *ћѣла свѣкрви нѡгѹ* прѡт Бр, нѣ знајѹ нѡправит *нѡсилѡ* вѡјсци Ол, нѣмѡјте *нѣ* крѣв¹т Стр, мѣ н"јѣсмо ни ѣмали *пѣјацѣ* Стр, нѣш нѡћ *пѣкавца* Ол, ако нѣмѡш *пѡсла* Ол, н"јѣсмо ѣмал¹ *прѣвоза* Стр, ако нѣмѡш *рѡднѣ снѡгѣ* Ол, конда нѣкад нѣје пѣ¹о *рѡкијѣ* Ге, ако нѣ знѡш спрѣм¹т *ручка* Ол, нѣмѡјте кѹат *ручка* Ге, ја нѣ дѡм *свѡјѣ нѡгѣ* сјѣћ¹ Стр, нѣје нѣкад на мрсу слѡви¹ѡ *Свѣтѡг Нѣколѣ* Со, нѣје ѣмѡ ни *пѹшкѣ* На, не мѡгу да нѣ слѡвѣм *свѡјѣ слѡвѣ* Стр, нѣмам *сѣстрѣ* ГМ, ако зѣми нѣ бѡциш *снѣјѣга*, нѣма *капн"цѣ* Ол, нѣкад нѣје ѡпрѡ *тањѣра* Ко, нѣћу пѡвѹћ *тѹжбѣ* Во, нѣмамо мѣ *црквѣ* Бр, нѣће *цѹрѣ* да дѡднѹ По, нѣје ѣмѡ ни *шкѡлѣ* Ол.

282. Осим уз одричне глаголе, бесприједлошки генитив употребљава се умјесто акузатива уз глагол *питати*: *пѣтај* тѣ *бѡбѣ* ДП, ја *пѣтала Бѡжѣ* Ко, *пѣто* ја *онијѣ гѡзда* Ол, *жѣнѣ* сам *пѣтала* Чу, *пѣтат Јѣлѣ* ДП, *пѣта* ѡн *мѡјѣ мѡтерѣ* Со, *пѣтат Милијѡнѣ* ДП, *пѣтај млѡдѣ нѣд"љѣ* Ол, ја сам *пѣтала Нѣколѣ* Чу, *пѣтај мѡјѣ Рѡдѣ* Ге, *Сѣмѣ* ја *пѣтала* ДП, те спорадично уз

још неке глаголе: чѐк̄о *автòбуса* Ол, нїје пал^ило кѹ̄ћ̄е ДП, гри^иòта је нап̀устит *цѹ̄р̄е* Стр, йгр̄о òн *ша̀ха* Ол.

283. Партитивни генитив такође је у овим говорима уобичајен умјесто акузатива: јес йм̄о *вòд̄е*? Ол, йд̄е бр̄ат *кòп̄рив̄а* Ко, сй̄јем кумпиј̄ера̄ и пасу́ља Ол, пòсиј̄о кѹ̄ру́за̄ Ол, док смо направили дòље оно нѣшта кѹ̄ћ̄е Ол, др̄ж̄ал^и смо *ова́ца̄* и *оније ко́за̄* Ба, òна вòл̄и *ра̀кије* ДП, йшла бр̄ат *тра́в̄е* ДП.

Генитив с приједлозима

284. Гентив с приједлогом *од* може замијенити конструкцију *са + инстр.*: шт̄а ш т̄и ò-*тога̄* Ол, шт̄а ће òд њ̄е, шт̄а-ш òд њ̄е Ге, шт̄а б̄и òд *Зòра̀вк̄е* Лу.

285. Умјесто конструкције код + ген. употребљава се често генитив с приједлогом *у* (Стевановић 1970: 312–315): *у мене дван̄ест љ́уд̄и* Стр, йм̄а *у мене п̀умпа* Ол, йм̄а *у мене два̄* *ћèбета* Ол, *у мене òбич̄ај* По, *у тебе дòбра*, *у мене н̄ије* Стр, *у мòк стри́ца* изгòри^иò *а̀мбар* Чу, *у мòга стри́ца* òстали купиј̄ери На, *у мòј̄е ма̀тере̄* р̄асла Ге, йм̄а *у н̄ас дòбр̄е м̀ркв̄е* Ол, *у н̄ас* к̀урушчӣи вòлшн̄и Ол, н̄е знам йм̄а л̄ йко *у н̄ас ст̄ан* (ткалачки) Ол, б̄ила *у н̄ас ст̄ара̄ к̀ућа* Ол, п̄еч̄е се *у н̄ас* пò петеро бр̄ав̄а Стр, б̄ила она в̄ер̄анда *у н̄ас* пр̄ет кућ̄ом Ге, *у њ̄и* је др̀укчӣје Ол, дòбар је ст̄ан *у њ̄и* ГМ, *у св̄а̀к̄е* ўмрло д^иј̄ете ГМ, св^иј̄еће гòр̄е *у св̄а̀кого* Бр.

Иста конструкција употребљава се са посесивним значењем „односа припадања између сродника“ (Стевановић 1970: 316): *у мене ба̀ба ви́ч̄е* Ол, *у мене ба̀ба на̀опа̀ка* Ол, *ка̀кв̄а* су *у мене* д̄ј̄еца б̄ила Во, *у мене Н̄е́ђо* Ол, *у мене пу̀нац* л̄ично *при́ч̄о* Лип, йш̄о *у мене* С̄аван Ол, *у мене* пòкòјн̄и *ћа̀ћа* òтишо Ол, *у мене* се ј̀утр̄ос ш̀ура ч̀уд̄и Ол, *у њ̄ега* ма̀ти ка̀толкӣња Лу, б̄ила *у òца* ј̄ед̄ин^ица Ге, н̄аз дв̄и *у ћ̄а̀ћ̄е* и *ма̀тере̄* Со, н̄ајст̄арӣја *у òца* ГМ, ј̄еди́њак *у ћ̄а̀ћ̄е* ГМ.

Употреба конструкције *у + ген.* у једном или другом значењу уобичајена је у многим западним штокавским говорима (Ившић 1913: 117, Пецо 1964: 166, Петровић 1973: 133, Дешић 1976: 282, Рамић 1999: 395).

286. Генитив се умјесто акузатива може употријебити и с приједлогом *за* у значењу намјене или циља: да *йм̄аш за зйм̄е* Стр, *н̄ије за њ̄е* крава ДП, *з̄емља д̄обра за кумпиј̄ера* Ол, *за кућ̄е* Стр, *џ̄зо с̄еби бл̄окове за кућ̄е* Ол, да се *спр̄ем̄имо за н̄еког̄а пр̄ела* Лип, *м̄ељ̄е га ко за пр̄уг̄е* Ол, *н̄исам в̄иш̄е за пӯта* Ге, (пије се) *за Св̄ет̄е Тр̄оиц̄е* Стр, *има за св̄иј̄у* Ол, (пије се) *за ч̄асног̄а кр̄ста* Стр, *з̄об је за ст̄оке* ГМ. Ова употреба у стандардном језику сматра се дијалекатском (Стевановић 1970: 350–351).

287. Приједлог *раз* са значењем циља забиљежен је само у насељу Герзово: *доћемо раз* *в̄ас* Ге, *св̄атови дошли раз мене* Ге (исп. Петровић 1973: 136, Драгичевић 1986: 182). У стандардном језику оваквим конструкцијама одговара конструкција по + ак (Стевановић 1970: 419).

288. Забиљежена је и једна потврда конструкције с + ген. умјесто с + инстр.: *Н̄е зн̄а шт̄а ће з̄ д̄јец̄е* Бр,⁶⁰ али оваква конструкција по свему судећи није типична за српске говоре околине Шипова.

Датив

289. У овим говорима уобичајена је употреба датива уз глаголе кретања за означавање циља: *д̄ов̄укли га бар̄аци* г̄оре Ол, *кад сам ј̄ош бл̄агу* *иш̄о* Ол, *нег б̄јеж̄е куд зн̄ају бр̄ду* Со, *ми смо ђ̄нда б̄јеж̄али бр̄ду* Со, *ђ̄дем у Војвод̄ну бр̄ату* Стр, *што се й̄де в̄"ј̄енцу* Ол, *ка се й̄де г̄оре Д̄ому зд̄рав̄ља* Ол, *Ј̄ању н̄осли аљ̄"не пр̄ат* Чу, *д̄ћерало га Ј̄асен̄овцу* Стр, *ђт̄"ш̄о кр̄ави* ГМ, *к̄ђа њ̄ему н̄е би п̄ошла* Стр, *б̄јеж̄е пл̄анини* г̄оре На, *н̄ама кад с̄алазиш̄* *Плӣви* Со, *дов̄ели цр̄кви* Ге, *цр̄кви* *кад ђ̄демо* Со, *ј̄а сам й̄шла на Св̄ет̄у П̄ѣтку цр̄кви* ГМ, *ђт̄"шла ш̄ен̄"ци* На (исп. Петровић 1973: 137–138, Дешић 1976: 285, Драгичевић 1986: 183).

⁶⁰ За овакве конструкције знају дервентски икавскошћакавски говори (в. Баотић 1983: 159), а на њихово присуство у неким источнобосанским говорима поодавно је указао проф. С. Реметић (1981: 266–271).

290. Понекад се слободни датив употребљава и у значењу намјене: нѐ знајӯ направи́т нѐси́ла̄ *војсци* Ол, ни ча̄ј направи́т *дјѐтету* ДП, долази́ѿ кӯру́за од мѐдије̄ у́змати да̄ йма̄ *дјѐци* ДП.

Нису необичне ни конструкције пӯра *вѐчери* Ол, пӯра *ру́чку* Ол, шт̄а се ста́вљало *ру́чку* Бр, ја *ру́чку* спрѐмала ГМ (исп. Рамић 1999: 134).

291. Посесивни датив такође је уобичајен у овим говорима: ђна и чѐк *јѐј*, ђбоје бђлов̄али ГМ, Ма́ра *јѐј* б́ило йме ДП, б́ило *јѐј* йме Ста́на Ге, ни́је б́ило *ћа̄ће̄ јѐј* ДП, бђлесна и ђна и чѐк *јѐј* При, и бра̄ћа *м* ђт̄шла и сѐстра *м* ђт̄шла Стр, ђтац *ми* пђгинѐ ГМ, та́ко̄ *ми* се у́дала и сѐстра ДП, нѐ зна́м *ти* ймена Ко, вѐчѐраш̄ ће̄ ми до́ћ̄ бра̄т̄ћ̄ и же́на *му* ГМ, же́на *му* се зва́ла На̄ја Со, забђрави́ѿ *му* йме Ол, ма́ти *му* б́ила ђпа́ка Бр, й ђн и ма́ти *му* Лу, б́ила *му* са ма́терѐм и *ћа̄ћѐм* Ол, ка́ко е̄ *њѐму* йме? Ол (исп. Дешић 1976: 284).

292. Датив с приједлогом *ка* и *према* није забиљежен ни у овим говорима, што одговара резултатима ранијих испитивања западнијих српских говора (Петровић 1973: 140, Дешић 1976: 285–286).

Акузатив

293. Уобичајена је употреба акузатива с атрибутом за означавање времена (исп. Рамић 1999: 396): за *Ба̄дњӯ вѐче̄* Ге, *јѐдну вѐче̄* до́јде̄ Стр, Ја̄ сам *неку вѐче̄* Ми́ли при́чо̄ Ол, *ђе̄ йде̄ш св̄аку вѐче̄?* Ол, у вѐчѐрњӯ шко́лу *сва̄ку вѐче̄* Лу, *сва̄ку вѐче̄* ђбавезно мо́рало се мет̄анисати Стр, *ћа̄ћу ми ђдрѐна́ло пр̄во̄ ју́тро* Ко, *сва̄ко̄ ју́тро* ко́мбӣ йшо̄ Ол, би́јелӯ ја̄ пђпи́јем *сва̄ко̄ ју́тро* ГМ;

и за означавање мјере: *св̄у но̄ћ̄* йшо̄ Ол, Стр, *ц̄јѐлӯ* је̄ *но̄ћ̄* па́дала Ст, *ц̄"јѐлӯ но̄ћ̄* па́дала Бр, *чи́таву но̄ћ̄* йде̄ш Ол, *чи́тав да̄н* ћеш ђдат Ол. Временски генитив с одредбом није забиљежен иако је чешће у употреби у стандардном језику (Стевановић 1970: 397).

294. Потврђен је и акузатив с приједлогом *мимо*: *прођи мимо ђграду Ол, прѡшли мимо Загреб* Ст. Ова конструкција позната је и у говору Змијања (исп. Петровић 1973: 144).⁶¹

295. Умјесто у стандардном језику обичније конструкције од + ген. може се чути конструкција о + ак. у значењу узрока (Стевановић 1970: 419) код именичке замјенице *шта*: *ѡ шта сам ја обѡли* По, *нѡмаш ѡ шта пѡсијати* Ко, *нѡмаш ѡ шта направит пѡлене* Ко.

296. Забиљежена је и конструкција с + ак. уз именицу *страна* умјесто обичније с + ген (Стевановић 1970: 437, Петровић 1973: 144, Рамић 1999: 397): *з гѡрњѡ и дѡњѡ страну кѡћѡ* Ге. Иста констукција забиљежена је и у примјеру: *с крај сѡла на крај* Ге.

Инструментал

297. Уобичајен је предикативни инструментал уз глагол *(на)звати, (про)звати*: *бѡбѡм* је зѡали Чу, *Дѡрѡм* ме свѡк зѡвѡ Бр, зѡала сам је *дрѡгѡм* Стр, *ѡменом* се мѡж зѡѡ Ко, мѡ га *крѡве^атом* зѡали На, свѡкрву зѡали *мѡмѡм* Стр, *Мѡлкѡм* је мѡ зѡвѡмо ГМ, мѡне свѡ сѡло зѡало *мѡдѡм* Ко, зѡали је *нѡнѡм* Ко, ѡ сад је зѡвѡм *нѡвистѡм* Стр, свѡкра зѡви *ћѡћѡм*, свѡкрву *мѡјкѡм* Ко, мѡне свѡ зѡали *ѡѡр^аѡм* Со, *Шѡљѡм* је зѡвѡ свѡ ГМ.

298. У грађи су се нашле двије потврде слободног инструментала повратне замјенице: *највишѡ сѡбѡм* кѡс^или Ст, мѡрем *сѡбѡм*, ѡбућ се, а дрѡгѡ нѡшта При, коју је забиљежио и проф. Петровић на Змијању (Петровић 1973: 145).

299. Забиљежена је и једна потврда инструментала „основне карактеристике“: *Јѡ сам рѡдла рѡчнѡ рѡдове и ѡѡрѡм* и кад сам се ѡдѡла На, „који показује у каквом се својству,

⁶¹ Александар Белић приједлог *мимо* сврстао је међу приједлоге који иду уз акузатив јер „*мимо* значи првобитно правац“, и међу приједлоге који иду уз генитив јер се „из значења *пored* развило значење изузимања, издвајања“ (Белић 2006: 289). Михаило Стевановић сматра да се „осећају посебне нијансе између везе предлога *мимо* с акузативом и генитивом које се ослањају на посебна основна значења та два падежа – на значење обухватања у целини (акузативно) и значење делимичности (генитивно)“ (Стевановић 1970: 326–328).

узрасту, професији, чину и сл. налази дато лице у тренутку вршења радње“ (Ивић 1954: 134, Баотић 1983: 163, Рамић 1999: 397, Брозовић 2007: 148).

300. Уз глаголе *растати се/оженити се* употребљава се инструментал с приједлогом *с*: *оже̑ни̑о с то̑м ба̑бо̑м* Стр, *же̑ни̑ш се с то̑м цу̑ро̑м* Стр, *ра̑сто̑ са же̑но̑м* Ол, или слободни акузатив: *же̑ни̑ Ба̑јину̑ же̑р* Ол, *оже̑ни̑јо̑ са̑-дру̑гу̑* ГМ, *оже̑ни̑јо̑ мла̑ђу̑ же̑ну̑* ГМ.

301. Инструментал средства може се јавити с приједлогом *с*: *с во̑зом* Стр, *с ко̑лима* Стр, *пу̑тов̑о̑ је с ко̑њом* По, *с мото̑ром* По.

302. Инструментал с приједлогом *за* употребљава се готово увијек у конструкцијама типа: *Бо̑рка што е за по̑ко̑јни̑м Же̑ро̑м* ДП, *што е за ђни̑јем Кр̑сто̑м Ја̑ндр̑и̑ћем* Со, *би̑ла за Мо̑мчи̑лом* Бр, *за̑ њи̑м је би̑ла* Лу, *што е за Ол̑ћом* ГМ, *за Пе̑кезом* ГМ, *у̑да̑та за оним Хе̑ва̑том* Ол, *са̑д не̑ би ни̑једна̑ же̑на̑ ђстала̑ за̑ чо̑еком* Ол (исп. Рамић 1999: 397).

303. У грађи је забиљежена и конструкција *сје̑ди̑ за̑ сла̑во̑м* Ст, *ни̑је би̑ло пече̑ња за̑ сла̑во̑м* Чу.

Локатив

304. Као и у стандардном језику, локатив с приједлогом *о* има временско значење: *о Бо̑жи̑ћу* Стр, *ђ Бу̑р̑ђе̑ву* Ол, *о Ускр̑су* Стр.

305. Локатив с приједлогом *о* употребљава се и у значењу средства помоћу кога се врши радња означена глаголом (Стевановић 1970: 506):

сла̑бо се мо̑гло жи̑в^ит у ђво̑ вр̑је̑ме̑ *о зе̑мљи* По, *у̑зо̑ ра̑ки̑ски̑ ко̑то̑, љ̑ да̑н да̑њи̑ ђ то̑ме жи̑ви̑м* По, *ђ то̑га се жи̑в^ило̑, ђ то̑ме се ди̑на̑р ства̑ро̑* Стр, *са̑мо што про̑изво̑ди̑ш, ђ то̑м жи̑ви̑ш* Стр, *ђ то̑ме смо̑ и жи̑в^или̑, о то̑ј сто̑ци̑ ја̑дно̑ј* Стр, али се може чути и генитив: *ђ-то̑га се жи̑в^ило̑* Стр, *ђ-то̑га се̑ и жи̑в^ило̑* ДП, *ђ-то̑га жи̑вили̑* Со.

306. Потврђен је и приједлог *прам/прамо* са локативом: мѝ смо *прам њима*, кѝ Бања Лука *прам нами* Ол, била сам ко сирѝче *прам* тијем Ко, наспѝш га̀за, у̀палиш, па *прам то̀јим* шѝјеш При, *прамо р"јѝци* кана̀ли ѝни прѝкопѝти Ол.⁶²

ИЗ СИНТАКСЕ ГЛАГОЛА

307. Као и у другим западнијим говорима инфинитив се често јавља као допуна глаголима и изразима непотпуног значења (Дешић 1976: 293–297, Драгичевић 1986: 189–191, Рамић 1999: 397):

зна сла̀ву чи́тат Стр, ѝн *зна* свѝшта ра́дит Чу, *зна̀ле* ура́дит Ге,
не́ мере иѝ Бр, *не́ мере* о́дат ГМ, *не́ мереш* зна̀ти ДП,
мо̀го ко̀сит Ол, *ни́је мо̀го* ни ло́кат ни ла̀јат Ол, *ни́је мо̀го* ни ла̀јат Ст, ка̀ко се мо̀гло жи́вит Во, *ни́смо му̀гли сти́гнит* ДП,

мо̀ре би́т и зми́ја та̀мо Ол, *мо̀ре би́т* да ти је не́ко при́чо Стр, *мо̀ре би́ти* Бр, *мо̀ре до́ћ* Ол, *мо̀ре ра́н"ти* Лип, *мо̀ре у́бит* Ол, *мо̀ремо пи́сати* Лип, *мо̀ремо ра́дити* Лип, *мо̀реш ура́нит* те́ле Ол, да се мо̀же ѝја́нит Ко,

мо̀ра се иѝи Ол, Стр, *мо̀ра* ода́брат Стр, *мо̀рам* до́ћ Стр, *мо̀рам* ти ка́з"т Стр, жи́вит *мо̀рамо* Ол, *мо̀рате* иѝ у шко́лу Ол, *мо̀раи* га во̀д"ти ДП, *мо̀раи* иѝ Ге, *мо̀раи* же́н"т се Стр, *мо̀раи* на́прав"т Чу, *мо̀раи* пра́т Ол, *ра́дит мо̀раи* Стр, *мо̀ро* ѝдма́ да́т Стр, *мо̀ро* пробу́шит Ол, *мо̀ро* си чу́ват бла́го По, *мо̀рало* би́т та̀ко Лип, *мо̀раћеш* ле́жат Стр,

кре́нла со́ват ме Ол, св"је́ће по́јду па́л"т Стр, *по̀ђе́мо* при́чат Со, *по̀че* ку́тит ГМ, *по̀че* се но́сти Ко, ѝнда се *по̀че* у́зимати Ко, *по̀че́ли* при́чати ДП, то́ би се *по̀че́ло* же́н"т Лип, *по̀че́ло* се ко̀сит ДП, *по̀че́ло* се ра́д"т Лип, *по̀че́ло* ра́ђат Бр, *по̀че́ло* се ра́товат ДП, *по̀че́ло*

⁶² У језику писаца познат је приједлог *прама* исте функције и значења (Стевановић 1970: 378).

сїрит Бр, ѿнда се пòчињē рáд"ти ДП, пòшӣ лèжат ГМ, пòшӣ тра́ж"ти Со, кад ста̄нē при́чат Чу, ста̄о̄ чи́тати Поп,

трѣба̄ вáдит ДП, трѣба̄ кй̄сел"ти ДП, трѣба̄ кр̄стит По, трѣба̄ мѣтн"т у ча́бар Стр, три́пут трѣба̄ о́ба̄и Стр, трѣба̄ прекр̄стит Стр, трѣба̄ рѣ̄и Ге, трѣба̄ тѣлит Ол, трѣбал" сте до̄ћ Ол, трѣбало̄ о́тӣћ аутма Ол, трѣба̄и тӣ зна̄т Ол,

нē см̄јē ӣћ Ко, нисмо̄ см̄јѣли за̄ њ̄им за̄плакат Ко,

ћѣла̄ о́тӣћ Бр, ћѣла̄ ја̄ о́тӣћ Ол, кад ме ни́је ћѣла̄ ни́тат Стр, ћѣли ӣћ Ол.

308. Уз неке глаголе инфинитив се употребљава у функцији намјерене реченице:

ӣдē бр̄а̄т ко̄прӣва̄ Ко, ӣдēм ја̄ ба́цит Стр, ӣдēмо ко̄пат Ол, ӣдемо̄ пр̄ати Ге, ӣдēмо̄ га̄ тра́ж"ти Чу, ӣдēӣ к̄упит сй̄јено ДП, ӣдēӣ то̄ рáдит Ол,

ко̄ ӣма̄ па́ра̄ ӯзēтӣ ка̄пу Бр, то̄ сӣ ӣмо̄ нòс"т Стр, нис̄ӣ ӣмо̄ пòјест Чу, ни́је ни́је ӣмо̄ спа́ват Чу,

но̄силӣ та̄мо м̄љēt Ол, ока́д"т се ӣ с̄јēст вѣчерат Стр, ӯстанē се̄ бо̄гу мо̄л"ти Стр, о̄не лѣгн̄у спа́ват Ко.

309. Ријетке су потврде употребе конструкције да + презент умјесто инфинитива уз глаголе и изразе непотпуног значења: мо̄гу да̄ вам при́ча̄м Лип, не̄ мо̄гу да̄ плѣтēм Бр,

не̄ће да̄ глѣда̄ Лу, не̄ће̄ ц̄урē да̄ да̄дн̄у По, не̄ће̄ о̄туд да̄ до̄ђē Ге, не̄ће̄ да̄ о̄перē Ол, не̄ће̄ да̄ про̄да̄ Ол, не̄ће̄ ни́шта да̄ рѣкнē Ге, не̄ће̄ да̄ ме сл̄ӯӣа̄ Ол, не̄ће̄ да̄ ӯзмē Ол,

о̄ћ да̄ рѣкнēм Ол, о̄ће̄ да̄ ра̄дӣ Ол, о̄ћē да̄ бӯдо̄у Стр, о̄ћē за̄едно да̄ ӣдо̄у Ст, о̄ћē да̄ с"јѣчӯ Стр,

трѣба̄јӯ же̄не да̄ пре̄до̄у Стр, трѣба̄јӯ да̄ се̄ же̄нē ГМ, трѣба̄ӣ да̄ о̄кус̄ӣӣ Бр.

310. Историјски инфинитив биљежен у западнијим српским говорима (в. Петровић 1973: 149–151, Дешић 1976: 292, Драгичевић 1986: 189) не употребљава се у говорима околине Шипова.

311. У приповиједању се може чути наративни императив:

а кад би дјџу рађали, *дођи* па *ткај* пѣленице Стр, по зими... крѣмпир *испѣци* у рѣри, тѣк се наѣмачѣш, тѣ е сѣмо тѣко ДП, кѣдља била љ нѣске, па ѣндак кѣдљу *увлѣчи*, *прѣди* и *ткај* Стр, по вѣздѣн јѣ *спрѣмај* Стр, тѣрбу жѣта *љпрти* нѣ лѣђа и љ Шипово *однѣси* Ба, нѣмѣ се ѣклѣн вѣћ *ткај* бѣгами Стр, јѣ *убѣци* ѣнѣ кумпијѣре ... мѣло *разгрѣни* мѣшѣм, па *убѣци* кумпијѣре Бр, *кѣдај*, *накѣдавај*, *зѣби*, *бѣри*, *комѣшај*, *мрѣви*, *нѣсај* по Јѣјцу, *прѣдавај*... Ко, дѣренѣ цѣме от кѣрѣза, па *тѣцкај*, *тѣцкај*, у плѣвска вѣрѣла, па оне цѣме *самѣли*, тѣ пѣмало *мѣшај*, па *јѣди* Ко, а јѣ ти *љдри*, *плѣчи* ГМ, нѣко *понѣси* слѣнѣнѣ, нѣко *понѣси* мѣса, нѣко *понѣси* лѣвушу, нѣко пѣту Чу, љјитру пријѣ сѣнца *отиѣди*, бѣдѣњак онај *усѣјѣци* Чу, па ѣнда *љди* нѣси љ воду, у мѣчѣло, *накѣпај* мѣчѣла, па *трѣпај* у оно мѣчѣло, па *кѣсѣли* трѣ нѣдѣлѣ, па *вѣди* из вѣдѣ, па *пѣри* и *сѣпѣрај* оно блѣто Чу, вѣвѣјѣк мѣ крѣме *закѣли* Чу, *љди* нѣси тѣрбу грѣ или кѣрѣза, *прѣдајѣ*, сѣмо рѣкијѣ да љзмѣш зѣ славу Чу, чѣрапе *исплѣти* дѣвлѣн, *ѣфѣрбѣј* Чу, нѣси кѣноѣплѣ, *квѣси*, *вѣди*, *донѣси*, *сѣши* На, *ѣшишај* ѣвцу, љ воду *опѣри* вѣну, гѣтово Поп, мѣтѣкѣм *згрѣни* оно блѣто, мѣтѣку љзми па *згрѣни* оно блѣто, нѣје бѣло изѣват се, оне ѣпанке ѣд гѣвеѣчета или от крѣмета *сѣши*, *прѣдри*, *крѣни*... Ст, *рѣди* о оној кѣдљи, па *влѣчи*, па *прѣди*, *рѣди* ѣвдѣн, па сѣмо љвеѣчѣ тѣ љзмѣм, а ѣвдѣн *кѣпај*, *сѣи*, *сѣи* кумпијѣре Во.

312. Перфекат је често безлично употријѣбљѣн у приповијѣдању, што је уѣбѣјѣно и у другим западнијѣм говорима (Петровић 1973: 152–153, Дешић 1976: 303, Драгичѣвић 1986: 194): дѣлѣ љ шуму нѣс је *бѣцѣло* Стр, *зѣклало* га љ Барама Ге, сѣмо кѣћу *запѣкло* При, чѣека је *зарѣбѣло* и *ѣтјѣрало* га тѣмо у рѣпство Чу, *Ишло се*, бѣна, док се гѣд нѣ узмѣ јѣдно с дрѣгѣјѣм Ол, свѣ рѣчно *кѣсѣло* Ст, *јѣло се* мѣсо, *ѣмало се* блѣго, *клѣло се* Бр, нѣје се *љѣтѣло* дѣсаѣ ко сѣт Ол, трѣ брѣта *ѣдрѣнѣло* Ко, ѣѣћу ми *ѣдрѣнѣло* прѣво јѣтро Ко, пѣт ѣ *ѣдрѣнѣло* за јѣдан дѣн Ко, *ѣдузѣло* зѣмљѣ Ол, Бѣло дѣсаѣ нѣрода, сѣд нѣмѣ, свѣ *ѣтишло*, свѣ *ѣмрѣло*... ГМ, *ѣћѣрало* ѣ мѣга брѣта ГМ, *ѣћѣрало* га Јѣсенѣвцу Стр, *ѣћѣрало* јѣј ѣца Со, гдѣ га је *ѣћѣрало* Стр, свѣ је *пѣкупило* и *ѣћѣрало* Со, из Јѣвићѣ *ѣћѣрало* трѣицу Со, *ѣћѣрало* Мѣљѣвићѣ Со, *пѣбѣло* му ѣца, брѣта Со, *прѣвѣло* ме ѣс кућѣ љ кућу ДП, *рѣдѣло се*, *чѣвала се* стѣка, *ѣшло се* у дрѣва, свѣ се *рѣдѣло* Поп, нѣје *сѣвѣзало* како трѣба ДП, чѣтерес ѣ петоро љ кућѣ; па ѣѣ то *спѣвало*? Ол, по

глави га *тукло* кóлцом Ст, *тукло* нас је ў шко́ли Ст, *уб"ло* га ГМ, Лу, *убило* њ Ге, *уб"ло* би њ тебе њ њега Ол, и онда њѝ *убило* Ге, да га н"јесмо òтѝли, *уб"ло* би га Стр, *ува́тло* ме ў шуми, а сáмо сам кùбик шùмѝ òсјекò Стр, кад *је* пòкòјнòг Дрѝку òћерало Бр, *није ура́д"ло* како трѝба ДП, је л те *учило* ѝшта? Ол.

313. Наративни футур такође је у употреби:

Тò *ћеш* млијѝко *кѝсел"ти*, а кàјмак *ћеш* снѝмити, ѝмà што *ћеш* зачѝњат, а што *и* òстав"т у цјѝд"лу ако *и* кùпит вѝшѝ кад ѝмà ДП, Чѝтав дàн *ћеш* óдат ўлицòм, *нѝш наћ* пѝкавца Ол, кад смо ѝшли кòс"ти, ако је бòљѝ вр"јѝме, прије *ћеш ура́д"т* ДП, ако нѝмà мѝда, шѝћера *ће ум"јѝшат* Бр.

Напомене о конгруенцији и реду ријечи

314. Уз колективну именицу *чеља́д* предикат је често у множини: *чеља́д кад вѝчерају́*, онда *й̀дѝ на спáвaње* Стр, *ў то́ј сòби гòје су чеља́д свà* По, *ћѝ су чеља́д Чу*, *чеља́д су изгòрела* Чу, *чеља́д сјѝдѝ Стр*, *свà чеља́д су ту́ и ноћѝвала и спáвала* Стр, *пòдòшѝ чеља́д Во*, *свà чеља́д се порѝдају́ Чу*, *свà чеља́д јѝдѝ Чу*.

315. Забиљежено је слагање именице *устаи́а* у множини с предикатом и по значењу: *вѝд"ли су нас ўстаи́е Со*, *ўстаи́е га ѝсјекли* ГМ, *ка-су ўстаи́е ўтрпàли дјѝцу* Бр, и по облику за род *њѝга су òћерале ўстаи́е Со*, *Во*, *н"јѝсу ўстаи́е бѝле* Поп. Уз бројну именицу *двоји́ца* такође је забиљежено слагање по значењу: *Јѝсу пѝли ова твòја двòица?* Ст.

316. За ове говоре карактеристичан је нешто слободнији распоред енклитика, посебно енклитике *се*: онда *није ѝмало се* ДП, *ѝшло на муштùлук се* ДП, *нѝмòј тѝ сàт обавѝзат се* ДП, *свѝ тò такò прѝдеверàло се* ДП, *није мòгло проћ се* кроза сèло Ол, *н"јесмо мѝ се свàђали* Ол, зàтò сам *јà ўдàла се* и дòшла Ба, *такò Мѝћа се чўдѝ* Ол, *јѝсу мàло се лѝут"ли* Ге, *испреплѝгѝ гòре да мòре се òбути* Чу,

али и других замјеничких енклитика: нѐм̄а нѝко *ми* доћ Ко, крѐнла сòват *ме* Ол, нит је кò полѐти¹о да донѐсѐ *ми* ДП, нѝје Пѐтар *ми* јòш òжењен ГМ, доће јѐдна млада сѹтра жѐна *ти* ДП, нѝје бѝло ни гòдна *јој* òнда ДП, јѐдан чòек прѝмијо *нас* ДП и сл.

Закључци о синтакси

317. Фреквентније синтаксичке појаве у овом говору које представљају просјечно стање и у другим западним штокавским говорима су следеће:

1) употреба посесивног генитива презимена на *-ић* уз заједничке именице и властита имена: *Мѝтровића* кѹћа Ол, Душца *Марков"ћа* Ол, на вѣ *Јòкића* сѐла Чу;

2) словенски генитив као допуна уз одричне прелазне глаголе (н"јѐсам мјѐшò *бетòна* нѐ зн̄ам ти *ѝмена*, нѐмајѹ *м̄атерѐ*);

3) употреба генитива с приједлогом у умјесто конструкције код + ген у значењу нечега што је у власништву (ѝм̄а *ѹ мене* два *ћѐбета*) и са посесивним значењем сродничке припадности (бѝла у *òца* јѐдин"ца);

4) посесивни датив (бѝло *јој* ѝме Ст̄ана, м̄ати *му* бѝла òп̄ака);

5) употреба датива уз глаголе кретања (кад сам јòш *благу* ѝшò, нег бјѐжѐ куд зн̄ајѹ *брòду*);

6) фреквентна употреба временског акузатива или акузатива мјере уз именице *вече*, *дан*, *јутро*, *ноћ* (јѐдну *вѐчѐ*, св̄ако̄ *јѹтро*, чѝтаву *ноћ*, чѝтав *дан*);

7) употреба инструментала с приједлогом *за* у конструкцијама: *ѹд̄ата за оним Хрв̄а́том*, с̄ад нѐ би нијѐдна жѐна òстала *з̄а чо́еком*;

8) инфинитив као фреквентна допуна глаголима и изразима непотпуног значења (*зн̄але ура́дит*, мòгò кòсит, мòремо *пѝсати*, мòр̄ам доћ, пòчѐ кѹнит, трѐба̄ в̄а́дит, *ћѐла òтић*);

9) употреба наративног императива, наративног футура, те крњег перфекта који је често безлично употријебљен.

318. Од појава које нису фреквентне у овом говору, а ријетко су биљежене у другим штокавским западнијим говорима треба издвојити следеће:

1) употреба приједлога *раз* са значењем циља у насељу Герзово: *доћемо раз вās*, свàтови дòшли *рāз мене*;

2) конструкција *с + ген.* умјесто *с + инстр.* у насељу Брдо у Јању: *Нè знā штā ће з òјèцè*;

3) приједлог *мимо* уз акузатив: *прођи мимо òграду*, прòшли *мимо Загреб*;

4) конструкција *о + ак.* у значењу узрока: *ò шта сам јā обòли'o*;

5) конструкција *с + ак.* умјесто *с + ген* уз именицу *страна*: *з гóрњū и доњū стрāну кyћè*;

6) употреба локатива *с* приједлогом *о* у значењу средства помоћу кога се врши радња (сла̀бо се мòгло жíв^нт у òвò вр^нјеме *о зèмљи*, ò томе смо и жíв^нли, *о тој стòци јāдној*).

VI. ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ

319. Становништво истраженог краја говори штокавским јекавским говором који припада сјеверозападном поддијалекту херцеговачко-крајишког дијалекта према дискриминантама које ову групу одвајају од говора југоисточног поддијалекта (Ивић 1985: 138, Драгичевић 1986: 228, 2001: 85–86):

1) честе дјелимичне или потпуне редукције неакцентованог вокала *и*, услед којих се сонанти *н*, *л*, и *њ* јављају у вокалској функцији;

2) честе супституције и промјене боје неакцентованих вокала;

3) превласт рефлекса *jé, jê, jē*, односно *"jé, "jê, "jē* некадашњег гласа јат који је по поријеклу дуг;

4) нижи домашаји јеквског јотовања секвенце *дђ* него што је то случај у говорима југоисточне зоне херцеговачко-крајишког дијалекта, тако да је досљедно *дјѐвѐр, дјѐвѐјка, дјѐца, дјѐти*, затим маргиналан број случајева јотовања у групи *сђ*, те потпуно одсуство јотовања лабијала;

5) досљедност акценатских ликова *жѐлѝмо, ѝма̃мо, чѝта̃мо*;

6) промјена хипокористичких имена по 3. деklinацији (*Бѝжѝ-Бѝжѝ̃, Бѝро-Бѝрѝ̃*) и грађење посесива наставком *-ѝн*: *Бѝжѝ̃н, Бѝрѝ̃н*;

7) досљедна употреба форми *мѝни, тѝби* у дат. и лок.;

8) одсуство готово свих форми имперфекта и гл. прилога прошлог;

9) употреба генитива уз глагол *питати* (питала *Нѝколѝ̃*, питај *мѝје Радѝ̃*).

320. На испитиваној територији забиљежене су особине које указују на то да ови говори припадају источнијој скупини сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (Драгичевић 2001: 87):

1) сажимање вокалских секвенци *-ao* у *-ō* код гл. придјева радног и код неких именица (*ба̋џō*, *д̋ошō*, *ка̋зо*, *мо̋рō*, *пи̋сō*);

2) сажимање медијалне секвенце *-ae-* у *-ē-* у бројевима *дванаест*, *тринаест* (*један̄ест*, *два̋н̄ес*, *п̄етн̄ес*, *ш̄есн̄ест*);

3) стабилна артикулација сонанта *j* у иницијалној позицији у формама броја *један* и глагола *јесам*;

4) фреквентнији прозодијски ликови *ј̋е̋д̋ем*, *ј̋е̋д̋еш*, *ј̋е̋д̋е* од оних са краткоузлазним акцентом.

Чешћа промјена *o > u* уз назалне сонанте (*мӳј*, *мӳгла*, *кӳмишија*, *кӳнап̄ље*, *мӳја*, *мӳтика*, *нӳсила*), једна од дискриминанти између источније и западније скупине сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта, забиљежена је у насељима Драгњић Подови, Герзово и Соколац (на сјеверозападу и западу испитиване територије према Мркоњић Граду и Гламочу), а маргиналан значај има на већем дијелу територије у трима цјелинама – Јању, Пљеви и Жупи. Евидентна је граница распрострањања ове појаве у истраженом микроареалу.

321. Становништво овога краја живи у контакту са икавцима с чијим се утицајем могу повезати сљедеће особине:

1) доминација икавизама *д̋ви̋*, *д̋и̋д̋*, *н̋ев̋"ста*;

2) употреба форми глагола са нејотованом секвенцом *-jd-* код глагола *до̋ћи*, *про̋ћи*, *за̋ћи* на десној обали ријеке Пливе на испитиваној територији.

VII. ПРИЛОЗИ

ИЗ ЛЕКСИКЕ

Лексика у овом раду биљежена је успутно, приликом прикупљања грађе за анализу фонетског и морфолошког језичког нивоа, јер примарни циљ овог истраживања није сакупљање лексике једног говора у цјелини. С обзиром на то, избор лексике која се нашла у рјечнику ограничен је на ону која из перспективе стандардног језика има статус архаизама, историзама и дијалектизама, док неутрална лексика није биљежена. Прикупљене су углавном именице, те свега неколико глагола и придјева. Гласовне промјене у различитим ријечима биљежене су само ако су у питању супституције, потпуне редукције вокала или консонаната, те метатеза или хаплоглогија, док разни прелазни и непотпуни степени у изговору, на које је указано у одјељку о фонетици, нису посебно означавањани у рјечнику. Поред именица *pluralia tantum* у множини су наведене и неке именице за које је уобичајено да се тако употребљавају јер означавају предмете који иду у пару или у већем броју као нпр.: *бас̑ама̑ци, вл̑ач̑и̑ље, вл̑ач̑и̑це, гизди̑ни, губ̑и̑це, женски̑ћи, зу̑нци, мушки̑ћи, нис̑кос̑нице, ђ̑пут̑ња̑ци, п̑а̑п̑те, при̑гла̑в̑ци, разр̑ез̑аче, та̑љи̑ри, те̑рки̑је, ц̑ва̑нци̑ке, чар̑ђич̑ани* и сл.

Будући да су основне дјелатности становништва на овој територији одувјек биле земљорадна и сточарство, у грађи се нашло доста сточарске и земљорадничке терминологије: назива пољопривредних алатки, посуђа које се користило за прераду млијека, назива пољопривредних култура, објеката у којима је боравила стока и у којима се чувала љетина и сл.

У сјећању старијих информатора још је жив ткачки занат и уопште израда одјеће и обуће за заједнице у којима је, не тако давно, било по више десетина чланова под истим кровом на овим просторима. Доста лексике односи се управо на алат за израду одјеће и обуће, те на одјевне предмете који су се тада користили, затим на покућство, називе за родбинске односе и за различите народне обичаје, који су поштовани у овим великим заједницама. С обзиром на то очекивано је да се у рјечнику нашао велики број турцизама.

За исте појмове биљежено је понекад по више ријечи:

зџна, *лу̀кишија* и *мѝтло* означавају воду за прање веша или за одржавање личне хигијене у којој је прокуван пепео;

ста̀н и *та̀ра* називи су за ткачки разбој;

сѝнија, *сџфра* и *сто̀лица* означавају ниски округли сто за ручавање;

ку̀тлача и *па̀љак* називи су за дубоку кашику којом се пресипала течна храна из једне посуде у другу;

карѝшик и *напо̀лац* означавају мјешавину житарица заједно посијаних;

употребљавају се називи *зџб* и *џвас* за исту житарицу;

кѐтен и *ла̀н* означавају исту биљку и сл.

У неким случајевима овакви синоними резултат су паралелне употребе домаће и стране лексике.

РЈЕЧНИК

а̀гитовати, а̀гитујем, несвр. (лат. *agitare*) придобијати људе за неку идеју

а́дет, -а (тур. *hadet*) м обичај

а̀ј̄а̄т, а́ја́та (тур. *hayat*) м штала

а́јка, -е̄ ж хајка, потјера, прогон

а́зна, -е̄ (тур. благајна, ризница, благо) ж извор воде

а̀јкуница, -е̄ (тур. *ajkuna*) ж драга, љубавница

а́мб̄а̄р, -а (тур. *ambar*) м дрвена остава, складиште за жито

а̀р̄а̄р, а́ра́ра (тур. *harar*) м откана врећа од костријети

а̀рман, -а (тур. *harman*) м гумно, мјесто на коме се врше жито

а̀р̄ӣӣн, а̀р̄ӣӣна (тур. *arşin*) м стара мјера за дужину, од носа до краја испружене руке

а̀сура, -е̄ (тур. *hasura*) ж простирка за спавање од кучине

а̀шиковати, а̀шикујем, несвр. (тур. *aşk*, љубав) удварати се

ба̀бица, -е̄ ж 1. наковањ за откивање косе 2. жена која помаже при порођају

ба́бо, -е̄ (тур. *baba*, отац) м свекар

Ба̀д̄њца, -е̄ ж Бадњи дан, дан уочи Божића

ба̀к, -а м некастриран во

ба̀рд̄а̄к, барда́ка (тур. *bardak*) м дрвено буренце за ракију

бас̄а̄ма̄ци Стр, бас̄а̄ма̄ка̄ (тур. *basamak*) м мн. степенице

ба̀уле, -а̄ (итал. *baule*) ж мн. сандук са дјевојачком одјећом

ба̀џа, -е̄ (тур. *basa*) ж отвор за дим на дрвеном крову изнад огњишта

ба̀џа̄на̄к, ба̀џа̄а̄нка (тур. *basanak*) м баджо, женине сестре муж, уп. *па̀ш̄а̄на̄ц*

ба̀ш̄ка̄лица, -е̄ (тур. *başkalik*) ж колиба за одвојено ноћење супружника у већој заједници

бег̄е̄нисати Стр, бег̄е̄ниш̄е̄м, несвр. (тур. *beğenmek*) изабрати

бе̄з, -а (тур. *bez*) м танко памучно платно добијено обрадом конопље

бе̑шика, -е̑ (тур. beşik) ж колијевка
бла̑го, -а с стока, домаће животиње
бо̑јаџија, -е̑ (тур. boyacı) м молер
бо̑иџа, -е̑ (тур. bohiça) ж бијела марама за удате жене
бра̑в, -а м ован
бра̑ветина, -е̑ ж овчетина
бр̑дила/вр̑дила, бр̑дџла̑ с pl. tantum рам за брдо на разбоју
бр̑до, -а с дио разбоја за ткање којим се сабија потка
бр̑ента, -е̑ ж справа за резање дрвене грађе
бр̑мзџин, бромзџина м лонац у којем се кува храна на веригама изнад огњишта
бру̑с, -а м алатка за оштрење косе
б̑џниште, -а с мјесто за одлагање смећа
бу̑џа, -е̑ (тур. sübb) ж рупа, шупљина
бу̑џак, буџака (тур. busak) м угао собе
ва̑џир, ваџира м дио запреге на коњским колима
ва̑кат, -ва̑кта (тур. vakit) м вријеме
вар̑еџка, -е̑ ж слатко млијеко
вару̑на/вур̑уна, -е̑ (тур. fugun) ж земљана пећ, рерна
ве̑риге, ве̑риг̑а ж pl. tantum ланац над огњиштем о који се качи котао
вџт̑о, вџтла м дрвена справа за намотавање предива у клупко
вла̑чиље, -а̑ ж мн. жене које издвајају/вла̑ч̑е нити конопље чешљањем
вла̑чице, -а̑ ж мн. влат, влакно, нит конопље или лана
вла̑чити, вла̑ч̑им, несвр. издвајати нити конопље или лана чешљањем/гребенањем
во̑дијер, водијера, м посуда од дрвета у којој косци држе воду и брус
вра̑тило, -а с ваљак за намотавање пређе на разбоју

вретѐно, -а с дрвени ваљкасти предмет с зашиљеним крајевима на који се намотава пређа при
предењу

врџаница, -ѐ ж усукана трака од јагњеће коже или беза којом се плете горњи дио опанка, уп.
ѡпута

вучија, -ѐ (тур. fucu) ж велики дрвени суд за ношење воде са ријеке или извора

гáза, -ѐ ж мрежаста танка тканина од памука у коју се замотава сир

гáђе, -á ж pl. tantum мушке панталоне од беза

гѐрдáн, гerdána (тур. gerdan) м женски накит који се носи око врата

гиздѝни, -á (тур. dizgin) м мн. дио опреме за управљање запрегом

гладвѣá, -ѐ ж основа кровне конструкције на кући

грѐбѐн, -а м направа за чешљање конопље

гребѐнати, гребѐнáм, несвр. чешљати конопљу гребенима

грѝјаница/грѝоница, -ѐ ж импровизовани простор у кући на којем се суши кудјеља

грѝвина, -ѐ ж метални оков којим се причвршћује коса за косиште

губице, -á ж мн. усне

гужва, -ѐ ж обруч од плетеног дрвета за причвршћивање јарма

гујаџа, -ѐ ж глиста

даица, -ѐ (тур. dayi) м ујак, мајчин брат

дијжва, -ѐ ж дрвена посуда у коју се музе млијеко

долáп, -а (тур. dolap) м ормарић за посуђе

долибаша, -ѐ м главни домаћин на слави, онај који долијева пиће гостима

дорѐнати, дорѐнѐм свр. дотјерати, довући

дрљача, -ѐ ж дрвена пољопривредна алатка за уситњавање пооране земље, уп. *зубача*

ѐвта, -ѐ (тур. hafta) ж седмица дана

еглѐнисати, еглѐнишѐм несвр. (тур. eğlen разговор) разговарати

ѐлда, -ѐ ж хељда

женскиѹи, -ā м мн. особе женског пола у једној заједници
жѣра, -ē ж жеравица, жар
зājменик, -а м особа која се узима у зајам за долазак на славу или за пољопривредне радове
зѣјтен, -а (тур. zeytin) м јестиво биљно уље
зōб, -и ж житарица која се употребљава углавном за исхрану коња, уп. *ōвас*
зōна, -ē ж вода за прање веша у којој је прокуван пепео, уп. *лѹкишија*, *мѣтло*,
зубача, -ē ж дрвена пољопривредна алатка за уситњавање пооране земље, уп. *дрљача*
зубѹн, зубѹна (тур. zibin) м горњи сукнени дио женске одјеће без рукава
зѹнци, зѹбаца̄ м мн. жељезни зуби на зубачи
ивѣрати, ивѣрам̄, несвр. шарати различите мотиве на прегачи приликом ткања
ѣзба, -ē ж подрум, остава
јāпија, -ē (тур. уарі) ж грађевински материјал од дрвета
јāрам, јāрма м дрвена направа која се ставља воловима око врата да би се упрегли
јāспрен, -а, -о, украшен новчићима, најчешће тканица или неки други одјевни предмет
јѣлек, -а (тур. yelek) м женски прслук
јѣтѣва, -ē ж жена мужевљевог брата
јечѣрма, -ē (тур. geçirme) ж мушки сукнени прслук
јѹлар̄, јѹлāра (тур. uılar) м конопац који служи као поводац за коња
камарија, -ē (тур. kameriye) ж припрата уз кућу гдје се држи ковчег с брашном или кукурузом
ка̄меңца, -ē ж вода која се накупља у удубљењу у камену
карӣшик, -а (тур. karişik) м мјешавина пшенице и јечма заједно посијаних, уп. *напōлац*
ка̄рлица, -ē ж дрвена посуда у коју се сипа млијеко за сирење
ка̄чица, -ē ж дрвена посуда у којој се чува кајмак
квāсилица, -ē ж тканина завезана за дрвену дршку која стоји у водиру и служи за квашење косе
кѣва, -ē ж штака
кѣтен, -а (тур. keten) м биљка из чије се стабљике добија влакно за пређу уп. *лāн*

кѐтени̑ште, -а с ланиште, мјесто на којем се некад узгајао лан
кѐче, -а̑ (тур. keçe) ж pl. tantum украси од вуне на седлу
клѐпац, клѐпца, м чекић за откивање косе
ковáница, -ѐ ж ручно скована коса
код̑жун, кожуна м мушки прслук/огртач од овчије коже
код̑баџа, -ѐ м предводник косаца, најбољи међу косцима
код̑муџа, -ѐ ж стабљике са лишћем које остану након бербе кукуруза
копáран, -а (итал. sarregone) м мушки сукнени капут са рукавима
код̑с̑ште, -а с дрвени дио косе, дршка на коју је причвршћено сјечиво
код̑шара, -ѐ ж штала
кр̑мѐз, -а (тур. kırmız) м дјевојачка капа украшена новчићима
кр̑чало, -а с дрвени дио плуга који се држи кад се плуг отискује
ку̑љава, пр. трудна
ку̑се, -а̑ ж pl. tantum. краће чарапе до глежња
ку̑тлача, -ѐ ж дубока кашика за пресипање течне хране из једне посуде у другу, уп. *па̑љак*
ку̑ћа, -ѐ ж просторија у којој се налази огњиште
ку̑чина, -ѐ ж грубље влакно конопље или лана погодно за ткање поњава
ла̑н, -а м биљка из чије се стабљике добија влакно за пређу, уп. *кѐтен*
лѐмеш, -а м раоник
ли̑ла̑јка, -ѐ ж љуљашка
ло̑пáр, лопа́ра м округла лопата за стављање и вађење хљеба из огњишта
лу̑г, лу́га м пепео
лу̑киџа, -ѐ ж вода за прање веша у којој је прокуван пепео, уп. *зòна*, *ми̑тло*
лу̑ч, -а ж борово дрвце са смолом или воском које служи за освјетљење
лу̑чина, -ѐ ж љуска црвеног лука која служи за бојење васкршњих јаја
љѐвача/љѐвуџа, -ѐ ж пита од кукурузног брашна, млијека и масти

љѐљак, *љѐљка* м љешник, плод лијеске
маја, -ѐ ж домаћица, особа која спрема јело у великим заједницама
маја, -ѐ ж горњи дио женске одјеће од сукна, џемпер
маја, -ѐ ж природно средство за сирење сира од изнутрица свиње или овце, уп. *сй̑ри̑ите*
мајка, -ѐ ж свекрва
ма̑л, -а (тур. mal) м благо, стока
ма̑ша, -ѐ ж једнокрака метална направа за згртање жара у огњишту
ма̑шина, -ѐ ж маховина
ма̑шице, -а̑ ж pl. tantum двокрака метална направа за згртање жара у огњишту
мет̑нија, -ѐ ж молитва уз поклањање ради покајања
мет̑нисати, мет̑нишѐм, несвр. поклањати се, клечати при молитви
ми̑да, -ѐ ж љутња, гњев
ми̑тло, -а с вода у којој се прокувао пепео за прање одјеће или за одржавање личне хигијене, уп. *з̑она*, *лу̑ки̑ија*
мо̑рити, мо̑р̑им, несвр. (тур. möğ, љубичаст) црнити одјећу кувајући је у води с јасеновом кором
мот̑вило, -а с дрвена направа за намотавање предива рачваста на крајевима
мо̑чило, -а с ограђено мјесто на ријечи или потоку гдје се потапа конопља или лан
м̑рс, -а м храна животињског поријекла, месо, *би̑ѐли̑ м̑рс* означава сир и кајмак
му̑зичице, -а̑ ж pl. tantum усна хармоника
му̑шки̑ћи, -а̑ м мн. особе мушког пола у истој заједници
му̑шт̑улук, -а (тур. muştuluk) м награда за донесену добру вијест
на̑ви̑љак, *на̑ви̑љка* м количина сијена која се може понијети на вилама
на̑по̑лац, *на̑по̑лца* м мјешавина пшенице и јечма заједно посијаних, уп. *ка̑ри̑и̑и̑к*
на̑ћ̑ве, *на̑ћ̑ва̑* ж pl. tantum велика дрвена посуда за мијешење хљеба
не̑виста, ж снаха, млада
ни̑скосни̑це, -а̑ ж мн. украси од беза и новчића који су се уплитали у косу

ни̑те, -ā ж pl. tantum дио стана, нити кроз које се провлачи основа
но̑жице, -ā ж pl. tantum маказе
обра̑вити, обрав̑им, свр. обојити
овас, овса м. житарица, в. зоб̑
опанак, опан̑ка м обућа од коже
опута/опута, -ē ж усукана трака од овчије/јагњеће коже којом се плете горњи дио опанка, уп.
вр̑чаница
опут̑ња̑ци, опут̑ња̑ка м мн. опанци са ђоном од свињске или говеђе коже исплетени опутом
ор̑оз, -а (тур. horoz) м пијетао
па̑лак, -љка м. дубока кашика за пресипање течне хране из једне посуде у другу, уп. *ку̑тлача*
па̑пте, -ā (тур. rafta) ж мн. украси од сребра на женском појасу
па̑рипче, па̑рипчета с мали коњ
па̑ражак, па̑рашка м шиљак на дрвеним вилама који се додаје на два постојећа, уп. *пра̑ће*
паш̑а̑нац, паш̑а̑нца м пашеног, женине сестре муж, уп. *ба̑ц̑наек*
пен̑чи̑р, -а (тур. peçem) м плетеница косе
п̑ерало, -а с сто треножац на којем се лупа веш приликом прања
пи̑р, -а м свадба
пи̑ровина, -ē ж врста житарице
пл̑у̑г, пл̑уга м оруђе за орање земље
позуб̑ити, поз̑уб̑им, свр. уситнити поорану земљу зубачом
п̑о̑итарце, -а с други дан крсне славе
пол̑а̑гуша, -ē ж пита са сиром и јајима заливена кајмаком, изнесе се посљедња на славску трпезу
п̑о̑лаз̑ни̑к/п̑о̑лож̑ни̑к, -а м први гост на Божић
полож̑анство, -а с част коју има положник
п̑о̑следак, п̑о̑слетка м постељица која се појави послје порођаја
п̑о̑следица, -ē ж в. *п̑о̑следак*

прѡкљача, -ѧ ж дрвена лопата за лупање веша при прању на ријечи
прѡће, -ѧ ж pl. tantum два крака на рачвастој грани која чине виле, а накнадно се додаје трећи
 крак, *пѡражак*
прѡга, -ѧ ж пржена и самљевена пшеница од које се прави напитаk сличан кафи
прѡврта, -ѧ ж печено тијесто од брашна и јаја
прѡгача, -ѧ ж сукнена кецеља
преклѡпача, -ѧ ж дрвена кашика која се на средини дршке може преклопити и ставити у џеп
прѡла, -ѧ ж дрвена направа за предење вуне, в. *прѡслица*
прѡло, -а с вечерње дружење ради забаве или посла
прѡља, -ѧ ж жена која преде вуну
прѡслица, -ѧ ж дрвена направа за предење вуне
пригла̄вци, пригла̄ва̄ка̄ ж мн. плетене плитке чарапе
пријѡлет, -а м распоред нити у тканини, тканина
приѡтор, -а м тор за животиње
приѡза, -ѧ ж поводац за стоку
прѡва, -ѧ ж врста жита са ситним плодом
прѡкула, -ѧ ж врста купуса који се прави за Божић
пѡра/пура, -ѧ ж јело од кукурузног брашна
разрѡзаче, разрѡзача̄ ж врста чарапа које се уздуж вежу
рѡктало, -а с алат за купљење сијена, грабље, виле
рамѡника, -ѧ ж хармоника
рѡшак, рѡшка м рачvasti дрвени штап за ручно мотање пређе
рѡцељ, -а м рукохват косе на горњем дијелу косишта, уп. *чва̄чак*
ринка̄ш, -а м хљеб од кукурузног и интегралног брашна
рѡква, -ѧ ж ротква
рѡр, -а м лимена цијев која одводи дим из шпорета у димњак

рѹбина, -ѳ ж бијела откана дугачка женска кошуља
сам̀арица, -ѳ ж дрвена направа за ношење терета слична седлу која се ставља коњу на леђа
сѧч, -а (тур. saç) м жељезни поклопац који се прекрива жаром испод кога се пече храна у
 огњишту
сѧѧ̄ак, -а (тур. saçaуак) м жељезни треножац на који се у огњишту ставља посуда за кување
сѳдеп, -а (тур. sedef, дугме од седефа) м дугме
сѳксана, -ѳ ж сандук са дјевојачком одјећом
сѧнија, -ѳ (тур. sini) ж ниски округли сто за ручавање, уп. *сѳфра*, *стѳлица*
сѧр̄иште, -а с природно средство за сирење сира од изнутрица свиње или овце, уп. *мѧја*
сл̄амарица, -ѳ ж откана постељина која се напуни сламом уп. *стѳж̄ак*
сѳбет, -а (тур. sohbet) м догађај на који се окупља много људи, свадбе, сахране и сл.
сѳфра, -ѳ (тур. sofrа) ж ниски округли сто за ручавање, уп. *сѧнија*, *стѳлица*
ст̄ан, -а м ткачки разбој, уп. *т̄ара*
стѳжна, -ѳ ж високи дрвени стуб око којег се формира пласт
стѳж̄ак, -а м откана постељина која се напуни сламом, уп. *сл̄амарица*
стѳж̄ер/стѳж̄ир -а м 1. стуб око којег коњ кружи док врше жито, 2. било какав штап који
 служи за основу нечему
стѳлица, -ѳ ж уп. *сѳфра* и *сѧнија*
стѳчић, -а м ниска столица
ст̄уна, -ѳ ж направа за обраду/набијање конопље, за тучу
сѧкно, -а с вунена тканина
та̄ѧри, -ѧ м мн. старински сребрни новац у Европи, украс на герданима
т̄ара, -ѳ ж ткачки разбој, уп. *ст̄ан*
тарѳтан, -а м немасни сир од куваног млијека
твѳрило, -а с правоугаони калуп од дасака за обликовање сира
те̄љуг, -а м полукружно савијено дрво које се ставља стоци око врата да би се упрегла у јарам

tèркије, -ā (тур. terki) ж мн. каишеви којима се опрема веже за седло коња
tèрлук, -а (тур. terlik) м приглавак, плетене плитке чарапе
tìвтик, -а (тур. tiftik) м памучно платно
ткàңца, -ē ж женски откани појас
трàп, -а м рупа у земљи у поду куће у којој се чува воће и поврће од смрзавања
трѝна -ē ж прашина и труње које се издваја при вршидби жита
трòп, -а м остатак од шљива послије печења ракије
тукати ГМ, Лу, тукāм, свр. срести
ħāħа, -ē м отац
ħèбе, ħèбета (тур. kebe) с дека, покривач
ħêр, -и ж кћерка
ħìмбур, -а м омлет са сланином
ħîħ, -а м стриц
ħ̀прија, -ē (тур. köprü) ж дрвени мост
ħ̀та, -ē (тур. kütük) ж комад одсјеченог стабла
фêрмен, -а (тур. fermen) м чохани мушки прслук
фистāн, фистāна (тур. fistan) м женска хаљина од платна
фр̀тāљ, -а (њем. Viertel) м четвртина
цвāнцике, -ā ж мн. стари аустријски новац, украс на герданима
цијéпци, цијéпāцā м мн. двије дрвене летвице које омогућавају раздвајање нити и вратила на
 разбоју
цѝма, -ē ж 1. стабљика кромпира, 2. клип кукуруза који остане послије мрвљења
цѝцвара, -ē ж јело од кукурузног брашна, масти и кајмака
цјèдило, -а с цједиљка за помужено млијeko
цòкло, -а (њем. Sockel) с горњи дио темеља куће
чāбар, чāбра м велика дрвена посуда/каца у којој се веш натапа с лугом

чàкишуре, чàкшӣрā (тур. çakşır) ж pl.tantum сукнене мушке панталоне

чáнак/чàнак, чáнка (тур. çanak) м дрвени суд за јело

чарòичāни, -ā м мн. обредна поворка маскираних мушкараца који 25. децембра обилазе куће у

селу и благосиљају укућане, а заузврат добијају храну, пиће и друге поклоне

чвáчак, чвáчка м рукохват косе на средини косишта

чèкрк, -а (тур. çikrik) м направа за намотавање пређе

чòбан, -а (тур. çoban) м овчар, чувар оваца

чўнак, чўнка (тур. күnk) м покретни дио разбоја за ткање којим се нити потке проводе кроз нити

основе

цàка, -ē цак, платнена врећа

шàрвале, шàрвāлā (тур. şalvar) ж pl. tantum. мушке панталоне од сукна, в. *чàкишуре*

шàрпелъ, -а (франц. echarpe) м мушка кожна торбица за дуван, новац

шљèме, шљèмена с сљеме, кровна конструкција

шпíгла, -ē (њем. Spiegel) ж огледало

штра̄нга, -ē ж поводац за животиње

шўра, -ē м женин брат

ТЕКСТОВИ

У јôј, бiло прêља, оно се скўпи, знâш, куд^иља се сiјала и прêло се, скўпи се по дваес прêља. Прêла се и вўна и куд^иља и ... мѡжда вiдиш нêкад на телевизору. И онда мѡмци сјêдў кѡ-цурê, кѡ код кѡјê ђê, како пријê зàјагми. Бiло и је, бiло и је вiшê, ал нiје се лўтло, дѡсада ко сàт, сàмо ако ... сàт вiдиш iдê цўра с мѡмком дрўгим, мѡмак нêê. Дѡсат нiје, ишло се, бѡна, док се гѡд нê узмê јêдно с дрўгiјем. Нiшта се то нiје лўтло. Сàт, мàло-мàло се налўтê, мàло-мàло, свàшта смêтa. Пѡсвађајў се, нiје тѡ тѡ. Нiшта то нiје бiло ко сàда да се лўтê јêдно нà другѡ.

Стàна Олић, 1942, Олићи

Гѡднама, каже, н^ијесу чiстли оне канàле, а jà ка-сам ишѡ у бêрбу, па пiтѡ jà оније гàзда, реко: Бѡже мѡј, кàкaв је ово кàнàл свê по Вѡјводни, штà е ђвѡ кѡпàло, нê могу лўди прић, ђрат. Па онда iстѡ нàправили ђнê ко мѡстиê, ђнѡ... А ђни кàжў, нêкад кад је нêка Мàрија Терèзија влàдала, по чiтавѡј Вѡјводни, каже, ђна, iскопàла канàле. А тѡ е сàд мèн дѡшло ў глàву, е тѡ су ти сàд канàли гдје се вѡда цiједи. А сàд ко ў Ш^ипову зàрàсло, сàд мàло кiша ил нêшто, пѡплавi, каже... Е, тѡ е тѡ... Све чiстла... канàли ђни прѡкопàти прамо р^ијéци, рêêмо, Тiси, тàмо, Дўнаву, ђе припада кѡjа, р^ијéка... ђни су се бўн^или, као да... ђни су лўди, њiма жàо, ђдузêло ђд онога зèмлê, ђдузêло... Свê крўжно, свàкѡ сèло имајў канàли, и нiгдје нiје мѡгло пѡплав^ити, а сàд, мàло-мàло, é, каже, пѡплавло...

Стèван Олић, 1941, Олићи

Било е рѡд["]теља̄ који су мѡгли дѣт свѡје д["]јете коме ѡни ѡће, чѣк ни мѡмак ни цѣра н["]јесу се познавали, ал су се ѡни спријатељ["]ли и мѡрало бѣт тѣкѡ. Пѡслѣн тѡгѣ врѣме^ана, ако цѣра нѣће, ѡна кѣже: „Јѣ нѣћу тѣмо ни жѣва ни мѣтва, јѣ вѡлим љ воду него тѣмо.“ Ако нѣ дајѹ рѡд["]тељи томе нѣкѡм мѡмку, ѡна кѣже: „Јѣ ѡћу, љбите ме.“ Тѡ су тѣкѣ стѣрине бијѣвале, и та жѣн["]дба и љдаја. Тѡ би се пѡчѣло жѣн["]т од Бѡж["]ѣа дѣна до Ћѹрѣва дѣна. Млѣдѣ јѣсѣнска дѡбра, а прѡлетна нѣ ваља!

Тѣ ѡбичѣји који су мѡрали бѣти... Дѡлазѣли су прѡсци, дѡћѣ свѣкар, кѹм, стѣри свѣт... И ѡни дѡћѹ, дѡнесѹ пиће нѣкѡ и рѣну и ѡни сјѣдѣ дѡ пѡ нѡћи, ѡд пѡ нѡћи мѡра се разговѣрат: „Оћ^ете ви дѣт свѡју ћѣр мѡме сѣну?“ Па кѣже: „Јѣ би дѣо ако ѡће мѣла, ако ѡће ћѣрка.“ А ѡни питајѹ нѹ. Ако нѣће мѡмку тѡмѣ ради пѡрод["]цѣ и ради мѡмка, ѡна кѣже: „Јѣ нѣћу ни жѣва ни мѣтва тѣмо и нѣмѡјте ме тѣрати. Кѡме јѣ ѡћу, дѣвајте ме.“

Пѣтар Мѣловац, 1930, Лѣповача

Прѣвело ме да т кѣжѣм ѣс куће љ кућу. А тѣкѡ м се љдѣла и сѣстра, та Бѡрка што е за пѡкѡјним Жѣром. Нѣшта, сѣмо прѣвело ме. Приѡбражѣње нѣки дѣн бѣло, тѣдѣ сам ѣспрошена, а сѣт кат ѡвѣ Гѡспа дѡлази, тѣд сам се љдѣла. А јѣ н["]јесам тѡ нѣ мисл["]ла, а ѡндѣ је свѣ дрѹгѡ бѣло. Нѣмѣ... кѣје се тѡ. Нѣје бѣш тѡ за причѣње, али вѡљела сам јѣ мѡмка дрѹгѡга, ал нѣ би ме тѹј нѣкат рѡд["]тељи дѣли. Тѣ свѣкрва рѡд["]ла дијѣте ка-сам ѣ јѣ Јѣлу свѡју. И тѣкѡ, љндѣ се ѣшло као јѣдињѣк, тѣ мѹја свѣкрва нѣје рѡд["]ла нег ѣѣ двѣ. Дѡшѡ свѣкар, ѡнда се жѣто врѣло, па љ собу јѣдну нѣдрѣли, што кѣжѹ, ѣмѣ двѣес мѣтѣра. Кад тај свѣкар ѣдѣ, рѣд["]ли ѡн и мѡј ѣѣѣ љндѣ на прѹзи. И дѡћѣ тѹј, љ кућу љшѡ и тѣкѡ унѣтѡ се са мѡјѡм мѣтерѡм, и тѣкѡ. Кѣже, дѣј тѣ мѣни вѣмо Зѡрку да љћѣ и тѣкѡ. И љн пита, кѣко ћѣ и тѣкѡ... Јѣ сѣмо вѣчѣм *јѣст* и *ѡѣ*, нѣ знам, јѣ нѣшт н["]јесам одлѹч["]ла. И ка-су дѡшли, прѣт кућу дѡвели... Рѹжа јѣдна, Нѣћ["]на сѣстра љндѣ рѡђѣна бѣла, ѣзносѣ се дијѣте. Јѣ сам припрѣм["]ла чѣрап["]це, цѣр["]ца е бѣла, нѣје бѣло нѣ годна јѡј ѡнда. И сѹкѣцу и љндѣ јѣбуку пребацуѣш прѣкѡ куће, а на кѡњу си пѡвисѡка. Ако се врѣти, вѣкали, врѣѣ

се млада̄. И та̄мо нѐко љдѐ кѹпит ко ѹјагмӣ. Тѐ се јѐде кад би се зацѐнло дијѐте, шт̄а ли. Ј̄а сам пребац^ила, нѣје висѐко.

Свѐ сам у бѐгу рад^ила тѐ радѐве. Сѣјале се кѹнопље, мѐжда ш чѹла, па се тѐ нѹсѣ пѐдалеко, трѐба кѣсел^ити у вѐди, јѐзеро се зѐвѐ. Тѐ мѐћеш ѹ воду и пѐк^иселӣ се и кат се ѣсѹшӣ свѐ, трѐба стѹпа бѣти дрвѐ^ана и по в̄здан грѣјати тѐ. Тѐ е м̄ало нѐзгодно, тѹ кѹћѐљу рад^ит, тѐ е голѐмо. Стѹпа се зѐвѐ, направило о-дрѐвета, дѐље пѐставиш тѹ рѹч^ицу и ѣма̄ направљено дрво, наслонӣ се ко тѐ радѣ̄, на тој стѹпи, тѐ е м̄ало тѐшко. И ѐнда кад изгрѐбена̄ се и ѹнда се пѐчињѐ рад^ити, свѐ сам ј̄а то рад^ила. А тѐ кат се грѐбена̄, прашина ѣс тога̄... ѣмајѹ грѐбени, ѣма̄ нѐко ѣ сада̄ тѐ грѐбене. Тѐ е м̄ало свѐ тѐшко бѣло, свѐ с тѐ ради^ио. И ѣмајѹ... та̄ра се зѐвѐ, направљена, нѣма̄ тѐ св̄ак, ѣе ш тк̄ати. И нѣти се зѐвѹ, трѐба ѐпрати и нанити ѣ тѐ, наметат јѐдну на другѹ и дв̄а штапа̄ направѣ се фѣно ѐ-дрѐвета. Ако ћеш дв̄а нѣта, чѐтири штапа̄. И тѐ свѐ тк̄аш, сјѐдиш по в̄здан̄.

Кајмак се л̄ако направѣ̄. Помѹзеш, у цјѐд^ило прѐцјѐдиш и га̄за, и фѣно, л^ијѐпо у тѐвсијѹ. Тѐ се ѹскуа̄, ѣстијѐ и кад се ѣзладӣ, изнѐсѐ се, ѣсцјѐдиш млијѐко. Тѐ ћеш млијѐко кѣсел^ити, а кајмак ћеш снѣмити. Ума̄ што ћеш зачѣнат, а што ш ѐстав^ит у цјѐд^илу ако ш кѹпит вѣшѐ кад ѣма̄. Посолиш м̄ало и стѐ^иѣ, ѣсцијѐди се, ст̄авиш у пѐсуду, бѣле су ѹнда̄ к̄аѣице дрвенѐ. И тѐ е кајмак. И сѣр мѹреш од ѐнога̄ кѹанѐг млијѐка направит. Зв̄ао се сѣр тарѐтан, као нѣје м̄аснѣ. И тѐ по зѣми... крѐмпѣр испѐци у рѐри, тѐг се наѹмачѐш, тѐ е с̄амо такѐ.

Нѣкат брес печѐн^ицѐ нѣје бѣло. Спрѐми се кѹпус, натрѣпа се ѹ њѐга мѐса, и пр̄авѐ се пѣте и цѣцвара. Цѣцвара љдѐ за Бѐж^ић и ѹна се пр̄ва ѐкусӣ, јѐде, скѹа̄ш дѐбро да мѐре се окрѐнт, кајмак и м̄асти мѐтнѐш, окрѐнѣ се, ако-ш ко пѹру ѐнѹ нѐ мере се окрѐнт. И ѹнда̄, тѐ се ѣзутра дѐручкујѐ, а бла̄га ѣма̄ дѐста, па ће се опрѐм^ити такѐ прѐдвече тѐ бла̄го, кад се рѹча̄ да не ѣзлазиш на̄ма рад^ит та̄мо нѣшта. Свѐ на̄мириш та̄мо и рѹча̄ се. Пр̄авѣ се пѐгача, рѐкла сам ти ѐгњѣште ѣма̄. И пѐкѐјна̄ м̄ати разрѐди ону в̄атру, ѹбацѣ се у пѐгачу п̄ара, кад се лѹмѣ кѐ ће на̄ћ и

загрнѣ ѓзгѣ и мѣтнѣ љгљѣња и љнда се глѣдѣ пѣ томе љгљѣњу ѓће л рѣд^ити свѣ сјемѣна и тѣкѣ тѣ бѣдѣ. И љдѣ се ко ѓће кѣмѣ. Тѣј дѣн не дѣлази, сѣтра дѣн пѣлазник дѣлази и љнда се пѣспѣ жѣтом.

Зѣрка Кѣлкан, 1934, Дрѣгних Пѣдови

Шездѣсѣт дрѣгѣ сам рѣд^ила д^ијѣте свѣје, ал га нѣсам љмала љ шта замѣтат. Мѣти ми кѣпи нѣкѣ врѣћу, цѣку. И тѣ врѣћу љспѣрам нѣ три кѣмѣда и љ томе сам замѣтала д^ијѣте. А од вѣнѣ жѣна ми љсплела као пѣвѣј, љсплѣтѣ од вѣнѣ и с тѣм се повѣјѣло д^ијѣте.

Нѣшта кѣповнѣ нѣси љмѣ пѣст, нѣје нѣшта. Ни ѓбѣћ ни ѓбути. От крѣмѣди ко љмѣ нѣјдѣ нѣкѣ кѣжу, па ѓт кѣжѣ ти нѣправѣ ѓпанке. Па бѣса ѓдала дѣца. Свѣ су дѣца рѣмала, бѣса ѓдала, љбѣ трн, рѣзбило прѣст... И ѓнда от кѣжѣ пѣчѣли се прѣвит ѓпанци, ѓвцу ако замѣлѣ, од ѓвцѣ прѣвѣ ѓпуту, љзрежѣ јѣдних дѣмѣхин, љзрежѣ оне краѣеве, па љсѣчѣ, па ѓнда ону кѣжу крѣмѣћу љспрѣбадѣ и нѣправѣ, љспрѣплѣтѣ гѣре да мѣре се ѓбути. Вѣкѣ нѣр^ијѣтко. Тѣ се прѣдрѣ, бѣна, за чѣс пѣсла.

Сѣва Мѣтрић, 1934, Чѣклић

Дѣјдѣш уѣ Бѣж^ића фѣно, знѣш, Бѣдѣца кад се зѣвѣ... ѓдѣ дѣмѣхин, ѓс^ијѣче бѣдѣак, дѣнесѣ, замѣти мѣло кѣћу. Дѣсат се љзнѣс^ило нѣ ћубре бѣдѣаци, а сѣд ѓстајѣ љ кѣћи, пѣлѣ се и штѣ јѣ знѣм, ѓндѣрке љвѣ^ачѣ сјѣдѣш ако љмѣш свѣштѣника, чѣкаш да ѓдѣш љ цркви рѣно ако нѣмѣ.

Нѣјпријѣ трѣбаш да ѓкусѣш пѣчѣнѣцѣ мѣса, бѣш ко љзѣтра на Ускрс кад пѣдѣш нѣјпријѣ јѣе, па ѓнда мѣреш шта ѓћеш. љзнѣсѣ сѣвѣг мѣса, бѣк ти дѣѣ, пѣченѣг и свѣга, нѣспрѣмѣ се свѣга, ѓнда кад ће бѣти рѣчѣк, нѣ љдѣ се у сѣло, нѣ см^ијѣш љћ, пѣсѣплѣѣ те жѣтом, пѣложникѣм прѣвѣ.

Кат сам јѣ бѣла кот свѣѣје у Пѣпадѣћ^има, дѣк се нѣјѣсам љдѣла, мѣј ѓтац ѣчѣтѣ мѣл^итѣу и ѓнда љзломѣ чѣснѣцу, љѣбѣ се, а св^ијѣће гѣрѣ. Он љзмѣ нѣјнѣјѣчѣ д^ијѣте, нѣјмѣњѣ, и ѓнда ѓблѣзи ѣко

стòла, тò бiло òбичај. Кàжe, òблазӣм око Хрiстовe кòлeвкe, йдe старjешна, йдy за н̄им, св"jећe гòрe у свàкога у рyкама. Он jе пòшò одатлeн и òбашò, дòшò дòтлeн и рeкнe: Хрiсто-сe рòдi! Онда тàкò тpипyт. Онда сe пyштe, извадe св"jећe, лòмi сe чeснца, òћe л сe нàћ пàрe у н̄ojзи, ко нàйдe, срeтан jе, òндàркe йжлyбe сe.

Па ймà цйцвара и кàпнца штò кàпала кат сe пeкло брaвчe и òндàркe ум"jешà мàја или мeда или шeћера, ако нeмà мeда, шeћера ћe ум"jешат. Е òнда кад йдeш, како гòд йдe, òблазӣ. Кат си òбашла, нàднecеш сe вйд̄иш ли сe на цйцвару првò, зàтò штò ймà òзгòр мàсти и кàјмака. И òнда, ако сe вйд̄и, кàжe: И òста jà жiва и до дòгоднe! А тàкò йстò над ону кàпнцу.

А ћe сам дòшла, прeлазӣ сe глaвнà на òгн̄ишту, ћe сам сe yдала. Н"jесу свi òбичаји jеднàци. Кàжe: „Јà прeдò òгаñ й ватру, мeнe òгаñ й ватра.“ Млàдà држӣ или цyра држӣ рyчник. Кòлкò ймаш чeљaди, тòлкò ймаш кpишàкà jàбукe и држӣш чàшу рàкијe у рyци и òкусиш и yзмeш и йдeш йстò тàкò сe нàднecеш нàд отò.

Дàринка Тодòрић, 1929, Брдò

Бiло нас по jедно пeтнecтepo. Мyј òтац ймò нàз дeвeтepo. А ймал" смо тpи брàта и нàс шeс ћepӣ, сeстàрa. Свe су ми сeстpe и брàћa пòмpли, сàмo сам јòш jà òстала. Двjе су билe млàћe, ал yмpлe су òбe, а òнò свe бiло стàријe òд мeнe. И òтац ми jе yмрò чeтepес чeтвpтe, разòдлiтò сe, дòшò... Ми смо йз Гepзoвa утeкли гòрe на Дpàгн"ћ Пòдовe и yн jе дòшò на вp̄ стрàнe и вйд̄итò, кàжe, плàму му кyћа и нeґa зàболi тyј од мyкe и како га зàбòљeлo, нiјe га ни одбòљeлo и yмрò e. А мàти ми jе жiвила осамдecет чeтиpи гòднe.

У тpидecет пeтòј гòдни сам òстала бpез мyжa. Мeнe су кyмшијe мòмци звàли. Мeнe су официpи из Бàнe Лyкe дòлазли звàт. Ал jа нисам ћeлa дjецe свòјe òставити, па кàкò ми бyднe. Па нiјe ми нi лoшo. Нiјe ми нi лoшo с мòјòм дjецòм. С òвòм жiв̄им, а òнòј док сам мyглa, йшла сам, òдeм, вйд̄им, нeкaд нeд"лy, нeкaд пeтнec, нeкaд мjесeц дàнà и дòћeм и... Бàш jе бiлa лàнскòгa лeтa и звàлa мe да дòћeм, штà jа знàм, нисам вйшe за пyтa. Нàјвòлим ћe сам, тyј сам.

Јôј, вѣш се прăо... није било ни сапуна ни прăшка. Него ѿмаш гòлем кàзан, нàставѿш вòдѣ, нàложѿш вăтру, и ка-тò ѱскуă, тѳј сàспѣш лѳг. И тăј лѳг мăло прòкуă и скѿнѣш и òн се стѿшă и онда... Звăло се мѿтло. Тò мѿтло прòцѣдиш, лѳг òстанѣ. И, дрăгă мòја, тò онда... тѳј у тăј кàзан пòслажѣш вѣш и òзгò тò мѿтло сăлијеш и тò кѳвă нà ватри и јòпѣ једно двă сăта. Бѿле ѱнѣ о-дрѣвета пăлце и с тòм пăлцòм лѳпаш, лѳпаш и òкрећѣш кад га ѿзвadiш из онога мѿтла. И ѱнда у чѿстòј вòди ѿспѿраш. Нѣко ѱ двѿ, нѣко ѱ трѿ како кò ħѿò. Али, знăш штă е, сѿјò се тăј вѣш. Кѿшњача вòда бѿла, нѿје бѿло жѿвѣ вòдѣ гòре, и пѿла се и свѣ. У бунăру се ѱватѿ. Е, тăкò се вѣш прăо.

А знăш кăко су дòсaдă лѳди ка-дòħѳ нà славу. Ми ѿмали једнòга кѳма Вишѣкрону, а бòг и ѳбијò, нѣ знăм кăко нăкò у мòјѣ мăтере рăсла, знăш тѿ штò е рòква. „Е, ајдѣ, Стăно, донѣси ону једну нăјвѣћѳ рòкву“. „Штă-ш òд нѣ?“ „Да вѿдиш, дăј ми донѣси рòкву“, òдѣ мòја мăти, ѿдѣ, нòси рòкву, а он ѳзмѣ, онај кѳм, па ону рòкву ѿзвртѿ. Ма знăш кòликă е она рòква, ак ѳ нòј нѣмă близу кѿла, ѳнда ѳнòм рòквòм òбрѣди свăкоме рăкију. Нѣко пòпије, нѣко нѣѣ, а ѳн пòпије пò трѿ, ѳн се нăпије, нѣш вѣрòват, ѳн ѿзăħѣ прѣт кућу, бѿла она вѣрăнда ѳ нăс прѣт кућòм, а сн"јѣг, бò-га ѳби"ò, нѣмă сăд сн"јѣга, за вѣ мѣне. А он сăмо с оне вѣрăндѣ рѳкнѣ у онај сн"јѣг и лѣжѿ пòла сăта, ѳстанѣ конда нѿкад нѿје пѿјò рăкијѣ. Нѿје нѿ умрò нѿ от какве бòлести, него чѣтерес дрѳгѣ, кад је бѿ"ò рăт, ѳн је и јòш двă нѣгова дрѳга ѳшли у нѣкѳ шпѿљѳ и нѣко кăзò зă нѿ и дòħѳ партизăни и ѳватѣ и пòбијѳ и, ѳб"ло и. Нѿје ѳмрò него ѳб"ло и.

Јòвăнка Бѳбњѣвић, 1926, Гѣрзово

А јòј, òни мѣни нѣ дајѳ говòрит, нѣ дајѳ ми говòрит... Ма, òвò је пјѣсма бѿла кăко е òндă бѿло. Пјѣсма е òвò бѿла. Кут си гòд ѿшò, ми смо ѿмали крѳа, а òндă, дрăгă ħѣри, нѣ знăм т ѿмена, òнда нѿ је мòгла òстат кòприва ни рѣса. Цѿму, кад смо се врăтли, кад је рăт бѿ"ò, дорѣнѳ у òнѿма кòш"љама цѿме от кѳрѳзă, па тѳцкăј, тѳцкăј, па у плѣвскă врѣла, па оне цѿме самѣљѿ, па

тô једи. Скѹпи чѣл̄ад, оно свѣ йстѹцкајѹ и оне ар̄аре и оне жѣнскѣ кôш^ул̄е што су вѣћѣ, па ко òнô л̄агано, па у плѣвск̄а врѣла, па самѣл̄и, па тô пòмало м^ијѣш̄ај, па једи. А мôј стр̄иц М̄ирко, òн вòлове и одòзгô с Кòзил̄а... òн òтишô и д̄ан òрô да нам д̄аднѣ к̄ацу трôпа и онај трôп ј̄ели, ò-шл̄ив̄а òн̄ај трôп, кат се р̄акија йспечѣ па òстанѣ онај трôп. М̄аји дòнесѣш онај кòтô трôпа и òна кроз решѣто прòпуст̄и да кóшпе òстанѹ и òног̄а ўзмѣ и још м̄ало бр̄ашна и ò-тога крѹ. Да ти д̄а да се н̄аједѣш, ко да би бòга в̄иди^о, него д̄а с̄амо ти пòмало да нѣ умрѣш.

Бòж^ић дôћѣ, заколѣ се, пѣчѣ се, пòст̄и се... Из̄ајитра д̄йгнѣш жѣнскѹ д̄јѣцу да првô òни òкусѣ, да б̄удѣ в̄йшѣ жѣнск̄и ј̄ањ̄ац̄а и в̄йшѣ жѣнскôг б̄л̄ага, првô н̄и òмр̄сиш с òн̄ијем, òнда од Бòж^ића òстав̄иш оног мѣса и н̄а М̄алӣ Бòж^ић òдѣш гòре, йзведѣш д̄јѣцу, пòнесѣш... и òнда йзведѣш вòла и òкрећѣш вòлу н̄а рôг, òкрећѣш пò три п̄ѹта да п̄анѣ и òнда, кòл̄ач, то се зòвѣ кòл̄ач, тôј д̄јѣци д̄аднѣш то-кол̄ача и дôћѹ к̄ѹћи и òнда им још ўзмѣ с̄йра и онога кол̄ача и да тô ò-тога Бòж^ића пòд̄едѹ. А в̄амо, кат пр̄авô бòж^ићујеш, йзнесѣ се печѣње, св^ијѣће. Кòлкô гòд чѣл̄ади, св̄ак йм̄а св^ијѣћу, ал тô свѣ жѣне н̄аправѣ, не к̄упујѣ се тô. И òнда ст̄анѣ стар̄јеш^ина, òтац, до òца ст̄анѣ н̄ѣгова жѣна, до жѣнѣ ст̄анѣ н̄ајстар̄и с̄йн, па дрѹг̄и с̄йн по стар̄ини, па кòлкô йм̄а. И òнда по стар̄ини жѣне ст̄анѹ, како е кòј̄а мл̄ађ̄а, т̄акô ст̄ае р̄ѣдом и òнда ст̄ајѹ д̄јѣца и то се т̄акô с̄астав̄и. И òнда ўзмѣ оне св^ијѣће и свѣ пòп̄али, б̄аш ко задѹш̄це и òкади се и òколо òбађѣ и òнда се л̄ѹбѣ. Зар да би се пољ̄уби^о чòек и жѣна? Бòже с̄ачѹв̄ај! Н̄ајпријѣ се пòл̄ѹби, дôћѣ н̄ајстар̄и с̄йн, па пòл̄ѹби се ш̄ ð̄аћом, с м̄ајкôм, и т̄акô йдѣ, с̄ам пр̄ескоч̄и свòју жѣну и òнда се òбађѣ, тô се йжл̄ѹби и онда с̄ј̄едѹ, йм̄а чѣс̄нца, йм̄а ц̄ицвара, йм̄а п̄йта, печѣње...

Дес̄анка М̄аркић, 1927, Кòзила

И т̄акô, сирòм̄а, в̄ајек по бóл̄нцама, т̄амо-в̄амо. Ј̄а три ц̄ѹр^ице рòд̄им, а чòек бòлестан, ўв̄јек по бóл̄нцама. В̄амо са свѣкром мòраш свѣ ж̄иво, к̄уп^ити, òрати, р̄ад^ити, пѣћи л̄ѣбове, шта гòт, с̄амо мѣне. Ј̄а н̄ајмлађ̄а. И, др̄аг̄а мòја, ј̄а ти ўдри пл̄ачи ђе ј̄а с̄ад йм̄ам три ц̄ѹр^ице, òн је

бѡлестан и знам вѣћ да ће њн ѹмр^ијет. Нѣмам сѣна јѡш, ал трѹдна сам. И јѡ ѹдри плѣчи, ѹдри плѣчи и Бѡг се драгѣ смѣлује и Свѣтѣ Нѣкола. Дѡђе м ѹ сан, свѣ засја сѡбу: „Штѡ тѣ“, каже, „бѡна, плѣчѣш?“, ѡне се мѣн сѣлију, вак јѡ лѣгнѣм, ѹ уши сѹзе. Пѡсло га драгѣ Бѡг... Кад јѡ рѣко, такѡ јѡ свѣ њѣму баш ко сѣд тѣби. Па рѣко: „Ја ѣмам трѣ дјевѡјч^ице, а мѹж ми бѡлестан, ѹмр^ијеће, бѡѣм се и ѡпѣт ми је дјевѡјч^ица.“ А он ѹзѣ, бѡже опрѡсти, Свѣтѣ Нѣкола ѹзѣ вакѡ д^ијете у нѣрѹчју: „Вѣд сѣна!“ Па мѣни трѣ пѹта, ѡд мене и сѣби. „Нѣмѡј виш плѣкат! Вѣд сѣна!“ И јѡпѣ јѡ нѣ вјерујем, бѡже опрѡсти, док се нѣје рѡди^ио. И такѡ тѡ драгѣ Бѡг дѡо и свѣ кѡзѡ да ѣу ја пѡчѣт на Вѣл^икѣ четвѣртѡк, да ће се рѡд^ит на Вѣл^икѣ пѣтак. Свѣ бѣло такѡ.

Грѡзда Бѡснић, 1942, Гѡрњѣ Мѹјцићѣ

Првѣ кѡнопље, ѣмају првѣ, првѡ кѡло што се нѣ трѣ недље па ѡнда нѣ мјесѣц дѡна што се чѹпѡло, а ѡвѣ пѡследњѣ кѡснијѣ. И ѡнѣ пѡследњѣ по нѡћи смо ѣшли чѹпат. А ѡне се чѹју, оно сјѣме у оним пѡследњѣм кѡнопљама. Па онда ѣди нѡси ѹ воду у мѡч^ило, накѡпѡј мѡч^ила, па трѡпѡј у оно мѡч^ило, па кѣсели трѣ недље, па вѡди из оне вѡдѣ, па пѣри и сѡпѣрај оно блѡто. Прѣт^иснѣш кѡмѣњем, грѡнама да се нѣ дижу оне кѡнопље. Кад се тѡ свѣ пѡк^исели, онда ѡдѣш ѣзвѡдиш кѡнопље, опѣрѣш и ѹз ограду прѡстрѣш да се сѹшѣ, донѣсѣш ѣ кѹћи, мѡраш нѣправ^ит грѣја^ицу. Озѣдали вакѡ ону грѣја^ицу. И сѣд лѣсу мѣтнѣ одѡзгѡ, мѣтнѣ тѣ кѡнопље на ту лѣсу. И ѡнда мѣтнѣш те кѡнопље гѡре и пѡкријѣш поњавѣ^ином нѣкѡм и дѡље вѡтру лѡжѣш да се ѡна грѣје, да се загрије кѡнопља, да се сѹшѣ. Ка-се загрије, ѡнда се бѡлѣ нѡбѣја онѡм стѹпѡм, ѡнда, грѣбени се звѡли, па влѡчи, оне влѡчѣље се зѡвнѹ, па тѡ те ѹгѹши, ѹгѹши те она прѡш^ина. Па ѡнда ѡнѡј влѡс, тѡ е ѡснова, а ѡнѡ задњѣ се прѣло па се поткѣвало с тѣјем, ѹ трѣ врсте ѡне се чѹпѡле. Првѡ се ѣшчѹпѡ влѡс, па ѡнда јѡш мѡло зачѣшлѡ, па ѡнда се мѡло ѣзвѡди, па ѡнда ѡнѡ задњѣ звѡли смо кѹч^ине. Па смо пѡњаве ткѡли, па се пѡкрѣвали с тѡѣм.

Дѡринка Мѣтрић, 1938, Чѹклић

Нйшта ме не бѡлѣ, сѡмо нѡге, пѡле ми нѡге. Нѣ б мѣни нй нѡге пѡле, нек поквѣр^ише ми лѣковма. Јѡ дѡлѣ лѡжијѡ вѡтру љвечѣ, ѡћу љзимат они трѣски сѣтнѣје, а нѣ дѡ м се љзѣт љ рѣку. Нйшта н^ијѣсам ѡсјѣтијѡ, бѡна, само тѡ сам ѡсјѣтијѡ. Бѣла е сѹбота љјитру. Дѡјдѣ Мйркан, „ћѣ с“, кѡжѣ и кѡжѣм јѡ нйма. „Ма ѡјмо мй дѡлѣ“! И ѡдѣмо мй дѡлѣ. „Па ѡјте вй отѣдте у Бѡњѹ Лѹку“. Нйшта не ѡсјѣћам, бѡлан, нйшта. Бй^иѡ је ѡндѡ **Ускрс**, Вѣл^икѡ нѣд^илѡ, нйшта, сѡмо мѣне љбацѣ у бѡлѣцу. „Нѣмѡ дѡктѹрѡ“, кѡжѹ оне сѣстре, „ѡтишли дѡктѹри на мѡлѣ ѡдмор“. Дѣсет, двѡнѣз дѡнѡ док дѡјдоше. Нѡмѡ ме пѹшт^или. Дѡјдо јѡ тѹде, л^ијѣк ми дѡднѹ тѹј, шездѣсѣт комѡдѡ, мѡрѡш и пресјѣцат пѡ пола љвечѣ и љзѹтра. Пѡпи^иѡ јѣдан дѡн, пѡпи^иѡ дрѹгѣ дѡн, трѣћѣ дѡн јѡ ѡсјѣти ѡвде мѣне пѡјдошѣ нѡге бѡлѣт. Јѡ пйјем, ѡно гѡрѣ, јѡ пйјем, ѡно гѡрѣ. Дѡшло нйсам мѡгѡ вѡко... Нѣк сам прѣкинѡ. А јѡш јѣдна вѣрста лѣковѡ. Такѡ пй^иѡ, нит сам мѡгѡ штѡ пйт, ни јѣст ѡд оније лѣковѡ. Дѡћерѡ до чѣтри, пѡпи^иѡ љзѹтра, љвечѣ нѣћу, нѣћу виш пйт. Вјѣрујеш да сам љјитру ѡсјѣти^иѡ да ми је лѡкшѣ, нйсам љвечѣ пѡпи^иѡ.

Цвйјѡн Јѡндрйћ, 1926, Пѡпѹже

Долѣко, бѡлан, бйло. Ћѣ Нѡтполѣ, Нѡвѡ Сѣло, Глѡговац... Нѡси кѡно^ѡплѣ, квѡси, вѡди, донѡси, сѹши. Нѣ знѡш ти штѡ е стѹпа? Направѣ вѡкѡ лѣсу нѣкѹ и мѣтнѹ оне кѡно^ѡплѣ на ону лѣсу и ѡзгѡ пѡкријѹ пѡњавѡм, дѡлѣ нѡложѣ вѡтру и кѡноплѡ се она загрйјѡвѡ. Јѣдна држй рѹч^ице, а дрѹгѡ стѹпѡм... Све то такѡ љзрѡдѣ. И кѡснијѣ пѡмало се љстрѡ, зѡвнѹ се влѡчйлѣ и на грѣбене и влѡчи, влѡчи и пѡтѣгнѹ влѡс, а ѡно ѡстанѣ оне кѹч^ине. Влѡс се вѡдй за бѣс, снѹје се. Нѣко љзимѡ тйвтѣк. Кѹч^ине у пѡњаве. И вѹна... У вѹну се звѡле влѡчйлѣ, прѣле, сѹкно се ткѡло, шѡрвале се ткѡле, пѡсови се ткѡли...

Мѡра Мѡксѣмовйћ, 1934, Нѡтполѣ

И љскупѣ се љѹди, кад се љскупѣ гѡсти, зѡјдѣ, ако љмѡ љ кућѣ млѡдѡ, ако нѣмѡ млѡдѣ, љдѣ цѹра. Нѡсй лѡвѡр, пѣшкйр, лѡнац вѡдѣ и пѡл^ијѣвѡ. Свѡк мѡрѡ ѡпрат рѹке прйје него што се пѡјдѣ

слава читат, оперу се руке, обришу се, чита се слава и људи пјевају док се чита слава оне црквенѐ пјесме. Е, кад се очита слава, сједу, изломѝ се љѐб, сједу, е ондак маја изнесѐ што има, изнесѐ на сто. Није било бѝг зна шта. Најприје изнесѐ сѝр, онај сѝтни сѝр и љѐб и они уштипака испечѐ онѝје и тѝ умачѐ у онај сѝр. Тѝ пѝеду прѝво, па онда изнесѐ пѝту. Ал нѐ см^ије то нѝко док старјѝш^ина... Најприје мѝра ѝбаѝи рѝкијѝм. Тѝ се звѝо дѝлибаша, ко е главни за сѝфрѝм, ѝбрѝди чѝшѝм. Из јѝднѝ се чѝшѝ пѝла рѝкија, стѝтну да има, из јѝднѝ се чѝшѝ пѝло. Е, пѝпију тѝ рѝкију, е ондак пѝеду, па онда и јѝпѝ кад изѝидѝ кѝпус и јѝпѝ наздрави, па и јѝпѝ ѝбрѝди кѝпус тѝм чѝшѝм. И јѝпѝ изѝидѝ пѝта, и онда ѝн и јѝпѝ такѝ наздрави, онда изѝидѝ крѝмпѝр, искрѝжа га ко мусѝку кад прѝви на оне кѝлутове, и јѝпѝ такѝ наздрави, онда изѝидѝ трѝѝа пѝта. Кад изѝидѝ трѝѝа пѝта, онда узмѝ ко мѝло вѝѝу чѝшу, мѝло вѝѝѝм чѝшѝм пѝпију, ѝбрѝдѝ том вѝѝѝм чѝшѝм. Ко има мѝсо, изнесѐ и печѝње, ко нѝма – нѝма. Шта кѝ има, тѝ изнесѐ. Сада је вѝѝ свѝ дрѝкчије.

Бѝрка Пѝкез, 1936, Волѝри

Жѝна ка-се уѝдаје, ѝна кѝја е пѝметна, дѝгме у чѝека, је л дѝгме како трѝба, има л зѝ што капѝт, да се има зѝ што ѝбјесит, пѝтљу. Је л му скѝвчѝта дѝгмѝд, има л мѝрамицу у цѝпу? Тѝ има да бѝдѝ на мјѝсту, научѝш, ѝбуѝу слѝжѝш ѝдмѝ, научѝш шта трѝба. Ако т је фѝн жѝвот, дѝговѝр, па стѝѝете, свѝ ѝете вѝ имѝт, бѝло кѝко. Ево, кѝлкѝ мѝ имѝмо гѝдѝна, шѝздѝсѝт чѝтри гѝдине брѝака. Пѝсвадѝмо се, ал нѝма да не гѝворѝмо ѝдмѝ, јѝдан дѝн, ѝх, дрѝги... Тѝ није ш ѝѝм жѝвот ако нѝш како трѝба. Пѝпустѝте јѝдно дрѝгѝм, ѝ ѝн, ѝ тѝ, али сѝмо фѝно, фѝно, учѝш дѝѝцу ѝдмѝ како трѝба, свѝју дѝѝцу учѝш. Ако тѝ не учѝш дѝѝцу, вѝ рѝжно жѝвѝте, па и дѝѝца ѝе ѝдмѝ чѝѝи ѝд вѝске кѝко нѝ трѝба, ѝдмѝ ѝни прѝмају, тѝ е ѝстина.

Душан Пѝкез, 1928, Стѝпна

Литература

- Бакран 1989:** Juraj Bakran, Djelovanje naglasaka i dužine na frekvencije formanta vokala, *Govor*, Zagreb, VI-2, 1–12.
- Баотић 1983:** Josip Baotić, Ikavskošćakavski govor u okolini Dervente, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, Sarajevo, IV, 7–208.
- Белић 1999:** Александар Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, *Изабрана дела*, Београд.
- Белић 2006:** Александар Белић, *Историја српског језика* (Фонетика, Речи са деклинацијом, Речи са конјугацијом), *Изабрана дела*, Београд.
- Бојиновић 2015:** Милош Бојиновић, Рјечник гламочког говора, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд, LXII, 1–246.
- Бошњаковић 2007:** Жарко Бошњаковић, Преношење акцената у говору неких јавних медија, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, L, Нови Сад, 81–93.
- Брозовић 1966:** Dalibor Brozović, O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb, II, 119–208.
- Брозовић 2007:** Dalibor Brozović, Govor u dolini rijeke Fojnice, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb, XIII, 1–183.
- Васић 1963:** Милан Васић, Етничка кретања у Босанској крајини у XVI вијеку, *Годишњак друштва историчара Босне и Херцеговине*, XIII, Сарајево, 233–250.
- Вујичић 1979:** Grupa autora, Govori sjeverozapadne Bosne, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, II, Sarajevo; Dragomir Vujičić, Fonetske osobine, 12–24.
- Вујичић 1985:** Група аутора, Говори сјеверне и сјевероисточне Босне, *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник*, V, Сарајево; Драгомир Вујичић, Фонетске особине, 13–170.

- Вујучић–Пецо 1990:** Dragomir Vujičić i Asim Peco, Govori centralne, jugoistočne i jugozapadne Bosne, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, VI, Sarajevo, 7–247.
- Вуковић 1938:** Јован Л. Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, *Јужнословенски филолог*, XVII, Београд, 1–113.
- Вуковић 1940:** Јован Л. Вуковић, Акценат говора Пиве и Дробњака, *Српски дијалектолошки зборник*, X, Београд, 187–417.
- Далмација 1997:** Стево Далмација, *Ијекавски говори Поткозарја*, Бања Лука.
- Далмација 2004:** Стево Далмација, *Рјечник говора Поткозарја*, Бања Лука.
- Дешић 1976:** Милорад Дешић, Западнобосански ијекавски говори, *Српски дијалектолошки зборник*, XXI, Београд, 1–316 + карте.
- Драгин 2005:** Гордана Драгин, Прозодијске особине говора спикера (новинара) РТВ Нови Сад, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLVIII, 1–2, Нови Сад, 277–282.
- Драгичевић 1980:** Милан Драгичевић, Рефлекси јата у данашњим личким говорима, *Српски дијалектолошки зборник*, XXVI, Београд, 147–233.
- Драгичевић 1986:** Милан Драгичевић, Говор личких јекаваца, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXII, Београд, 7–238 + карте.
- Драгичевић 1999:** Милан Драгичевић, О прозодијским ликовима неких облика глагола *јести* у најзападнијим српским говорима, *Српски језик*, IV/1–2, Београд, 389–395.
- Драгичевић 2000:** Милан Драгичевић, О прозодијским односима у проклизи у говору Срба Лапачког поља, *Јужнословенски филолог*, LVI/1–2, Београд, 399–406.
- Драгичевић 2000а:** Милан Драгичевић, *Списи о западнијим српским говорима*, Бања Лука.
- Драгичевић 2001:** Милан Драгичевић, Најзападнији српски говори данас, *Зборник за српски језик, књижевност и умјетност*, I, Бања Лука, 79–89.

- Драгичевић 2001a:** Милан Драгичевић, Биљешке о неакцентованим дужинама у говору Срба Лапачког поља, *Српски језик*, VI/1–2, Београд, 177–183.
- Драгичевић 2002:** Милан Драгичевић, Судбина самогласничких секвенци у данашњем говору требавских Срба, *Српски језик*, VII/1–2, Београд, 205–211.
- Драгичевић 2003:** Милан Драгичевић, О говору села Бранешци у околини Челинца, *Српски језик*, VIII/1–2, Београд, 303–314.
- Драгичевић 2004:** Милан Драгичевић, О неким фонетским особинама данашњег говора требавских Срба, *Зборник радова са трећег међународног научног скупа Живот и дело академика Павла Ивића*, Суботица – Нови Сад – Београд, 451–459.
- Драгичевић 2007:** Милан Драгичевић, О говору Срба Бање Врућице крај Теслића (фонетске и морфолошке особине) I, *Српски дијалектолошки зборник*, LIV, Београд, 323–401.
- Драгичевић 2008:** Милан Драгичевић, Белешке о говору села Кремне у западној Босни, *Српски језик*, XIII/1–2, Београд, 103–111.
- Драгичевић 2009:** Милан Драгичевић, Акценти ријечи у говору Срба Лапачког поља, *Српски дијалектолошки зборник*, LVI, Београд, 281–371.
- Драгичевић 2010:** Милан Драгичевић, Важније гласовне особине говора Срба из неких насеља у околини Дервенте у сјеверној Босни, *Јужнословенски филолог*, LXVI, Београд, 231–253.
- Драгичевић 2011:** Милан Драгичевић, О морфолошким особинама говора Срба трију насеља из околине Дервенте у сјеверној Босни, *Јужнословенски филолог*, LXVII, Београд, 216–239.
- Драгичевић 2012:** Милан Драгичевић, О говору Срба села Мујџићи из западне Босне, *Српски језик*, XVII, Београд, 171–189.
- Драгичевић 2013:** Милан Драгичевић, О рефлексима гласа јат (ђ) у данашњем говору јањских Срба из југозападне Босне, *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу* XXVI, 191–203.

- Драгичевић 2014:** Милан Драгичевић, О важнијим особинама сугласничког система говора јањских Срба из југозападне Босне, *Српски језик*, XIX, Београд, 561–576.
- Ивић 1954:** Милка Ивић, *Значења српскохрватског инструментала и њихов развој*, Београд.
- Ивић 1964:** Павле Ивић, Promena *ra > re* u srpskohrvatskim govorima, *Prace filologiczne*, XVIII, Warszawa, 383–393.
- Ивић 1985:** Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Увод и штокавско наречје, друго издање, Матица српска, Нови Сад.
- Ивић–Бошњаковић–Драгин 1994:** Павле Ивић, Жарко Бошњаковић и Гордана Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта, 1, Увод и фонетизам, *Српски дијалектолошки зборник XL*, Београд, 1–419.
- Ивић 1998:** Павле Ивић, Српски дијалекти и њихова класификација, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLI/2, Нови Сад, 113–132.
- Ивић–Лехисте 2002:** Павле Ивић и Илсе Лехисте, *О српскохрватским акценцима*, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Ивић 1997:** Milka Ivić, *O Vukovom i vukovskom jeziku*, Beograd.
- Ивић 1913:** Stjepan Ivšić, *Današnji posavski govor*, Rad JAZU 196 124–254, i Rad JAZU 197 9–138, Zagreb.
- Клаић 1958:** Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb.
- Козомара 2003:** Драгомир Козомара, Кратак преглед консонантског система говора села Станари код Добоја, *Српски језик*, Београд, VIII/1–2, 637–643.
- Козомара 2005:** Драгомир Козомара, *Говор Чечаве (села у сјевероисточном дијелу општине Теслић)*, магистарски рад у рукопису, Бања Лука, стр. 141.
- Козомара 2007:** Драгомир Козомара, Акценатске особине говора Чечаве, *Српски језик*, XIV/1–2, Београд, 533–547.

- Козомара 2009:** Драгомир Козомара, Важније фонетске особине говора Чечаве, *Српски језик*, XII/1–2, Београд, 235–258.
- Козомара 2016:** Драгомир Козомара, Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Укрине, *Српски дијалектолошки зборник*, LXIII, Београд, 581–733.
- Лончар Раичевић 2015:** Александра Лончар Раичевић, *Прозодија речи у говору ужичког краја* (докторска дисертација) Бања Лука.
- Марковић 2011:** Славољуб Марковић, Говор Ужичке Црне Горе, *Српски дијалектолошки зборник*, LVIII, Београд, 343–668.
- Николић 1964:** Берислав М. Николић, Сремски говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XIV, Београд, 201–412.
- Николић 1966:** Берислав М. Николић, Мачвански говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XVI, Београд, 179–313.
- Николић 1968:** Берислав М. Николић, Тршићки говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XVII, Београд, 367–473.
- Николић 1970:** Берислав М. Николић, *Основи млађе новоштокавске акцентуације*, Београд.
- Николић 1991:** Мирослав Николић, Говори србијанског Полимља, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXVII, Београд, 1–548.
- Николић 2001:** Видан Николић, *Моравички и горњостуденички говори*, Београд.
- Окука 1983:** Miloš Okuka, *Govor Rame*, Sarajevo.
- Окука 2008:** Miloš Okuka, *Srpski dijalekti*, Zagreb.
- Павлица 1984:** Драган Павлица, О говору околине Удбине, *Српски дијалектолошки зборник*, XXX, Београд, 357–424.
- Павловић 1927:** Миливој Павловић, О становништву и говору Јајца и околине, *Српски дијалектолошки зборник*, III, Београд, 95–112.

- Петровић 1970:** Драгољуб Петровић, Прилог познавању муслиманских говора западне Босне, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XIII/1, 335–352.
- Петровић 1973:** Драгољуб Петровић, *О говору Змијања*, Нови Сад.
- Петровић 1978:** Драгољуб Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад – Загреб.
- Петровић–Гудурић 2010:** Драгољуб Петровић и Снежана Гудурић, *Фонологија српскога језика*, Београд.
- Пецо 1964:** Асим Пецо, Говор источне Херцеговине, *Српски дијалектолошки зборник*, XIV, Београд, 1–200.
- Пецо 1966–1967:** Асим Пецо, Јекавске оазе у западној Херцеговини, *Јужнословенски филолог*, XXVII/1–2, Београд, 267–306.
- Пецо 1975:** Асим Пецо, Икавскошћакавски говори западне Босне, I дио: Увод и фонетика, *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник*, I, Сарајево, 1–264.
- Пецо 1979:** Група autora, Govori sjeverozapadne Bosne, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, II, Sarajevo; Асим Пецо, Морфолошке особине, 119–157.
- Пецо 1980:** Асим Пецо, *Основи акцентологије српскохрватског језика*, Београд.
- Пецо 1980а:** Асим Пецо, *Преглед српскохрватских дијалеката*, Београд.
- Пецо 1993:** Асим Пецо, Из деклинационе проблематике босанско-херцеговачких говора, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXVI/2, Нови Сад, 207–231.
- Пецо 2001:** Асим Пецо, Консонантизам босанскохерцеговачких говора, *Српски дијалектолошки зборник*, XLVIII, Београд, 607–696.
- Пецо 2002:** Асим Пецо, За реформу наше стандардне акцентуације, МСЦ, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, XXX/1, Београд, 69–72.
- Пецо–Милановић 1968:** Асим Пецо и Бранислав Милановић, Ресавски говор, *Српски дијалектолошки зборник*, XVII, Београд, 241–366.

- Ракита 2003:** Раде Ракита, *Јањ I*, Географскоисторијска и антропогеографска студија, Бања Лука.
- Рамић 1999:** Никола Рамић, Ливањско-дувањски говорни тип, *Српски дијалектолошки зборник*, XLVI, Београд, 263–426.
- Рамић 2010:** Никола Рамић, *О јатовским изоглосама*, ФИЛИМ Крагујевац.
- Реметић 1981:** Слободан Реметић, Конструкције типа „Шта чине с оне ђеце” у говорима источне Босне, *Јужнословенски филолог*, XXXVII, Београд, 265–272.
- Реметић 1985:** Слободан Реметић, Говори централне Шумадије, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXI, XIX + 555, Београд.
- РМС (I–VI):** Речник српскохрватскога књижевног језика, I–VI, Нови Сад – Загреб, 1967–1976.
- РСЈ 2011:** *Речник српскога језика*, Нови Сад.
- Ружичић 1934:** Гојко Ружичић, Главније особине неких икавских говора западне Босне, *Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановић*, I, Београд, 31–45.
- СА:** Ђуро Даничић, *Српски акценти*, Посебна издања Српске краљевске академије, 1925, Београд–Земун.
- Скарић 1918:** Владислав Скарић, Поријекло православнога народа у сјеверозападној Босни, *Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини*, XXX, 219–265.
- Скок 1971:** Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb.
- Стевановић 1986:** Михаило Стевановић: *Савремени српскохрватски језик I*, Београд.
- Стевановић 1970:** Михаило Стевановић: *Савремени српскохрватски језик II*, Београд.
- Суботић 2005:** Ljiljana Subotić, *Ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*, Novi Sad.

Фекете 2000: Egon Fekete, Neke pojave sistem(at)skog narušavanja akcenatske norme, *Južnoslovenski filolog*, 56 (3–4): 1297–1329.

Црњак 2006: Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи, Филозофски факултет Бања Лука.

Црњак–Козомара 2017: О језику Ардалићевих басана, *Tranzicija i kulturno pamćenje*, Zbornik radova s istoimenog međunarodnog znanstvenog simpozijuma održanog 26. i 27. studenog 2015. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 391–403.

Цукут 2013: Слађана Цукут, О неким особинама акценатског система говора млађих становника Дервенте, *Филолог, часопис за језик, књижевност и културу*, VII, Бања Лука, 103–111.

Цукут 2016: Слађана Цукут, Силазни акценти на унутрашњим слоговима ријечи у говору спикера Радио-телевизије Републике Српске, *Филолог, часопис за језик, књижевност и културу*, XIV, Бања Лука, 103–111.

Шкаљић 1966: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo.

Шкарић 1991: Grupa autora, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*; Ivo Škarić, *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 61–377.

Биографија

Слађана Цукут рођена је 8. 4. 1984. године у Дервенти, гдје је 2002. године завршила општу гимназију. Дипломирала је 2007. године на Одсеку за српски језик и књижевност на Филозофском факултету у Бањој Луци, а магистрирала 2013. године на Филолошком факултету у Бањој Луци – смјер Наука о језику. У звање сарадника за ужу научну област Специфични језици – српски језик први је пут бирана 2009. године на Филозофском факултету у Бањој Луци. Академске 2009/10. и 2010/11. обављала је посао лектора српског језика на Универзитету „Пајсије Хиландарски“ у Пловдиву (Бугарска) у оквиру међународне сарадње поменутог универзитета и Универзитета у Бањој Луци. Бави се дијалектологијом, фонетиком и акцентологијом српског језика.